

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

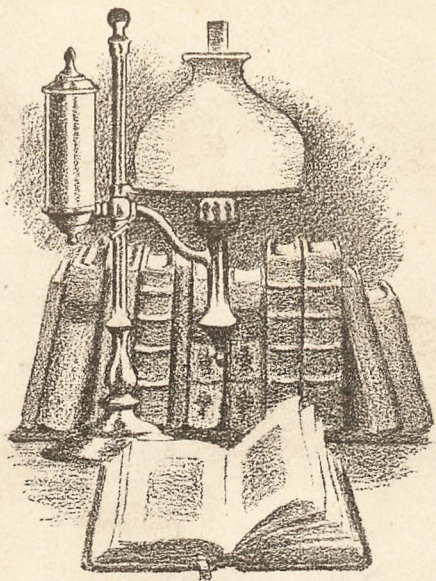
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

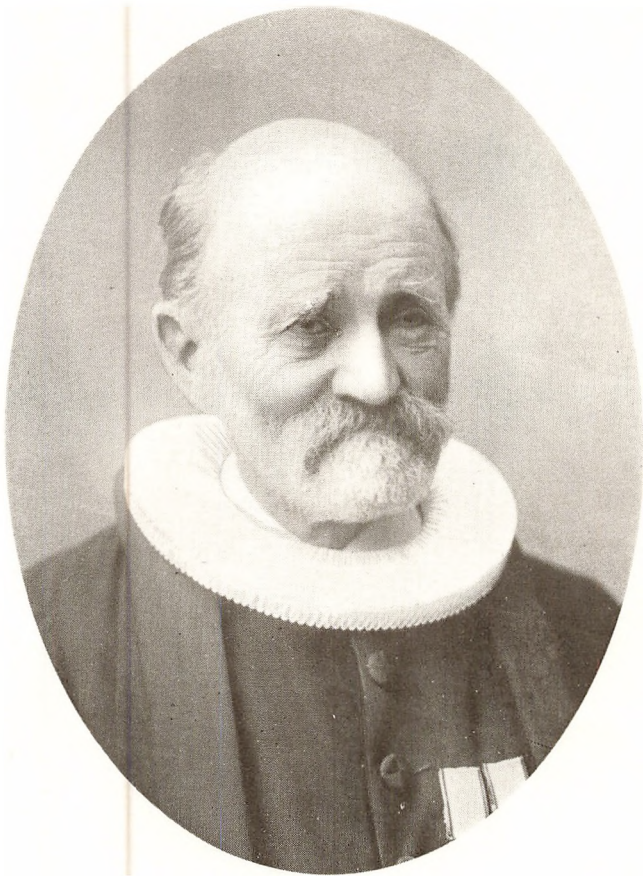
Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

JOHS. GÖTZSCHE
FREDERIK·ZEUTHEN
ET·LIVSBILLEDE

KÖBENHAVN
O. LOHSE
1 9 2 7

JOHS. GØTZSCHE

FREDERIK ZEUTHEN

ET LIVSBILLEDE

O. LOHSE — KJØBENHAVN 1927
FOR NORGE: LUTHERSTIFTELSENS BOKHANDEL · OSLO

KØBENHAVN V.
MISSIONSTRYKKERIET (VED J. FISCHMANN)

Denne Skildring er blevet til dels paa Grundlag af efterladte Breve fra Frederik Zeuthen til Hjemmet og Broderen Professor Hieronymus Georg Zeuthen samt til Pastor Baumann, Frederik Zeuthens bedste Ven, dels paa Grundlag af, hvad Zeuthen har optegnet i en hel Række Smaaabøger, der kun uegentlig kan kaldes Dagbøger, da de ikke indeholder (eller saa godt som ikke indeholder) historisk Stof, men er hans Tanker og Citater af, hvad han har læst, dels efter det lidt, han selv har ladet trykke, og endelig efter mundtlig Beretning og Forf.s personlige Kendskab til ham under et 6aarigt Samarbejde i Fredericia, hvor jeg i min Stilling som Kateket var hans Medhjælper.

Hans Breve er meget betydelige; hans Dagbøger indeholder en hel Række Visdomsord; begge Dele kunde trykkes til Opbyggelse for den, der havde Sans for og vilde give sig Tid til at sætte sig ind i deres Indhold.

Den virkende Grund til, at denne Skildring bliver til, er Forf.s Højagtelse for Frederik Zeuthen, for hans Begavelse, hans Redelighed og Uselviskhed, hans Grebethed af Kristus og hans Trofasthed mod dem, han havde faaet kær.

Da jeg første Gang, en Aften et Par Dage efter at han var tiltraadt i Fredericia, bankede paa hans Dør og traadte ind i hans Stue, blev jeg modtaget af et meget barskt: „Hvad vil De?“, der godt kunde kyst en. Da jeg en god halv Snes Aar efter en Gang var kommet paa Besøg i Fredericia og atter stod uden for hans Dør, bankede paa og traadte ind i Stuen, udbroder han: „Jeg sad lige og var saa nedtrykt, og da der blev banket paa min Dør, sukkede jeg til Gud og sagde: Lad det nu være en, jeg holder af — og saa var det Dem.“

Der er dem, der vil sige, at Frederik Zeuthen har ikke „skrevet noget“, ikke sat noget igang, ikke „udrettet noget“; og ser man ham i Sammenligning med hans Samtids lærde eller førende Kirkemænd, kan der jo være noget deri. Men han har ialtfald udrettet noget gennem det, han har levet i sit indre

Menneske, hvad de kender, som har været samtidige med ham, som har siddet under hans Prædikestol, og som har talt, hvilket vil sige disputeret, med ham; og derfor satte han Spor, saa det var ikke uden Grund, da en af mine Venner ved hans Død skrev til mig: „Saa faldt den stolteste Eg i Kirkeskoven.“

Gid denne Skildring maatte kunne være med til at bevare hans Minde og gøre hans Liv frugtbart for andre.

I Efteraaret 1909 hørte jeg Zeuthen prædike ved en Guds-tjeneste i Viborg. Graa og furet stod han paa den høje Prædikestol med Granitpillen bag sig — hvor de to klædte hinanden — og kom i sin Prædiken ind paa, hvad man kunde lære ved at læse en Mands efterladte Erindringer. Saa udrød han: „Ogsaa jeg har undertiden tænkt paa, at jeg vilde nedskrive mit Livs Erindringer. Og der kunde være Grund dertil, fordi jeg har oplevet ikke saa lidt. Men det kommer jeg aldrig til. Thi hvis jeg skulde skrive mit Livs Erindringer, saa skulde jeg ogsaa skrive om min Synd, og det kan jeg ikke, og derfor bliver det aldrig.“

Det er en Udtalelse, som er betegnende for den sandfærdige Mand, der siger den, og som altid først saa, hvor hans egen Fejl laa; han kunde ikke tænke sig at skrive sine Erindringer uden at skrive om sin Synd; thi hvis den ikke kom med, vilde Skildringen ikke være sand, og en Skildring, som ikke var sand, kunde han ikke tænke sig at skrive.

Nu skal saa en anden forsøge at skrive om Provst Frederik Zeuthens Liv. Denne Skildring vil komme til at mangle netop det, som han ikke kunde lade være at skrive om; thi det Hovedindtryk, som ligger bag ved dette Arbejde, er det, at her fortælles der om en i ganske ualmindelig Grad ren Mand. Det er mit Haab, at dette Grundsyn paa ham, der fortælles om, maa kunne forenes med, at det ikke er et Glansbillede, der gives. Thi et Glansbillede vilde være en saare uheldig Gengivelse af Provst Zeuthens Træk.

Jeg bringer Adjunkt *Adserballe* min hjertelige Tak for hans værdifulde Hjælp med Korrekturlæsningen.

Viborg Bispegaard, Februar 1927.

Forf.

BØN I STRIDEN.

*Jesus, hjælp mig dog at stride,
Satan, Satan vil mig friste.
O, lad Troen dog ej briste,
at ej Verden mig skal vriste
af din Haand, men til det sidste,
Jesus, hjælp mig dog at stride.*

*Jesus, hjælp mig dog at lide
stille, taaligt, uden Klage.
Giv jeg Korset ej maa vrage,
Kødets Gift dermed forjage
og dets bitre Sødme smage.
Jesus, hjælp mig dog at lide.*

*Jesus, hjælp mig dog at vinde
Sejren over alle Fjender,
over Syndens Ild, som brænder,
over Satan, som den tænder,
over ham, som selv du kender.
Jesus, hjælp mig dog at vinde.*

*Jesus, hjælp mig dog at haabe,
naar min Brødes Vægt mig kuer,
og for Syndens Sold jeg gruer,
og naar Nattens Rædsler truer,
indtil Morgenrøden luer.
Jesus, hjælp mig dog at haabe.*

*Jesus, hjælp mig dog at rejse
gennem Dødens Port den trange,
lad mig høre Englesange
og et Glimt af Lys mig fange,
naar mit Hjerte gøres hange.
Jesus, hjælp mig dog at rejse.*

FREDERIK ZEUTHEN.

I N D H O L D.

Barndom og Ungdom	9
Krigen	43
Udby	76
Everdrup	104
Viborg	129
Fredericia	156
Indremission	172
Prædikanten	199
Forfatterskab	209
Afslutning	225

BARNDOM OG UNGDOM.

1837—1865.

I.

I Elias Naurs Salme: „Naar min Tunge ikke mere“¹⁾ staar der i Skildringen af Herligheden hjemme hos Gud bl. a. de Linier:

„Hjem til alle mine Fædre,
Hjem til Jesu Navn at hædre.“

Det er Forfatterens Tanke, at man i Frelsen kommer hjem til sin Slægts forudgangne, til de gamle i Slægten, til Fædrene. Vil man i Fantasien udmale sig dette, kan man tænke paa en gammel Præsteslægt, hvor Fader og Søn i Aarhundreder har fulgt efter hinanden og taget Præstegerningen op, tjent i den samme Kirke, gjort de samme Erfaringer, stridt den samme Strid, haft de samme Arbejdets Glæder og naaet det samme store Maal. Den, der selv hører til en gammel Præsteslægt, forstaar maaske lettest saadant; men enhver kan forstaa den Tanke, som Rektoren i Odense, der har skrevet disse Linier ned, har fyldt sin Sjæl med.

En saadan gammel Præsteslægt hørte Frederik Zeuthen til.

Den ældste Præst af dette Navn er Jens Lauritzen Zeuthen²⁾, f. 1573, Søn af Præsten Lauritz Sørensen i Søften (Seuften). Han gik i Aarhus Latinskole, hvor han fik sit latinske Tilnavn: Zeuthenites efter sin Hjemstavn. Han blev Student 1593, lod sig indskrive ved Universitetet i Rostock og studerede i Wittenberg 1599—1600, hvor han tog Magistergraden.³⁾ Han blev Provst og døde i Aaret 1628 som Præst ved St. Knuds Kirke i Odense.

Hans Søn, Peder Jensen Zeuthen, var Præst i Ollerup-Kirkerup, død 1680.

¹⁾ Salmebog for Kirke og Hjem, Nr. 639. — ²⁾ Af Dr. Zeuthen i „Mine første 25 Aar“, pag. 15, kaldet Ivar Lauritzen Z. — ³⁾ Biografisk Leksikon, 19. Bind.

Hans Søn, Henrik Pedersen Zeuthen, død 1744, var Præst i Allested og Vejle.

Hans Søn, Niels Zeuthen, en alvorlig Præst af den pietistiske Retning, som havde studeret i Halle,¹⁾ var Præst i Skamby fra 1743—1791, og der blev senere hans Søn, Frederik Bagger Zeuthen, ogsaa Præst, død som Konsistorialraad i Aaret 1851, gift med Henrik Steffens Søster Marie Magdalene Steffens.

Hans Søn er Frederik Ludvig Bang Zeuthen, Fader til Provst Frederik Zeuthen.

Det er saaledes en dansk Præsteslægt, der kan føres tilbage til Reformationen, og væsentlig set en fynsk Præsteslægt.

Frederik Zeuthens Fader var Dr. phil. *F. L. B. Zeuthen*, først Sognepræst i Grimstrup, 1835—1842, derefter i Tømmerup, 1842—1849, saa i Sorø, 1849—1860, og endelig ved St. Michaelis i Fredericia og Erritsøe, hvor han døde den 30. September 1874. Hans Hustru, Magdalene Hedevig Johanne Laub, overlevede ham og døde i Kjøbenhavn i 1881.

Dr. Zeuthen, som er født i Skamby Præstegaard paa Fyen i 1805, var en velbegavet og mangesidigt udviklet Mand. Han havde fra Barn af været en Bogsluger og havde i sin tidlige Ungdom skaffet sig ikke faa Kundskaber i forskellige Retninger, saaledes i Geometri, Latin og især Historie. Da han kom til Kjøbenhavn som Student, valgte han, maaske noget af Tradition, det theologiske Studium. Men naar han blev Theolog, var det især, fordi han haabede derved at komme til Bunds i de store Spørgsmaal, der havde beskæftiget hans Sind fra hans Drengaar, men som han, der var af en noget indesluttet Natur, ikke havde talt med andre om. Han blev snart stærkt optaget af Filosofien, og da han ikke syntes at faa noget ud af Theologien, tog han hurtigt sin theologiske Eksamen og blev Kandidat i Julen 1825. Efter sin Eksamen var han i eet Aar Huslærer i Vonsild hos den pietistiske Sognepræst Salling. Han foretog derefter en Rejse til Tyskland, hvor han i Berlin hørte Schleiermacher og i Breslau besøgte sin Morbroder Henrik Steffens. Efter sin Hjemkomst opholdt han sig i Aarene 1827—30 i Kjøbenhavn. Han fortsatte sine Studier, idet han arbejdede med sin Filosofi og udgav enkelte Afhandlinger (Om den sande Glæde; Om Middelvejen; Om den wesselske Vittighed, 1830).

Den filosofiske Spekulation blev stadigt ved at have hans Interesse. Paa en stor Udenlandsrejse i Aarene 1833—34 hørte han Schelling i München²⁾ og kom i personlig Berøring med ham.

¹⁾ Samlinger til Fyens Historie og Topografi, 4. B. 1867, pag. 285 ff. —

²⁾ Dr. Zeuthen: Min Udenlandsrejse, pag. 11 ff.

Der er tre Mænd, som fremfor mange andre har haft Betydning for Ludvig Zeuthen fra hans Ungdom og gennem hans hele Liv.

Den ene er *Grundtvig*.

Dr. Zeuthen havde som Student Forbindelse med Grundtvig, er i sine unge Aar kommet meget til ham og har samtalt meget med ham. Naar Zeuthen søgte til Grundtvig, var det i Følelsen af, at Grundtvig havde det Liv og Lys, hvortil den unge gærende Mand trængte. Naar han kom, tog Grundtvig imod ham paa hjerteligste Maade, lagde sine Bøger og Papirer tilside og kunde sidde i Timevis og tale med sin unge Gæst i Sofaen. hvor saa mange andre har siddet og lært af ham. Saaledes har Zeuthen besøgt Grundtvig i Oktober 1825 og har der hørt ham udvikle sin da lige opdukkede Tanke om Trosbekendelsen som det lille Ord af Herrens egen Mund. Zeuthen blev saa vel behandlet af Grundtvig, at han siden¹⁾ har sagt derom, at han baade ærede og elskede ham, og han har aldrig glemt dette. Men han kom efterhaanden mere og mere i Opposition til Grundtvig. De to var saa forskellige i Natur og Tankegang, at de ikke kunde enes. Naar Zeuthen fremsatte sine Indvendinger, var det ikke vanskeligt for Grundtvig som den ældre at sætte den yngre til Vægs i Samtalen; men Zeuthen følte dette mere som en Sejr over sine Ord end en Sejr over sine Tanker, og den selvstændige unge Mand tog derfor sine Tanker bestyrkede med sig hjem, og han kom til at frygte for, at Grundtvig skulde paavirke ham til Uselvstændighed og derfor til personlig Usandhed. Dette førte derfor til, at han trak sig mere og mere tilbage og selvstændigt kom til at kritisere Grundtvigs Tanker, ganske særligt „den mageløse Opdagelse“, at Trosbekendelsen er Ordet af Herrens egen Mund. Baade i Artikler og Afhandlinger og i Foredrag paa Konventer blev Zeuthen efterhaanden en af Grundtvigs skarpeste Modstandere.

Han erkender, at Grundtvigs Paastande tit fremgaar af et rigtigt Blik for en Mangel ved det hidtil antagne; men han mener, at Grundtvigs Meninger i den ubetingede Form, hvori de fremsattes, blev falske, og at den Vægt, hvormed de følte, naar man hørte dem fremsatte, for en stor Del skyldtes en vis mundtlig Overlegenhed og en Paavirkning fra Grundtvigs egen stærke Personlighed. Og for Tænkeren Zeuthen følte det som en afgørende Indvending mod Grundtvig, at denne „ikke i egentligste Forstand kunde tænke“ og ikke vilde lære af sine Modstandere og anerkende, hvad der med videnskabelig Ret kan

¹⁾ Zeuthen: Om Kirken og Bibelen, pag. 55.

indvendes mod hans Meninger, men istedet foragtede den Theologi, som ikke vilde følge ham.¹⁾

Zeuthen naar ved dybere og dybere at beskæftige sig med Spørgsmaalet saa vidt, at han i en afsluttende Udtalelse²⁾ endog udtaler, at den grundtvigske Paastand om Trosbekendelsens Oprindelse ikke er andet end et Paafund, „ikke bedrø grundet end de mormonske Vildfarelser“, og han siger, at den kan, naar den gribes af Sjæle, som ingen tidligere Kristendom kendte, blive farlig baade for Troens subjektive og objektive Væsen.³⁾

Han fremhævede derfor stærkt Skriftens Forrang for Trosbekendelsen og gjorde det bl. a. med den Motivering, at i Trosbekendelsen fremstilles Kristus vel som den enbaarne; men som den, der var fuld af Naade og Sandhed, stilles han deri ikke frem for os; vi lærer ikke deri at kende hans Herlighed som den enbaarne af Faderen,⁴⁾ og om Skriften har han udtalt: „Skriften har for min Sjæl, som for mange Tusinder, aflagt det Vidnesbyrd, at den vel ikke er, men indeholder Guds Ord, og at den formedelst dette dyrebare Indhold bør stilles over alle Skrifter.“⁵⁾

Jo ældre Zeuthen blev, des mere har han haft Vanskelighed ved at finde sig til Rette med Grundtvig, da dennes Stilling som Høvding for et stort Parti blev mere og mere fremtrædende, og han har haft endnu vanskeligere ved at forsone sig med hans Tilhængere, der accepterede Grundtvigs Mening og hævdede deres Fører til Skyerne. Det var ham, den selvstændige og ensomme, usmageligt, og han udtrykker dette et Sted skarpt ved at sige, „at det hele Vennemøde med al dets Selvophøjelse kunde have godt af at vende tilbage og forene sig om et ydmygt Kyrie Eleison.“⁶⁾

Den anden af hans aandelige Foregangsmænd er hans Morbroder *Henrik Steffens*, Professor ved Universitetet i Breslau.

Zeuthen var stærkt optaget af Steffens, inden han havde truffet ham, og da han traf ham, under Kjøbenhavnsbesøget i Sommeren 1824, blev han ganske betaget af ham. Han saa op til ham med den største Hengivenhed, og han bevarede hele sit Liv denne sin første Følelse overfor ham. Det var dels Steffens' Aandrigthed og Elskværdighed, der betog ham, dels en personlig Evne hos Steffens til at drage den unge til sig. Han besøgte ham senere i Breslau og betroede sig til ham med sine aandelige Kampe. Steffens hjalp ham bl. a. ved at nævne for

1) Zeuthen: Kirkelige Anskuelse, pag. XVII ff., 21 ff. — 2) Mit sidste Ord i Symbolsagen 1856. — 3) Kirkelige Anskuelse, pag. 157. — 4) Om Kirken og Bibelen, pag. 40. — 5) Kirken og Bibelen, pag. 39. — 6) Samme-
stedts, pag. 127.

ham Tycho Rothes Ord: „Medens vi leve, da lad os leve saaledes, at vi, naar vi dø, da kan dø af Hjertens Grund.“ Ogsaa siden har han truffet Steffens, stadig tiltalt af Steffens' Harmoni, der bl. a. har givet sig Udslag i den smukke Maade, hvorpaa han slutter sin Levnedsskildring: „Saa er jeg da beredt til at forlade Livet, ligesom jeg tidligere forlod mit Fædreland. Mit Ungdoms Haab ligger for mig.“

Den tredje af Dr. Zeuthens Lærere er *Schelling*.

Af de tre betydelige Mænd er han den, der har gjort det dybeste Indtryk paa den unge Filosof, som sit Liv igennem blev ved at grunde over Schelling og i sin Bog: „Philosophiske Afhandlinger til Orientering i den schellingske Verdensbetragtning, Kbhvn. 1860“ har givet „ikke alene en Fremstilling af Schellings Tanker, men tillige en Fremstilling i Schellings Aand“.

Samtidigt med sine filosofiske Studier og sine Rejser stred Ludvig Zeuthen en stærk aandelig Kamp igennem, med et dybt Suk efter Fred, i Kamp med Synden og i Frygt for Fortabelsen,¹⁾ paavirket stærkt af Religjøsiteten i Vonsild Præstegaard, skønt han ikke havde kunnet finde sig til Rette med Pastor Sallings hele Maade. Han led meget i disse Kampe, hvorom han bl. a. siger, at hans Hjerter kunde være som landflygtigt.²⁾

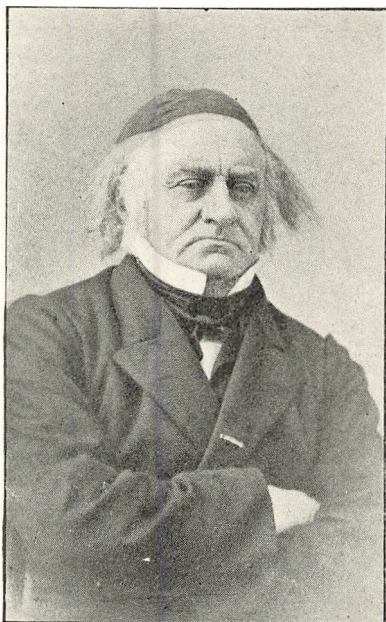
Hertil kom personlige Skuffelser bl. a. i Retning af Stillinger, som han forgæves søgte, og han kom derigennem til at forstaa „Negationens Betydning“, hvorved han forstaaer Modgangen og Selvfornægtelsen. Til Tider var det ham, som om han forstenedes,³⁾ og sagde for Gud i sit Hjerter: „Jeg elendige Menneske.“ Men gennem alt dette er han tilsidst naaet frem til den Afgørelse, der for hans Vedkommende bedst kan udtrykkes gennem det Salmevers, der staar paa hans Grav:

Selv er jeg intet værd;
hvad Jesus mig har givet,
det gør for Gud mig kær,

og han regnede i sit Liv Læren om Kristi Død for vore Synder som noget af det første og grundvæsentlige.⁴⁾

Disse Kampe, denne dybe Gaaen i Rette med sig selv, har gjort, at for ham maatte Beskedenhed og Ydmyghed træde frem som Dyder af første Rang, og Samvittigheden blev ham den store Værdi.⁵⁾

¹⁾ Mine første 25 Aar, pag. 96. — ²⁾ Sammesteds, pag. 135. — ³⁾ Zeuthen: Et Par Aar, pag. 60. — ⁴⁾ Kirken og Bibelen, pag. 17. — ⁵⁾ Et Par Aar, pag. 18.

Dr. phil. Zeuthen.

Han har hertil altid haft Lyst til Ensomhed, saa han holdt af Thomas a Kempis's Ord: quoties inter homines fui, minor homo redii (Saa ofte jeg har været iblandt Mennesker, er jeg gaaet hjem som et ringere Menneske).¹⁾

Saa dannedes han da til den stærke, helstøbte Karakter, saaledes som de, der har kendt ham, betegner ham,²⁾ saa hans Svoger, Biskop Laub, har lignet ham ved en Egestamme. Han blev altid ved at være tilbagetrukket; han naaede ikke at samle mange Tilhørere om sin Prædikestol, han blev vel agtet, men det var en Agtelse paa Afstand, da de fleste af hans Sognefolk næppe forstod ham, og kirkeligt kom han ogsaa til at staa ene.

Han var stærkt forbundet med sin Slægt og levede lykkeligt i sit Hjem, elsket og æret af sine Børn, hvorom bl. a. den ældste Søn har givet Udtalelser i Breve til Broderen i Kjøbenhavn, Professor H. G. Zeuthen, hvor han f. E. skriver, at hvis han skulde have sig et otium paa sine gamle Dage, skulde det være for at forsøge at faa Folk til at forstaa, hvor ejendommelig og selvstændig en Tænkere deres Fader havde været.³⁾

Foran i sit Eksemplar af sin Faders Livsskildring (de tre ovenfor nævnte Smaaskrifter samlede i et Bind) har Sønnen Frederik Zeuthen skrevet de to Ord af Visdommens Bog:

Visdommen elskede jeg og opsøgte jeg fra min Ungdom og søgte efter at føre mig den hjem som Brud, og jeg blev indtagen af dens Skønhed. (Visdom 8, 2.)

Hvo som staar aarle op efter Visdommen, skal ikke umage sig meget, thi han skal finde den at sidde for sine Døre.

(Visdom 6, 15),

¹⁾ Sammesteds, pag. 66. — ²⁾ Zinck: Den laubske Slægt, pag. 24. — ³⁾ Følgende Udtalelse af Professor H. N. Clausen kan ogsaa her anføres: Dr. Zeuthen, Manden med den rene Vilje og det ydmyge Sind, en ædel, sand kristelig Sandhedsforsker, som han sjældent findes. (H. N. Clausen: Optegnelser, pag. 558.)

og hermed har han sikkert villet karakterisere sin Faders Søgen, og hvad han fandt.

— — —

Hvor var der dog en Rigdom af Tanker i Fader, og hvor var han dog alsidig. Naar jeg sammenligner ham med Provst Paludan-Müller, saa havde vel Fader ikke saa meget at sige som han, men hvad han sagde var sandelig dybere og bedre. Paludan-Müller udvikler sine Tanker bredere og derfor tydeligere, end Fader gjorde, men der var ikke det Indhold deri som i Faders. Paludan-Müller er for objektiv; det kan jo nok være, at den objektive Side i Kristendommen ikke kom fuldt til sin Ret hos Fader, men saa til Gengæld kom den subjektive Side, Inderlighedssiden, mere frem hos ham. Og saa var Fader saa selvstændig baade i sin Theologi og i sin Filosofi. Han talte ikke ud af andre. Om end Fader var en Discipel af Schelling og i det hele havde Læremestre, har jeg dog ikke kendt nogen, der som Fader havde sine Tanker paa første Haand. Man kunde mærke, at han havde lært at gaa ene lige fra den Tid, da han som Barn gik ene om paa Markerne ved Skamby. Om han var blevet ansat ved Universitetet, havde han jo nok faaet en klarere Form for sine Tanker; men hans Ejendommelighed og Originalitet er dog vist blevet udviklet i hans isolerede Stilling anderledes, end den vilde være bleven ved Universitetet.

Fr. Z. i et Brev til Broderen af 19. Decb. 1884.

Naar jeg tænker paa min afdøde Fader, saa gør det mig saa ondt, hver Gang jeg støder paa Mindet om noget, hvori det forekommer mig, at han har fejlet. Ak, saa er der intet fuldkomment her i Verden. I en vis Forstand staar han for mig som den fuldkomneste, jeg ved...

Men een Ting var fuldkommen hos min afdøde Fader: Naaden, der var over ham, og som han levede af og i. Han stolede ikke paa sit eget ufuldkomne Værk, men han slog sin Lid til Jesu rige Naade. Det er ham, der først har lært mig at forstaa Forskellen paa Naaden og Naadegaverne. Han følte godt, at han ikke var stor som Prædikant; han sagde: „Jeg synes ofte, at jeg slet ikke har nogen Naadegave til at tale, men Naaden har jeg, og den taler jeg ud af.“

Dagbogsoptegnelse af Fr. Z. fra 1875.

Fader opnaaede ikke i Livet sine Ønskers Maal i denne Verden: at blive anerkendt som og benyttet som en Lærer i Filosofien — og maaske netop derfor var han og følte han

sig saa lykkelig her i Verden. Var det Livsmaal, som han havde sat sig i sine Tanker, blevet naaet, saa havde han vist ikke følt sig saa lykkelig, og saa var han vel heller ikke i Virkeligheden blevet en saa selvstændig og dygtig Tænkter, som han blev. Der er maaske ikke noget, som vi skal være mere bange for end for vore egne selvdannede Ønskers Opfyldelse.

Dagbogsoptegnelse af Fr. Z. fra 1877.

Frederik Zeuthens Moder var *Magdalene Hedevig Johanne Laub*.

Hun var Datter af Sognepræst i Frørup (1802—1848) Hieronymus Laub og Hustru Luise f. Zinck. Hendes Broder var Biskop i Viborg (1854—1878) Otto Laub. Deres Hjem var et kristent Hjem midt i Rationalismens kolde Tid, saaledes at Magdalene Laub fra sin tidlige Barndom er vokset op med levende Kristendom og fra sit Hjem bevarede en oprigtig Tro, som hun aldrig er kommet bort fra. Det er især hendes Fader, hun skylder dette, og hun ærede ham med en dyb, datterlig Kærlighed og sagde om ham, at ingen anden havde været det for hende som hendes Fader. Som Menneske var han venlig, fin, med en dannet Smag, interesseret i Theater, Poesi og Musik, imødekommende mod alle, han kom i Forbindelse med, med en særlig Evne til at optage deres Forhold i sin Interesse. Han var ikke produktiv, men vennesæl. Til hans Venner hørte Rahbek,¹⁾ Steffens²⁾ og særligt Mynster³⁾, der alle tre har omtalt ham fra deres Ungdomstid i deres Selvbiografier, ligesom han er skildret af sin Søn Biskoppen⁴⁾ og af Otto Zinck.⁵⁾ Hans hele Optræden var præget dybt af Troen paa Guds forbarmende Kærlighed i Kristus, og hans Tillid til den himmelske Fader gjorde Hjemmet saa lyst.

Svigersønnen Dr. Zeuthen har skildret sin Svigerfaders præstelige Ejendommelighed ved at sige, at han som Præst var et personligt Udtryk for det store paulinske Ord: „Uforskyldt af Naade“. Overfor Mennesker var han beskeden, overfor Herren ydmyg, og Svigersønnen syntes, at han som Præst gjorde stærkest Indtryk, naar han administrerede Sacramenterne.⁶⁾

Dattersønnen, Frederik Zeuthen, skriver i et Brev om ham:

„Han manglede praktisk Dygtighed. Han sad oppe til langt ud paa Natten og stod først op henad Formiddagen.

1) Erindringer 4., 443 og 3., 195. — 2) Was ich erlebte, II, 172: Om Laub: en stille alvorlig Mand, der saa ældre ud, end han var, og ved sin Flid og rene Iver gjorde et beroligende Indtryk. — 3) Meddelelser, 2. Op- lag, pag. 30. — 4) Selmers Nekrologiske Samlinger 2, 34. — 5) Den laubske Slægt. — 6) Dr. Zeuthen: Et Par Aar af mit Liv, pag. 34.

Saa maatte ogsaa hans Hustru sidde oppe for at passe Kakkelovnen, der ellers gik ud. Han skrev næsten aldrig, fik det ene Brev efter det andet uden at besvare det. Men han læste og læste. Mynster siger om ham i sine Erindringer, at han uden at være lærd havde Lektüre. Anskaffelse af Bøger var hans eneste Luksusartikel. Han var en rigere Aand end sin meget mere bekendte Søn og ikke saa konservativ som denne. Men han satte sit Lys under en Skæppe. Da Biskop Bindsbøll og dennes Broder, maaske Arkitekten, engang var i Frørup og blev til Søndag for at gaa i Kirke, var Laub nær gaaet fra sin Prædiken.

Naar han var sammen med Venner og følte sig fri, var hans Samtaler et spillende Væld af Aand og Kundskab. Hans Sønner har haft en næsten ubetinget Fortrolighed til ham. En forunderlig Mildhed og Renhed var der over ham (som over hans Søn i Viborg). Han var forgældet. Naar Terminen nærmede sig, var han trykket deraf, ellers ikke. Ja de mærkeligste og interessanteste Personligheder skjuler sig ofte i en ubekendt Krog af Verden. Det passer paa adskillige af dem, hvad der staar i Hebræerbrevet: Verden var dem ikke værd.“

Magdalene Laub var af Naturen vel begavet og mødte fra sit Hjem, hvor Alvoren var forenet med den muntre Spøg som i saa mange lykkelige danske Præstegaarde, med et rent og ædelt Sind og sine gode Evner udviklede ved en omhyggelig Opdragelse, da hun gav Frederik Ludvig Zeuthen sin Tro og 21 Aar gammel blev hans Hustru i Maj 1835. De Kampe og aandelige Brydninger, som han havde haft i sit Liv, kendte hun ikke til. Hendes Hjems Mildhed og Livsalighed havde bragt hende Troen uden Tvivl og Grublen, som et lykkeligt Barn faar den. Hendes jævne og sunde, glade Sind kom ved

Fru Magdalene Zeuthen.

Ægteskabet i Berøring med hendes Ægtefælles alvorlige, grublende Sind, og hun lærte derigennem under en jævn Vækst at kende Troen og dens Kampe, som hun ikke havde kendt det før, og fik derigennem personligt Udbytte til Fordybelse i sit Kristenliv.

Da Ludvig Zeuthen og Magdalene Laub blev Ægtefæller, var det to meget forskellige Mennesker, som var ført sammen. Men det var to Mennesker, som udfyldte hinanden og befrugtede hinandens Sjæleliv. Det var en Mand og en Kvinde med Mands og Kvindes ganske ejendommelige Egenskaber, der dannede dette Hjem. Og da Fr. Zeuthen i 1881 begravede sin Moder, kunde han om sine Forældres Hjem sige,¹⁾ at der var Salmens Ord gaaet i Opfyldelse, thi der havde virkelig „Naade og Sandhed mødt hinanden, Retfærdighed og Fred kysset hinanden“, som det hedder i Ps. 85, 11.

Den, der skriver dette, har set Fru Zeuthen een Gang, for nu over 50 Aar siden. Hun var ikke høj, hendes Haar var graat eller hvidt, hendes Ansigt smukt og præget af en usigelig Mildhed, og hun smilte, saa det gjorde Indtryk paa mig, skønt jeg ikke var 10 Aar gammel, da jeg saa hende.

II.

Frederik Zeuthen er født den 2. Januar 1837²⁾ i Grimstrup ved Varde, hvor hans Fader var Sognepræst til 1842. Han bevarede en Erindring om, at Egnen var barsk, og der mente han at have oplevet at sidde paa Henrik Steffens' Skød, da denne besøgte hans Fader, og Dr. Zeuthen har sagt til Steffens: „Fortæl nu Drengen noget, saa han kan huske dig,“ og Steffens har da fortalt ham det gamle Sagn om Julenat, som ogsaa Selma Lagerløf har genfortalt.

Det kan dog ikke ses, at Henrik Steffens har besøgt Dr. Zeuthen i Grimstrup, men han har under sit Besøg i Danmark 1840 besøgt baade sin Svoger, den dengang 78aarige Konsistorialraad Zeuthen i Skamby, og sin gamle Ven fra Ungdommen H. Laub, Sognepræst i Frørup, og begge Steder er der jo Mulighed for, at han kan have truffet sin Søstersøn, gift med Magdalene Laub — og at Frederik Zeuthen kan have siddet paa Steffens' Skød. Men et Besøg i Grimstrup har Steffens ikke omtalt i sine Erindringer, medens baade Besøget i Skamby og i Frørup er omtalt.³⁾

Fra 1842 til 1849 var hans Fader Sognepræst i Tømmerup

¹⁾ Jfr. Taler ved Fru Zeuthens Bisættelse i Trinitatis Kirke 24. Aug. 1881, af G. Schepelern og Fr. Zeuthen. — ²⁾ Danmarks Præstehistorie I, pag. 201. — ³⁾ H. Steffens: Was ich erlebte X, pag. 428.

paa Sjælland. Der har Frederik Zeuthen haft sin Barndoms Himmerig. Der oplevede han Glæden over Slaget ved Bov, og der saa han og hans Brødre, den to Aar yngre Hieronymus og den fire Aar yngre Henrik Steffens, danske Soldater komme hjem fra Felttoget i 1848. At disse Oplevelser maatte gøre dybt Indtryk paa en Dreng paa 11 Aar, siger sig selv, og den nationale Begejstring har hans Moder sunget ind i ham med Folkeviserne og andre Sange; saaledes sang hun: Langt højere Bjærg — hvortil hans Oldefader, Syngemester Zinck ved det kongelige Theater, havde komponeret Melodien.

Da Faderen i 1849 flyttede til Sorø som Sognepræst, oplevede han og hans Brødre atter at se Soldaterne komme hjem fra Krigen efter Sejren ved Fredericia. Der er i September 1849 bl. a. Johannes Helms, deres Fætter¹⁾, kommet til dem som Sergent ved 1. Reserveregiment; de har set Soldaterne komme med deres røde Trøjer og de hvide Bandolerer og sloges da om at faa Lov at slæbe deres berømte Fætters Tornyster og Gevær.²⁾

Paa Sorø Opdragelsesanstalt kom Frederik Zeuthen til at gaa i Skole, men blev ved at bo i Hjemmet hos Forældrene, hvor bl. a. Ingemann kom som Gæst. Rektor ved Skolen var Bøyesen, en stor og haard Mand med en mægtig Stemme, der dog lød herligt i Drengenes Øren, naar han paa de Tider, hvor Soldaterne kom gennem Byen, gik gennem Klassen og tordnede sit: „Fri“ ud over Eleverne, for at de kunde skynde sig ud at tage mod de ankommende Afdelinger. Rektor lærte dem mere den sproglige Form i Græsk og Latin, end han lærte dem, at Indholdet havde Værdi. Han holdt af og fremleste hos Drengene et kavallermæssigt Væsen og vilde gerne have, at de i det ydre skulde vise sig som dannede Mennesker, mens han ikke bekymrede sig om deres indre Liv, og bekæmpede det ubestemte og taagede, som fandtes hos dem. Men han forlangte altid, at der skulde være Sandhed i dette ydre Væsen; det maatte ikke være opskruet og svulstigt. Nogen stor Indflydelse fik han ikke paa dem; kun faa af hans Disciple valgte deres Rektors Fag, Filologi, medens de var langt mere optaget af Naturvidenskaben, og ikke faa af Zeuthens Kammerater er blevet prægede heraf i deres Livsførelse.

Ved Skolen var ansat flere Lærere, hvis Minde Zeuthen har bevaret med Hengivenhed. Bang var Overlærer; Swane var Adjunkt, underviste i Tysk; Assens, der underviste i Religion, gav en retskaffen, men haardhændet Undervisning efter den

1) Dr. Zeuthens Søster var gift med Sognepræst Helms i Esbønderup.
— 2) Johannes Helms Soldaterliv, pag. 77—78.

Opskrift: „Kan dit Fæ ikke forstaa, at Retfærdiggørelse kommer før Helliggørelse“, hvorpaa Synderen fik sig en Vinge.

Det kneb egentlig for Frederik Zeuthen i Skolen. Han var tung og sent udviklet. I 5te Klasse var han Klassens Fux. Til Tider var han dybt mismodig over sine bristende Evner. Engang kom han hjem med sin Karakterbog, som ikke var god. Hans Moder sagde da til ham: Hvor kunde du gøre mig den Sorg? Men deres gamle Pige havde set ham gaa ude i Gaarden i Krogene og græde eller kæmpe med Graaden, før han tog sig sammen og gik ind og afleverede sin Karakterbog. En af Familien har hørt Overlærer Bang, da han mødte Dr. Zeuthen, sige til ham: „Nu er det ogsaa galt med Hieronymus“, — saa maa det vel efter Overlærerens Mening allerede en Tid have været galt med Frederik, og saa gik det ikke blidt til. Det fortælles ialtfald, at en af Lærerne, som var stærk i de slaaende Argumenter, engang fik Frost i Hænderne, og at da glædede Drengene sig; thi saa længe, som Frosten varede, vidste de sig sikre. Hieronymus var den flinkeste af de to Brødre, saa skønt han var to Aar yngre, gik de dog i samme Klasse; men Hieronymus havde Vanskelighed ved at forme sine Sætninger, og Rektor drillede ham derfor. De to Brødre blev Studenter samme Aar, 1857. Samtidigt blev ogsaa den yngste Broder Henrik færdig med sin Skolegang, idet han tog Præliminæreksamen og derefter gik til Landvæsenet.

Drengenes Barndomshjem var præget af Faderens Oprigtighed og Sans for Ret og af hans Alvor, der kunde blusse op i heftig Vrede, og af Moderens Blidhed og fredfyldte Sind. Nogen direkte Paavirkning i kristelig Henseende har næppe fundet Sted fra Faderens Side; det var hverken almindeligt dengang eller laa for Dr. Zeuthen, der selv havde været saa indesluttet og gaet med sine Alvorstanker uden at meddele dem til andre.

Men den yngste Søn kan dog huske, at hans Moder, da han var konfirmeret, tog ham ind til sig og sagde til ham det Salmevers: „Engang du ud fra Fædrebo skal ud i Verden vandre“ — og netop fordi der ellers aldrig var Tale om saadant, gjorde det et meget dybt Indtryk paa ham. Drengenes Ferier førte dem til Fyen. Ovre i Frørup hos deres Morfader, som døde i 1848, i Gislew, hvor Dr. Zeuthens Svoger, Provst Knudsen, boede, i Langaa, hvor deres Morbroder Hans Laub var Præst 1849—1863, i Haagerup, hvor Morbroder Otto, den senere Biskop i Viborg, var Præst til 1854, og fremfor alt paa Sludegaard¹⁾ i Frørup Sogn, hvor Johan Haae, † 1857, var

¹⁾ Dengang en Fæstegaard under Holckenhavn, ejes nu af Frk. E. Laub.

gift med Susanne Louise Laub, fejrede de herlige Stunder sammen med deres jævnaldrende Slægtninge og disses bekendte, og dette blev ved at strække sig ind i Studentertiden. I et af sine Ungdomsvers siger Zeuthen om Sludegaard: „Der jeg fandt mit andet kære Hjem“. Johan Haaes Søster blev gift med Kaptejn George Laub, og som Enke styrede hun Biskop Laubs Hus. Hendes fulde Navn var Severine, men hun gik altid under det forkortede Navn „Tante Rine“. I sine Ungdomsaar har Frederik Zeuthen ogsaa besøgt sin Morbror i Viborg og faaet stærke Indtryk af den ejendommelige gamle By med den skrøbelige Domkirke og af sin milde, fromme Slægtning i Bispegaarden og været begejstret for den Jubel, hvormed man blev modtaget af Familien der, naar man kom som deres Gæst.

Foruden de tre Brødre, hvoraf Henrik blev Landmand i Sverrig og der ejede forskellige Gaarde, sidst Fogdarød i Skaane, bestod Børneflokken i Sorø af to Søstre. Den ældste, Johanne, havde først en Skole i Fredericia, men flyttede med sin Moder til Kjøbenhavn efter Dr. Zeuthens Død. I Kjøbenhavn blev hun ansat ved Frederiksberg Skolevæsen, men da hun saa, at hun distanceredes af yngre, der havde en mere skolemæssig Uddannelse, tog hun i en Alder af 43 Aar Lærerindeeksamen. Hun var en vel begavet Kvinde, der med sit lyse Syn forenede en dyb Alvor og var anset for at være en fortrinlig Lærerinde i Religion for Børnene, saaledes at hendes Skoleinspektør meget tit benyttede hende som Vejleder for yngre Lærerkrafter, der skulde begynde ved Skolevæsenet. Hun arbejdede en Del i Søndags-skolearbejdet og sluttede sig, da Lukaskirken byggedes, til Menigheden der. Hun døde forholdsvis tidligt af Kræft (1902).

Den yngste af Børnene, Marie, blev gift med Vexelmægler Thor Aagaard i Kjøbenhavn.

Som mange andre Skoledisciple blev Fr. Zeuthen betaget af Poesien og har selv forsøgt sig som Poet. Der foreligger en lille Samling Rimerier af ham fra 1854, dedicerede til hans Ven Frits Seehusen. Heftet er paa en halvhundrede Sider og slutter med den Paategning: Ende paa mit Skjaldskab i 5te Klasse! Men dette giver ingen Antydninger af en vordende Digter. Selv om han siden fik mere Form paa, hvad han satte paa Rim, og hans Studentersange eller Viser fra Borchs eller Ehlers Kollegium eller fra Studenterforeningen er naaet til at blive trykt i Hefter med saadanne Samlinger¹⁾, er han aldrig naaet langt op over det almindelige. Højest er han naaet, da hans Vers siden samlede sig om Kristendom, og han har da undertiden

1) Se Borkens Lyre, pag. 94—96 og Vrøvleblade, pag. 1.

skrevet baade smukt og gribende; da var han i Linie med sig selv.

Til Skolens Opførelse af „Kærlighed uden Strømper“ har han et Aar skrevet en Prolog, dels i Prosa, dels i Vers, hvori Wessel forherliges.

Men Tiden med dens mægtige Begivenheder, Frihedsbevægelsen, Grundlovens Givelse — den sejrriige Treaarskrig maatte præge en ung ideelt anlagt Mand stærkt. Sorøkretdsens høje Kultur hjalp ham fremad mod ideale Synspunkter, og de dejlige landskabelige Omgivelser, hvori han færdedes, lukkede hans Øjne op for Naturens Skønhed.

Om Frederik Zeuthens aandelige Udvikling i Overgangs-aarene og de første Ungdomsaar haves der ikke megen Underretning. Aarsagen hertil er, at han i sin hele Opvækst levede i sit Hjem, idet hans Fader blev Sognepræst i Sorø i 1849, saaledes at Frederik Zeuthen ikke har været hjemmefra, før han som Student forlod Hjemmet i 1857, 20 Aar gammel, og der er saaledes ikke efterladt Breve fra ham eller Breve til ham fra hans Hjem, som kunde være oplysende og vejledende i denne Henseende. Da han blev Student i 1857, var Flytningen ikke større end fra Sorø til Kjøbenhavn, saa det var ikke vanskeligt at komme hjem eller at faa Besøg hjemmefra, og samtidigt med ham blev hans Broder Hieronymus ogsaa Student. Det var da naturligt, at Brevskrivningen fordeltes mellem Sønerne, og Frederik Zeuthen skrev saaledes kun hjem højst hver 14. Dag. Af denne Korrespondance er ikke meget bevaret.

Om Udviklingen i denne Tid faar man Antydninger gennem en lille tysk „Notizbuch für Geschäftsleute“, hvor Frederik Zeuthen har skrevet sine Tanker ind igennem flere Aar. De første Optegnelser er fra 1856, Aaret før han blev Student, og er skrevne med en grov Drengeskriift, som viser den uudviklede, og indeholder nogle Dagbogsoptegnelser fra en Sommerferie paa Fyn (Sludegaard og Langaa); de sidste er nogle Aar senere og er skrevne med en modnere Haandskriift.

Optegnelserne bærer Vidnesbyrd om hans Læsning, der har været omfattende, om end splittet og maaske tilfældig; det er dels egne Meninger og Iagttagelser, dels Citater mange Steder fra. Først og fremmest er det Ord fra Skriften; dernæst er det Kirkefædre og iøvrigt mange forskellige berømte Navne, der træffes. Hvor interesseret den unge Mands Aand var, viser Rækken af de Navne, der nævnes: Sokrates, Plato, Epikur, Anakreon, Cicero, Seneca, Kant, Hegel, Feuerbach, — Irenæus, Theodoret, Vincentius, Eusebius, Chrysostomus, Tertullian, Augustin, Johs. Damascenus, Th. Aquino, Angelus Silesius, —

Luther, Calvin, Quenstedt, Neander, Harms, Pascal, Strauss, Martensen, Grundtvig, — Voltaire, Goethe, Lessing, Heine, Blicher, Ingemann, Runeberg, samt hans Fader, Dr. Zeuthen (Afhandlingen om Humanitet).

Indholdet viser dels en ung Mand, der kan gribes af Fortidens Krigsbedrifter, dels en ung Mand, der er erotisk optaget, altid dog paa en ren Maade; dels endeligt et religiøst bevæget Gemyt, som læser og grunder, og gennem mange af Citaterne ser man en ung Mand, som arbejder med Forstaaelsen af Synden og aner noget om Naaden i Kristus.

Dertil er den lille Bog en Kladdebog for hans egen litterære Produktion, idet den indeholder ikke faa Smaadigte, som uden at vise Digterevene vidner om en vis litterær Kultur.

Saa blev Zeuthen og hans Broder da Studenter i 1857.¹⁾

Da de kom til Kjøbenhavn, kom de først til at bo hos deres ugifte Faster, Tante Sophie²⁾, som sørgede fortræffeligt for dem, da hun havde „den lykkelige Ide, at Stenbroen tærer, og unge Mennesker derfor trænger til megen Mad“.

Men det varede ikke længe, inden de begge fik Plads paa Ehlers Kollegium, hvortil de ved deres Slægtskab med Kollegiets Opretter havde Forret. Den yngre Broder Henrik, der studerede paa Landbrugsskolen, fik en Tid — i 1859 og 1860 — Lov til at bo hos dem (være „Gris“ hos dem, som det hedder i Studentersproget), saa de var tre Brødre, der boede sammen.

Gennem deres Slægt havde de ikke faa Forbindelser i Kjøbenhavn, saa der var Hjem nok, hvor de kunde komme og var velsete allerede for deres Faders og Moders Skyld, og de fik snart en ikke lille Vennekreds, som de færdedes med og delte Tanker med, og ikke faa af denne Kreds er senere blevet kendte i vort Folks Liv.

Til Studenterkammeraterne fra Sorø hørte bl. a. N. C. Frederiksen (Professor i Jura), S. M. Jørgensen (Professor i Kemi), Philip Schou (Direktør paa Alumina) og Emil Arendrup (Læge i Paris).

En theologisk Kreds, som Frederik Zeuthen kom meget sammen med, dannedes af Repsdorph (Provst i Stege), Balle (Missionær i Grønland), Krag (Sognepræst, St. Jakob, Kjøbenhavn), Schepelern (Provst, Holmens Kirke), Schousboe (Sognepræst, Landet), Hans Hansen (Sognepræst, Smidstrup), E. Jespersen

¹⁾ Soransk Tidsskrift, 4. Bd. — ²⁾ I en Aarrække Leder af Kvindelig Plejeforening i Kjøbenhavn.

(Sognepræst i Baarse), Gjellerup (Universitetsbibliothekar), Holst (Sognepræst, Førslev).

Dertil færdedes Frederik Zeuthen sammen med sine Slægtninge af den laubske Familie, og paa Ehlers Kollegium¹⁾ havde

Studerne fra Sorø 1857.

han Lejlighed til at omgaa alle Alumnerne der. Til hans Studenterbekendte hørte bl. a. Julius Lange og Georg Brandes, hvem han dengang omfattede med megen Sympathi, og han

¹⁾ Om Livet paa Ehlers Kollegium se Studenterhjemmets Julebog 1909, Artikler af Dr. J. Nørregaard og Professor H. G. Zeuthen.

har altid, trods de dybe Forskelle, i Hjertet haft venlige Følelser overfor dem begge. Blandt de unge, der boede paa Ehlers Kollegium, havde Zeuthen særlig Forkærlighed for Jens Paludan-Müller, som faldt ved Sankelmark den 6. Febr. 1864, en Søn

Theologkredsen.

Staaende, fra venstre til højre: Repsdorph, Balle, Krag, Schousboe, Hansen.
Siddende: Schepelern, Jespersen, Gjellerup, Holst, Zeuthen.

af Historikeren Kaspar Paludan-Müller; Zeuthen har senere, da man paa Borchs Kollegium satte en Mindesten for Paludan-Müller, skrevet en Sang til hans Minde 6. Februar 1865).¹⁾

1) Se Borkens Lyre, Pag. 96--98.

Ehlers Kollegium.

Af andre Ehlersianere i hine Aar kan nævnes Adam Poulsen (senere Direktør for meteorologisk Institut), Nørgaard (General-direktør), Mourits Krag (Læge), Jens Nørregaard (Højskoleforstander); H. Laub (Generallæge).

Zeuthen savnede saaledes ikke Omgang, og han har benyttet den i rigt Maal. Ehlers Kollegium blev en Disputereklub under hans Ophold der; saaledes var det i Brødrenes Stue, og saaledes var det i Kollegiets Læsestue og andre Værelser. Det var poetiske og litterære Problemer, som optog stærkt, derunder specielt Theaterproblemer. Dernæst var det filosofiske Problemer, bl. a. bragt de unge gennem Professor Rasmus Niensens Forelæsninger og derhos tilført Zeuthen gennem hans filosofisk interesserede Fader, der i Ferierne discuterede saadanne Emner med Sønnerne. Endelig var det theologiske og praktisk kirkelige Problemer; blandt andet har Problemet om Forholdet mellem Lov og Evangelium optaget Frederik Zeuthen.

I Discussionerne kendtes det tidligt, naar de kom til at dreje sig om noget mere personligt, hvad Dr. Zeuthen engang sagde om Sønnen: „Frederik angriber altid nærværende og forsvarer fraværende.“

Trods det, at Frederik Zeuthen var 20 Aar gammel, da han blev Student, og saa ældre ud endda, var han i den dybeste Forstand meget umoden, da han begyndte at studere Theologi.

Han var et livsglad Menneske, som med største Iver kastede sig ind i Studenterlivets Glæder og Morskab. Han kunde digte en Sang, han kunde holde en Tale, han kunde kaste sig ind i en Discussion om, hvad det skulde være. Men samtidigt hermed kunde han rumme en vis Optagethed af sit Studium og den Gerning, som det skulde føre til, og han gik flittigt i Kirke. De to forskellige Sider kom frem i hans Liv ganske uformidlet ved Siden af hinanden, saa det kunde se ud, som om der ingen personlige Problemer fremkom for ham i disse saa forskellige Sfærer, hvor han bevægede sig.

Der var Fastelavnsfest i Studenterforeningen. Man opførte nogle Løjer, der havde Hentydning til de daværende Forhold i Italien, og man lod Garibaldi og hans Folk storme Pavestolen. Frederik Zeuthen var mellem Garibaldi's Skarer. Efter at Løjerne i Foreningen var forbi, gik man i Gaasegang gennem Byen, standsede paa Frueplads og sang „Længe var Nordens herlige Stamme“ — og han udtaler i det Brev, hvor han fortæller herom, det Ønske, at han aldrig maa blive saa blaseret, at han finder et ungdommeligt og frit Studentergilde flovt, thi, siger han — det er i et Brev til Hjemmet fra 25. Februar 1860 — „selv om meget af, hvad der bliver sagt, er flovt, saa er den Strømning,

der gaar gennem Hjerterne, ikke fløv. Ganske umiddelbart efter, at han har fortalt sine Forældre om denne Sjøv i Studenterforeningen, gaar han uden nogen ydre Formidling ud over et Punktum i samme Brev videre: „Vi have i denne Tid læst Bjergprædikenen, og der er nu mange Ting i den, som jeg bilder mig ind at forstaa. Jeg ved nogenlunde, hvad dette „at opfylde“ vil sige; jeg har ligesom følt det ved hvert Led, hvorledes dette ikke er ophævet, men fuldkommengjort ved, at Gebetet ikke længere er det ydre empiriske, men det aandelige“, og han gaar gennem et Forsvar for Duel, fraskiltes Vielse, Krig, Nødløgn over til at udtale, at han har Lyst til at forsvare Sætningen: Hensigten helliger Midlet.

Ikke mindre karakteristisk for de grundforskellige Sfærer, hvori han aandeligt bevægede sig, er følgende, der dog viser, at han aner eller føler Dobbeltheden.

Ehlers Kollegium, 20. Februar 1859.

(Han har været i Studenterforeningen for at høre H. C. Andersen læse op og bagefter været til Sold, da Vinhandler Mønster havde skænket et Anker Vin til Gildet.)

„Jeg morede mig fortræffeligt. Jeg sang af fuld Hals de fortræffelige, gode gamle Drikkeviser, denne mageløse Skat, som de danske dog vist har fremfor alle andre Nationer; og hvor det dog er en Nydelse saaledes at skraale sin Lystighed ud, saa Væggene ryster, og Naboerne vaagner. Jeg er ikke raa i min Glæde, som I maaske kunde tro efter disse Udtryk; er min Sang end ikke saa skoleret, som man kunde ønske, saa er det dog Sang, og er jeg end glad og fornøjet selv under middelmaadige Taler, saa er jeg dog ikke saaledes fra Sans og Samling, at jeg ikke kan bedømme dem. Vi endte med at danse. Der var nogen, der skubbede til mig, saa at jeg med min Cavaller — jeg er altid Dame — røg over Ende. Jeg gik hjem i den lykkeligste Stemning af Verden, og til Bevis paa, at det ej kom af, at jeg var fuld, saa kan jeg forsikre, at jeg vaagnede i samme gode Humør. Hvis jeg nu hertil føjer en Beretning om Fogs mageløse Prædiken, som jeg hørte idag, saa vilde mange sige, at det var at blande Himmel og Helvede sammen. Men jeg er fuldt overbevist om, at disse to Stemninger godt kunne forliges — jeg vilde fortvivle, hvis det ej var den samme Aand, der begejstrede ved begge Lejligheder, skønt naturligtvis paa forskellig Vis...“

I sin Studentertid var han med til det nordiske Kirkemøde i Lund og fortæller livligt derom til sit Hjem. Han er optaget af de Mennesker, som han træffer, af dem, der fører Ordet

(Blædel, Fenger, Hammerich, Rudelbach, Biskop Thomander, Hammar); han indlader sig med Mennesker, taler Fransk med en fransk Præst, konverserer Damerne, tiltales af og kritiserer Svenskerne, om hvem han udtaler, at de kunde vist have godt af nogen Grundtvigianisme, og ender saa iøvrigt den ene Aften hos nogle svenske Studenter, der arrangerer et mindre Sold, hvor Stemningen mellem Studenterne virker saaledes paa Zeuthen, at han, da han den følgende Dag atter træffer dem, aldeles ikke vil drikke en Draabe sammen med dem; han syntes, at det havde gaaet for vildt til den foregaaende Dag. Men naar han fra drager denne Episode, kan han skrive til sine Forældre om „den dejlige Tur til Lund“.

Samtidig med den Umodenhed og Uafgjorthed, som viser sig i hans Breve, er han færdig til at discutere de dybere filosofiske Spørgsmaal, og han discuterer gerne enhver Sag, der blot afgiver Mulighed for en Discussion. Ikke mindst i Ferierne, hvor Faderen lejlighedsvis underviste ham i hans Studier, kommer Discussionslysten til Orde, og de to kloge Sønner og den lærde Fader tager sig mangt et Livtag om et eller andet Problem, tit de mærkeligste Ting og Smaating. Sommetider har Discussionen fænget saaledes i Sindene, at det ikke har været helt morsomt længere. Man fortæller saaledes om en Discussion om det Spørgsmaal, om Lynet slaar op eller ned, og en Juleaften om, hvor mange Julekager Bageren havde mistet, da han sendte Familien i Præstegaarden den sædvanlige Juleforæring: en stor Julekage; om han havde mistet en, nemlig den, han gav, eller om han ikke havde mistet to, da den, han gav dem, jo havde hindret, at de havde købt en hos ham.

En anden Juleaften, hvor Frederik var hjemme, kom man til at tale om, hvorvidt det var moralsk forsvarligt at tale om, at Solen staar op og gaar ned, naar man ved bedre. Gamle Dr. Zeuthen indtog eet Standpunkt, Sønnen et andet. Den hele Discussion blev saa heftig, at to af Damerne gav sig til at græde. Og Aftenen var spoleret.

Næste Aar var man atter samlet Juleaften, og en af Damerne var saa uforsigtig at minde om forrige Juleaften, og hvor skævt det da var gaaet. Frederik Zeuthen tog øjeblikkeligt til Orde og udtalte, at han huskede det godt, og at han forresten mente det samme endnu som sidste Aar, og det var kun med Møje, at det afværgedes, at den samme Discussion paany rejste sig.

Hans Moder deltog ikke i Discussionerne, men overlod Ordstriden til sin Mand og Sønnerne. Men naar man spurgte om hendes Mening, havde hun sin Opfattelse rede og klar og fremsatte, hvad hun ansaa for rigtigt.

Frederik Zeuthen var i det hele kendt for sin Lyst til at discutere, og Folk i Fredericia, som ikke forstod, at det var hans gamle Fader en Glæde at discutere med sin dialektiske Søn, sagde om ham, at han var ikke nogen rar Søn, da han altid havde sagt sin gamle Fader imod. Da han i 1895 søgte Sognepræsteembedet der efter sin Faders Eftermands Bortrejse, blev dette ret stærkt indvendt imod ham og hans Kandidatur!

Hans Dagbog indeholder etsteds den Ytring: „En god Disput ligner et Skibs Krydsen mod Vinden. Man kommer frem trods Modstanden“, og om et Selskab, som han har været til, skriver han til sit Hjem:

„Wiberg sang af Berggreens Folkesange. En Frk. Fenger fra Christianshavn kunde ikke lide Berggreens Udsættelse af Melodierne; hun mente, at Accorderne var for lidt fyldige. Skønt det var en Sag, jeg aldeles ikke forstod mig paa, tillod jeg mig dog at opponere imod hende, fordi jeg havde en Anelse om, at hendes Bemærkning ikke var original, da jo Grundtvigianerne ikke kan lide Berggreen. Jeg bemærkede derfor, at Folkeviserne ifølge deres Karakter maatte have et simpelt Accompaniment, saa at Berggreens Princip ialtfald var rigtigt.“

Ved Siden af Studenterlivets Lystighed var han virkelig optaget af sit Studium. Han hørte i sine første Aar filosofiske Forelæsninger hos Sibbern og Rasmus Nielsen. Den første imponerede ham ved sin Aandslivlighed paa de gamle Dage og tiltalte ham ved sin Fornøjelighed, naar han stod paa Katedret og legede med sine Nøgler og af og til løftede sin Paryk i Vejret. Rasmus Nielsen optog ham med sine Problemer.

Da han begyndte paa Theologien, var det især Scharling, der interesserede ham; han fandt ham ganske vist kedelig som Docent, fordi han dikterede sine Forelæsninger; men han syntes personligt om ham bl. a. for hans smukke Fremtrædens Skyld. For Hermansens Lærdom og Grundighed følte han Respekt, men hans Undervisning kedede ham; han var ham for tør, og skønt det hjalp paa Flippernes Renhed, at han blev gift, syntes Zeuthen ikke, at det hjalp paa Tørheden. Derimod var Hammerichs Forelæsninger meget tiltalende for ham. Clausen beundrede han, især efter hans Sygdom¹⁾, da han „havde ligget i de lange Solhvervsnætter paa det kvalfulde Leje og med fuld Bevidsthed set Døden under Øje“.

Uden for sit Studium hørte han Forelæsninger af Hauch og Højen.

Noget stort bragte han det ikke til med sine Studier i sin

¹⁾ 1859—60. H. N. Clausen: Optegnelser, pag. 452 ff.

Studentertid. Han fulgte med, kunde magte det, tog det paa sin egen Maade og fordøjede det gennem Discussioner og Selvtænkning. Men han glimrede ikke og skammede sig egentlig meget, da han ved patristicum ikke kunde oversætte et simpelt Stykke Latin og faldt igennem.

Ved Siden af Studiet var han stærkt humanistisk interesseret. Han var meget optaget af Kunst, specielt Malerkunsten. Naar hans Fader i Sønnens Skoletid kom hjem fra Hovedstaden og havde sit Udstillingskatalog med, styrtede Frederik Zeuthen sig med Glæde over den døde Fortegnelse og lod sin Fantasi udmale sig de Herligheder, som i Fortegnelsen var angivne med et Par Ord. Nu da han var i Kjøbenhavn, benyttede han sig rigeligt af Lejligheden til at se, hvad han havde drømt om, og fandt til sin Glæde, at Virkeligheden langt overgik Fantasien. Særlig Skovgaards og la Cours Billeder tiltalte ham.

For Skuespillet havde han en levende Interesse. Han saa Holbergs Komedier paa Hoftheatret og saa med Beundring Dattidens store Skuespillere, Rosenkilde, Mantzius, Phister, Fru Sødring, Fru Heiberg og flere spille Komedie. Hver Gang Lejlighed gaves ham, var han i Theatret, og naar han ikke kom der tiere, var Grunden kun den, at han manglede Penge dertil. Naar han har været henne og set „Nej“, er han saa begejstret, at han har spadseret op og ned i Kirkestræde, fordi Handlingen er foregaaet der. Hans Breve til Hjemmet indeholder vidtløftige Vurderinger af det, han har set paa Theatret.

Og han var stærkt musikalsk optaget, bl. a. paavirket af sin musikalske Fætter Hieronymus Laub. Efter at have hørt Operaen „Don Juan“, „det største Kunstværk i Verden“, skriver han til sit Hjem:

„Jeg har ikke noget større Ønske end igen at høre Don Juan, fordi jeg mærker, at jeg nok har Evner, men uudviklede Evner. Alt hvad jeg kendte lidt til, henrykkede mig aldeles. Hvor er det f. Eks. ikke mageløst, hvor Zerline lader sig rive hen af sin Frister; det Omslag fra den vaklende Usikkerhed til det bestemte Fald er noget, der ej kan beskrives, kun udtones. Et saadant: „Jeg vil og jeg vil ikke“ kan kun en Tonekunstner vise. Jeg vilde ønske, at jeg kunde høre og skelne hvert Instrument og dog beholde Totaliteten. Jeg var saaledes ked af, at jeg ikke kunde paa engang høre Guitarspillet og selve Serenaden hver for sig og dog høre begge Dele sammen.“

Han kom en Del til Selskab i forskellige Familier af hans og hans Hjems Bekendtskab, deriblandt hos Familien Wagner,

der var stærkt grundtvigske; skønt han fra sit Hjem var i Mod-sætning til Grundtvigianismen, bevarede han en meget stor Ærbødighed for dem. Her traf han ofte Ludvig Schrøder, med hvem han ogsaa der tit brød en Lanse ligesom paa Kollegiet, og som han havde baade Respekt og Sympathi for, selv om han til Tider syntes, at Schrøder behandlede ham noget overlegent. Han ansaa Schrøder for en af de dygtigste af sine samtidige, baade dybt kristeligt grebet og filosofisk begavet, og mener om ham, at han engang maa blive noget stort. Til Tider var han til Bal og skrev meget aabenhjertigt hjem om det Selskab, han havde været i, og om hvorledes han havde syntes om de unge Piger, han havde danset med. Han kunde da føle sine egne Mangler og føle, at han selv var tung og paa mere end een Maade ikke kunde konkurrere med de andre.

„Jeg misunder meget de Folk, der kan danse smukt, men endnu mere de Folk, hvis Pen kan danse hen over Papiret, og hvis Tale let og smukt kan danse hen i Luften. Men Naturen har nu ikke givet mig noget Dansetalent; skrive kan jeg dog nogenlunde; men min Tale er jo uhyre kluntet.“

Saa slaar han til Tider om i den lystige Tone:

Ehlers Kollegium, 3. Februar 1859.

C. B. sagde mig iaftes, at I nok skal have Dameselskab iaften; alle W.s er inviterede... Det gør mig ondt, at jeg ikke er hjemme for at kunne fryde mig ved la belle alliance af de to Familier. Jeg vilde uden Tvivl, for at dette skønne Familiebaand kunde være udvidet noget mere, have friet til Mariane...

Til hans andre Interesser kom Optagetheden af Poesien, hvor han sværmede for Oehlenschläger. Og naar Foraaret kom, søgte han ud i Naturen, glædede sig over Skov og Sunds Dejlighed og lod sig i Naturens Skønhed betage af og føre videre i sine æstetiske Tanker. Han var en Student, som Studenter var dengang, og som de vel for den Sags Skyld endnu er, om end Tidernes Skiften giver en noget anden Facon paa det ydre. Han sværmede for Ideer, følte sig hjemme i den Verden, hvor man flyver over Jorden med Tanker og Interesser; han var kort sagt en æstetisk filosofisk optaget Student, der svævede mellem de forskellige Verdener, drømte og digtede, tænkte og ræsonnerede, men ikke følte nogen Drift til Handlen eller havde nogen Følelse af, at han havde Pligt til at sætte sig selv ind for de Ideer, som han var optaget af. Hans uafhængige Stilling ved, at Faderen

havde Raad til at støtte ham, lod ham flyve over Jorden. Men under alt dette fandt der dog en religiøs Gæring Sted hos ham, og han dreves mod Kristus.

Da han, paavirket af Slægtens Tradition og draget, fordi hans Fader havde dette Studium kært, begyndte sit Studenterliv og tog fat paa det theologiske Studium, tænkte han nærmest, at han vilde blive Lærer, da han ikke troede, at han nogensinde skulde blive Præst, og han underviste ogsaa noget i forskellige Skoler. Han var forstandsmæssigt i Opposition paa flere Punkter af Kirkelæren; saaledes var der Tider, hvor han ikke syntes, at han kunde gaa ind paa Forsoningslæren, at Jesus i vort Sted har lidt Straffen, som vi skulde lidt, og ved anden Lejlighed udtaler han, at „hvis vi skulde være bundne til alle de Bitanker, som følger med for at udtrykke Hovedtankerne i den hellige Skrift, maatte vi jo antage den krasseste Verbalinspiration“. Men han gik trofast i Kirke. Han gik i Frue Kirke og i Vartov, hørte saaledes baade Paulli og Grundtvig, og i Citadellet hørte han Fog. Men mest kom han i Garnisonskirke og hørte Blædel. Skønt han ikke kunde lide Blædels Stemme, blev han dog ved at søge der, hvor Kirken var fyldt til Trængsel, og hvor man mærkede, at der samledes en Menighed. I sit sidste Studenteraar har han af og til hørt Frimodt, der blev Sognepræst ved Johanneskirken i 1861. Men han kritiserede til at begynde med Frimodt stærkt og sad i Kirken og tænkte paa, om ikke Ordenes Rigdom skulde løbe fra Tanken. Og i hans Indre stod der en Kamp for Renhed og Sandhed, som han har givet Udtryk dels i Dagbogsoptegnelser, dels i Breve til Hjemmet. Her aabenbares allerede det, der senere blev hans Ejendommelighed som moden Mand, Erkendelsen og Vedkendelsen af egen Uformuenhed og Uværdighed.

En Række Udtalelser vil vise, hvorledes Bølgerne gik i hans Sjæl.

Oktober 1860.

Jeg kan ikke nægte, at jeg i den sidste Tid er bleven ligesom bange for vort Hjems Lykke gennem mange Aar, og det faldt mig paa Sinde, at hvis noget ondt skulde ramme os, da maatte det vist komme fra et af Eders Børn, og hvem laa det da nærmere at tænke paa end paa mig selv, der jo aabenbart er den, som har gjort sine Sager daarligst i Verden, og som vel egentlig mindst er i Besiddelse af den Karakterfasthed, som er nødvendig til at modstaa, hvad der kan styrte mig og med mig Eders Paradis. Jo større Eders Lykke derfor er, desmere paaligger det mig at overvinde den Djævel, der bor i mig, at han ikke skal overvinde det gode, som er

i mig, og saaledes tilintetgøre mig. Jeg gaar nemlig ud fra, at Eders Lykke ikke blot er en udvortes, men at den ogsaa beror paa Bevidstheden om, at Gud ser i Naade til vort Hus, og en saadan Lykke vilde jo vel i en vis Forstand tabes, naar blot eet Faar af Hjorden gik tabt. Dog dette skal med Guds Hjælp ikke ske. Bed for mig — en retfærdigs Bøn formaar meget. Jeg vilde revet dette i Stykker eller brændt det, hvis ikke Moder ofte havde ytret, at jeg ikke skulde bryde mig om, hvad jeg skrev.

26. August 1860.

Jeg læste igaar i Hebræerbrevet om hint urokkelige Rige, som de Christne have faaet, og jeg fik en saadan Længsel efter et saadant evigt fast Fodfæste, fordi jeg synes, at jeg i høj Grad fattes det. Den ene Dag tror jeg det og den anden Dag det; den ene Dag synes jeg, at jeg dog i Grunden er en ganske flink Fyr, den anden, at jeg er en stor Slyngel; snart er jeg saa glad og fornøjet, som om jeg var det lykkeligste Menneske af Verden, og jeg føler en Kraft til at stræbe frem, som om jeg kunde sprænge Bjerge; snart er jeg saa ulykkelig og saa svag, saa intet Menneske vist er fejgere. Hvis jeg nu havde faaet fast Fod i dette ubevægelige Rige, da vilde jeg naturligvis ogsaa blive berørt af saadanne forskellige Strømninger; men fordi jeg byggede paa Klippen, vilde jeg rolig finde mig i, at Bølgerne sprøjtede op om dens Sider. Men denne Grund kan man ikke ræsonnere sig til; den maa gives...

2. Februar 1861.

Inden man ved et Ord af det, ser man sig dog nede i Pølen, langt dybere, end man nogensinde har været før, og saa gælder det paany at hale sig op af Afgrunden... Det er kedeligt, at jeg ikke kan sige et eneste Ord, uden at det ved nøjere Betragtning viser sig at være Løgn alt sammen.

6. April 1861.

Jeg vilde ønske, at jeg forstod den Kunst at bede til Gud.

I sin Almanak har han tilskrevet forskellige Bibelord eller Udtalelser andetsteds fra, der viser, hvad der har fyldt ham.

Foran i den staar: Gud vær mig Synder naadig.

- 1. Januar. Den aldrig blev forladt, som Haab til ham har sat.
- 29. Januar. Abigaël ønsker David, at hans Sjæl maa være indbunden i de levendes Neg, 1 Sam. 25, 29.
- 12. Februar (paa Græsk): Jesus, Davids Søn, forbarm dig over mig.

21. Februar (paa Græsk): Blev det gode mig da til Død? Det være langt fra. Men Synden blev det, for at den skulde vise sig som Synd, idet den ved det gode virkede Død for mig, for at Synden ved Budet skulde blive overvættets syndig.
8. April. Tonen i min Sjæl er snart en Salme, snart en liderlig Vise. Hvornaar vil du, o Herre, forbarme dig og lade det gode sejre over det onde?
14. April. Herren din Gud bar dig, som en Mand bærer sin Søn. 5 Mb. 1, 31.
2. Maj. Vi skal være ham lige.
18. Juni. Dersom Eders Synder end vare som Purpuret, de skal blive hvide som Sne; om de end vare som Skarlagenets Farve, de skal blive som den hvide Uld.
29. Juni. Drag mig i dig, min Begyndelse, ind!
4. August. Skab i mig et rent Hjerte og forny en stadig Aand i mig. Ps. 51, 12.
25. September. Med en udrakt Arm frelste Gud sit Folk. 2 Mb. 6, 6.
19. Novbr. Hold din Haand over mig, o Gud, saa vil jeg ikke frygte.

Gennem dette naaede han ogsaa noget fremad.
Skærtorsdag 1862 skriver han hjem:

Jeg har højtideligholdt denne Festdag med at gaa til Alters. Jeg havde i længere Tid været saa nedtrykt og forsagt, havde manglet Bevidstheden om, at jeg havde noget Kald her i Livet, havde været nær ved at betragte mig selv som en af de Avner, der med Kasteskovlen er rensede bort fra Kornet og nu flyder om for Vinden, og det var denne Forsagthed og Nedbøjethed, jeg trængte til at besejre, som jeg maatte faa Bugt med, men ikke kunde overvinde. Hvorhen skulde jeg da ty uden til ham, der har besejret al Synd og Sorg, og som vil give dem, der tager deres Tilflugt til ham, den samme Sejr, og hvor var han nærmere at finde end i sin Nadvere. Gud give da nu, at det Liv, jeg har modtaget der, maa være virksomt i mig, maa drive mig til Iver og Arbejdsomhed og derigennem bringe mig al Lykke og Velsignelse.

At hans Ungdomsliv har været smukt og rent er der ikke Tvivl om. Indirekte vidner han selv derom i en Udtalelse i sin Dagbog (1875).

Jesus tog de største, groveste og mest aabenbare Syndere til Naade, ja ofte gik saadanne forud for de retfærdige ind

i hans Rige. Men til sine Apostle tog han saadan, der som Paulus var ustraffelige efter Lovens Retfærdighed. Om ingen af Apostlene hører vi, at de havde ført i særlig Grad syndefuldt Levned. Og med Undtagelse af Augustin har vist ogsaa de store Mænd i Kirkens Historie saa godt som alle fra deres Ungdom udmærket sig ved et eksemplarisk Levned, ogsaa inden deres Omvendelse. Derfor skal den, der er faldet i særlig store Synder, vel ingenlunde forskydes som uværdig til at bære Kristennavnet, naar han angrer og fortryder sin Synd; men han skal i Reglen heller ikke fremdrages til at være en aandelig Leder, ikke gøres til Hyrde i Menigheden. De ældste, som Titus efter Paulus' Anordning skulde indsatte paa Kreta, skulde være ustraffelige.

Hvor langt han naaede, kan maaske udtrykkes med de Ord, der findes i en af hans senere Optegnelsesbøger (1870 pag. 101).

„En levende og almægtig Gud eller ingen Gud — thi en Gud, der ikke er almægtig, er dog vel ingen Gud. Saaledes stillede Spørgsmaalet sig ogsaa for mig paa hin uforglemmelige Spadseretur i mine unge Dage paa Sorø Landevej; og naar Spørgsmaalet stiller sig saaledes klart for Sjælen, kan dog Svaret ikke være tvivlsomt.“

Han skriver da mod Slutningen af sin Studentertid til sit Hjem (April 1862):

... jeg er slet ikke glad ved at skulle afslutte den Periode af Livet, hvor jeg, selv om det ikke altid har været en glædelig Tid, dog har levet saa frit og frejdigt, som jeg maaske aldrig kommer til at leve. Jeg maa takke Gud for, at han har givet mig en Fader, der har sat mig istand til at føre et saadant Liv. Jeg fortryder heller ikke, at jeg har søgt at nyde dette friske Ungdomsliv; jeg har dog Gudskelov deri samlet Erindringer, hvoraf Sjælen længe kan have godt. Hvad jeg mest fortryder, er den aandelige Slaphed, der har forhindret mig i rigtig paa Kraft at studere i den Tid, jeg har anvendt paa Studeringerne.

III.

Efter fem Aars Studium blev Zeuthen theologisk Kandidat med laudabilis i Sommeren 1862 og blev derefter Huslærer hos Pastor Ammentorp i Rubbelykke paa Lolland, hvor han underviste to Dreng. Hans Ophold i Rubbelykke Præstegaard

varede kun eet Aar, da hans Elever derefter blev sendt til Skole i Nykjøbing. Han naaede i dette Aar ikke til nogen gennemført klar aandelig Afgørelse, men blev ved at drages til de to forskellige Sider, som ogsaa havde draget ham i Studenter-tiden, det humane og Kristendommen, og dette betød tit „Livet paa Overfladen og Livet i Dybden“. Men i Rubbelykke kom de personlige Problemer mere og mere frem for ham, og han saa dem klarere, saa klart til Tider, at man maa undres og spørge, hvorfor det ikke allerede da blev til et Valg. Det var nemlig det, hvortil han trængte.

Præstehjemmet fandt han sig ganske vel til Rette i. Hans to Elever var flinke, om end han til Tider ikke kunde faa dem saa villigt med, som han ønskede det, og af og til havde han ogsaa Vanskeligheder med dem og følte det som en Hæmning, at han ikke kunde blive enig med Præsten og hans Hustru i Synet paa, hvorledes Drengene skulde tages.

Præsten var en brav Mand, men ikke af Zeuthens Folk. Han var samtidig god mod sine Folk og smaalig over for dem, saa de stadigt skaffede ham Ærgrelser i hans Landbrug, som optog ham stærkt. Hans Prædiken vaklede mellem Rationalisme og virkelig Kristendom. Præstekonen syntes Zeuthen bedre om, ligefrem og redelig som hun var. Husets Døtre kom han vel ud af det med.

Egnen var aandelig død med meget lidt Kirkegang, og Zeuthen udtaler i et Brev, at han troede, at „en Grundtvigianer kunde gøre Nytte her, for deres Prædiken drejer sig dog altid om det, som er Hjertet i Kristendommen, Synd og Naade, selv om de i ensidig Fremhævelse af den sidste undertiden glemmer at tale om Synden — det, hvorpaa det kommer an i Kristendommen...“, og Egnens Præster havde han i det hele ikke meget ud af. Han syntes, at de var kedelige, og han trættes af deres Lamentationer over, at Folk havde Raad til al Slags Pynt, men ikke huskede at betale deres Tiende, og naar de kom sammen, talte Præsterne mest om Kapitelstakst, deres Koner om det store Problem, om det var billigst at bage hjemme eller at købe Brødet. Naar han var til Præstekonvent, ærgrede han sig over den megen Samtale om ministerielle Cirkulærer og syntes, at en Generalforsamling i Vækkerforeningen paa Ehlers Kollegium egentlig var fuldt saa interessant. Undertiden fandt han dog Mennesker blandt Præsterne. Saaledes var han dybt tiltalt af Biskop Bindesbøll, der syntes ham en af de bedste Talere, han havde hørt. Fremfor alle de andre interesserede han sig for Pastor Gude (senere Domprovst i Roskilde), skønt han var ham ganske modsat, eller maaske netop derfor. Paa sit

ungdommelige Sprog karakteriserer han Gude som „Absolutisten, Aristokraten, Tyskeren“ og kalder ham en komplet Hierarch. Men Gude tiltrak Zeuthen, fordi han gerne vilde „gaa til Vejrs i Ideernes Sfære“.

„I Søndags var jeg til Bispevisitats i Østofte hos Provst Posselt. . . Jeg talte meget med Pastor Gude. Ved Bordet sad jeg og ærgrede mig over hans Udtalelser, hvori der forresten var meget smukt. Men hvad smukt og godt han end kunde sige, mærkede jeg dog nok, at han ikke var af mine Folk, og besluttede efter Bordet at hugge løs paa ham. Ved Bordet kunde det ikke godt ske, da vi sad for langt fra hinanden. En Anledning til at gøre et Indhug paa ham fandtes snart, idet han udtalte sig temmelig ringeagtende om Clausen. Idet jeg tog ham i Forsvar — hvilket jeg desværre ikke gjorde godt, hvad Gude ogsaa meget rigtigt bebrejdede mig — var Overgangen let til det, jeg vilde have ham ind paa: Nationalitetens Betydning, som han, uagtet hans Lærer Martensen har fremhævet den ret pænt i sin Ethik, forflygtigede altfor meget. Jeg lovede siden at besøge ham.“

Saa følte han sig mere tilpas end i Selskab med Præsterne, naar han besøgte Egnens Familier af Proprietærklassen. Han kom saaledes paa Nøbøllegaard hos Justitsraad Friederichsens, paa Kjærstrup hos Friederichsens Broder, paa Christianssæde hos Kammerraad Ottensens, og især besøgte han Skovrider Schrøder, en Broder til Ludvig S. Naar han færdedes med ham i Skovene i Egnen, blev han betaget af Livet i Naturen og kunde ønske altid at færdes derude og være hjemme i det Liv, der levedes der, kende Fuglenes Sang og deres Reder i Skov og Lund. I det hele lærte han, om han ikke havde kendt det tidligere, derude paa Landet at glædes over Naturen. Der var dejligt i Christianssædes Skove, hvor han begejstredes, naar han „saa Birken græde Guldtaarer over Høstens Ragnarok“.

Efterhaanden som han blev mere kendt med Folk i Egnen, blev han inviteret meget ud. Det var ikke sjældent Baller, han kom til, og han blev Gang efter Gang optaget af de unge Piger, som han traf, men uden at det blev til nogen virkelig Kærlighed. Han fortæller i sine Breve til Broderen i Kjøbenhavn ganske aabenhjertigt herom og beskriver sine Følelser over for de lollandske Skønheder. Men han er altid paa den sobre Side, naar han er sammen med „disse vakre, men ikke egentlig smukke Piger“, og danser ved Ballet, hvor han „arbejder som

en Hest“, eller synger sammen med dem. „Nil humanum a me alienum puto“¹⁾ er hans Valgsprog.

Men det hele Ophold paa Lolland følte han som et Fængsel, han tit sukkede efter at bryde ud af. Han længtes efter Livet i Kjøbenhavn og Kammeratskabet paa Kollegiet, længtes efter sin Broder og Kammeraternes Selskab, deres Snak og Sang ved Siden af hans Værelse; der hvor han nu sad, maatte han nøjes med at høre Vinden suse og larme i Træerne udenfor og havde ikke andet Selskab end sig selv.

Naar han sad saaledes alene og tænkte tilbage paa Studentertilivet, stod dette for ham — som han citerer det i et Brev til sin Broder Hieronymus — i den Glans og Kolorit, som er i Fänrik Ståls Vers:

O tid af guld, o lif blott tändt
för nöjet och behagen,
då man är ung och är student
och har fullt opp för dagen
och ingen annan sorg försökt,
än att moustachen växer trögt.

Han fik da Tid til at tænke over den Del af Livet, han havde levet, og samler det selv sammen i de Ord, at „han havde søgt det skønne i Verden for at fremkalde en Skønhedsverden i sit Indre“. Hans Skuffelse var, at denne Verden ikke havde Kraft til at bestaa, naar den ikke næredes ved Indtryk udefra.

Saa lærte han da i sin „Landflygtighed“ at se ind i sig selv. Han forsøgte at fastholde det, han kalder Troen paa den evige Ungdom, og holder fast ved et Ord af Grækeren Menandros: „Hvem Guderne elsker, dør ung“, hvilket han tog i den Betydning, at man ikke nogensinde skal ældes, hvor længe man end lever. Men han gjorde sig ogsaa klart, at en saadan Vedbliven med at være ung kunde kun ske, naar man havde Forbindelse med den Gud, der aldrig ældes.

I Rubbelykke kom han til at prædike ikke saa faa Gange.

Han var ganske klar paa, at Hovedindholdet af en Prædiken maatte være: „Du er en Synder“ som det første og som det andet: „i Troen paa Guds Naade er dine Synder dig forladt.“ Men han følte, at der manglede ham noget personligt, og derfor var han fyldt af Ængstelse over at skulle prædike. Lad ham tale selv derom:

25. Oktober 1862.

Imorgen skal jeg prædike. Jeg vil ikke nægte, at der er meget, som kunde holde mig tilbage. Det er næsten, som om

1) Intet menneskeligt anser jeg for fremmed for mig.

Grækenlands og Nordens Guder, hvis Præst jeg har været, idet jeg var begejstret for Poesi, Æstetik, Filosofi o. s. v., beskylder mig for Troløshed, fordi jeg har valgt den levende Guds Tjeneste istedet for deres... Vel er jeg ikke Præst endnu, men jeg synes, at jeg er godt paa Vej til at blive det. At der er en vis Troløshed, jeg kan bebrejde mig, tror jeg ogsaa; men hvorledes kan vi stakkels Mennesker være tro mod alle vore Forsætter; mange af dem er jo virkelig ikke værd, at vi bliver ved dem. Det sidste Aar, jeg var i syvende Klasse i Sorø, nærrede jeg en stor Afsky for Theologien og havde besluttet hellere at studere alt andet. Jeg begyndte dog derpaa, ikke af Lyst, men fordi jeg havde mindre Lyst til alt andet end til Theologi. Imidlertid fik jeg mere og mere Interesse for Studiet; men jeg havde ikke Lyst til nogensinde at betræde en Prædikestol, langt mindre til at blive Præst; jeg syntes dels, at man ikke kunde prædike uden til en vis Grad at lyve, og dels var det kun Haabet om at faa lidt Indblik i Tilværelsens Gaader og at finde det, hvorpaa denne skønne Verden er bygget, der gav mig nogen Interesse for Theologien. Jeg kunde ogsaa i Theologien finde Næring for min egen religiøse Interesse. Men at jeg af denne skulde meddele andre, faldt mig ikke ind. Og nu skal jeg prædike imorgen, fordi jeg føler en Trang dertil, som det ikke vil være rigtigt at modstaa.“

27. Oktober.

„Nu er det gjort og gaaet ganske vel. Den gamle Degn, en prægtig Mand, kom hen til mig og sagde, at han troede, at jeg vilde blive ikke alene en god Prædikant, men ogsaa en kristelig Præst.“

Selve det at han prædikede, bragte ham personligt ind i de store Spørgsmaal. Han følte, at han uden at gaa paa Akkord med sin Samvittighed kunde betegne sig selv som orthodox, og at han havde naaet frem mod dette under sit Ophold herovre i Ensomheden. Men han følte sig stærkt bundet til sin Fortid og dens Interesser. Han kunde ikke fordømme disse som Synd. Nu skulde han saa, syntes han, afgøre, om han uden at dreje af fra det Spor, som hans første ungdommelige Begejstring havde faaet ham til at slaa ind i, og uden at svigte det Ideal, der havde været hans første Kærlighed, den æstetiske Livsbetragtning og Livsførelse, kunde tænke sig at blive Præst. Han overvejede Spørgsmaalet, og han syntes, med nogen Usikkerhed, at han maatte kunne besvare Spørgsmaalet med Ja.

Men der var stadig noget, som ikke var i Orden inde i ham.

Og da han havde prædiket nogle Gange, blev det ham mere og mere vanskeligt, og Modsætningen mellem hans Indre og hans Stilling paa Prædikestolen blev ham klarere. Efter at have prædiket engang hen paa Foraaret, skriver han derfor: „Nu tænker jeg, at jeg for det første kan sige Stop med denne Prædiken. Det er altfor farligt for en ung Mand som mig at have saa megen Fromhed i Munden; man maa dog først have den i Hjertet.“

Naar man gennem hans Breve ser ind i hans indre Menne-ske, er det en forunderlig Blanding af Alvor og Letsind, der viser sig for en. Det er den aandelige Vækkelse, som er i Op-træk, med dens Sammenstød mellem Kristendom og akademisk Kultur. Den Modsætning, som hele Zeuthens Liv blev ved at være staaende i hans indre Kampe, nærmer sig.

Aarets tre store Højtider faldt saaledes for ham:

Ved Juletid skriver han hjem om sin Ferie, som han holdt i Rubbelykke, at han ved ikke andet derom, end at han skal prædike Søndag efter Jul og til Bal i Maribo engang derefter, maaske endog samme Aften, som han skal prædike. Ved Paaske-tid glæder han sig til at komme paa Besøg i Kjøbenhavn hos Broderen og faa Lejlighed til at gaa noget i Theatret, og da han kom der, naede han at komme i Kirke alle fire Helligdage, være i Theatret, paa Kunstudstillingen, til Selskab og til Fest baade paa Kollegiet og i Studenterforeningen — kort sagt en broget Paaske for den, der syslede med de Tanker snart at skulle være Præst. Pintsedag var han til stort Selskab paa Kjørstrup og om Aftenen til Bal.

Han forstod selv Modsætningen inde i sig og giver det bl. a. et klart Udtryk i et Brev til Hjemmet:

Rubbelykke, 12. Juni 1863.

„Hvad Moders smigrende Bemærkninger om mig angaar, da maa jeg dertil svare, at jeg altid har haft stor Respekt for den ideale Frederik Zeuthen, for mig selv efter mit Væsen, og i Beundringen for dette ideale Jeg kunne vi godt stemme overens. Men jo herligere dette er, jo mere dette er istand til at begejstre mig, jo skammeligere er det jo, at jeg ikke bliver reven hen af Kærlighed til det og af denne Kærlighed bliver ført til at fremstille mit Væsen i det virkelige Liv, at jeg ikke som Paulus bekæmper mit Legeme og holder det i Trældom, saa det ikke i sin syndige Kantethed, Haardhed og Tykhovedethed skal staa i Vejen og hindre det ideale Væsen i sin Herlighed i at skinne frem. Ser jeg paa mig selv efter min Ide og mit Væsen, i Overensstemmelse med hvilket Gud

har skabt mig, da synger jeg: „Tro paa dit eget Værd, saa tit du taber Modet, saa skal med Troens Sværd Du Verden gi'e paa Ho'det“. Men ser jeg paa, hvorledes jeg i Virkeligheden med min forventede Vilje har fremstillet dette Væsen, hvorledes mit Liv er blevet et Vrægebillede deraf, da maa jeg sige: „Men er du ovenpaa, saa glem blot ej, min kære, Du nederst er blandt smaa; det er din hele Ære.“ Og dette, at jeg er nederst blandt smaa, kommen op mellem dem, det er endda ikke mit eget Værk, men den Guds Værk, der har taget mig til Naade igen og i sig ladet mig finde mit eget Væsen. Han forlene mig Kraft til at omdanne mit Liv fra et Vrægebillede — der vel at mærke ogsaa er et Billede — til et sandt Billede af mit Væsen.“

Under sit Ophold i den stille Præstegaard, hvor han ikke var overbebyrdet med Arbejde, fik han Tid til ikke saa lidt Læsning.

Han læste nogen Litteratur, men beskæftigede sig mest med filosofisk Læsning. Schleiermacher (som han ikke syntes om), Baader, Schwegler, R. Rothe, Rasmus Nielsen og specielt Schelling, hvor Faderens Bog, som var udkommet i 1860 (Philosophiske Afhandlinger til Orientering i den schellingske Verdensbetragtning), optog ham ikke saa lidt.

Han klagede noget over sin manglende Evne til at tumle med dette svære Stof og syntes, at han kun kunde tænke skarpt et Øjeblik, før han følte Tomheden af den ensidigt arbejdende Tanke, og han slog da over i en opbyggelig eller poetisk Klædning for sin Tanke, men følte da atter, at han derved sløvede sin Tankes Skarphed og ikke fik den ført til Ende, som han kunde ønske det.

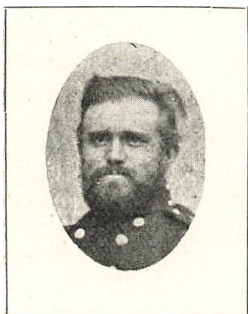
Han gav sig dog i Lag med et for ham stort Arbejde, idet han besvarede Universitetets filosofiske Prisopgave, der handlede om „Forholdet mellem Religiositet og Moralitet med Hensyn til det Spørgsmaal, hvilken af disse to, der maatte antages at ligge til Grund for den anden“. Det lykkedes ikke for ham at faa Universitetets Anerkendelse af hans Arbejde, selv om dette indeholdt en Del, der var anerkendelsesværdigt.

Mottoet paa Zeuthens Afhandling lyder, karakteristisk for ham: Den selvstændige är vittnesgill öfver allt i andens verld, äfven om hans gåfvor äro ringa. (Tegnèr.)

Ved Sommertid 1863 forlod han Rubbelykke Præstegaard.

K R I G E N .

1864.

For de Dages unge var Tanken om Krig ikke fjern. De havde som Børn oplevet den sejrige Trearskrig og var gennemsyret af den Stemning, som da havde grebet vort Folk og frembragt saa meget smukt, selv om den ogsaa havde givet os en Tillid til, hvad vi formaaede, som overskred Grænsen for det rimelige.

Siden Fredsslutningen efter Trearskrigen havde vi været optaget af de store Spørgsmaal om, hvorledes Forholdet mellem Hertugdømmerne og Kongeriget skulde ordnes, og ved den tyske Agitation i Hertugdømmerne og ved, at Tyskland stadig blandede sig i vore Forhold, og der rundt omkring i det tyske Rige holdtes en levende Agitation i Gang, summede det i Aarevis med Tanker om en ny Krig.

I 1861 saa det et Øjeblik ud, som om Krigen stod for Døren, og Spørgsmaalet om egen Deltagelse i Krigen blev da nærværende for Frederik Zeuthen. Han havde faaet Udsættelse med sin Soldatertjeneste, til han var blevet 25 Aar; men han bestemte sig til at melde sig frivilligt, hvis hans Broder Hieronymus skulde blive udskrevet, idet han ikke kunde tænke sig at sidde hjemme, hvis hans kære Broder skulde med i Krigen. Han erindrede ogsaa fra sin tidlige Barndom en Samtale i Hjemmet, hvor Faderen engang havde spurgt sin Hustru, hvad hun vilde sige, hvis hendes Sønner blev voksne og meldte sig som frivillige, og dertil havde hun svaret, at hun vilde skamme sig, hvis de ikke gjorde det.

Krigstruselen drev imidlertid over dengang, og medens Zeuthen var i Rubbelykke, købte han sig for 300 Daler en Stil-

lingsmand, saa han blev fri for at skulle være Soldat, hvis der da ikke kom Krig.

Hen paa Sommeren 1863 blev Forholdene mere urolige, og Zeuthens Haab om at naa hjem til Fredericia og holde Ferie blev skuffet; han blev indkaldt som Soldat og mødte den 2. August 1863 i Kjøbenhavn og blev som Nr. 211 i 1. Rekrutbataillons 2. Kompagni lagt i Lejr paa Nørre Fæled, hvor der var opstillet Telte, og Rekrutterne sov paa Sække stoppede med Halm. Blandt hans Teltkammerater var cand. theol. Chr. Leth.

Efter nogle Ugers Rekruttjeneste kom han paa en Befalingsmandsskole og blev saa permitteret en af de første Dage i Oktober. Disse to Maaneder havde sat hans Sind i heftig Bevægelse. Han var snart højt oppe, snart dybt nede, svingede mellem Tro og Frygt. Han var bange for, at hans aandelige Liv skulde tage Skade, naar han skulde med i Krig; han frygtede for, at Krigen skulde tage flere af hans bedste Ungdomsaar; han var medtaget af Strabadserne og forknyt ved det, der stod og truede; og i Hjertet manglede han Freden.

Saa slap han ud af Soldatertrøjen og tog hjem til Fredericia, hvor han modtog et stærkt Indtryk af Lykken i Livet i Præstegaarden og Forældrenes Kærlighed til deres Børn, og kom atter til Kjøbenhavn i Slutningen af Oktober Maaned, efter at han havde faaet Tilbud om nogle Undervisningstimer i Tysk og Religion i Frk. Bertelsens Pigeskole, og haabede paa at blive Alumnus paa Borchs Kollegium for saa at fortsætte sine Studier og sit Samliv med sine Venner og Kammerater.

Da kommer Frederik den 7des pludselig Død efter de faa Dages Sygdom paa Lyksborg Slot den 15. November 1863. Frederik Zeuthen overværede Halls Meddelelse om Kongens Død og Christian den 9des Tronbestigelse.

Kongens Død satte det danske Folk i en Stemning af kogende Betagethed. Rigsdagen havde lige (d. 13. November) vedtaget en ny Grundlov for de Anliggende, der var fælles for Kongeriget og Sønderjylland, idet den saakaldte Ejderpolitik (den nærmere Forening af Hertugdømmet Slesvig med Kongeriget) under Halls Ledelse havde sejret i Folket. Nu gjaldt det saa om, hvorvidt den ny Konge, Christian den 9de, vilde underskrive den af Rigsdagen vedtagne Lov. Man havde næret megen Mistillid til den udvalgte Konge, idet man troede, at han nærede tyske Sympathier, og i alle Befolkningslag gærede det i Dagene mellem Frederik den 7des Død og Christian den 9des Underskrift af den ny Forfatning. Den afdøde Konge havde været saa elsket af Folket; da han laa syg, og man i Studenterforeningen erfarede, hvor alvorligt Bulletinen lød, gik man over til det

kgl. Theater og protesterede mod, at der spilledes Komædie den Aften; hertil var Zeuthen med skønt med et Suk; han havde lige købt sig en Billet til Theatret, som han ikke havde besøgt siden Paaske, og nu fik han ikke andet ud af Billetten end Protesten mod, at der spilledes. Som de fleste unge i de Dage delte han den uretfærdige Mistillid til den ny Konge, og da denne trods mange Betæneligheder — af Frygt for, at hans Underskrift skulde føre Landet ind i Krigen — havde sat sit Navn under Lovforslaget, var det ikke muligt for Zeuthen at deltage i nogen Sympathitilkendegivelse over for Kongen.

Saa kom de tunge Tanker paa Krigen straks igen.

Naar han gik forbi Borchs Kollegium, som han havde faaet tildelt, maatte han sige sig selv, at det var et Spørgsmaal, om han kom til at flytte derind; han maatte vente, at han fik helt andet til at optage sig end at sidde der og grunde paa de store Spørgsmaal. Det var langt mere sandsynligt, at han vilde blive indkaldt og sendt til Sønderjylland, og han saa sig selv paa Kaserne i Eckernførde eller i Barak ved Dannevirke. Men Tanken om Guds Allestedsnærværelse trøstede ham, og han maatte sige til sig selv, at naar han forlod sig paa Herren, havde han i Virkeligheden ingen Nød. Og saa svingede han igen over i Haabet om, at vi maaske blev fri for Krigen, og at han kunde glæde sig til at fortsætte sit Arbejde i Skolen; han havde nu ogsaa faaet Timer i Hammerichs Skole. Han meldte sig til den kateketiske Prøve og fik som Opgave at tale med Børnene om: Vær god imod Dyrene — og han tog fat i Studenterforeningen, hvor man tænkte paa at gøre ham til Senior. Men saa kom Krigsindkaldelsen.

Zeuthen indkaldtes ved 4. Regiment og sendtes paa Dampskibet „Aurora“ til Eckernførde. Det var en slem Sejlur for ham og de 400 Soldater, som han var sammen med paa Skibet, derunder den unge Paludan-Müller, der faldt ved Sankelmark. Men han naaede da til Eckernførde og tog fat paa den kedelige Vagt og Felttjeneste under en pedantisk Kaptejn. Han forstod dog i nogen Maade at se det fornøjelige ved Forholdene, hyggede sig hos en lille Fiskerfamilie, der var gode mod ham, glædede sig over Skønheden i Naturen der i Egnen og fornøjede sig over sin Sergent, der var af den gamle Skole og dybt misbilligede, at det var blevet befalet, at man skulde sige De til de menige; det agtede han ikke at gøre, erklærede han, — „om det saa var Guds enbaarne Søn, vilde han blive ved at sige Du til alle Folkene i Geledet“.

Midt i December Maaned afmarscherede Regimentet under Oberstløjtnant Faaborg til Husum. Zeuthen avancerede hurtigt

til Underkorporal, og der var Udsigt til, at han skulde ansættes ved Intendanturen; men dette ønskede han ikke; han vilde blive sammen med sine Kammerater og haabede at kunne indgyde dem lidt Mod. I Husum tilbragte han Julen. Juleaften sad han sammen med nogle Kammerater paa en Beværtning, savnede sit Hjem, men var glad for det brave Selskab, han var i. Men han syntes jo nok, at det var uretfærdigt, at man begge Juledagene lod Kompagniet (Kaptejn Bygel) stille til Parade netop i Kirketiden. Hans Fader havde lovet at sende ham nogle Penge; men da han ved Juletid skriver hjem derom, beder han om, at det, han faar, ikke paa nogen Maade maa tages fra det, som Broderen Hieronymus, der studerede i Paris med videnskabeligt Stipendium, skulde have, da han mente, at Broderen havde mere Nytte af Pengene, end han vilde faa.

Efter Nytaar (4. Januar) forlagdes hans Regiment til Frederiksstad efter først at have ligget nogle Dage i Norderstabel. Det var da begyndt at fryse, saa Soldaterne, der saa Fjenden paa den anden Side af Ejderen, erklærede, at det lod til, at Vorherre holdt med Tyskerne, siden han lavede Bro for dem fra Holsten til Slesvig. Endnu var der ikke Krig, men den kunde ventes naarsomhelst; hans Haab var, at han, om Krigen kom, da maatte vise sig Hjemmets Tillid værdig. Mod Slutningen af Maaneden fik han Fnat og maatte lade sig indlægge paa Lazarettet i Husum. Han var dels ærgerlig over at have faaet den simple Sygdom, dels bekymret for at skulle ligge paa Sygehuset med Fnat, naar Krigen brød ud, saa han ikke kunde komme med. Men den 4. Februar er han rask og tilbagesendt til Frederiksstad. Han er lykkelig over at være kommen til Hæren, inden noget Hovedangreb har fundet Sted, og han glæder sig over den gode Stemning blandt Soldaterne, bedre end han havde ventet. „Falder jeg, skal jeg i min sidste Stund tænke paa Eder.“

Saa kom Tilbagetoget fra Dannevirke, som tog stærkt paa ham. Da han sammen med sin Brigade om Natten laa i Harreslev vest for Flensborg, og Generalmarschen blev blæst Kl. 12½, og dens Toner lød uhyggeligt i Nattens Stilhed, betog en frygtelig Angst ham. Han var træt og syntes, at det vilde være umuligt at holde Stand imod Fjenden, og han frygtede for, at Brigaden var afskaaret og kun havde Valget mellem at overgive sig eller slaas til det yderste.

Men lad ham selv fortælle om Tilbagetoget,¹⁾ saaledes som han har gjort det i et Brev fra en Piketpost paa Als den 10. Februar 1864:

1) De unges Julebog 1912, pag 9 ff.

I Fredags Aftes stillede Kompagniet til Appel ved vor Skanse i Frederiksstad. At der var noget mere paa Færde end almindeligt, kunde vi nok mærke, og vi troede, at vi skulde ud i Slag. Stemningen mellem os var udmærket; der var Mod og Krigslyst nok i os. I den stille Nat drog vi ud ad Landevejen og antog, at vi hen ad Morgenstunden skulde møde Fjenden. Lidt forundrede blev vi rigtignok, da vi drejede af fra Vejen og drog op til Schwabstedt; det var jo et Slags Tilbagetog; men vi troede, at vi blot skulde trække os over Trenen for bag denne at gaa videre øst paa. Ved Schwabstedt holdt vi et lille Hvil paa den bare Snemark, og her blev det os først klart, at vi skulde forlade Dannevirkestillingen. Hele Brigaden var samlet, Træn, Artilleri, Husarer spærrede os Vejen, Officerer red frem og tilbage; et saadant Vrøvl kunde kun betyde et Tilbagetog. Vi blev jo frygteligt nedslagne over saaledes uden Sværds slag at skulle forlade Stillingen. Men der var ikke megen Tid til Ræsonnement; vi maatte videre. Vi blev nu ved at marschere hele Natten og den følgende Dag. Vi fik ikke Lov til at gaa ind i et Hus paa Vejen, men maatte imellem hvile lidt paa den aabne Mark. Naar vi havde ligget lidt, blev Benene stive af Kulde, saa vi næppe kunde gaa videre. De fleste af os var slet forsynede med Levnedsmidler, og man maatte være glad ved et Stykke tørt Brød. For at lædske min Tørst spiste jeg Sne, og for ikke at bukke mig ned, tog jeg det af min Formands Tornyster. At Fjenden var tæt ved os, fik jeg først at vide bagefter. Saaledes gik det Nat og Dag uden Ophør, indtil vi var en halv Mil syd for Flensborg. Da kom Kommandøren for Arriéregarden og meldte os, at Fjenden var os nær, hvorfor vi ordnede os til Slag. Hvorledes skulde nu vi trætte Mennesker slaas? Dog her hjalp ingen „kære Mor!“; vi maatte stille os op, og Tanken om at komme i Ilden lod os for en Del glemme vor Mathed. Jeg ordnede min Sektion, saa mit Gevær efter og var beredt paa alt. Meningen med denne Opstilling var, at vi skulde danne en Kæde, inden for hvilken 1ste Regiment kunde trække sig tilbage, og vi da skulde optage den Kamp, hvori dette var indviklet. Vi hørte Kanon- og Geværskud, men inden vi kom i Kamp, var Fægtningen ophørt paa Grund af Mørkets Frembrud. I Stedet for at gaa til Flensborg, som Bestemmelsen var, gik vi til en By, der hedder Harritslev, hvortil vi naaede Kl. 11. Her var vi nær ikke kommen i Hus. Officererne havde faaet at vide, at Fjenden var nær, og der var Tale om, at vi straks skulde marschere videre. Endelig blev Kompagniet smidt ind i en Gaard, hvor vi fik Lov til at blive

til 12½, men saa blev der blæst Alarm. Op af vort slette Halmleje maatte vi igen. Her skal jeg ikke nægte, at jeg var bange. At der var noget galt paa Færde, kunde jeg godt mærke; men hvad det var, vidste jeg ikke. Jeg troede, at vi var omringede og kun havde Valget mellem at lade os skyde eller tage til Fange. Kl. 1 fik vi dog Lov til at gaa tilbage til Gaarden igen, men Kl. 4½ skulde vi igen stille. Lejet var elendigt, vi frøs og sultede. De fleste andre Regimenter havde jo været i Ilden; derfor mente vi, at vi nu skulde ud og dække de andres Tilbagetog. Det var koldt, og synderlig Hvile havde vi ikke faaet, saa meget oplagte til Kamp var vi ikke. Imidlertid kom vi da ikke i Ilden og maatte videre til Sønderborg. Det var naturligvis ikke lettere at gaa den anden end den første Dag. Da vi var kommen et Stykke ind i Sundeved, saa jeg en hel Del Ambulancesoldater opstillede udenfor et Hus. Jeg tænkte nok, at jeg der maatte træffe nogle bekendte blandt Lægerne, stjal mig ud af Geledet og var saa heldig at træffe begge mine Venner H. L.¹ og L. H.² Da H. L. saa mig, rakte han mig øjeblikkelig den Kop Bouillon, han sad og drak; han kunde straks se, hvad jeg trængte til. H. L. skulde ogsaa til Sønderborg, og jeg satte mig op i Vognen hos ham, men turde ikke følge ham længere end, til jeg naaede mit Regiment, som jeg havde forladt. Heller ikke traf jeg nogen Aftale med ham om at skaffe mig Kvarter i Sønderborg, saa jeg, da jeg aldeles udmattet naaede Byen, maatte nøjes med at ligge i Lasten af et Skib, hvor der hverken var Halm eller noget andet at hvile paa. Paa Marschen gik en Husar og trak sin udmattede Hest. Han kunde roligt gaa bagved den uden Frygt for, at den skulde slaa bagud. Jeg bad, om jeg maatte sætte mig op paa den, men Husaren erklærede, at den daarligt kunde slæbe sig selv, mindre bære noget Menneske. I Sønderborg var alt i en forfærdelig Uorden; man kunde næsten intet faa for Penge.

— — —
 Fra Sønderborg gik vi ud til Kjær, hvor hele Kompagniet blev smidt ind i en Gaard. Kort før vi skulde i Halmen, blev vi imidlertid sendt videre til nogle Gaarde, der hedder Ulkebølleskov, hvor vi fik lidt bedre Plads. Jeg har frossen i Halmen om Natten, men er man Soldat, maa man jo finde sig i alt. I Gaar blev vi sendt herud paa en Piketpost, hvor vi efter Omstændighederne har det ret godt. Her skal vi være i Nat og skal straks være ved Gevær, hvis Forposterne skulde gøre Alarm. Vi maa naturligvis ikke tage vort Tøj

1) ∴: Hieronymus Laub. — 2) ∴: Ludvig Helms (senere Læge i Maribo).

af og maa have en Mand ude, der straks skal melde os, om noget skulde lade sig høre.

Ja, har vi end ikke været i Ilden, har vi dog prøvet lidt af et Vinterfelttogs Besværligheder. Men lev nu vel! Jeg kunde fortælle endnu meget mere, men det maa blive til en anden Gang. Mit Helbred har staaet en haard Prøve.

Han gjorde saa Tjeneste skiftevis i Dybbøl og paa Als, levede sig ind i Soldaterlivet under den lange og trange Belejring af Dybbøls Skanser og svingede i sit Sind mellem Øjeblikkets Lystighed og de alvorlige Tanker paa, hvad der kunde komme, og paa sin egen aandelige Stilling. Sin Broders Fødselsdag fejrede han med at traktere sine Kammerater med Punsch og under Gildet drikke General Lüttichaus Skaal, fordi han var den eneste af Førerne, der stemte for at holde Dannevirkestillingen. Og nogle faa Dage efter sidder han og skriver hjem om, hvor svært det er at være Theolog og Soldat paa een Gang, og ligesom han har skrevet det, retter han det til, at det er svært at være et kristent Menneske og Soldat paa een Gang, og forstaar, at skal han blive Soldat til Gavns, maa han først være Kristen til Gavns, thi han synes, at han ikke af Naturen er udrustet til at være Soldat, kun Gud kan lære ham at holde ud og ikke frygte Faren. Paa Dybbøl havde han truffet Jens Enggrob, den senere Indremissionær, som blev sat ind i samme Sektion som Zeuthen, og de to sluttede sig nær sammen og delte Besværligheder og Farer sammen det hele Foraar, indtil Forstærkningsmændene ved Vaabenhvilen blev hjemsendt. Jens Enggrob var allerede dengang en afgjort Kristen, og skønt Zeuthen ikke selv var kommet igennem til en hel personlig Afgørelse, forstod han at værdsætte sin Kammerats Helstøbt-hed og taler med megen Anerkendelse om sin stille, sagtmødige, paalidelige og pligtopyldende Kammerat, der var et godt Eksem-pel for de andre Soldater i Kompagniet.¹⁾

Om Jens Enggrob fortæller han bl. a. i følgende Brev, idet det er ham, der her hedder Underkorporal Nielsen:

Ulkebøl, 29. Februar 1864.

Kære Fader og Moder! Iforgaars modtog jeg dit Brev, Moder! Tak for det, ja hjertelig Tak for det; det var et dejligt Brev. Saa Henrik tænker paa at blive Cavalleriofficer; det var jo morsomt nok, om han blev Cavallerist, Hieronymus Artillerist, mens jeg er Infanterist. Jeg vil raade Henrik

¹⁾ Indre Missionstidende 1901, pag. 745.

til at skynde sig at melde sig; det kan ikke nytte at vente til det yderste Øjeblik, saa kommer han maaske slet ikke med paa Officersskolen. Der er jo ingen Tvivl om, at han om kort Tid vil blive udskreven til Soldat; bliver han det ikke ved den Lov, der nu skal forelægges, saa vil han nok komme ind paa en anden Maade. Ovenikøbet staar vi jo nu paa det Punkt, da Danmark trænger til alle sine Sønner. Tante Sanne¹⁾ maa kunne undvære ham; Mackeprang, Andersen o. a. bør hjælpe hende, saa godt de kunne. Og hvilken Rigdom af Erfaring vil han ikke kunne sanke paa et Felttog? Hvis Krigen bliver ved, som jeg tror, den gør, saa vil han vist fortryde, om han ikke gaar med. Hieronymus bliver vel saa nødt til at rejse hjem. — — —

Jeg afbrød mit Brev der, fordi jeg følte mig dygtig sulten; jeg maatte ud at diske op, hvad jeg havde i min Brødpose, da jeg havde spist meget lidt af Naturalforplejningssuppen, der rigtignok ogsaa var slet. Nu blev jeg igen afbrudt; der blev kaldt paa Sektionsførerne, der skulde ud at modtage Brændevin til deres Sektioner. Vi ligge her endnu og undre os over, at vi ikke blive brugte til anden Forposttjeneste end den hernede ved Sundet. Det er ikke nogen videre farlig Tjeneste, thi selv om det falder Tyskerne ind at sende et Par Kugler over til os, er der ikke megen Rimelighed for, at de ramme. Med Kanoner kunne de vel nok skade os, men dem have de hidtil ikke anvendt. Krigens Ødelæggelser se vi derimod en Del til, saaledes var den sidste Nat, da vi gjorde Forposttjeneste, Himlen rød i Sydvest; der brændte det. Om Morgenen hørte vi et Par Skud, der formodenlig have været ladede med Brandraketter, thi straks efter, at vi havde hørt Skuddene, saa vi Flammerne vælte ud af nogle Tage hinsides Sundet. Paa en Rugmark gaa vi og trampe ned, hvad der er kommet frem, og kaste Skandser og Løbegrave op. Her bygges ogsaa Barakker, man siger til vort Regiment, saa det lader til, at vi skulle slaa os til Ro her. Jeg vilde naturligvis gerne til Fredericia, men det bliver der neppe noget af. Kanske vi faa Lov til at ligge her og se, hvorledes den yndige Ø tager sig ud i sin Sommerpragt. Det maa jo være dejligt at ligge her om Sommeren, naar vi ikke behøve at mure os sammen i en Stue forat holde Varmen, men kunne ligge ude paa Gærderne under Træerne. Ja, det er godt, at vi gaa en mildere Aarstid imøde; hvilken Forskel maa der ikke ogsaa være paa at være paa Forpost en lang, raakold Vinternat og saa en lun Sommernat. Man kan neppe være

1) Sanne Haae paa Sludegaard, hvor Henrik Z. var Forvalter.

vel oplagt til at slaas om Dagen, naar man har gjort Forposttjeneste en Nat paa denne Aarstid. Ved Skiveskydningen idag skød jeg dog lidt bedre end sidst, skønt mine Fingre vare saa valne, at jeg neppe kunde sætte en Fænghætte paa Pistonen. Det glædede mig meget at læse i „Dagbladet“ om Paludan-Müller; jeg er blot bange for, at jeg skal staa altfor meget tilbage for ham. Kanske jeg kan faa Lov at tage ned til Augustenborg og se til ham. Jeg har Lejlighed til at studere Forskellen mellem den sjællandske og jydsk Folkekarakter, idet Regimentet jo fortrinsvis bestaar af Sydsjællændere, men de nyligt ankomne Forstærkningsmænd alle ere Jyder. Der er mere Dybde i Sindet og — som det synes — ogsaa mere Religiositet hos de sidste. Navnlig gælder dette om en Undercorporal Nielsen, der er min Næstcommanderende ved Sektionen, som rigtignok er en Perle. Han er oppe fra Holmsland og holder Skole om Vinteren og tækker om Sommeren. Han troede, at jeg var Grundtvigianer, fordi jeg var saa patriotisk. Men jeg er selv en Sjællænder og holder paa Sjællænderne. De ere anderledes raske og, som det synes mig, langt bedre Soldater end Jyderne. De kunne meget lettere vækkes til Begejstring end Jyderne, og disse sidste ere mig i det hele for sindige og for beregnende. Naar de skulle stille ved Compagniet, komme de vraltende ud af Kostalden — deres sædvanlige Opholdssted — som nogle Stude. Men forresten indrømmer jeg dem, at de i mange Henseender staa over os; der er vist en Trofasthed i deres Hjerte, som vi maa ønske os. Sjællænderen begejstres let, men Begejstringen kan saa let gaa op i Vind, Jyden er langsom, men han holder ud. Jeg hører ogsaa, at enkelte sjællandske Regimenter skulle have gaaet mageløst dristigt paa, men naar de saa kom ret i Fare, havde vaklet og derved have lidt betydelige Tab. Men med alle Sjællændernes Fejl føler jeg mig dog mere beslægtet med dem end med Jyderne; jeg har selv deres Fejl, og derfor holder jeg paa dem.

Den før omtalte Undercorporal klagede meget over, at han aldrig kunde faa et Guds Ord at høre, og sandt at sige, vi trænge ogsaa dertil. Jeg har ikke været i Kirke, siden vi hørte den danske Prædiken i Frederiksstad, og her gives ingen Lejlighed til Kirkegang. Kirkerne bruges til Kvarterer for Soldater; det maa vist være koldt at ligge i dem. Forresten hører man undertiden om, at Soldaterne, der ligge i Kirkerne, føre sig op paa en raa Maade. Commandersergenten spurgte mig igaar: „Hvorledes skal det dog gaa os i Krigen, naar Soldaterne saaledes vanhellige Guds Hus?“ Jeg skal hilse eder

meget fra H. P. Holst, som besøgte os i Sommer i Frederits. Jeg fik Brev fra ham i en Convolut fra Henrik. Hils alle.

Zeuthens Regiment laa forholdsvis længe paa Als, inden de kom i Ilden. Han længtes efter at opleve dette, skønt han ikke troede paa sig selv og skrev hjem, at han vidste godt, at han ikke var nogen Helt.

Den 17. Marts kom han med i Udfaldet fra Skanserne. Herom fortæller han:¹⁾

Vi stillede i Elstrup paa Als før Solopgang den 17. Marts for at marschere ud til Stillingen. Da jeg, fordi jeg havde ligget paa Lazaret, ikke før havde været derude, var det med en højtidsfuld Følelse af, hvad jeg gik imøde, at jeg stillede. Jeg havde et Par Dage forud skrevet hjem: „Her er et Par trofaste Jydekarle ved Kompagniet, dem skal jeg opgive Faders Adresse, forat de, hvis jeg skulde komme noget til, kan skrive til ham.“ Trods den stærke Storm havde vi de foregaaende Dage kunnet høre Kanonaden fra Dybbøl. Morgenens var smuk og klar, og under Sang gik Marschen til Sønderborg og Dybbøl. En af Kammeraterne, Groth, hvem jeg senere har truffet som en troende Mand i Haslev, havde pyntet sig med en gammel Hat og gik og spillede Harmonika. Den senere Indremissionær Jens Enggrob, der var mødt med de gamle Forstærkningsmænd i lyseblaa Kapper, hvorfor de kaldtes „Forglemmigejer“, syntes, at hans Lystighed gik for vidt, og tænkte, da Groth opad Dagen blev saaret: „Gud lader sig ikke spotte!“ Jeg erindrer dog ikke, at Groth's Lystighed gik over Grænsen. Da vi kom nærmere Stillingen, saa vi Granaterne springe omkring Dybbølmølle i den klare blaa Frostluft, og jeg vil ikke nægte, at det lettede lidt for Brystet, da vi blev sendt ikke til den udsatte venstre, men til højre Fløj. Vi marscherede ud til Ragebøl, og en Kammerat, Skomageren, underrettede mig om, at vi havde Kanoner med, hvad formodentlig havde noget alvorligt at betyde. Vi skulde afløse 3. Regiment, der havde haft den yderste Kæde mod Fjenden. Efter den kolde Nattevagt laa nu mange af Soldaterne paa den frosne Jord for at varmes af Formiddags-solen.

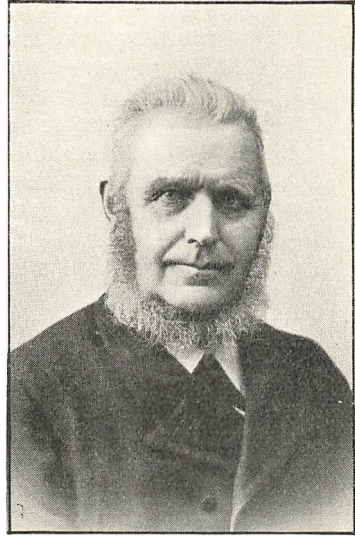
Langs en Vej bag et Gærde ved Ragebøl dannede vi Kæde. Foran os laa et lille Hus, som havde tjent til Skjul for Fjenden, og hvorfra der var skudt paa vore Folk. En ung Løjtnant Breyen blev sendt ud med sin Deling for at brænde det.

¹⁾ De unges Julebog 1912, pag. 13 ff.

Jeg mindes, hvorledes den unge, raske Mand med dragen Sabel, der blinkede i Solskinnet, førte sine Folk ud til Huset. Inden Aften laa han dødelig saaret paa Valpladsen. Da Preusserne havde iagttaget vor Fremrykning, rykkede de ogsaa frem. Vi saa Artilleriet rask trave ud af Sotterup By med den høje Kirke.

Det var ikke Meningen, at vi her skulde holde Stand, og den Halvdeling, som jeg hørte til, blev først sendt tilbage. Vi lagde os i en Sænkning tæt ved Byen og hørte paa Riffelkuglernes Piben og de springende Granater. Major Bauditz, som den Dag førte Regimentet, ansaa dog Kampen for ubetydelig og sagde, mens han red langs Kæden: „Aah, bryd Eder ikke om dette; det er ingen Ting.“ Det var dog saa meget, at han selv blev dødelig saaret, og da vi gik tilbage, faldt i Fjendens Haand. Det var en ualmindelig dygtig og modig Officer med et godt Navn fra Treaarskrigen.

Da nu hele Kompagniet gik tilbage, blev Groth saaret og faldt ogsaa i Fjendens Haand. Da de andre gik tilbage, fulgte vi, som laa i Sænkningen, ogsaa med. Men da vi kom ind i Ragebøl, hvor Kugler og Granater regnede ned, kunde vi ikke finde den øvrige Del af Kompagniet, hvorfor vi sluttede os til et af de andre Kompagnier. Vi gik tilbage fra Hegn til Hegn op mod vore egne Skandser, men kunde, da der var danske mellem os og Fjenden, ikke skyde paa ham. De tætte Hegn var ikke lette at komme over, men man skyndte sig alligevel uden at agte Tornene at komme i Læ bag ved dem for Kuglerne. Saaledes kom vi tilbage til Pythusene, hvor vi gjorde Holdt, og da vi ved saaledes at trække os tilbage havde faaet Fjenden tæt ind under vore egne Skandser, begyndte vore egne store Kanoner at beskyde ham. Skuddene, der gik os lige over Hovederne, gjorde et forfærdeligt Spektakel; der fortaltes, at nogle af vore Folk blev saa forfærdede over disse Skud, at de dækkede sig for dem paa den forkerte Side af Gærdet, altsaa udsatte for Fjendens Kugler.

Indremissionær Jens Enggrob.

Vi var ikke rigtig glade ved saaledes at være gaaede tilbage og syntes, at vi burde frem igen. Hvad der ogsaa pinte mig, var, at vi var kommen bort fra vort eget Kompagni i Ragebøl. Der blev fortalt, at det var omgaaet og fanget, hvad der lykkeligvis viste sig at være forkert. Det kom snart og forenede sig med Bataillon. Som vi stod der uvirksomme, saa vi en Bataillon af 8. Regiment storme frem. Vi saa ikke saa faa falde, men vi saa ogsaa, at en Del af de faldne rejste sig op igen. De havde altsaa blot kastet sig ned for at dække sig. Omsider fik 3 Kompagnier af vort Regiment Ordre til at rykke frem mod Dybbøl By. 8. Kompagni til venstre, 6. Kompagni til højre, og 4. Kompagni, med et Halvkompagni som Reserve for 8. Komp og det andet Halvkomp. som Reserve for 6. Komp. Jeg hørte til det sidstnævnte Halvkomp., og da vi var Reserve, varede det lidt, inden vi kom i Ilden. Foreløbig laa vi dækkede i en Mergelgrav. Da Ordren kom til 8. Kompagni om at rykke frem, sagde dets fromme og kække Chef, Grundtvigianeren Løjtnant Winsløv: „Det er vist ikke rigtigt, thi jeg kan høre, at der bliver blæst „Tilbage“ til 7. Regiment“, der var i hans venstre Flanke. Derved blev denne Flanke blottet, hvad der kom Kompagniet dyrt at staa. Da imidlertid Ordren lød: fremad!, saa sagde han: „ja i Guds Navn!“ Snart lød Signalet „gaa paa!“, og Reserven kom med, vi op af vor Grusgrav. Det var bleven henimod Aften. Vi havde den dalende Sol lige i Øjnene, Pløjemarken, som vi skulde over, var opblødt af Martssolen. Men i Løb og med Hurra gik det fremad. En vældig Hagl af Spidskugler fløj hen over vore Hoveder, heldigvis sigtede slet og for højt. Derfor faldt der ikke saa mange, som man skulde have ventet. Vi havde været paafærde fra den tidlige Morgenstund, havde marscheret en lang Vej og havde været med i Slaget, saa vi var trætte, og det hurtige Løb i Ællet gjorde, at vi var forpustede. Mine Lunger havde ikke meget Vejr til Hurraet, men jeg anstrengte mig for at raabe med. Vi var paa højre Fløj. Paa venstre fik Winsløvs Kompagni og 3. og 4. Deling af vort Kompagni Kuglerne ind baade forfra og fra venstre Side. Winsløv og Breyen og mange flere faldt eller blev saarede. Bataillonschefen Kaptajn Wedege og hans Adjutant Løjtnant Gersdorff galoperede frem lige bag Kæden. Jeg mindes endnu, hvorledes Hestene var sky for Kuglerne; det saa ud, som om de red frem mod et Haglvejr. Snart laa Wedege saaret under sin Hest, og Gersdorffs Hest saa jeg herreløs galopere omkring i Marken. Jeg gjorde Tjeneste som Postmester ved Kompagniet og havde lige før vor Frem-

rykning bragt Gersdorff et Brev, vistnok fra hans Kæreste. Han havde skændt over, at han ikke havde faaet Brevet før. Jeg saa den unge kække Officer svinge sig i Saddelen og galopere frem, og saa derefter Hesten galopere herreløs omkring. Det var en stolt Krigerdød.

Vi var imidlertid kommen frem til et Gærde, fra hvilket vi skød paa Fjenden. Det var unægteligt rarere at have sit Hoved bag Gærdet end over Gærdet, som man jo burde for at sigte. Nu ser imidlertid Kaptajnen, at vi har faaet Fjenden ikke blot foran, men at han ogsaa trænger paa fra venstre Side. Han kommanderer derfor „Tilbage“. Og var Fremrykningen farlig, saa var Tilbagegangen ikke mindre farlig. Den Fløj, paa hvilken jeg befandt mig, slap dog uden mange Tab; men værre var det paa vor venstre Fløj. 8. Kompagni mistede alle Officerer. Underkorporalerne havde umiddelbart før vor sidste Fremrykning faaet Lønning til Udbetaling i deres Sektioner. Jeg saa Underkorporal Hervagen fra Nakskov, der var saaret i Ansigtet, under Kuglereggen komme til Kaptajnen med Pengene, som han pligtro afleverede, for at Kammeraterne ikke skulde mangle. Den senere General-løjtnant Zachariæ, dengang Adjutant ved Brigaden, holdt efter Kampen til Hest ved Siden af vor Kaptajn. Jeg hørte ham sige til denne: „De gik forresten godt paa.“ Det var en Tilfredsstillelse at høre. Kuglerne blev ved at pibe, ogsaa efter at vi var komne tilbage fra Kampen, dog stedse for højt. For at gøre mig saa lille, at de kunde gaa mig over Hovedet, lagde jeg Hovedet paa Siden. Men Kaptajnen sagde: „Ret Hovedet op!“ Som Underkorporal havde jeg min Plads bag Gelederne, da vi efter Kampen stod opstillede, og Kuglerne endnu ikke var ophørte med at pibe. Hvor skammede jeg mig, da jeg hørte en Underofficer sige: „Ikke dække sig bag sine Kammerater“, og jeg traadte straks hen paa Siden af Kompagniet, hvor jeg forresten slet ikke havde min Plads. Da jeg spurgte den samme Underofficer, om Kuglereggen dog ikke havde været værre i den første Krig, sagde han: „Nej, denne Regn har været meget tættere, men de har skudt som nogle Bæster, ellers vilde de have ramt langt flere.“

Det havde været en streng Dag, og vi syntes, at vi havde fortjent en god Aftensmad. Men det var der ikke Tale om; vi maatte ligge ude i Frostnatten og nøjes med Madposernes tarvelige Indhold.

Da vi efter Kampen kom indenfor Skandserne, mødte jeg min Ven, nuværende Provst Leth. Han var bleven afløst om Formiddagen og kunde have ligget i Ro inde paa Als, men

Kamptummelen havde lokket ham ud paa Dybbøl. Han vilde vide, hvorledes det var gaaet. Udfaldet var sørgeligt nok, thi vi havde mistet Forpoststillingen ved Dybbøl og Ragebøl, og Forposterne stod nu umiddelbart udenfor Stillingen i Skyttegravene. Ambulancen, baade Fjendens og vor, færdedes ude paa Valpladsen i Natten, der dog oplystes af Fuldmaanen, og adskillige Saarede laa vist derude i Kulden.

Et Brev fra de samme Dage fortæller delvis om det samme, men har alligevel saa meget andet med, at Gentagelsen ikke hindrer, at det læses med Interesse:

Vollerup paa Als, den 24. Marts 1864.

Kære Fader og Moder! Jeg skriver til Eder begge¹⁾, saa maa Moder sende Fader Brevet. Pastor Prip fortalte mig igaar, at der paa én Dag skulde være kastet 1000 Granater ind i Frederits. Det maa have været en haard Dag for Fader. Jeg har ogsaa stiftet Bekendtskab med disse Helvedesmaskiner; de ere i Slaget sprungne over Hovedet paa mig, og, mens vi have været paa Vagt, slaet ned tæt ved, men saa mange har jeg dog ikke faaet paa én Gang. Det er nogle uhyggelige Indretninger disse Granater, væmmelige store Blystumper flyver omkring og kunne mase et Menneske aldeles; dog ere de, naar man ikke staar paa et meget udsat Sted, ikke saa farlige; man kan se Skuddet gaa af, længe før det kommer, og kan da ved at kaste sig paa Maven nogenlunde undgaa at blive ramt af de Stumper, der flyve rundt omkring. De smaa Riffelkugler ere meget farligere, men have ikke det uhyggelige ved sig; Preussernes Riffelkugler ere nu ogsaa nogle nydelige smaa Apparater; de ere ægformede. Jeg vil dog helst være fri for disse haardkogte Paaskeæg, naar vi paa Lørdag Aften igen skulle ud. Vi faa nemlig ikke mere 6, men kun 3 Dages Hvil til at glemme vor Træthed i. Naar blot Fader nu ogsaa maatte have lidt Hvil; det er ubehageligt bestandigt at færdes mellem disse Granater, selv om man slipper for dem. Et Slag bliver dog snart forbi, men et Bombardement kan blive ved i det uendelige. Om vor Træfning vil jeg blot fortælle Eder, at gamle Folk, der have været med i forrige Krig, hverken ved Frederits eller Isted have været i en saadan Kuglehagl, men, hvad der frelste os, var, at Kuglerne var rettede saa slet. Schalburgs Svigerson, Lieutenant Winsløv laa med sit Compagni til venstre for os. Preus-

¹⁾ Moderen var paa Sludegaard, medens Faderen var blevet i Fredericia.

serne rykkede nu frem, saa de kom paa Linie med os og beskød os paa langs. Derved faldt saa mange navnlig af hans Compagni — han selv jo ogsaa —, men, skønt vi ogsaa mistede en Del, gik det dog mindre ud over os, da hans Compagni laa nærmere. Han, Lieutenant Winsløv, var en udmærket Mand, afholdt af Folkene og vistnok tapper. Han lagde ikke megen Vægt paa Pudsning, og det kan jeg godt lide ham for. Hvad man forresten kan indvende mod vore Officerer, saa ere de dog meget tapre. Tænk eder saadan en Bataillons- eller Regimentscommandeur med sin Adjutant holde tilhest rolig i Kugleregnet, mens vi andre krybe i Ly bag Gærderne. Vore to Bataillonscommandeurer og en Adjutant savne vi ogsaa. Det er dog ganske godt, at vi nu have været med; vi staa ikke længer tilbage for de andre Regimenter. Tværtimod skulle vi efter Sigende have gjort vore Sager ret godt. Hvad nu de følgende Dages Forposttjeneste angaar, saa har den jo været streng. Vor Kæde var jo trængt tilbage til umiddelbart foran Skandserne. I denne yderste Kæde var vort Compagni ikke, men derved var der ingen Fordel, vi laa istedetfor i Skandserne og Løbegravene, hvor vi vare mere udsatte for Granater. Paa højre Fløj vare vi sikre nok, men ikke paa venstre. Naar vi havde været paa Vagt et Døgn, maatte vi 3 Timer om Natten paa Arbejde, og dette natlige Arbejde var endda det drøjeste. Vi vare som Jøderne under Nehemias, der, som det hedder i Plougs Sang, maatte arbejde „med Ske i Haand og Sværd ved Lænd“. Vi havde rigtignok Spader istedetfor Murskeer, men det gjorde mindre til Sagen. Løjerligt nok er det, hvor man træffer mange Bekendte derude i Skandserne; saaledes stod jeg forleden Nat, medens Folkene arbejdede, og Preusserne med regelmæssige Mellemrum — saaledes at vi endog kunde beregne Tiden derefter — sendte os en Granat, og talte med H. Laub. „Duk!“ raabte Vagten paa Brystværnet, og hele Besætningen kastede sig næsegrus, mens en Granat snurrede over Hovedet og sprang med et Knald lidt fra. En anden Nat stod jeg og talte med Chr. Arendrup¹⁾, der ledede vort Arbejde. Jeg var sulten og frøs, men han delte sit Stykke Smørrebrød med mig og bød mig en Snaps, der varmede dejligt. Alle mulige Bekendte fra Kjøbenhavn træffes herovre i forskellige Stillinger. Det glæder mig, at mine Brødre komme med, dog vil jeg nødig staa ved samme Afdeling som de; det maatte jo være forfærdeligt at se en af dem blive saaret uden at kunne

¹⁾ Senere Ingeniørgeneral. Som Skolediscipel i Sorø havde han været i Huset hos Zeuthens Forældre.

hjælpe ham, og at maatte lade ham ligge til Fjenden. Det er mærkeligt for mig at læse i Faders Brev, hvorledes Soldaterne Torsdagen d. 17de, da vi vare i Slag, laa og slikkede Solskin. Akkurat det samme var Tilfældet her. Da vi rykkede ud, saa vi Soldaterne af 3die Regiment, der vare paa Forpost, ligge i deres smaa Straahytter, som de selv havde opført, og glæde sig ved Solskinnet. Disse solskinsslikkende Soldater gjorde strax Indtryk paa mig; og det er jo morsomt, at Fader netop har glædet sig ved det samme Syn. Forleden Dag, da vi vare i Skandse Nr. 9 paa højre Fløj, altsaa sikre for Granatilden, morede vi os meget ved at se paa Preussernes Patrouiller og Forposter. I Ragebøl, det Rakkerhul, hvor Granaterne om Torsdagen havde spillet os om Ørerne, var der fuldt op af dem. Om Eftermiddagen raabte de Hurra, maaske i Anledning af Wilhelm Erobrerens Fødselsdag. Vi saa Bajonetter og Pikkelhuer glimre bag Hegnene. A propos om disse Hegn, I skulde se mine Hænder, hvor de ere forrevne af dem. Jeg holdt ikke af at ligge længe ovenpaa Gærderne og søgte i en Fart at komme over dem; det var mig saa temmelig ligegyldigt, om jeg fik en Rift mere eller mindre. Men tilbage til Skandsen igen, der lærte vi, hvorledes vi skulde bære os ad forat afslaa en Storm; hvorledes vi skulde skjule os bag Brystværnet og skyde ud over dette, og hvorledes vi, naar en Mand vilde kravle over, skulde kravle op paa dette og støde ham ned med Bajonet eller Kolbe. Disse Lærdomme gjorde saa meget mere Indtryk paa os, som de bleve os meddelte Natten mellem d. 21de og 22de, og vi ventede et Angreb næste Morgen, Preusserkongens Fødselsdag. Nætterne have jo været noget kolde, men i Almindelighed smukke paa Grund af Maaneskinnet. De have dog ikke været koldere end, at jeg har kunnet sove, naar jeg fik Fødderne tildækkede med lidt Halm. Vi maatte jo saa rigtignok undertiden trave lidt forat holde Varmen, men vi fik heller ikke Lov at ligge hele Natten; saalænge vi vare under Gevær, maatte vi gaa op og ned, beredte til strax at møde en fremrykkende Fjende. Ved Daggry maatte vi passe endnu bedre paa, da man netop ved den Tid kan vente Angreb. Naar der saa intet viste sig før Kl. 10, vare vi temmelig rolige, men ved den Tid plejede vi at faa Granaterne. Jeg havde den Glæde en Dag at se Heie, der er Undercorporal ved 7de Regiment. Vi fik Lov at gaa lidt ind til Sønderborg, hvor vi drak et Glas Vin for Familien paa Nøbølle. Jeg har nok glemt at fortælle Eder, at jeg engang har faaet et Brev fra Fru Friderichsen; jeg havde bestemt at sende Eder det, forat I kunde lære hende

at kende, men nu er det blevet borte for mig. Ogsaa fra Ammentorp har jeg haft Brev. Skade at jeg ikke faar Tid at besvare alle disse Breve, ellers er det jo rart at være erindret, især paa saadan et Sted som Nøbølle.

Nu er det jo i Paasketiden, og Confirmationssøndag forestaar. Af Maries Confirmation bliver der da intet. Jeg drømmer saa tit, at jeg er i mit Hjem hos Eder; jeg har været hjemme i Drømme, baade mens jeg var paa Vagt og i Barakkerne. Naar man har et daarligt Leje og derfor kun sover lidt, har man den Fordel, at man drømmer des mere, og mine Drømme ere som oftest behagelige. Mon denne Uge skulde blive ved at være stille! Bliver den stille, saa bryder det vist løs i Begyndelsen af næste. Thi det er jo Preussernes Manér at angribe Paaskedag. Hvor det er mærkeligt, at Paasketiden saa ofte har været gjort urolig ved Krigsbegivenheder. 1801, 1848, 1849 — i hvert af disse Aar har der været kæmpet i Paasketiden, og vi ere beredte paa det samme 1864.

Jeg længes efter at høre noget fra Fader; Gud fri hans herlige Hoved fra at saares af nogen Granat! Ja Gud være med os! Han styrer baade Granater og Spidskugler; rammer en af dem, da er det hans Villie; og den er den bedste. Det hører jeg ogsaa Soldaterne sige saa ofte; det samme sagde Pastor Prip igaar. „Under saadanne Omstændigheder kommer det blot an paa at være paa sin Plads.“ Hils mine Sødskende og Tante Sanne, Tante Line og Onkel Frederik. Mon det østerrigske Røverpak vil lade Viborg i Ro.

Her er kommet en Broder til Fru Heise, Joh. Hage¹⁾, som Reserveofficersaspirant til Compagniet. Jeg lover mig megen Glæde af hans Selskab.

Vi have spist Risengrød idag i Anledning af, at det er Helligdag. Jeg har ikke spist Risengrød i al den Tid, jeg har været Soldat, saa det smagte fortrinligt.

Paaskedag den 27. Marts var han paa Vagt paa venstre Fløj, hvor Regimentet fik 400 Granater ind, uden at dog nogen blev saaret. Da Tyskerne anden Paaskedag forsøgte at storme, var han kun med som Reserve, saa han ikke oplevede andet end, at en forvildet Kugle af og til gik over Hovedet paa ham.

Sine Indtryk fra Livet i Skanserne har han siden givet en Skildring af:²⁾

1) Senere Godsejer paa Nivaagaard. — 2) De unges Julebog 1912, pag. 22 ff.

Vi havde vaaget i to Nætter, den første Nat i og ved Skandsen Nr. 9. Den anden Nat havde vi lige lagt os til Hvile i Barakkerne paa Skraaningen af Dybbøl Bjerg, da vi blev purrede ud og var ude hele Natten, fordi 10. Regiment paa Stillingens venstre Fløj var kommet i Fægtning med Fjenden, og vi skulde være Reserve for dette Regiment. I Stedet for at sove maatte vi da ud i en Løbegrav, hvor vi fik nogle Spidskugler over Hovedet, men ikke kom i Fægtning. Vi havde vel om Dagen taget nogen Erstatning for Nætternes Anstrengelser, men var dog dygtig trætte, da vi Aftenen efter disse to Nætter — saavidt huskes den 6. April — skulde ud i den yderste Kæde paa venstre Fløj. Det blev ganske mørkt, inden vi kom udenfor Skandserne; det brændende Sønderborg lyste for os i Mørket. Afløsningen af Forposterne skete nemlig først efter Mørkets Frembrud, for at Fjenden ikke skulde se den eller forstyrre den med sine Granater. I Mulm og Mørke kom vi saaledes ud i den yderste Kæde, hvor Soldaterne stod beskyttede af smaa opkastede Jordvolde i de saakaldte Skyttegrave for at gøre Fjenden den første Modstand, hvis han skulde angribe. Vi fik at vide, at han stod ganske tæt ved, og det var ubehageligt nok at rende omkring for at søge sin Plads, da man vidste, at hvis man i Mørket kom lidt udenfor Kæden, kunde man let falde i Fjendens Hænder. Jeg var engang kommen lidt for langt udenfor, men passede dog at holde indefter igen. Hverken Kompagniets Fører, Kaptajnen, eller vore andre Officerer eller Underofficerer kendte Terrænet foran, og Mørket hindrede os i at se noget. Da vi efter en Del Vrøvl og Vanskelighed omsider var komne i nogenlunde Orden, blev jeg som Ordonnants sendt tilbage ind i Dybbølstillingen til Forpostkommandøren for at melde, at vi var paa vor Plads. Forpostkommandøren var slet ikke fornøjet med min Melding, da han vilde, at vi skulde have stillet Vedetter frem i Terrænet hen til en Slut, som jeg ikke vidste Besked om — lige saa lidt som Kaptajnen —, da jeg aldrig ved Dagen havde set Terrænet. Trods det, at jeg forestillede ham, at Fjenden stod saa tæt paa, at det var umuligt at skyde Forposter længere frem, vedblev han med sine Bebrejdelser. Jeg erindrer, at han, da jeg sagde til ham: „Der kan vi ikke staa, for der staa Fjenden,“ svarede: „Nej, ganske vist, ikke uden Kamp“, og at denne Fordring, at vi skulde tage en Plads, som andre havde indtaget, gjorde et lignende Indtryk paa et fredeligt Menneske som mig, som om man havde forlangt af mig, at jeg skulde være saa hensynsløs at rykke Stolen bort under

en Mand, der havde sat sig paa den. Jeg maatte ogsaa døje, at Forpostkommandøren temmelig haanligt sagde til en anden Officer: „Underkorporalen ved ingen Besked,“ hvad jo dog paa Grund af Mørket var temmelig undskyldeligt. Da jeg kom tilbage til Kaptajnen og meldte, at Forpostkommandøren vilde have Poster længere frem, sendte han i Mørket nogle Lytteposter saa nær Fjenden som muligt, men da Preusserne tydeligt lod sig høre foran, kunde vi ikke gøre mere. Vi kunde høre dem hoste og smaasnakke, ja, hvad der var det værste, høre dem arbejde og opkaste deres Løbegrave. En Jyde forvildede sig over til dem og blev anraabt: „Halt! wer da?“ Han blev forskrækket og løb tilbage, uden at de gjorde ham noget. „Holdt! Hvem der?“ lød det fra den anden Side. „A er en Mand, der skal igjennem,“ svarede han og fik Lov til at passere. Hans Jydsk var uforfalsket, og han var vel ogsaa godt kendt, hvorfor man lod ham slippe ind uden Feltraabet, som han nok ogsaa havde glemmt. Resten af Natten sad eller laa jeg i en Skyttegrav, men det var os strengt forbudt at sove. Stjernerne glimrede paa Himlen, og vi glædede os til Morgen, til Solens Frembrud med Lys og Varme. Naar jeg læser i Davids Salme (130): „Min Sjæl længes efter Herren mere end Vægtene efter Morgenens“, tænker jeg paa disse Nætter ovre i Sundeved. Det varede dog længe, inden Solen kunde komme til at varme vore forfrosne Kroppe, thi skønt Natten havde været klar, blev Himlen dog op ad Dagen overtrukken og Luften taaget. Først hen ad Eftermiddagen blev det igen klart, saa Fjenden ret kunde se at skyde. Da det begyndte at lysne, trak vi igen vore Lytteposter tilbage, og jeg maatte atter ind til Forpostkommandøren med Melding om, at vi havde indtaget Dagstillingen. Det var underligt, at ikke Forpostkommandøren selv eller en af hans Adjutanter kom ud til os. Han lod os skøtte os selv og skændte saa forresten, naar vi ikke havde handlet efter hans Hoved. Paa Vejen ind til Forpostkommandøren passerede jeg forbi en Skandse, jeg tror Nr. 3. Da følte Mandskabet i denne sig helt oplivet ved Morgenens Frembrud. Paa Tilbagevejen kom jeg atter forbi Skandsen. Da var Sindene trykkede, fordi en Granat havde anrettet et temmelig stort Mandefald. Fra Skandsen, der laa paa Bakken, gik jeg nu ned ad Skraaningen ud mod Vest, mod Fjenden, til mit Kompagni i Skyttegravene. Nu var det høj lys Dag, og Taagen var endnu ikke kommen. Luften var klar og gennemsigtig, og ovre paa Broagerland saas de hvide Huse og Gaarde belyst af Morgensolen. Man kunde ogsaa se de tyske Ka-

noner derovre. I Baggrunden knejsede Broager Kirke med sine to prægtige Spir. Det gjorde os ondt at tænke paa, at det tyske Røverpak huserede ovre i det skønne danske Landskab. Som jeg nærmede mig vore Skyttegrave, foer pludseligt en Kanonkugle over mit Hoved og slog ned et Par Hundrede Skridt foran mig. Forskrækket dukkede jeg Hovedet, indtil jeg opdagede, at den kom fra vore egne Skandser og altsaa ikke vilde mig noget ondt. Den slog ned i en Hob Preussere, der stod ikke langt foran mig og arbejdede paa Løbegrave imod os. Der var mere Grund til at være bange for dem end for Kuglen, og jeg frygtede ogsaa for, at de som Hævn, fordi man fra Skandserne havde forstyrret dem, vilde skyde paa mig, som de sagtens kunde ramme, da jeg gik uden Dækning paa aaben Mark, der skraanede ned imod dem. Jeg løb da hen til den nærmeste Skyttegrav i Zigzag i den Tanke, at de derved vanskeligere kunde faa Ram paa mig. Preusserne forholdt sig imidlertid meget rolige og lod blot til at ønske, at de uforstyrrede kunde fortsætte deres Arbejde. Vi forstyrrede dem ikke og var vel ogsaa for faa til at tage nogen Kamp op mod dem. Op ad Dagen blev Vejret, som sagt, ikke godt, og vi frøs en Del i Taagen. Kl. 9—10 begyndte en vældig Kanonade først fra Broagerland og siden fra Batterierne foran vor Front i Sundeved. Vore Skandser svarede tappert, men tilsidst blev Ilden for heftig, og i Stedet for at fortsætte Kanonaden trak vort Artilleri Kanonerne i Sikkerhed og lod Fjenden klemme paa. Det var ganske interessant at ligge og høre det ene Skud efter det andet suse, snurre og hvisle hen over vore Hoveder, uden at vi selv egentlig var i Fare. Fjenden skød naturligvis ikke paa nogle smaa Hobe af Infanterister; vort Liv var ikke saa mange Penge værd, som en Granat kostede. 2—3000 Granater foer hen over vore Hoveder, nogle dybt brummende som de svære Karle fra Broager, andre snurrende som Bier og endnu andre pibende næsten som Geværkugler. Enkelte sprang straks, andre slog ned i den bløde Jord foran Skandserne, laa og rugede et Øjeblik, fattede saa af, saa Jorden sprang op om dem i en sort Fontæne. Man sagde, at disse sidste skulde være vore egne Granater, som Fjenden havde taget ved Dannevirke, men om det var rigtigt, veed jeg ikke. Der blev anrettet megen Skade paa Skandserne, Brystværnet blev skudt ned paa flere Steder, men jeg hørte dog ikke om, at nogen Kanon blev ødelagt. En Artillerist oppe i en af Skandserne udviste et stort Mod. Vi saa ham, hver Gang et Skud havde revet Volden ned omkring et Skydeskaar, komme frem og

udbedre Skaden ved Paalægning af Sandsække. Fjenden, der sigtede brillant, skød bestandigt efter det Skydeskaar, men hver Gang det var ramt, var Artilleristen der igen med sine Sandsække, og saaledes blev det længe ved. Man fortalte dog, at han til sidst var bleven saaret; nogle sagde endog, at han faldt med et frygteligt Hvin. Henimod Aften blev det dog klart igen; vi kunde atter se Broager Kirke, og Røgen af Fjendens Kanoner farvedes i Aftenrøden. Vi kunde følge Granaterne paa deres lange Vandring fra Broagerland over Vemmingbund til Sønderborg. Da det begyndte at mørknes, blev jeg igen sendt til Forpostkommandøren. Jeg husker, at jeg udenfor Skandsen Nr. 3 laa en Stund paa Jorden og ventede, indtil en Granat var futtet af. Da jeg kom forbi Skandsen, saa jeg, hvorledes Granaterne havde splintret Palisaderne. Jeg benyttede den Tid, jeg som Ordonants var kommen forud for Kompagniet, til at stjæle mig ind til Sønderborg, hvor jeg var saa heldig at faa en Snaps, lidt Fedtebrød og en Kop varm Te. Om Natten laa vi saa i Telte i Brohovedet, ikke i saadanne Telte, som man bruger i Lejrene i Fredstid, med Brædeguly, men paa den bare Jord. Nætterne var nu hen i April Maaned blevne baade kortere og mildere, end de havde været. Jeg kunde godt sove ude, naar blot jeg fik lidt Halm at hvile mig paa og at svøbe om Fødderne. Min Søvn var da meget let og derfor oplivet af behagelige Drømme og Fantasier. Jeg førtes af mine Drømme hele Verden rundt, indtil jeg vaagnede ved, at mine Fødder frøs, og saa mig liggende i en smudsig Løbegrav. Jeg maatte da op og trampe lidt, indtil Fødderne atter var blevne lidt varmere, for saa igen at fortsætte Søvn.

Imidlertid rykkede Fjenden nærmere og nærmere ind paa Skanserne, og Livet for Soldaterne blev mere og mere trættende og tog paa Kræfter og Humør.

Brudstykker i hans Breve fortæller derom.

Sønderborg, 2. April 1864.

Vi er lagte ud i nogle væmmelige Barakker her bag ved Byen, hvor man har al Udsigt til at kede sig fordærvet, og hvorfra man rimeligvis vil medføre en Ladning Lus. Jeg har i det hele ondt ved at holde mig ren og pæn under de Forhold, hvorunder jeg lever. Det er lidt ubehageligt at vadske sig i en Vandpyt og at gnide Skidt af Buxerne, naar det er gaaet op over Knæerne, og derfor bliver undertiden begge

Dele daarligere gjort, end det sømmer sig ikke alene for en Gentleman, men for en net Soldat.

Brohovedet i Sundeved, 15. April 1864.

Kære Moder. Her er alt andet end hyggeligt. Bomber og Granater flyver over hele Terrainet. Ikke engang her er sikkert. Fjenden staar ganske tæt inde under Stillingen paa venstre Fløj; vor Skyttekæde er trængt tilbage. Det er svært at holde Modet oppe, især da jeg har været meget svag i disse Dage paa Grund af en stærk Diarrhöe. Jeg kan ikke taale at leve ordentligt og bliver syg, naar jeg kommer paa Landet; men det bliver igen bedre, naar jeg kommer herud og ligger under aaben Himmel. Gud ved, hvorledes det skal gaa os; jeg er begyndt at tvivle om, at vi længe kan holde Stillingen. Jeg fik et dejligt Brev imorges fra Fader; hils ham og tak ham for det. Hieronymus' Brev fulgte med; hvor der dog er en stor Modsætning mellem hans Liv og mit; men jeg under ham saamænd al den Opmuntring, han fortjener. Hils ham; hils Henrik, den raske Dreng, og mine to yndige Søstre...

Joh. Hage, der er Aspirant her ved Kompagniet, viste sig meget opofrende igaar. Da to Ambulancebærere for den stærke Granatild ikke turde bære en saaret bort, tog han ham selv og bar ham, til han kom i Sikkerhed.

Da Stormen endelig fandt Sted den 18. April, laa Zeuthen i Kvarter paa Als og kom saaledes ikke med i Kampen.

Vollerup, 21. April 1864.

Jeg kan ikke andet end være glad for, at 4de Regiment marscherede fra Dybbøl ud paa Landet Aftenen før det forfærdelige Slagteri i Mandags. Det er en Skam af Overkommandoen eller Ministeriet, at de ikke rømmede Stillingen 2 Dage før; thi ethvert fornuftigt Menneske, der havde været paa venstre Fløj i de sidste Dage, kunde indse, at Stillingen ikke kunde holdes. Hele venstre Fløj var aldeles ramponeret af Granater, og dertil kom, at Fjenden i de sidste Dage havde begyndt at beskyde os med Kardetsker. Hvis Stillingen to Dage tidligere var blevet opgivet, var dette Myrderi da blevet undgaaet. Vore Tropper skal have kæmpet med stor Tap- perhed. Gud ske Lov, at Æren da er reddet. I de sidste Dage var Stemningen iøvrigt meget trykket, og flere Regimenter havde knurret, naar de skulde over til Dybbøl. Det var ogsaa haardt nok at føres over til en Stilling, om hvilken man vidste,

at den ikke kunde holdes, og hvor man roligt skulde ligge og dukke sig for Granaterne.

Iaften skal vi vist paa Strandvagt; det er skidt, for jeg er ikke ganske vel.

Sønderborg Ladegaard, 24. April 1864.

Jeg meldte mig idag hos Underlægen, en ung medicinsk Student, og spurgte ham om Raad mod den frygtelige Mæthed og Sløvhed, jeg har været plaget af. Han mente naturligvis, at det bedste var Fritagelse for Tjenesten i nogen Tid. Jeg indskrænkede mig til at bede om to Dages Fritagelse for Tjenesten; det eneste, jeg vinder, er, at jeg faar Lov at ligge paa et daarligt Halmleje under Tag istedetfor at være under aaben Himmel; men jeg haaber nok, at min gode Natur skal sejre, idag forekommer det mig allerede, som om jeg var lidt bedre. Her har det været mærkværdigt roligt; man ser Tyskerne spadsere rundt paa vore ødelagte Værker.

Feltlazarettet paa Augustenborg, 27. April 1864.

Kære Moder. Det blev mig tilsidst for galt at holde ud længere, og jeg maatte lægge mig herind. Der er ikke mere Kød paa min Krop og Kraft i mine Lemmer end hos en gammel Kærling. Her er renligt og ordentligt... Gid jeg kunde hvile mig lidt paa Sludegaard. Jeg er træt. Hils alle.

Din Frederik.

Han blev udskrevet af Lazarettet den 6. Maj.

Ulkebøl, 9. Maj 1864.

Kære Moder! Af Konvolutten vil du se, at jeg rigtigt har modtaget din ene Pakke med alle de smaa Bekvemmeligheder i; den anden med Portvinen har jeg ogsaa faaet. Jeg siger dig og Eder alle Tak for, hvad der var i Pakkerne. Tak især Tante Sanne for Onkel Johans Kam og Ske! Jeg er endnu hos Prip; Lægen fritog mig for Tjeneste i to Dage, og istedetfor at være i Barakkerne har jeg faaet Lov at være her. Imorgen melder jeg mig igen ved Regimentet. Blot der nu ikke inat skal ske Angreb; det ventes bestandigt, og i saa Fald vilde det ikke være rart at ligge her paa en Plads, hvor jeg egentlig ikke skal være. Alt herovre er beredt paa, at Fjenden vil forsøge en Overgang, og Overcommandoen indskærper stedse i sine Dagsbefalinger den største Aarvaagenhed. Fjenden forholder sig imidlertid tilsyneladende fuldkommen rolig, og ikke et Skud høres. Jeg vil haabe, at denne Ro vil vedblive, til jeg er kommen til mit Regiment igen. Fjenden arbejder meget hinsides Alssund; en stor Del af

Arbejdet bestaar i at demolere vore gamle Skandser, men desforuden har han en Del ubegribelige Arbejder for, om hvilke vore Officerer med Mistænksomhed sige: „hvad skal det betyde?“ I Allsund er der udlagt Net, som skulle forhindre vore Skibe fra at løbe igennem. Ligeledes har Fjenden kørt Kanoner op; han har stillet dem paa aaben Mark, thi han ved jo nok, at vi vel vogte os for at gøre ham nogen Fortræd. Alle disse Forberedelser blive næsten endnu mere uhyggelige ved den forunderlige Ro, der har hersket siden Erobringen af Dybbølstillingen og Preussernes mærkværdige Galanteri. Igaar da det var Søndag, sendte de saaledes Bud over og spurgte, om vi havde noget imod, at de musicerede ovre ved vore gamle Barakker, til hvilken Forespørgsel vi allernaadigst gav vort Samtykke. Det forstaar sig, vi kunde jo ved at sende en Granat derover forspilde dem Fornøjelsen, men naar man ved, hvor ængstelige vi ere for at løsne et Skud, saa ser det næsten ud, som om de vilde gøre Nar ad os. Hvad mig selv angaar, da haaber jeg nok, at jeg nu kan udholde Krigens Strabadser; jeg er rigtignok endnu dygtig mager, men det kan godt være, at jeg kan samle mig lidt Kød paa Kroppen ved Kompagniet. Tjenesten er ikke saa slem i den sidste Tid. Hvis Preusserne skulde lade os i Ro, som jo ogsaa er muligt, saa tænker jeg nok, at jeg skal komme til Kræfter. Hieronymus havde jo ufortøvet at melde sig i Kjøbenhavn, saa han er vel allerede derinde. Det bliver just ikke den behageligste Tjeneste, han faar at gennemgaa; navnlig ved jeg ikke, hvad han vil sige om Trainconstabeltjenesten, naar han skal tidligt op om Morgen og strigle sin Hest. Jeg tror dog, at han kun faar sin Hest at passe. Han maa vist ogsaa fra Begyndelsen pudse sit Tøj selv; jeg ved ikke, hvorledes det vil smage min Hr. Pariser. Dog vil han vist gøre alt sligt Arbejde bedre end jeg, thi jeg er meget skødesløs med Pudsning. Jeg maa se at udmærke mig ved en Lejlighed, saa jeg kan blive indstillet til Officer, at jeg kan faa en Oppasser. Et saadant Væsen vil være ubetaleligt. Naar man havde en saadan, der kunde modtage Ens Naturalforplejning og lave Boeuf deraf, saa behøvede man jo ikke at spise den rædsomme Bænkevælling, hvoraf man kan skumme hele Skaaler fulde af Fedt, som Kikkene lave. Jeg er vis paa, at det er den, der har udmagret mig, da jeg altid spiste saa paafaldende lidt baade af den og af det kogte Kød. Denne Suppe faar vi den ene Dag; den anden, naar vi er paa Forpost, faar vi ingen ordentlig varm Mad, med mindre vi kunne faa Lejlighed til at stege vort røgede Flæsk, som vi, hvis ingen

Lejlighed til Stegning gives, maa tære raat. I denne rolige Tid har det vel været noget bedre. Æg kan man let faa at købe — hvis Preusserne da ikke med Granater jage alle Marketendere bort — , saa maa man lave Æggekeg paa sit Flæsk. Men nok med denne Madsnak. Imorgen er det Maries Fødselsdag; jeg har allerede for længe siden skrevet hende til, fordi jeg ikke vidste, hvornaar Lejlighed gaves til igen at skrive. Hun har tidligt lært Krigens Ulykker at kende. Da hun blev født, lød den tapre Landsoldat ved hendes Vugge; Gud give, det var en saadan Krig som den, vi dengang førte, der nu holdt os under Vaaben. Denne er rigtignok af en anderledes nedslaaende Beskaffenhed. Hvorledes mon Fjenden vil bære sig ad med sine Udskrivninger af Penge i Fredericia. Indbyggerne have vel ingen og kunne derfor ingen give. Bare de dog ikke slæbe Fader bort som Gidsel. Hils ham og hils alle. Jeg skal se at faa skrevet til Henrik til hans Fødselsdag.

Hans aandelige Tilstand i disse trange Dage paa Dybbøl og Als var ham en stor Byrde.

Fred havde han ikke. Han kunde sukke og skrive hjem fra Dybbøl: „Kunde jeg ret blive en Kristi Soldat!“ Om han i den Tid egentlig bad, er maaske et Spørgsmaal; tit var det vist meget lidt og meget blodløst. Et Aarstid efter Krigen skriver han da, at det „var ikke Forbøn, naar jeg, før jeg ude paa Dybbøl lagde mig til at sove, nævnte mine Forældres og Søskenes Navne; men det var en Bøn om, at de maatte være mig nær, snarere maaske en Bøn om, at de maatte bede for mig“.

Paa et direkte Spørgsmaal om, hvorvidt han som Soldat var et troende Menneske, har han svaret et afgjort: „Nej, jeg havde det ikke godt med Gud dengang.“, og hermed stemmer, hvad han siden har optegnet i sin Dagbog fra 1887:

„Jeg husker, da Tyskerne gik over Allsund, at jeg nødtigt vilde dø, fordi det forekom mig, at jeg endnu havde saa meget at leve for, og saa meget jeg skulde have udrettet, inden jeg var rejsefærdig. Det var vel sandt nok; thi dengang havde jeg endnu ikke fundet *Jesus*. Men naar vi har fundet ham, som jeg dog nu ved hans Naade har, saa har vi naaet Livets Maal.“

I en Skildring af en af hans Kammerater, Scharf, der blev saaret og siden døde paa Augustenborg Lazareth,¹⁾ taler han om den aandelige Hjælpeløshed, hvormed han stod ved sin

1) „Kr. Dagbl.“ 14. Marts 1914.

døende Kammerats Seng, og om, hvor daarligt han selv den Gang var beredt til Døden.

Han led meget under Forholdene. Dels delte han i høj Grad den almindelige Følelse af, at vi ikke mægtede at holde ud imod den overmægtige Fjende, dels forstod han, at vor Kommando ved mangel Lejlighed ikke magtede Forholdene, skønt han saa op til Officererne som Helhed og i et Brev hjem skriver, at noget af det mest opløftende, som han har set paa Dybbøl, er det Mod, enkelte Officerer viser, idet de aldeles glemmer sig selv og med deres hele Sjæl kaster sig over Udførelsen af deres Pligt; de bryder sig ikke for deres egen Skyld om Kugler og Granater, men sørger vel for at bringe Mandskabet i Sikkerhed.¹⁾ Dertil kom, at han led meget ved den Raahed, som han saa blandt Soldaterne, og jo mere han led ved at se Synden hos de andre, des mere voksede Syndserkendelsen frem hos ham selv og den stærke Følelse af ikke selv at eje, hvad der kunde sejre over Synd og Død. Over for Fjenderne følte han ikke noget som helst, der gjorde ham Uro i hans Samvittighed ved Tanken om at skyde paa andre Mennesker; det var aldeles ikke blevet ham noget Problem, hvad det dog maatte være blevet, hvis han havde været afgjort selv, hvilket Resultat end saa hans Overvejelser vilde ført ham til.

Under Vaabenhvilen fra den 12. Maj til 25. Juni laa han paa Als. Dybt var han grebet i de dejlige Foraars- og For-sommerdage, da han gik paa det skønne Als og maatte vente, at Krigen atter vilde komme. Han har siden (Dagbog for 1870 pag. 124) givet Udtryk for, hvad han følte i en saadan Stund.

„Naar jeg mindes hin Aftenstund paa Højderne ved Stevning paa Als, da Joh. Hage og jeg stod sammen og saa ud over Augustenborg Fjord, Markerne ovre ved Rønhave og Skovene ovre paa Sundeved med Sottrup høje Kirkespir, saa synes mig, at Davids Ord: „Din Miskundhed er bedre end Livet“, passer paa de Tanker, der dengang gik gennem min Sjæl. Jeg havde en Følelse af, at Livet var dejligt her paa denne skønne Jord, som beskinnes af Aftenrøden, men jeg tænkte ogsaa paa, at den ikke ret kunde sætte Pris paa Livet, som ikke kendte noget bedre end dette jordiske Liv, som gav ham Kraft til at sætte det jordiske Liv til. Jeg kom til at glæde mig over mit yndige Fædreland og tænkte: „Her er godt at være“; men i samme Øjeblik faldt ogsaa denne Forpligtelse paa mig: „Du skal være rede til at dø for dit Fædreland“. Jeg satte Pris paa Livet, og dog var der noget andet,

¹⁾ De unges Julebog 1912, pag. 20 ff.

jeg tillige satte mere Pris paa: „Din Miskundhed er bedre end Livet“. Og om jeg nu havde agtet Livet for meget ringe, saa havde det jo ikke været noget meget stort at sige: „Din Miskundhed er bedre end Livet“. Men jo mere Pris jeg satte paa Livet, des mere dyrebar blev ogsaa Guds Miskundhed, der var endnu bedre.“

Stevning, 25. Maj 1864.

Kære Fader og Moder! Jeg sender dette Brev til Sludegaard, endskønt jeg ikke ved, om det træffer Eder der, men da jeg ikke ved, om I ere afrejste til Fredericia, og da desuden mine Convolutter lyde paa Sludegaard, saa sender jeg det derhen. Tak, Fader, for dit Besøg; hvor blev jeg glad, da du overfaldt mig bagfra her i den lille Bondehytte. Jeg vilde nok ønske, at vi havde været lidt mere ene sammen, end vi vare, thi jeg føler nok, at jeg trænger til at hæves ud af eller op over dette Soldatervæsen, men jeg maa jo være taknemmelig for det, jeg fik talt med dig. Jo, jeg længes efter Fred for min egen Skyld saavel som for Landets Skyld, naar den blot ikke maa købes med for store Ofre. Jeg vil ønske, at Hieronymus og Henrik aldrig maa komme i Krig, endskønt Hieronymus jo saa er rejst forgæves fra Paris. De færreste af os Soldater ere dog skabte til at være Soldater, hvorvel jeg ikke vil nægte, at mangen en har godt af at staa under militær Disciplin til en Tid og gennemgaa et Felttog. Compagniet er paa Marsch idag, men min Ven Commandersergenten fritog mig, fordi jeg skulde besørge Posten, fra at løbe om i det stærke Regnvejr. Hvor her forresten er dejligt paa Landet nu efter Regnen! Fader kan beskrive Udsigten over Alssund og Augustenborgfjord med Sønderborg, Broagerland, Dybbøl, Sottrup paa den anden Side. Jeg glæder mig dog ikke alene over Udsigten i det store, men ogsaa over Buske og Træer, Blomster og Græs. Hvor de alsingske Hegn ere smukke! de ere rigtignok anderledes end de lollandske Pile, under hvilke den golde Jord næppe formaar at skyde lidt Græs frem. Her bestaa Hegnene af Hvidtjørn, der allerede har store Knopper, Hassel, Naur og derimellem vilde Roser. Brombærranker sno sig op om Buskene, og Blomster staa i Læ ved Foden af Gærdet. Ifjor paa Lolland nød jeg dog Foraaret i fuldere Drag end nu, skønt der langt fra var saa smukt; jeg følte mig baade legemligt og aandeligt kraftigere, og Ideernes Pust fyldte mere min Snekkes Sejl. Naar man ser hen til Voldsherredømmet i Jylland, til Uholdbarheden af den svensk-norske Alliance, til Reaktionen og Filisteriet, der, fordi den Side, der kæmper for det ideale, maa

lide Ydmygelse, stikke Hovedet frem, til den Sejr, de have vundet, der maale en Hærs Kampdygtighed efter dens Tal og efter dens Artilleris Fremskridt, saa kan Sindet jo ikke andet end være nedslaaet og derfor uimodtageligt for meget af det, der ellers vilde henrive det. Man skulde tro, at Hjertet ovre paa Dybbøl blev hendraget til Gud som den eneste, der kunde beskytte mod den overhængende Fare. Ganske vist befalede vi os ogsaa ham i Vold, men disse Granater, der bevægede sig i Baner, der ikke afvege en Tomme fra de Baner, de ubøjelige Naturlove foreskrive, som syntes at være de bedste Beviser paa, at en jernhaard Nødvendighed beherskede Verden, og som ikke syntes at give Plads for en naadig Guds Villie, udøvede ofte en saa sløvende Indflydelse paa Sindet, at dets Vinger bleve for svage til at hæve det til Gud. Maaske det var Grunden til, at mange Soldaters Mod var grundet paa en Tyrketro, en Fatalisme, der ræsonnerede saaledes: „Skal jeg falde, saa skal jeg falde.“ Dog var det maaske snarere det tilsyneladende tilfældige — de sprungne Granatstumpers Nedslag og Riffelkuglernes forvildede Baner —, der førte til Fatalisme, Sindet kunde ikke blive staaende ved det fuldkomment tilfældige, det maatte have en Bestemmelse ind i denne hensynsløse Omflyven, og en Lov for det hensynsløse er jo et Fatum. Hvorfor bliver den onde ligesaavel ramt som den gode, den fejge som den tapre, den, der dækker sig godt, undertiden før den, der staar paa Brystværnet? Der synes jo ingen Mening og Fornuft at være deri; er der altsaa dog en Bestemmelse, der ligger til Grund derfor, maa det være et Fatum. Af denne Fatalisme ere vi vist alle lidt berørte, skønt jeg haaber, at de bedre blandt os stride imod den, og det kan undertiden synes, som om Ideen havde maattet bukke under for Nødvendigheden. Selv om man ikke lader disse Tanker faa Magt, saa ere de dog tilstede, og de virke, især naar man ikke er rask, naar den fysiske Magt i Legemet altsaa ligesom vinder Herredømmet over Aanden, sløvende og nedslaaende. Tro nu endelig ikke, at jeg er syg, jeg har blot ikke mine gamle Kræfter, og det er der flere end jeg, der ikke har. Hils Hanne og Marie, og hvis I ere paa Sludegaard, ogsaa Henrik og de andre Sluder.

Efter at Vaabenhvilen var udløben, blev Krigen genoptaget, og det varede kun faa Dage, inden Afgørelsen kom, idet Tyskerne Natten mellem 28. og 29. Juni gik over Alssund fra Snogbæk og Sottrup Storskov, kastede den svage Forpostkæde og satte sig fast paa Kærhalvøen, hvorfra de trængte videre

ind paa Als. Den Nat stod Zeuthen paa Vagt i første Række nede ved Stranden ved Arnkielsøre.¹⁾ Den Feltvagt, han hørte til, talte ikke mere end 36 Mand. De fyrede alt, hvad de kunde, paa de fremilende Baade, men inden mange Minutter var Fjenden i Land og Feltvagterne overvældede, og de overlevende Rester af Feltvagten trak sig ind i Skoven. At Zeuthen her gjorde sin Pligt saa godt som nogen, er der ingen Tvivl om. Men der var ikke noget at gøre mod Fjendens Overmagt. Naar han siden talte derom, udtrykte han det med den Vending: „Det var min Skyld, at Tyskerne tog Als.“ Da han med sine Folk gik tilbage, mødte han Løjtnant Leth, sin gode Ven, i Spidsen for sin Deling, som han førte frem mod Fjenden, og Leth raabte til ham, idet de mødtes: „Nu smider vi dem i Vandet.“ Hertil svarede Zeuthen: „Det lader I nok være med“; men han har siden fortrudt denne sin Ytring, idet han forstod, at han dermed havde kunnet tage Modet fra sine Kammerater; et Øjeblik efter laa Leth saaret med en Kugle gennem Foden. Men lad Zeuthen selv fortælle om Kampen paa Als:

Diernæs ved Faaborg, 1. Juli 1864.

Kære Hieronymus! Hold endelig dine Folk samlede, tab ikke Besindigheden, tro ej strax, at alt er tabt, lad dit Mandskab altid høre din Commando; glem ikke det, naar du bliver Officer! Vor Kaptajn var den første Mand, der blev saaret, og derefter gik det rent tosset ved vort Compagni. Premierløjtnanten, en Svensker, sagde intet videre, da vi meldte ham, at Kaptajnen var bleven liggende i Løbegraven; vi vare et Øjeblik uden Commando, og derfor blev Compagniet splittet, og enhver handlede efter sit Hoved, der desværre ikke altid var det klogeste, men forvirret ved Synet af det Kunststykke, Preusserne udførte, at gaa over ligefor vor Næse. 4de Regiment, ved du, havde højre Fløj, 1ste Bataillon var yderst paa Arnkielsøre, og 2den Bataillon, hvortil jeg hører, nedad mod Kjærvig. Vort Compagni laa i Piket lidt foran Rønhave, 3die foran os som Forposter i Løbegravene; paa samme Maade maa 1ste Bataillon have haft 1ste Comp. opløst i Kæde langs Sundet og et andet bagved som Piket. De fire andre Compagnier af Regimentet laa hver paa sit Sted i Barakker bag Skovene. Kl. var lidt over 2, vi begyndte allerede at glæde os til Dagen, da Piketterne skulde tilbage og gøre sig tilgode

¹⁾ En almindelig Skildring af Forholdene hin skæbnsvangre Nat har Zeuthen givet i en Artikel i „Kr. Dagbl.“ for 29. Juni 1914, hvori han ikke i nogen Henseende priser sit eget Regiment, men fremhæver desmere, hvad andre har udrettet.

i Gaardene ved Augustenborg Fjord. Vore Arbejdscommandoer, der havde været udsendte i forskellige Retninger, vare mod den gryende Morgen begyndt at komme tilbage, men Compagniet var endnu ikke samlet, hele min Sektion var saaledes borte under en anden Undercorporal. Midt under vor Sorgløshed lød et Skud af en Voldriffel, hvormed Forposterne averterede os om, at der var noget i Vejen under Storskoven. Paa dette Skud fulgte med et Par Secunders Mellemrum en forfærdelig Geværild, og den ene Granat fløj hen over os efter den anden. Vi mente imidlertid ikke, at det havde nogen Nød og greb rask Geværerne; Captajnen var ikke ved vor Deling, og en Lieutenant førte os ned i Løbegravene. Det var den første Fejl, der blev begaaet, at Compagniet saaledes løb uden Captajns Ordre; havde vi givet et Øjeblik Tid, var der kommen bedre Orden i det. Fra Løbegravene saa vi, hvorledes Baadene nærmede sig Land, men troede dog, at de let kunde holdes borte. Enkelte sagde endog, at de allerede retirerede. Vi trak os da i de beskudte Løbegrave op mod Arnkielsøre, hvor Overgangen skete, og skød imellem Geværerne af ud imod Baadene. Før vi vidste noget deraf, fik vi imidlertid Kuglerne paa langs, de vare altsaa ovre, og Stillingen i Løbegravene uholdbar. Captajnen, der var kommet til, og som var vred over, at Lieutenanten havde handlet paa egen Haand, commanderede „tilbage“, men i det samme blev han saaret. Jeg hørte ham sige „trød ikke paa mig“ til Soldaterne, der myldrede paa i Løbegravene. Vi mødte Premierlieutenanten ved et Gærde, der førte opad mod Skoven. Her var en underlig Vaklen mellem Officererne, det var tydeligt, at de ikke vidste, hvad de vilde gøre. Dette Usikkerhedens Øjeblik benyttede Folkene baade af fjerde Compagni og 1ste Deling af 3die til at forlade Løbegravene og styre opad mod Skovene bagved. Her kom de sammen med vore Reserver, der rykkede ud af Barakkerne, og kom altsaa dog til at gøre Nytte. En Corporal af min Deling, der havde opmuntret os godt under Fremrykningen, raabte til os: „Kom med her“ og gik længer tilbage i Løbegraven, hvor han ventede at støde sammen med Compagnierne, som der laa, og optage Kampen i Forening med dem. Jeg fulgte med ham, da ogsaa jeg syntes, at det var galt at forlade Løbegraven, og jeg desuden betragtede dem, der løb ad Skoven til, som Flygtninge, hvad de dog egentlig ikke var. Saaledes var Signalet givet til Forvirring, 4de Comp. var opløst i smaa Hobe, de fejge holdt sig klogeligen tilbage, de modige forenede sig med de Afdelinger, de tilfældigvis stødte paa. Fuldt saa

stor tror jeg ikke Forvirringen var noget andet Sted, men skidt gik det alligevel. Artilleristerne fornaglede allerede Kanonerne istedetfor at bruge dem. Havde vi blot haft en kraftig Commando, saa havde der intet været ivejen; vi manglede ikke Mod, men Ro. Preusserne trængte paa med „Hurræ“, deres Fane vajede ved Arnkielsøre. Corporalen trak sig alt-saa med mig og nogle flere langs Løbegravene. Vi hørte Skydning fra vore Reserver i Skoven og drejede deropad. En Adjutant fra Brigaden befalede os at gaa bag Rønhave ind bag Skoven, for „der var det nok værd at være med“. O havde vi dog trods Kugler og Granater straks styret vor Kurs derhen, men vi ømmede os en Smule ved at gaa lige op gennem Rønhave, hvor Granater og Spidskugler regnede ned. Som vi stod og betænkte os, kom vor Commandersergent, en modig Mand, til hvem jeg havde ubetinget Tillid; han sagde, at en saadan Klat intet kunde forslaa — vi vare da ogsaa kun 4—5 Mand, du husker, at min Sektion var paa Arbejde — og beordrede os tilbage til Kjær, hvor vi traf en af vore Lieutenanter med 1 Mand, siger og skriver *én Mand*. Vi gik dog frem igen fra Kjær forat forene os med nogle af de kæmpende Afdelinger, men 4de Regiment var totalt slaaet, og Majoren beordrede os at marschere til Hørup. Havde det ikke været bedre at ligge paa Valpladsen end at deltage i en saa elendig Fægtning! Jeg bebrejder ingen denne Uorden; jeg ved ikke hvor Skylden ligger, men skidt var det. Det saa først ud, som om Compagniet var totalt ødelagt, fordi hver Mand styrede sin egen Kurs, men siden har det vist sig, at vi kun manglede noget over 30 Mand. Jeg mødte H. Laub under Fremrykningen, hvorledes er det gaaet ham? Nu optog 3die og 18de Regiment Kampen, de gik kraftigt frem med Hurra, men ogsaa disse Regimenter blev, dog først efter at have kastet Fjenden tilbage, nødte til at gaa tilbage. Vi marscherede til Kegnæs, hvor vi blev indskibede i Linieskibet Frederik VI, som førte os over Sundet mellem Lyø og Fyn. Først igaar Aftes bleve vi dog satte i Land, da der manglede Dampskibe til at føre os fra Linieskibets Ankerplads til Faa-borg.

Den 29. Juni 1864 blev for Frederik Zeuthen en Dag af største Betydning. Han mente at forstaa, at vor Hær var ikke godt ført den Dag; han følte, at den tabte Kamp den Dag var afgørende for vort Folk for lange Tider. Han havde selv ikke nogen Bedrift at tænke tilbage paa, selv om der ikke er noget

at bebrejde ham.¹⁾ Han stod efter den Dag med en dyb, beskæmmende Følelse af vor Afmagt, og til denne Afmagt uden om ham svarede en ganske lignende Følelse af aandelig Afmagt inde i ham. Han kunde i lange Tider ikke godt taale at tale om den 29. Juni 1864. Da han i Viborg oplevede den 29. Juni 1894, skulde alt i Hjemmet gaa saa stille for sig. Aftenen tilbragte han sammen med Oberst Wørishøffer, der havde været Adjutant ved hans Regiment den Nat; men det blev en gruelig trist Aften, som de to gamle Krigskammerater havde sammen.

Han følte Nederlaget særligt i Modsætning til Tidens store Ord i de foregaaende Aar, og han lærte deraf. Det har præget hele hans Liv. Derfra stammer vel nok hans Forstaaelse af Nederlagets Betydning i et Menneskes Liv og hans Lyst til at være paa deres Side, som i Øjeblikket syntes at ligge under.

I de følgende Uger laa hans Regiment paa Fyen i Kantonnement i den vestlige Del af Øen, hvor Tiden gik med at holde Vagt. Han var legemlig rask, men tynget af Udsigterne for Fredsslutningen. Da Krigen endte, sendtes han til Sjælland og permitteredes fra Præstø efter at have lejet en anden til at gøre den fortsatte Tjeneste, som han havde trukket sig til at skulle udføre.

Saa snart det kunde lade sig gøre, tog han til Fredericia, hvor han var paa Besøg i September Maaned og gik stille rundt, præget af det, han havde oplevet og gennemgaaet, men ogsaa betaget af Herligheden af at være hjemme og føle den Fred, som herskede i hans Faders og Moders Hjem, herligt trods det, at Byen tildels var skudt sammen under Bombardementet, og Fattigdommen raadede hos Indbyggerne. Hans Søster Marie blev konfirmeret det Efteraar; alle Børnene var samlede, og man gik til Alters sammen hos Dr. Clausen, der var Sognepræst ved Trinitatis Kirke.

Saa rejste han til Kjøbenhavn for at se at faa noget at bestille, — faar Plads paa Borchs Kollegium, skriver hjem og takker for Opholdet hjemme og følger saa til:

„Fader bebrejdede mig, at jeg ofte tankeløst bruger Guds Navn. Det er ikke tankeløst, naar jeg nu siger: Gud give, at vi Børn maa blive Eders Alderdoms Trøst og Glæde. Det tænkte jeg, da vi dampede fra Fredericia, og det vil vi ogsaa blive, naar vi kun ret kunde *vinde Styrke i ham*, til hvis Pris I synger hver Morgen. Dette Ord: „at vinde Styrke i Gud“

¹⁾ I en Artikel i „Kr. Dagbl.“ for 17. Marts 1914 nævner Sognefoged Nielsen i Vollerslev ham som „en tapper Kammerat“.

af Eders Morgensalme er et af dem, jeg har taget med fra Fredericia.“

Kort efter lykønsker han sin Moder til, at Tyskerne er ude af Fredericia, og man atter kan stikke Dannebrog ud fra Loftet og være Herrer i sit eget Hus, og nu begynder han saa paa sin Undervisning i Borgerdydskolen paa Christianshavn hos Hammerich.

UDBY.

1866—1872.

I.

Det følgende Aar fra Oktober 1864 til Nytaar 1866 tilbragte Zeuthen i Kjøbenhavn. Han havde glædet sig meget til atter at genoptage det gamle Studieliv sammen med jævnaldrende Venner og faa Lov til at tænke videre over det, der fyldte ham, og glæde sig ved det, der før havde hans levende Interesse. Han begyndte da ogsaa snart at besøge Theatret, søgte sine Venner op og vandrede lange Ture i Byens Omegn, eller tog ud til Alsted, hvor hans gode Bekendt Schepelern, som var forlovet med hans Kusine Louise Laub fra Viborg, var blevet Medhjælper. Men det varede ikke længe, inden det viste sig, at han havde oplevet saa meget ude i Krigen, at han var blevet en anden, eller at han ialtfald havde faaet andre Ting at tænke paa eller tænkte anderledes om Tingene, end han havde gjort før. Et lille Eksempel: Der var Musikaften hos en af hans Bekendte, og han fortæller derom, at det skulde agere Mørkning, men var blevet saa mørkt, at han uden at frygte for at blive opdaget kunde give sine Taarer frit Løb, da han hørte: Danmark, dejligst Vang og Vænge. „Ak, kunde vi dog vaagne af vor dybe Søvn og Dorskhed som i 1848,“ føjer han til.

Da Indremission i Kjøbenhavn i de Dage blev sat igang af Præsterne Blædel og Frimodt, meldte han sig med Forespørgsel, om man kunde bruge ham. Han begyndte at søge til de saaledes iværksatte Møder i kjøbenhavnske Skoler, og det varede ikke længe, inden han selv blev Taler ved disse Møder; ogsaa i Metodistkirken ses han en enkelt Gang og er helt tilfreds med, hvad han har faaet at høre der.

I hans Indre foregaar der store Forandringer. Han begynder at forstaa, at Studenterlivet mangler noget, at han som Soldat har faaet noget lært, som har været ham til Gavn, baade om sig selv, idet han har haft godt af at lære at lyde og staa

under Kommando, og om de unge Mænd, som han der traf sammen med, hvis Værd han i sin akademiske Overlegenhed ikke før havde forstaaet.

I Juni og Juli Maaned blev han indkaldt til Manøvre, og skønt han nok synes, at der ikke er megen Mening i, at Folk, der har ligget og gjort Tjeneste paa Dybbøl og Als, skal gaa og gøre Geværgreb, saa indordner han sig dog derunder og finder det gode ved dette Liv.

Og midt under dette Soldaterliv tager han sin store Beslutning, at han vil være Præst. Sognepræst Lund i Udby-Ørslev ved Vordingborg skrev til hans Fader og spurgte, om Sønnen vilde være hans Kapellan. Faderen lod Spørgsmaalet gaa videre. Fra Kvæsthusgadens Kaserne, hvor han sidder som Vagtkommandør og raader over tre Mand, der skiftes til at staa paa Post, svarer han den 13. Juli 1865 sin Fader, Dagen efter at han har faaet hans Brev med Forespørgslen:

„Det nytter ikke længere at forhale Svaret — saa lad da i Guds Navn Terningen være kastet, lad det være sket det store Skridt, som er afgørende for mit hele Liv! Min Haand vægrer sig næsten ved at skrive det; jeg synes bestandigt, at der er endnu meget mere at overveje, — men jeg skriver her med store Bogstaver *JA*. Jeg vil træde ind i den Stand, hvis særegne Hverv det er at kæmpe for Guds Rige, ligesom jeg nu hører til dem, der skal kæmpe for Danmarks Rige. Kære Fader! det er til dig, at Pastor Lund har henvendt sig; vil du foreløbig svare ham, at jeg er villig til at træde ind i den gejstlige Stand som hans Capellan. Saasnart jeg bliver permitteret, kan jeg jo selv skrive til ham. Gud hjælpe mig og styrke mig; jeg trænger saa uendelig meget til Fasthed og Styrke.“

Fra det Øjeblik af, at han har sagt sit Ja, er han dybt optaget af den Gerning, der nu forestaar ham, og jo mere han tænker paa sin kommende Gerning, des mere kommer han til at se ind i sig selv, og des mere ser han Manglerne og Synden. Og i Lyset af det ny, som forestaar, og sin indre Udvikling derunder, ser han nu paa sit tidligere Stade og sine Tanker om Livet dengang. Han har været ganske bestemt paa, at sine Ideer om Livet, den hele æstetiske Stilling, han havde indtaget og været optaget af, det studentikose Ide-Liv, vilde han fastholde, hvorledes hans ydre Liv end kom til at forme sig. Nu ser han, at det har været en gal Vej. Naar han gaar og ser paa de gamle Fyre, der holder til nede i Studenterforeningen,

og som trods deres Alder søger at fortsætte i deres Ungdoms Studentertliv og mener sig at fastholde Livet i og med Ideerne, saa forekommer de ham at være nogle rene Filistre, thi Ungdommen og Friskheden er svundet, og han maa indrømme, at de staar ikke højt over Spækhøkeren, som de foragter, fordi han skal være optaget af det materielle. Han forstaar da, at den menneskelige Aand har ikke nok i sig selv; „kun hvad der kommer oven ned, kan bære Frugt i Evighed“. Og naar han tænker over sin Naturbegejstring, forstaar han, at han har overvurderet den; „ingen finder Fred i Naturen uden den, som har Freden med sig“. Nu er det ham noget meget stort, at hans Forældre skal bede for ham; men det, han ønsker deres Forbøn til, er, at han, hvad han end kommer til, dog med sit ganske Hjerte, ganske Sjæl og ganske Sind maa høre Herren til.

Naar han selv har prædikeret, ængstes han for sin egen Prædiken, at han, som har prædikeret for andre, ikke selv skal blive forskudt; thi han er klar paa, at han ikke har gjort en Tusinde del af det, som han har opfordret andre til at gøre.

Stærkest giver han Udtryk for, hvad der bruser i ham, i et Brev fra 2. Novbr. 1865.

„Kunde jeg dog ret frygte og bæve! Kunde Ansvarets Byrde tynde mig til Jorden! Kunde jeg ret føle, hvor forfærdeligt det er at være en lad og doven Tjener, naar man staar i den levende Guds Sold! Kunde jeg føle mig saa ussel og svag, at al Tanke om Stolen paa mig selv maatte fordampe! Lykkelig var jeg dog, da jeg syg og svag laa og krøb sammen i Skandse Nr. 3, mens Granaterne susede over mit Hoved; thi da kunde jeg dog ikke andet end føle, hvor svag og skrøbelig en Skabning jeg var. Denne Sønderknuselse, Tilintetgørelse er den eneste Vej til Oprejsning. Bed Gud, at han vil ydmyge mig saaledes, at der ikke bliver Spor af Selvsyge og Stolen paa mig selv tilbage! Det er haardt at sige sig selv, men ydmyges maa jeg... Kunde dog det store, forfærdelige Ansvar, der nu er lagt paa mig, saaledes sønderknuse mig, at jeg kunde blive som det brudte Rør og den ryggede Tande, som Kristus vil oprejse og lade skinne!“

I sin aandelige Gæring søgte han til forskellige Sider. Ikke sjældent gik han i Kirke hos Frimodt; men han kunde egentlig ikke med Frimodt. Han gik derfra med Uro og ikke med Fred, og han syntes, at Frimodt var for ordrig. Til andre Tider gik han i Vartov og hørte Grundtvig og kunde komme derfra let om Hjertet og med Taknemlighed for, hvad han havde hørt,

skønt han var klar paa, at der var ikke saa lidt hos den gamle Profet, som ikke var klart; men han skrev Indtrykket paa hans betagende Skikkelses Regning og „tillagde det, han sagde, en Mening, som det maaske egentlig ikke havde“.

Hjemme gav han sig stadigt af med den filosofiske Spekulation og fik bl. a. trykt en Afhandling i Ugeblad for den danske Folkekirke 1865: „Om Muligheden af en kristelig Filosofi“. Men mest søgte han dog hjem til sin elskede Fader, hvis Tænkerævne han saa op til, og hvis Fromhed og Kristendom han bøjede sig dybt for. Men saa kunde han opleve, at han fik alligevel ikke saa meget ud af et Besøg hjemme, som han havde haabet, fordi han havde for vanskeligt ved at lukke op for sit eget Indre.

8. Januar 1866.

„Jeg tør ikke rigtig udtale, hvad der ligger mig paa Hjerte, mundtligt. Jeg kan bedre give mit Hjerte Luft i Breve end i en Samtale Ansigt til Ansigt... Skulde der ikke ogsaa i vort kære Hjem i Modsætning til Grundtvigianismen, der, som Fader siger, mangler Blik for Begrænsningens ideelle Betydning, blive lagt saa megen Vægt paa Begrænsningen, at man for ikke at overskride den rette Grænse undertiden ikke vover at udtale, hvad man føler, at man af Frygt for at komme til at sige mere, end man virkelig mener, ikke siger, hvad man dog virkelig mener. Jeg henstiller det som et Spørgsmaal, som jeg dog ikke vover at besvare. Naar man engang rigtig skal udtale, hvad der ligger i Hjertets Dyb, maa man vistnok lade staa til, selv med Fare for at gaa over de rette Grænser. Altid at have Besindigheden med i Begejstringen og at føle Begejstring, medens man er besindig, er ganske vist det vældige Ideal.“

Saa kom hans Udnævnelse til Kapellan i Udby 24. Novbr. 1865, og den 17. Januar 1866 ordineredes han i Kjøbenhavn af Biskop Martensen og blev som særlig Opmærksomhed mod Faderen sammen med denne indbudt til Frokost hos Biskoppen. I sit Vita udtaler han, at hans Studier nærmest er gaaede i filosofisk Retning, og at han har forsøgt at fatte lidt af de Hemmeligheder, som er os betroede og, saa vidt det er muligt for et Menneske, forstaa sin Tro.¹⁾

II.

I Udby havde Grundtvig været Kapellan hos sin Fader Johan Grundtvig i Aaret 1811, og Zeuthen flyttede nu ind i Præste-

¹⁾ Kjøbenhavns Bispeembedes Vitaprotokol.

gaarden og kom til at bo i samme Værelse, som den unge Grundtvig havde beboet i sin Kapellantid, hvorfor han ogsaa har betegnet sig selv som „Grundtvigs Eftermand“.¹⁾

Den gamle Sognepræst, Johan Christian Resen Lund, i Udby fra 1840—74, som var blevet svagelig og ikke mere kunde overkomme Embedet alene, var en brav Mand, men næppe betydelig i nogen Henseende. Han kunde blive meget heftig, men var i Almindelighed et meget fredsommeligt Menneske. Han havde en meget stærk Røst; men trods dette havde han ikke kunnet raabe Folk op med sin Tale, heller ikke naar han blev betaget af, hvad han sagde, og stod og græd paa Prædikestolen, hvilket vel iøvrigt var en Skik; som ikke var ualmindelig hos en Del Præster i de Dage. Hans kirkelige Standpunkt var nærmest rationaliserende; men han var en Beundrer af Biskop Mynster. Han var gift med en Datter af Provst D. S. Birch i St. Hedinge. Der var ingen Børn i Ægteskabet, men der havde været to Plejebørn i Hjemmet. Nu var de gamle alene, og det var saaledes et meget stille Hjem, som Zeuthen rykkede ind i. Han stillede sig i det smukkeste sønlige Forhold til de to gamle, saa Pastor Lund var meget glad for sin unge Medhjælper. Men efterhaanden som Røret om den unge Kapellan tog til, blev den gamle Præst ikke saa lidt ængstelig for, hvad dette kunde blive til.

Zeuthen blev snart knyttet til Hjemmet paa aller nærmeste Vis, thi den 29. Juni 1866, samme Sommer, som han var blevet Kapellan der om Vinteren, kom Fru Lunds Søsterdatter, en Datter af Sognepræst Bagger i Brahetrolleborg, Frederikke (Fride) Bagger (født 29. Marts 1840) som Gæst til Præstegaarden. Den lille nydelige og livlige unge Pige betog Zeuthen, og i August blev de forlovede. Fride Bagger havde mistet sin Moder allerede i sin tidligste Barndom og havde tidligt lært at sætte det som sin Opgave at være noget for sin Fader og sine Søkende. Hendes Fader havde lært hende udvortes Orden, praktisk Dygtighed og fremfor alt i alle Ting at sætte sin Lid til Gud. Fordi hun var blevet moderløs, havde hun følt sig meget ene, og denne Ensomhedsfølelse, hvor en ældre Broder var hendes Tilflugt, havde tidligt lagt et Alvorspræg over hende og havde samtidigt ført hende ind i Bønnens Liv med Gud og aabnet hendes Forstaaelse af andres Nød. Hendes lyseste Barndomsminder knyttede sig til Odense Bispegaard, hvor Biskop Engelstoff var Halvbroder til hendes Stifmoder.²⁾

Hendes Barndom havde bragt hende uudslettelige Minder.

¹⁾ Th. Møller: Svundet, pag. 25. — ²⁾ Hendes ældre Broder, David Bagger, blev Landmand paa Lolland, hendes Broder Vilhelm Sognepræst i Thy; hendes Søster blev gift med General Nieuwenhuis.

Hun havde oplevet i Vissenbjerg Præstegaard at se Vogntoget med de saarede fra Slaget ved Fredericia den 6. Juli 1849 passere forbi og havde taget imod flere Vogne, hvis Heste skulde bede i Præstegaarden, saa hun havde faaet Lejlighed til at hjælpe flere af de saarede, og da hun kort efter blev sendt i Skole i Kjøbenhavn, var hun der med til at strø Blomster for de sejrige Tropper ved deres Indtog i Hovedstaden. Hun havde megen musikalsk Sans, og naar hun spillede, sang Zeuthen

„Kampestenshuset“.

dertil. De sang Folkeviserne sammen og Grundtvigs religiøse Sange (Jeg gik i Marken og vogted' Faar — Mellem Brødre kaldt den lille — Vorherre han er en Konge stor), og de fulgtes ad ud i Sognet, og naar hun blev træt, tilbød han at synge hendes Træthed bort.

Efter to Aars Forlovelse blev de gift i 1868 og fik deres Hjem nær ved Præstegaarden i et lille Hus, som tidligere havde været benyttet til forskelligt praktisk Brug, men nu blev indrettet efter de unges Behov. Husets Vægge var af Kampesten, saa det kaldtes „Kampestenshuset“. Plads var der ikke meget af, Fr. Zeuthen kunde kun gaa 4 Skridt i Stuen og maatte vende ved det femte, men under den unge, smagfulde Husmoders Haand

blev det til et meget hyggeligt lille Sted, og Zeuthen glædede sig over det yndige „Herberge paa Vandringer“, som han havde faaet af Gud. I mere end een Henseende blev det ikke helt lette Kaar for de unge. Thi den unge Husmoder var skrøbelig og meget tit sengeliggende, og Indtægterne var saa smaa, at det mangen Gang har knebet med at komme igennem. Men der var meget at frydes over, og Zeuthen glædedes over sit Hjem med den 14aarige lille Tjenestepige, der var engageret, fordi hun havde vist sig saa flink i Bibelhistorie ved Eksamen i Skolen.¹⁾

III.

Den Tilstand, som Zeuthen traf paa i Sognemenighederne, var noget bedre end Tilstanden i mange andre sjællandske Sogne i de Dage; men der var nok at sørge over. Kirkegang havde der ikke været meget af. Og den sædelige Tilstand stod ikke højt. Man levede meget for Gilder, og man havde ikke Respekt for Søndagens Helligholdelse. I Sognene fandtes den — ikke videre aandelige — Skik, at første Helligdag var der kun Mænd i Kirke, fordi de da skulde ofre til Præsten — medens Kirkerne anden Helligdag alene besøgte af Kvinderne. Der var ikke faa Mænd, som var Menedere, idet de ved forskellige Lejligheder for Retten havde aflagt falsk Ed, saaledes som Zeuthen efterhaanden kom til Kundskab derom, naar Mennesker betroede sig til ham, og det blev et Problem for ham, hvorledes han skulde behandle dem: tilskynde dem til at melde sig til Øvrigheden, tage imod dem som Altergæster, naar de ikke havde gjort dette, men nok fortalt ham om deres gruelige Synd?

Men der var baade i Sognene og i Egnen noget Liv, idet der fandtes enkelte Mennesker med bevidst Kristenliv beroende paa personlig Oplevelse, og smaa Krese, der holdt sammen til fælles Opbyggelse.

Hvorledes dette aandelige Liv er forplantet, kan i det enkelte næppe udredes, men noget kan der siges derom.

Om Grundtvigs Virksomhed paa Stedet er der ikke mange Erindringer. Hans Fader var en levende Kristen. Sønnen var dybt aandeligt optaget i det Aar, han opholdt sig hjemme, og Carl Thomsens bekendte Billede af den unge Præst, der sidder paa Knæfaldet foran Altret i Udby Kirke, er saglig set et vel begrundet Billede, og Indskriften paa den store Sten paa Kirkebakkens Top (Grinnekakken): „Manden troede det Ord, Jesus sagde til ham, og gik bort“, har allerede dengang kunnet sættes som Overskrift over Grundtvigs indre Liv. Man gemmer paa

¹⁾ Baumann: Minder, i Det nye Aar 1916, pag. 59.

Stedet en Erindring om, at Grundtvig engang lod Menigheden vente meget længe, inden Gudstjenesten kunde begynde; han dvælede selv inde i Sakristiet og kunde ikke blive færdig med sin Bøn; og der fortaltes, at han engang, da han var kaldet til Ørslev til en Kone, som var kommet til Skade, idet han traadte ind til den lidende, havde udbrudt: Har I nu takket Gud, fordi han lod dette vederfares Eder?¹⁾

I Aarene 1830—40 var Spang, senere Kapellan og tilsidst en kort Tid Sognepræst ved Helligaandskirken, Sognepræst i Udby. Hans Prædiken blev ikke uden Betydning for Sognene, og der vaagnede ved den noget Liv. Ikke langt derfra, oppe i Herfølge, sad i mange Aar Willemoes som Sognepræst. Han var blevet omvendt cirka 1837, og rundt om i Egnen talte man om ham og søgte til hans Kirke.²⁾

Men Vækkelsen i Sydsjælland kom med Lægfolkene. I 1830 holdtes der ovre i den levende Egn („det hellige Land“, som Biskop Mynster kaldte Sydvestsjælland) i Bisserup i Hyllested Sogn paa Paaskedag et Møde, hvor Lærer Rasmus Sørensen og den senere Folketingsmand Rasmus Ottesen talte. Ved den Lejlighed vakte Fisker Jakob Hansen (senere kaldet Jakob Fisker), og denne Mand blev derefter en ivrig Arbejder i Guds Riges Sag. Han vandrede paa sin Fod øst paa, helt over i Stevns, og vakte Livet der.³⁾ Engang holdt Jakob Fisker Møde i Aaderup ved Vordingborg. Ved dette Møde blev Værtens Svoger, Niels Jensen (kaldet Post, fordi han havde kørt Postvogn mellem Rønnede og Vordingborg), der dengang ejede en Ejendom i Neble i Sværdborg Sogn, vakt, og kort derefter, i Begyndelsen af Fyrerne, begyndte han at holde Møder. Det er ham, om hvem det fortælles, at han engang paa Spørgsmaalet om, hvad man skulde tro om sine Forfædre, der var døde uden at have hørt Vækkelsens Toner, svarede: „Jeg ved ikke, hvor i Helvede Eders Forfædre er.“ Men det er ogsaa ham, der kunde prædike saaledes, at den Kone, der ved Pastor Spangs Prædiken havde grædt over, hvor meget Jesus havde lidt, ved Niels Jensens Prædiken kom til at græde over sin egen Synd.⁴⁾ En ung Hjulmager Lars Christiansen sluttede sig ogsaa til Bevægelsen og blev Prædikant. Endelig maa nævnes den meget omtalte Gaardejer Jens Olsen i Sjolte i Snesere Sogn, der hos sig samlede mange forskellige Talere til store Møder, „Menighedens Vært“ er han blevet kaldet af Pastor Brandt.⁵⁾

1) Indre Missions Jubilæum, pag. 21. — 2) Karl Vinther: Oplevelser fra Menighedslivet i Kjøbenhavn og Sydøstsjælland. — 3) Jfr. omtalte Skrift. 4) Indre Missions Jubilæum, pag. 22, „Fra Bethesda“, 22/1887, jfr. Brandts Skildring af N. J. i Dansk Kirketidende 7. Februar 1875. — 5) Indre Missions Jubilæum, pag. 73.

Samtidigt med disse Lægfolks Optræden, eller kort efter at de var begyndt, kom der betydelige Præster til Egnen. I 1840 blev Peter Rørdam Præst i Mern. 1850 kom Dr. H. C. Rørdam som Sognepræst til Hammer og Lundby. I Rønnebæk sad først Brandt fra 1860—1872, siden Skat Rørdam som Sognepræster. I Ulsø var Leth Præst fra 1863 til 1872. Hertil maa ogsaa føjes, at i 1868 begyndte Johannes Schrøder, en Broder til Højskoleforstanderen paa Askov, en Højskole i Ulsø, som han i 1869 flyttede til Brøderup i Snesere Sogn. Gennem disse Præster blev de tre ovennævnte Lægprædikanter, Niels Jensen, (der af Fru Toft paa Rønnebæksholm, siden gift med Grundtvig, fik en Fæstegaard i Stenstrup i Rønnebæk Sogn), Lars Christiansen og Jens Olsen, dragne over mod den grundtvigske Retning og sluttede sig efterhaanden ganske til den, men forsøgte dog at vedligeholde Forbindelsen med de vakte Kredse, hvor de før havde færdedes, hvilket dog kun tildels lykkedes for dem, idet en Del af de vakte tog den mest afgjorte Afstand fra dem og egentlig regnede dem for værre end Mormonerne og satte sig selv mere og mere fast i et pietistisk Livssyn. Dette blev saaledes Tilfældet med en Kreds i Askov i Snesere Sogn, en Flok Mennesker, som Zeuthen siden, da han var blevet Sognepræst i Everdrup, fik meget med at gøre.

IV.

Der fandtes saaledes en Flok Mennesker fra Vækkelsesbevægelsen, som i Udby-Ørslev blev Zeuthens nære Venner. Den betydeligste af dem var Husmand og Træskomand Peter Olsen i Grumløse. Han stod afgjort sammen med Forsamlingsfolket, men han holdt ogsaa Forbindelse med den nu grundtvigske Fløj. Han ejede et lille Køretøj, og naar Zeuthen havde holdt sine to Gudstjenester om Søndagen og skulde til Forsamling om Aftenen, mødte Peter Olsen med sin Vogn og kørte for ham. En mærkelig Skikkelse i Egnen var Trine fra Fed, en Halvø, der gaar ud i Præstøbugten. Hun vandrede med sin Stok rundt i Landet og søgte bl. a. de unge Præster op, idet hun haabede at kunne paavirke dem. Da Indremission kom til Egnen, sluttede hun sig straks til den og satte V. Beck meget højt. I Zeuthens første Aar havde hun ikke saa lidt Betydning for ham. I Neble i Sværdborg Sogn boede Møller Peter Andreasen, der var Zeuthens Kammerat fra Krigen, og en anden velhavende Gaardmand, Lars Hansen. I Præstø boede den gamle Rebslager Børresen, ham, der sagde om sig selv, at han var den eneste

Mand i Egnen, der kom baglængs ind i Himlen, fordi han som Rebslager hele Dagen bevægede sig baglængs.

Ind i dette Milieu kom nu den unge Præst, med sin Kultur, med sine filosofiske Studier, med sine Erfaringer fra Krigen, med sine aandelige Kampe, hvor han havde været draget baade til Kristus og til den Ideernes Verden, der havde haft hans Hjerte som ung, og med sin Opgave at være Præst og forkynde Evangeliet for disse Sognebefolkninger, der for de flestes Vedkommende stod uforstaaende over for afgjort Kristendom.

Hans Kultur og hans Opdragelse trak ham til én Side, idet han var interesseret i at komme sammen med Egnens Kultur-mennesker. Særligt havde han Forbindelse med Ejeren af Herregaarden Iselingen, Martin Hammerich, der ejede Ørslev Kirke og satte megen Pris paa Zeuthen. Dertil kom han hos Pastor Dorphs i Øster Egedesborg, der var beslægtet med Familien paa Iselingen. Naar der holdtes Konventer, mødte Zeuthen og indtog straks en Oppositionsstilling; men de gamle eller ældre Præster behandlede han altid med en udpræget Ridderlighed, ligesom han ogsaa til Sognenes Lærere stillede sig i det smukkeste Forhold og længe bevarede Forbindelsen med dem og deres Børn. Derimod stod han meget reserveret over for den velhavende Gaardmandsstand i Sognene, ja nærmest køligt.

Dernæst var han med sin Interesse draget ikke saa lidt over mod de ledende Grundtvigianere i Egnen. Han anerkendte dem, baade personligt og i deres Arbejde; han kom sammen med dem og talte ved Møder sammen med dem. Saaledes var han engang til Møde i Jungshoved sammen med Brandt og kørte hjem derfra med Niels Jensen, „den mærkværdige Bonde, som for en Snes Aar siden prædikede her i Egnen, forfulgt af mange, elsket af Guds Børn“. Niels Jensen prøvede at fremstille Grundtvigianismen for ham; han var meget interesseret deri; men skønt det var mere overbevisende end det, de fleste andre havde sagt ham derom, kunde han dog ikke overbevises deraf. Af Præsterne var han især betaget af Leths vidunderlige Veltalenhed, som gjorde ikke ringe Indtryk paa ham. Af og til var han paa Højskolen i Brøderup og talte til Schrøders Højskoleelever.

Men naar han kom sammen med disse sine grundtvigske Omgangsfæller, kom han altid i Opposition til dem. Han besøgte Dr. Rørdam i Hammer, og engang, han kom der, blev han sat til at tale i Kirken ved et Møde, som Fru Rørdam arrangerede paa staaende Fod. Men han var snart inde i Discussionen, bl. a. ved at angribe en Bog, som Sønnen, Skat Rørdam, nylig havde udgivet, og hvor han, trods Enighed i meget, dog var uenig paa enkelte Punkter og betegnede denne Uenighed

ved at sige, at Skat Rørdam var en Kætter, til største Forførelse for Fru Rørdam, der udbrød: „Hvad, er Skat en Kætter!“ Engang ved et Møde hos Jens Olsen i Sjolte var han sammen med Brandt og Leth. Han skulde ogsaa tale og havde haft i Sinde at udtale sin Anerkendelse af sine grundtvigske Brødre. Men, som han skriver hjem, fik hans Tale en anden Kulør undervejs. Hans Tanke var at sige, at hvis man saa en Broder bygge med Halm eller Træ, men maatte indrømme, at han byggede paa Grundvolden Jesus, maatte man anerkende ham som Broder. Men han kom til at udtrykke det, at han syntes, at Grundtvigianerne byggede med Halm og Træ, d. v. s. Menne-skelærdomme, i Stedet for Guds Ord, saa stærkt, at hans Tale nærmest blev et Angreb i Stedet for en Tilnærmelse. Men han fortæller ogsaa om, hvor smukt han blev imødegaaet af Pastor Leth, der sagde, at der var ingen, han skyldte saa meget som Grundtvig, og hvis der var kommet en lille Smule Rejsning i hans Personlighed, havde han netop denne at takke derfor og kunde derfor ikke være enig med Zeuthen.

En Gang, da Zeuthen talte paa Brøderup Højskole om Grundtvig og Ingemann, talte han bl. a. saa varmt om Grundtvig, at han afbrød sig selv, idet han bemærkede, at man dog ikke maatte tro, at han var Grundtvigianer, hvortil Dr. Rørdam, der sad ved Siden af, med et Smil svarede: Jo, vist er De saa, Zeuthen.¹⁾

Da han rejste fra Udby, og Pastor Th. Møller, der var Grundtvigianer, blev hans Eftermand, kom han ogsaa til at staa i det smukkeste Forhold til denne, saa Zeuthen har kaldt ham „min bedste Fjende“. De discuterede paa meget lige Fod. Naar Møller saaledes sagde, at han kunde ikke holde ud at sidde i de smaa Kredse i Timevis og høre paa Lægprædikanterne og synge Brorsons lange Salmer, sagde Zeuthen til ham: „Det kommer af, at Du er hoven og doven,“ og naar Th. Møller talte betaget om Grundtvig, svarede Zeuthen smilende: „Ja, men jeg er i Slægt med Steffens.“

Naar Modsætningerne imellem de kirkelige Retninger skærpedes, var det noget, der pinte Zeuthen, og han saa det som et Problem selv at komme til at staa rigtigt i denne Modsætning, Sandheden tro i Kærlighed,²⁾ og naar Faderen skrev og fortalte, at han og Birkedal var mødtes i Venlighed, var dette ham en Glæde.

Men trods alle Dragelser til disse forskellige Sider, fandt

¹⁾ Karl Vinther: Menighedslivet i Kjøbenhavn og Sydsjælland, pag. 155. — ²⁾ Brev til Vilh. Beck af 5. Septbr. 1868.

han dog sin egentlige Plads hos Forsamlingsfolket. Han havde længtes efter den Slags Mennesker allerede, medens han gik inde i Kjøbenhavn, hvor han ikke kunde finde det Samfundsliv, som han syntes maatte være mellem Guds Børn. Nu fandt han det her, og det var mere for ham end alle de Forskelle, som kunde være mellem ham og dem. Der fandt han oprigtig Kristentro; der fandt han et Brud med Verden; der fandt han Brodersamfund. Saa sluttede han sig da afgjort til dem, skønt han og de i saa meget var saa forskellige. De undredes over, at han vilde have med Grundtvigianerne at gøre, vilde komme til Forsamlingerne hos Jens Olsen i Sjolte. Og han og de var uenige om meget. De hældede til den Lære, at Gudsbilledet var gaaet tabt ved Syndefaldet; men det kunde han ikke indrømme; thi var det gaaet tabt, saa kunde der ikke være Mulighed for Frelse. Men han fastholdt paa den anden Side, at der var ikke noget godt i os; end ikke Længslen efter det gode vilde han kalde god i sig selv; den er ganske vist Betingelsen for, at det kan blive anderledes med os, men i sig selv er den ikke god; thi Længslen ejer ikke det, hvorefter den længes. Man kan staa og se ind til det tabte Sønderjylland; men trods al sin Længsel ejer man ikke en Fodsbred af den tabte Jord. Og den grundtvigske Tale om det meget elskelige hos det naturlige Menneske forekom ham ganske falsk; thi det bedste hos Mennesker, saasom en Moders Kærlighed til sit lille Barn, er ogsaa smittet og derved ødelagt af Synden, og han underskrev derfor ganske Augustins Ord, at „Hedningenes Dyder er glimrende Laster“.¹⁾

Saa blev de uenige om praktiske Ting. Saaledes angreb de ham engang, fordi hans Hustru havde siddet og strikket paa en Søndag. Han kunde irriteres over en saadan Smaalighed; men naar han betænkte, hvorledes store Mænd f. E. i den reformerte Kirke havde taget paa saadant, aldeles ikke mindre smaaligt, saa slog han koldt Vand i sit Blod og sagde til sig selv, at dette kunde jo ogsaa stamme fra en virkelig, om end misforstaaet Nidkærlighed, og derfor blev det ikke til nogen varig Adskillelse mellem ham og dem. Han længtes efter dem og efter Livet af denne Art i Landet. Thi dette her, kunde han forstaa, var Kristendom. Da Baumann i 1868 var blevet Kapellan i Sværborg, fik han ikke alene i ham en Ven, hans bedste Ven næst efter Broderen Hieronymus, men ogsaa et nyt Stød til at slutte sig til Forsamlingsfolkene, thi der følte Baumann ogsaa, at han hørte hjemme, og de to unge Præster mødtes tit i de smaa Forsamlinger i de lavloftede Stuer, med daarlig Luft, daarligt Lys, men med Hjertevarme hos dem, der samledes der.

¹⁾ Brev til V. Beck af 1. Septbr. 1870.

Endelig bestemtes hans Stilling ganske afgjort, da han i 1870 havde gjort Vilh. Becks Bekendtskab.

Zeuthen havde længtes efter, at der til Egnen vilde komme en Mand, der kunde vække Livet; thi han syntes ikke om sig selv, at han var Manden dertil, og allerede Aaret efter, at han er blevet Præst i Udby, anmoder han Indremission om Hjælp. Men først i 1870 faar han Vilh. Beck at høre. Da holdt Indremission sit Aarsmøde i Næstved, og Beck prædikede om „de helliges Vækst“, Ef. 4, 11—16, den Prædiken, om hvilken Zeuthen siger, at han aldrig før eller siden har hørt en Prædiken, der gjorde mere Indtryk paa ham.¹⁾ I Løbet af Efteraaret hørte han atter Beck prædike, først i Vordingborg, siden i Præstø, og blev atter meget stærkt betaget af Becks Prædiken, og da Beck i de samme Dage havde været Gæst i Zeuthens Hjem i Udby, var der knyttet den Forbindelse mellem dem, som blev til et livsvarigt Venkab.

Mellem dem, der besøgte Zeuthen i Udby, maa ogsaa nævnes hans gamle Skolekammerat fra Sorø, Chr. Leth, der siden havde været hans Kammerat som Soldat og i Krigen. For ham blev Besøgene hos Zeuthen til megen aandelig Hjælp, og han takker siden Zeuthen, fordi han har hjulpet ham i den Periode af hans Liv, hvor det kneb mest for ham, men hvor han ogsaa kom igennem til Hvile i Troen.

Som Præst i Udby tog Zeuthen fat med alle sine Kræfter, ivrigt, ja voldsomt. Han prædikede, holdt Møder i Hjemmene og Bibellæsninger i Skolerne i Udby, Grumløse og Ørslev, og om Sommeren holdt han Møder i fri Luft. Endelig arbejdede han en Del ved at holde Møder i Nabosognene, saaledes særligt i Sværdborg, hvor hans Ven Baumann trak til.

Konfirmandundervisningen tog Zeuthen meget ivrigt fat paa og fik stor Indflydelse paa sine Konfirmander. Flere af dem har faaet det afgørende Stød gennem hans Undervisning, og de taler stadigt om det, der greb dem saa stærkt, naar han skulde ende sin Undervisning og da knælede ned paa Gulvet og bad for dem. Saaledes skrev engang en af hans Konfirmander hjem fra Amerika, at han var blevet et troende Menneske derovre, og at det skyldtes Zeuthens Bøn sammen med Konfirmanderne.

Hans Prædiken satte ikke lidt Røre; man syntes, at den var for streng, men man kunde ikke andet end respektere den, ligesom man maatte respektere hans personlige Vandel og hans Maade at virke paa som Præst. Man kunde vel spotte over, at han, den fine og belæste Mand, vilde holde Møder sam-

¹⁾ Indremissions Jubilæum, Pag. 25.

men med de jævne Lægfolk, om hvem det siges, at naar det var meget varmt i de smaa Stuer, hvor mange var samlede, tog de deres Trøjer af, naar de skulde til at tale. Saaledes har Landstingsmand Jens Rasmussen, der var der fra Egnen, kritiseret den hele Form stærkt, men han gik dog stadigt og hørte Zeuthen og respekterede ham.

Dertil kom, at Zeuthen var meget ivrig til at besøge de syge. Naar Mennesker var alvorligt og længe syge, kunde han gaa til dem hver Dag. Der fortælles saaledes bl. a. om en gigtsvag Kvinde, der boede en lille halv Mil fra Præsteboligen, til hvem Zeuthen, da hun blev anfægtet og syg, gik hver eneste Dag i lang Tid, og som tilsidst fandt Hvile for sin Sjæl og — fortæller man — endog naaede til at faa sit krummede Legeme udstrakt.

En anden Gang, hedder det sig, traf Zeuthen paa Landevejen en Kludekræmmer, der gik med sin Bylt paa Nakken og var ved at blive træt. Da de havde fulgtes ad en Tid, og Zeuthen forstod, hvorledes det kneb for Manden, tog han Bylten og bar den et Stykke for ham.

At han trak til Kirke, kan ogsaa ses deraf, at et Par ældre, velsituerede Søstre, der ejede en Gaard i Mern Sogn, lod spænde for og køre til Ørslev Kirke, naar Zeuthen prædikede; de regnede sig for at være Disciple af Grundtvig; men de har altsaa formaaget at se gennem Forskellene ind til det, der forener.

En af hans gamle Venner fra den Tid fortæller om den Maade, hvorpaa han førte sig, naar han talte, og det Indtryk, som det gjorde paa Tilhørerne, naar han knyttede begge sine Hænder og førte dem skraat ud til Siden, medens han bøjede det ene Knæ, og vedkommende husker, hvorledes man fik det Indtryk, som vilde han med al sin Magt skubbe Mennesker ind i Guds Rige.

Han begyndte en Tid alle sine Prædikener saaledes (karakteristisk for hans Maade at udtrykke sig paa): Gud ske Lov, at vi er samlede her for Guds Ansigt, og at han ikke har forkastet os fra sit Ansigt, som vi vel kunde have fortjent. Han lade nu sit milde Ansigt lyse for os idag og vejlede os til, at vi saaledes kan vandre for hans Ansigt og gøre al vor Gerning saaledes for hans Aasyn — af Hjertet som for Herren og ikke som for Mennesker, at vi engang maa samles der, hvor vi skal se Guds milde Ansigt og evigt glædes ved dette Syn!

Der knyttedes en meget stærk Forbindelse mellem ham og hans Kreds i de Aar, han levede som Præst i Udby. Hans varme Prædiken drog dem, selv om den var meget alvorlig, egentlig lovagtig. Martensen, som holdt Visitats hos ham, medens han var i Udby, har udtrykt det saaledes: „han mener Evangeliet,

men han prædiker Loven“. Ved denne Visitats havde han taget en Discussion op med sin Biskop netop om vort Forhold til Loven.

Han kom senere tilbage til Sognene. Saaledes indviede han Missionshuset i Ørslev og udtalte da, idet han havde valgt til Tekst: „Herrens Aand er over mig, derfor salvede han mig“, at naar man nu ønskede et Missionshus bygget i Sognet, kunde han maaske tage det som et Tegn paa, at han ikke havde virket helt forgæves i Sognet, og at den Dag derfor var ham en stor Glædesdag.

Ved en anden Lejlighed prædikede han i Udby Kirke og sagde da bl. a.: „I er nu alle kommet 20 Aar nærmere til Graven. Nogle af Eder er vel ogsaa kommet Himlen 20 Aar nærmere; men her er tillige mange, som er kommet Helvede 20 Aar nærmere.“

Og da han sad oppe i Viborg og skrev til sin gamle Ven Peter Andreassen, udtrykte han sin Længsel efter de gamle Venner i Sydsjælland, som han var skilt saa langt fra, men som han glædede sig til atter at se, naar de skulde mødes, der hvor der ikke mere er nogen Skilsmisse. Men ikke faa af dem, der i den Tid sluttede sig til ham, sluttede sig senere til den grundtvigske Bevægelse, og til sin Eftermand i Udby, Pastor Møller, har han derom engang sagt: „Ja, dem, der var noget ved, dem har du taget.“

Han har ogsaa udtalt, at Sjællænderne er fortræffelige Folk, naar de stadig holdes i Aande; men forsømmer man det, falder de i Søvn, og han følte, at han i mange Maader havde været for godmodig, troet Folk for godt og ikke gjort tilstrækkelig Forskel mellem helligt og profant.

V.

Medens han saaledes gjorde sit Arbejde, og de ydre Linier for hans Liv i Udby er trukne op, foregik der en stærk aandelig Gæring inde i ham, saa man kan spørge: Var han et troende Menneske, da han kom derved? Var han helt afgjort? Havde han Hvile for sin Sjæl?

Der er slet ikke nogen Tvivl om, at han, da han kom til Udby, vidste klart, hvem han vilde tjene. Men hans Strid med sig selv var saa stadig, at man til Tider maa tvivle om, hvorvidt han ejede en virkelig Hvile. At han i sit Liv har haft et Gennembrud, fremgaar af hans hele Maade at prædike paa. Men hvornaar det egentlige Gennembrud er sket, er det ikke muligt at sige. Da han tog sin Bestemmelse om at ville være Præst,

tog han dermed ogsaa Bestemmelse om at ville tjene Gud. Men om dette er hans Gennembrud til Hvile hos Herren, er maaske tvivlsomt. Han har aldrig selv udtalt sig derom til nogen og ikke omtalt det, naar han talte offentligt. Men han skelnede bestemt mellem Tiden før og efter sin Omvendelse (Brev af 29. Novbr. 1900), og om Arten af hans Oplevelser er der ikke nogen Tvivl; den fremgaar bl. a. af følgende fra hans Dagbøger:

„For at kunne vælge Jesus, maa vi have været i Dødsangst for vor egen Synd. Den, der er rigtig anfægtet, tænker: Helvede er uundgaeligt... Til en virkelig Omvendelse hører, at vi maa komme i Dødsangst, som Jesus var i Dødsangst i Gethsemane. Men denne Dødsangst kender Verdensmennesket ikke.“

„Det skulde jo ikke være Frygt, men Kærlighed, der drev os til Vor Herre. Men jeg maa dog bekende, at Frygten for Helvede og Fortabelse har bragt mig til at søge ham. Det er Frygten, der har bragt mig til at søge ham, men ikke Frygten, der har ladet mig finde ham. Det skulde heller ikke være Nøden, der bragte os til at gaa i os selv; men jeg maa bekende, at det er Betragtningen af de timelige Følger, der rimeligvis vil komme af mine Synder, der har bragt mig til at tænke paa de evige Følger, og det er, som sagt, Frygten derfor, der først har bragt mig til at søge Vor Herre.“ (1872.)

Men der findes ved Siden af disse Udtalelser og ved Siden af meget dybe Suk, der viser, hvorledes han kæmpede med sig selv, tugtede sig selv og vurderede sig selv lavt, andre Udtalelser, der viser, at han har fundet ind til Gud, fundet Fred med Gud, og at hans Hjerte er fyldt med Tak for den ufortjente Naade, som Gud har omgivet ham med, og han har kun tilbage et dybt Suk efter at være tro og at kunne leve, som det sømmer sig for den, hvem Herren har benaadet. Saaledes bryder han en Aften ud i Bøn og Tak, efter den Dag at have været til Alters, og nævner for Gud alle de mange, der ligger ham paa Sinde, og for hvem han beder.

En anden Gang takker han og siger:

„Der er ikke Fred i nogen anden end i Jesus. Men sandelig, der er ogsaa Fred i ham. Det er ikke nok at udtrykke Tanken negativt; det kan Opvækkelsesprædikanterne gøre. Men Guds Børn siger med Troens fulde Forvisning: „Der er Fred i Christus — Christus er min Fred.“ (1870.)

Der er Ting i hans Optegnelser, som kommer igen. Han har beskæftiget sig meget med Spørgsmaalet om en Kristens Forhold til Loven; han har været dybt optaget af Lidelsen, derunder hans personlige Lidelse som en Kristen, og han grunder over Spørgsmaalet om Sandhed. Atter og atter taler han om Tro og Viden. Han taler tit om Gudsbegrebet og om Beviserne for Guds Tilværelse, Ting, som han sikkert har beskæftiget sig med. Og han læser Brorson og Hvalsøes „De bedendes aandelige Kæde“. Han læser stadig den hellige Skrift, og det kan ses, hvor han er i sin Læsning, idet han stadig opskriver sine Tanker over de Bibelord, som han læser. En Tid er han stærkt optaget af Sirachs Bog.

Et meget stærkt Indblik i hans aandelige Tilstand, hans Kamp med sig selv og hans Forhold til Hjemmet i Fredericia giver hans Breve, hvoraf her gives et lille Udvalg.

Udby, 12. Marts 1866.

Naar jeg ser og taler med nogen, der staar Vorherre nærmere end jeg, og som jeg dog skal være Præst for, kan jeg næsten fortvivle over mig selv.

Udby, 26. Marts 1866.

Det er slet ikke rart at staa og prædike gode Sæder paa Prædikestolen; men lidt Lov maa der ogsaa til. Forresten vil jeg helst prædike Loven som en Konsekvents af Evangeliet: Naar Gud har elsket os saaledes — maa vi da ikke skamme os, naar vi bedrøver ham med vore Synder...

Jeg prædikede igaar om Hjertets Stilhed for Herren; men allerede idag har Verdens Røster lydt temmelig stærkt i min Sjæl. At dække sit Ord med sin Person, som Løjtnant Bretton beskyldte Ploug for ikke at turde, er saa svært. Det er let at komme med store Ord i en Prædiken, men at leve efter disse Ord, at dække dem med sin Person, det er saa svært.

Udby, 24. Marts 1867.

Jeg talte i min Prædiken meget strengt og maatte sige til mig selv, at det dog var meget ubeskedent af saadan en Pjalt som mig, at jeg vilde tale saaledes til Folk, der maaske staar højt over mig. Men var det ikke ydmygt, jeg taledes?, maatte jeg spørge mig selv. Det kunde jo dog nok være ydmygt, og jeg vil bede om, at jeg maa tale med Myndighed og dog ydmygt...

Udby, 30. April 1867.

Jeg er vis paa, at Ungkarl Jens Pedersen, som vi nu desværre imorgen skal af med her fra Sognet, forstaar Paulus

bedre end adskillige i det theologiske Fakultet, og vilde forstaa Dig (Faderen) bedre. Hvorfor vil Du ikke hellere skrive for ham end for det theologiske Fakultet? Dersom jeg nogen-
sinde lader noget trykke, vil jeg iforvejen læse det for Fride, og dersom hun ikke kan komme til at forstaa det, vil det være mig meget tvivlsomt, om det skrevne fortjener at trykkes.

Udby Præstegaard, 30. Juni 1868.

Kære Fader! Paulus skriver jo i sidste Kapitel af Galaterbrevet: „Det være langt fra mig at rose mig uden af Vor Herres Jesu Christi Kors, formedelst hvem Verden er mig korsfæstet og jeg Verden.“ I mine Studenterdage sagde man, ai, naar et Menneske var blevet forlovet, var han tabt for sine Venner — ja paa den Maade er vi tabte for Verden, som korsfæstede, døde for Verden; den forstaaer os ikke, har intet Samfund med os, fordi vi hører en Anden til end den. Og jeg kommer mere og mere til at fornemme, at skal jeg høre Kristus til, maa mange betragte mig som tabt. I mine unge Dage blev jeg vel anset for en ganske munter Kammerat; jeg kunde skrive en Vise til et Sold og blive „gemytlig“, som det hed, — jeg maa være tabt for de Venner, maa være korsfæstet for dem, der kun vilde bruge mig til at forhøje deres egen Glæde i Verden. Verden har vel ogsaa fristet mig med den Tanke, at jeg kunde blive Digter eller Filosof, og Verden har vel ogsaa villet *bruge* mig i disse Egenskaber i sin Tjeneste, — men jeg er korsfæstet for Verden. Men saa er Verden ogsaa mig korsfæstet — jeg venter ingen Løn og ingen Ære i Verden, og kan jeg end ikke saa sjældent fristes til at begære Løn (f. E. Ære) for mine Prædikener, saa er det den gamle Adam i mig, der skal korsfæstes med alle Lyster og Begærligheder, der stikker Hovedet frem. Verden skal være korsfæstet for mig. Men naar jeg saaledes er tabt for Verden, og Verden er tabt for mig, saa er jeg med det samme vunden for Himlen og Himlen vunden for mig, saa er der bleven Glæde over mig blandt Guds Engle, fordi jeg hører dem til, Glæde blandt de ny Venner, jeg har faaet i Stedet for de gamle Venner, og saa er Himlen vunden for mig, saaledes at naar jeg gaar bort af Verden, saa har jeg ikke min Løn borte. Og saa bliver al min Ros og Ære da Jesu Christi Kors, thi det er ham, der har vundet mig for Himlen, saaledes at Himlen ogsaa er vunden for mig. Kære Fader! jeg kom til at tænke paa dette Sted ved at læse nogle gamle Breve fra Dig, i hvilke Du saa smaat beklager Dig over, at Dine Skrifter ikke er bleven paaskønnede, som de burde. Men er dette saa

underligt? Er Du selv vundet for Himlen, saa er Du ogsaa korsfæstet og tabt for Verden, og det er umuligt, at Verden kan forstaa Dig. Verden vil nok have Filosofi, men den vil ogsaa have, at Filosofien skal gaa i dens eget Spor. Vi maa være opgivne af Verden — som Schelling f. Eks. var opgivet — for at der kan komme noget frem, som har evigt Værd. Der var jo en Tid, da Schelling ingenlunde var korsfæstet for Verden, da han kunde bruges, — men det bedste kom, da Verden ikke kunde bruge ham. Jeg nægter nu hermed ikke, at Verden kan faa Øjnene op for en Mands Værd og Betydning, som den har opgivet; der kommer vel en Tid, da Verden ogsaa kan bruge, hvad den har korsfæstet, som den har villet *bruge* den Herres Evangelium, som den har korsfæstet. Der var vel en Tid, da ikke engang Jesus var tabt for Verden, skønt visselig han selv ingen Del havde i Verden, en Tid, da man ventede, at han skulde oprette et Rige efter Verdens Sind. Jeg synes nok, at det af Dine Breve fremgaar, at om end *Du* er korsfæstet for Verden, saa er dog ikke *Verden* fuldstændig korsfæstet for Dig. Du har ikke altid nok i, at Dit Navn er skreven i Himlen, men Du vilde ogsaa, at Dit Navn skulde skrives imellem Videnskabsmændene. Det er vel dristigt skrevet af mig; og det forstaaer sig af sig selv, at det er langt fra, at jeg fuldstændigt kan gøre Pauli Ord til mine og sige, at Verden er mig korsfæstet. Jeg staar sikkerlig langt under Dig i den Henseende. Det er jo ogsaa en større og en mere hæslig Synd at bejle til Verdens Gunst ved en Prædiken end f. Eks. ved et filosofisk Skrift. Der er vel i det hele intet uslere og væmmeligere end at være forfængelig paa Prædikestolen. Altsaa jeg siger og skriver ikke dette for ligesom at ville sætte Dig irette som den, der var bedre end Du, men om ogsaa jeg staar Idealet langt fjernere end Du, saa bliver det dog ligefuldt det samme Ideal, vi skal stræbe henimod, og dette er Idealet at kunne sige: „det være langt fra mig at rose mig uden af Vor Herres Jesu Christi Kors, formedelst hvem Verden er mig korsfæstet og jeg Verden“, og om end jeg er langt fjernere fra at kunne gøre Pauli Ord til mine end Du, saa har jeg dog alligevel Ret til at finde, at der er enkelte Ytringer, der er faldne fra Dig baade skriftligt og mundtligt, der tyder paa, at Ordene heller ikke fuldstændigt er blevne Dine. Jeg skriver saaledes med fuld Bevidsthed om alt, hvad jeg skylder Dig, og med Tak til Dig, fordi Du ogsaa har aabnet mit Øje for Verdens Intethed. Ja, Du har aabnet mine Øjne, saa jeg kan se og forstaa, at det maatte være velsignet ret at kunne gøre Pauli Ord til sine, —

men det er saa svært. De Folk, der virker for Højskolers Oprettelse trindt om i Landet, kan jeg ganske godt med, og jeg er vist ingenlunde opgivet af dem. Jeg anser det for at være et stort Gode for vort Fædreland, at Opmærksomheden er henvendt paa denne Sag. Men der maa dog komme et Tidspunkt, da de, hvis *sidste Maal* er *Oplysning* eller det blot *folkelige Livs* Vækkelse, maa betragte mig som opgiven; der indtræder sikkerligt Omstændigheder, der gør, at vi maa skilles; da mine forrige Venner ryster paa Hovedet og siger: „han kunde have blevet til noget, men nu bliver han os for hellig.“ Enhver Stræben, der gaar ud paa at vække og nære et sundt og kraftigt dansk Folkeliv, støtter jeg saa godt, jeg kan, men der er vel allerede nogle „Nationale“, der har opgivet mig, fordi jeg ikke vil tale ved de Folkefester, hvor den alvorlige Del af Festen egentlig kun er taget med for at lokke Folk til den lystige Del. Og hvor er det ikke svært at sige til sig selv: „Du har Din Løn borte her i Verden! Om Gud vil give Dig det daglige Brød og lade Dig beholde et godt Rygte her paa Jorden, saa er det ikke Løn, men Naade.“ Men hvor haardt det end er, saa er det jo dog nødvendigt, thi dersom vi ikke mister Lønnen her paa Jorden, saa har vi den borte i Himlen. Det er saa svært at sige det, thi mit Hjerte bruser i mig mange Gange af Lyst til at styrte mig ind i Kampen for Frihed, for Folkelighed og for Fædreland. Og ganske vist vil jeg heller aldrig opgive at elske Frihed, Folkelighed og Fædreland, og jeg harmes, naar der kastes Vrag paa disse tre, — men dog er Verden jo mig korsfæstet og jeg Verden. Men Gud ske Lov! Jeg er jo ogsaa vundet for Himlen og Himlen vunden for mig.

3. August 1868.

Der er tit saa lidt Ligevægt i mit Sind... Det forekommer mig undertiden, at Døden hersker med en saa forfærdelig Magt baade i mig og om mig, og at den med en saa blytung Vægt ruger paa mig, at jeg selv maa blive idel Liv for at vippe den op, --- deraf kommer det vel, at der er saa liden Ligevægt i mig.

Der er ogsaa dem, der raaber til mig: Spar dig selv og skaan dig, du kan let ødelægge dit Helbred. Sommetider kan jeg synes, at den Tale kan være ganske fornuftig; men til andre Tider har jeg Lyst til at sige: Vig bag mig, Satan...

Jeg tør næppe skrive saaledes, thi det kunde jo se ud, som om min Iver var saa stor, som om Nidkærhed for Herrens Hus fortærede mig, og det er dog langt fra Tilfældet...

At jeg ikke skal tage ud og prædike i andres Sogne, er nemt nok sagt, men naar nu i et Nabosogn vistnok saa godt som ingen ved, hvad det er at være en Kristen, og naar hverken deres Præst eller andre fortæller dem det, saa synes jeg, at det kan være Pligt at drage derind og fortælle dem, at det at være et kristent Menneske er noget helt andet end at leve skikkelig i Verden.

Udby, 24. Marts 1869.

Kære Baumann! Tak for Deres Bemærkninger om min Tale i Grumløse. Jeg har tænkt meget over Sagen, og jeg maa maaske nok indrømme, at enkelte af mine Udtryk var saa stærke, at de kunde misforstaas... thi i *Grunden* hader Verden Guds Børn; vi hører til den Sekt, der allevegne — og jeg kan tilføje til alle Tider — finder Modsigelse...

Der var en Tid, hvor jeg næsten ikke kunde bede den Bøn: Forlad os vor Skyld, som vi forlade vore Skyldnere. Thi jeg syntes ikke, at jeg havde nogen Skyldnere; jeg syntes ikke, at jeg havde noget at forlade. Men jeg synes nu, at jo bedre jeg lærer Kristus at kende, og jo mere jeg har lært at leve sammen med ham, desto mere er jeg ogsaa kommen til at mærke, at det Had og den Foragt, som kom over ham, ogsaa, om end kun i saare ringe Grad — thi min Tro er saa svag, at jeg kun kan bære en lille Ende af Korset — ogsaa hviler paa mig. Jeg ved, at Verden ligger i det onde, at dens Venskab er noget forbifarende, men at dens Fjendskab er vedvarende.

... Tror De virkelig, at der er saa megen ægte Kristendom i vor Tid? ... jeg tror rigtignok, at det blandt de mange kun er de faa, der vil vandre den snevre Vej, og om de andre end til en Tid giver os Bifald, saa er det ikke ment...

Kære Bauman! De er nu i den Periode, da De har Yndest hos alt Folket, og jeg anser dette ikke for et Tegn paa, at De ikke skulde være en god Præst; nej, tværtimod, jeg glæder mig derover, fordi jeg tror, at dette ogsaa vil skaffe Dem Indgang med Ordet i mange Hjerter. Ogsaa jeg nyder jo, ialtfald for en Del, Yndest hos Folket; men denne Yndest betragter jeg som det Forunderlige, det Anormale, det, som jeg ikke tror rigtigt paa. Jeg betragter det som et Judaskys, Verden giver mig.

I Hast. Deres Frederik Zeuthen.

Min Hustru hilser Dem. Hun siger, at det, jeg skrev om Judaskysset, er altfor strengt, og vil have, at jeg skulde slette det ud. Men det kunde jo ikke hjælpe. Jeg indrømmer, at

det Judaskys ogsaa kunde misforstaas; men det haaber jeg ikke om Dem, at De gør. Naar et ikke-kristent Menneske er venlig imod mig, kalder jeg ham sandelig ikke for en Judas, men jeg taler heller ikke om de enkelte, men om Verden i det Hele.

Udby, 2. Juli 1870.

... Jeg bekender, at jeg af Naturen har langt større Dygtighed til at tage end til at give, til at rive ned end til at bygge op. Derfor fandt Paludan-Müller det saa kedsommeligt at tale med mig. Men naar jeg intet har i mig selv og beken- der denne min Fattigdom, saa vil Gud jo give mig sine Gaver, og saa skal jeg tage af, hvad hans er, og give andre...

Udby, 1. August 1870.

Kære Fader! Det er længe siden, at jeg har været hos Dig den 4de August og kunnet fremføre min Lykønskning mundtligt. Maaske vi kommer til Fredericia i næste Uge. men det er endnu uvist. Jeg føler ret i dette Øjeblik, at det er en stridende Kirke, vi lever i, og det maa være godt at være 65 Aar gammel, saa har en troende Christen dog grund- det Haab om, at Striden ikke skal vare saa meget lang Tid, og at han snart skal gaa ud af Striden ind i den triumferende Kirke. Gud staa os dog alle bi, at vi maa samles der, hvor- ledes det saa end skal gaa med os her i denne Verden! At fare bort og være med Christus, det er dog det bedste af alt. Og naar jeg skal ønske Dig noget paa Din Fødselsdag, saa er det, at denne Himmellængsel maa voxte Dag for Dag paa Dine gamle Dage, saaledes at Du maa sige: „Der er godt at være her, men det er dog bedre hisset.“ Ja, gid Du maa sige det, ikke med Træthed af dette Liv, som jeg hører saa mange gamle Folk ønske, at de snart maa slippe, men netop med Kærlighed til dette Liv, fordi Du allerede her i Livet har forudsmagt Himmelglæden. Saa vilde jeg jo ogsaa ønske Dig, at Din Alderdom maa blive lykkelig og rolig — dog ske Guds Villie! Naar dog blot Maalet maa naas, og Ingeri af os komme til at staa udenfor og banke og sige: „Lad op for os!“ At der er en evig Fortabelse til, derom føler jeg mig overbevist. Og at mange Mennesker, maaske endog de fleste Mennesker, evigt skal fortabes, staar ogsaa som utvivlsomt for mig. Men naar jeg har den Tanke, burde jeg jo bede ganske anderledes for alle Mennesker, end jeg gør. Gud give dog, at Du maa komme engang og sige: „Se her er jeg og de, Du har givet mig!“ Naar jeg selv er bleven forfærdet ved Tanken om evig Fortabelse, saa er dette min Trøst, at den,

der skal dømme mig, jo er Jesus. Jeg føler fuldstændigt, at jeg fortjener Plads ved venstre Side, fortjener Plads mellem dem, der skal høre det frygtelige Ord: „Gaar bort, I Forbandede, i den evige Ild, som er beredt Djævelen og hans Engle.“ Men netop i denne Følelse af, at jeg fortjener Plads paa dette Sted, ligger der dog en Trøst, thi idet jeg har denne Følelse, giver jeg jo Jesus Ret, staar jeg jo paa hans Side. Idet jeg siger: „Om Du dømmer mig nok saa strengt, det er dog ikke for strengt“, giver jeg jo ham Ret og tager Retten fra mig selv, men naar blot Retten bliver tagen fra mig selv, saa faar han jo Ret istedet, Ret til at frelse mig, og det vil han jo saa gerne. At det gælder om saaledes at give sig ganske uden Forbehold hen til Jesus, tage *al* Retfærdsglæden fra sig selv og alene se hen til ham — Dig tilhører Retfærdighed, Herre! men os vore Ansigtets Blusel! og saa uden Indvending at ville gøre Alt, hvad han siger — det har jeg lært af Dig, og derfor skal Du have Tak. Kun deri er der Fred at finde for Hjertet. Ikke at stole paa andet end Jesus, ikke at ville andet end Jesus og at have nok i Jesus — deri finder Hjertet Ro. Men om det nu hed: „Sælg alt Dit Gods og giv det til de Fattige!“ — ja saa maatte jeg bede: „Giv mig at gøre, hvad Du befaler, og befal saa, hvad Du vil!“

Du finder vist, at jeg, naar jeg taler om Guds Rige og om Christendommen, tager abstract og lovmæssigt paa Sagen; det hjertelige mangler. Det samme sagde Martensen. Han skal have sagt hos Provst Nielsen, at jeg prædikede Loven og mente Evangeliet. Jeg ved ogsaa nok, at naar jeg prædiker Evangelium, og det gør jeg da i alle mine Prædikener, saa sker det ikke saa sjældent med en saadan streng Stemme, at Tilhørerne tror, at det er Lov. Dersom Evangeliet tages abstract og som noget almindeligt, som en Doctrin — som Martensen sagde til mig — saa bliver ganske vist Evangeliet ogsaa en Lov. Naar Evangeliet ikke kommer hjerteligt, saa er det jo, som En sagde: „Du *skal* tro.“ Ulykken er vel, at jeg selv har Troen altfor meget som en Lærdom og altfor lidt som en Hjertesag. Min Prædiken, da Martensen var her, handlede om Guds uendelige Fordring og Guds uendelige Gave, men han sagde, at han ikke troede, at Tilhørerne fik andet end Fordringen. Naar jeg talte om Fordringen, var det med Kraft, men naar jeg talte om Gaven, var det en Doctrin. I alt dette kan det nu nok være, at Martensen har Ret, men forøvrigt sagde han meget, som jeg ikke tror, at han har Ret i. Han sagde om Balle, som han saa op til med stor Kærlighed, at det var Balles Ulykke, at han ikke forstod sin

Tid, derfor kunde han vel holde igen, men ikke drage Tiden med sig og føre den frem. Jeg tænkte, men turde ikke sige: „Det tror jeg ogsaa, er Deres Højærværdigheds Fejl.“ Han var forøvrigt meget elskværdig her, og jeg skal hilse Dig fra ham.

Udby, 25. Januar 1871.

Kære Moder! Jeg haaber, at dette Brev vil kunne naa Dig paa Lørdag og bringe Dig vor Lykønskning. Tak for al Din Kærlighed hidtil; vi har ikke altid ret skønnet paa den og takket for den. Gud holde sin Haand over Dig paa Dine gamle Dage, og dersom den skulde falde tungt paa Dig, saa lære han os alle i Ydmyghed og Taalmodighed at bøje os under den! Jeg er desværre aandeligt tom i Aften, saa Du faar vist intet godt Brev. Jeg er misfornøjet med mig selv, og det kan jo være meget godt; men jeg har ikke ret faaet den Ro i Sindet endnu, at jeg kan være glad for *Jesus*. Denne elendige Halvhed og Lunkenhed, at man ikke ganske kan overgive sig til ham, plager mig. Gid jeg dog kunde kappe alle de Ankertoug, der holder mig til denne Verden! Man vil saa ofte holde gode Miner med de Store, de Ansete, de Rige, de Dannede — ja undertiden foretrækker man deres Selskab for Guds Børn. David siger i den 16de Salme, at han finder sin Lykke hos de Hellige, som er i Landet, og det er noget af det, der mest kan opmuntre mig, naar jeg er for-knytt, at komme sammen med de Hellige, som er i Landet. Jeg spørger ikke, om de er Høje eller Lave, Dannede eller Udannede, naar det er Guds Børn, er de min Slægt. I dette Samliv med de Hellige staar jeg meget tilbage, og dog gaar jeg for det meste tom fra de Dannedes Selskab og rig fra Guds Børns Selskab. Men desværre bliver man jo ofte skuffet af dem, man holder for at være Guds Børn, og denne Angst for at blive skuffet af Skinnet gør, at jeg ofte holder mig tilbage fra dem. Jeg holder meget af Hammerich paa Iselingen, men jeg føler mig dog mere styrket ved at tale med Trine fra Fed eller den gamle Anders Bendtsen end ved at tale med ham. Jeg vilde ønske, at vi havde Plads til at holde Forsamlinger her i vort lille Hus.

Baronesse Rosenkrantz, som Hanne saa her, skal i disse Dage være rejst til Frankrig. Hvorledes hun vil træffe sin Mand, der er indesluttet i Paris, er mig en Gaade. Hendes Mand har været syg.

Jeg læste i Aftes et Stykke af Fader om Thorvaldsen i Scharlings Tidsskrift, som jeg ikke blev glad ved. Det eneste Ny, det indeholder, forekommer mig at være, at ogsaa Fader

har kendt Thorvaldsen, og det kan jo da ikke have Interesse for Publicum. Det er mig ikke muligt at finde *et eneste Træk*, der kaster nyt Lys enten over Thorvaldsens Liv eller over hans Charakter. Derimod staar der adskilligt om, hvad *Fader* har set ham gøre og hørt ham tale. Men det, at *Fader* har set og hørt, hvad han gjorde og sagde, gør jo ikke dette interessantere. Faders Erindringer om Thorvaldsen kunde til Nød have Plads i Meddelelser om hans eget Levnet — skønt jeg ikke engang der vilde finde dem videre interessante — fordi det der vilde være berettiget at fremdrage sin egen Person; men hvad de, der søger Oplysning om Thorvaldsen og ikke om *Fader*, skulde bryde sig om at faa at vide, at *Fader* har spillet Lotteri sammen med ham, og at *Fader* har gaaet med ham under Armen, og at *Fader* har været indesluttet i hans Arme, er mig ubegribeligt. Thi det, at han spillede Lotteri om Aftenen, og at han var en venlig Mand, ved man jo andetsteds fra. Bødtchers Digt kendes ogsaa andetsteds fra. Noten Pag 500 er interessant, men den angaar jo ikke Thorvaldsen, men den belvederiske Apollo. Hvad Thorvaldsen havde at sige om denne Statue, kunde det maaske nok have været værd at vide, men det faar man jo ikke at vide. Ja, man faar at vide, at han ikke indrømmede Rigtigheden af de gjorte Udsættelser, men da man ikke kender disse, er det ikke videre oplysende.

Udby, 23. Marts 1871.

Den, der let bliver adspredt, den, der lever meget med sine Tanker i Fremtid eller Fortid, er uskikket til at være Taler. Derfor er jeg en daarlig Taler.

Udby, 3. August 1871.

Jeg har vist tit i de sidste Aar bedrøvet dig med min Særhed og Stivhed. For alt hvad jeg i den Henseende har syndet, maa du tilgive mig. Men naar jeg siger dig imod i det, hvori jeg ikke er enig med dig, saa har det da ogsaa saa meget større Betydning, naar jeg samstemmer med dig. Naar jeg f. E. synes, at din Afhandling om Prometheus var udmærket, saa forekommer det mig, at dette maa have saa meget mere at sige, som det jo da er vist, at jeg ikke synes, at alt er udmærket, fordi det kommer fra dig. At jeg kunde fremføre mine Modsigelser og Indvendinger paa en mere ydmyg og beskeden Maade, maa jeg imidlertid desværre tilstaa, og derfor beder jeg om Tilgivelse.

Martensen har visiteret her paa Egnen. Jeg synes ikke om hans Visitatser, skønt man jo ikke kan nægte, at han kan

baade tale og katekisere godt... Med noget mere hjerteligt kunde han gøre mere Gavn, selv om det derved skulde komme til at skorte paa det formfuldendte.

Udby, 28. Decbr. 1871.

Naar I maaske synes, at jeg ofte har sagt og skrevet, hvad jeg ikke skulde, saa tænk paa, at jeg ogsaa har en urolig og kæmpende Sjæl; er det Synd, at jeg lægger den frem for Eder, saa I ser lidt derind, som jeg lægger den frem for Gud. Naar I maaske synes, at jeg har udtalt mig bittert mod Martensen, saa tilstaar jeg med Sorg og Skam, at mit Sind mod ham ikke er, som det skulde være; men derved har jeg ingenlunde indrømmet, at mine Ankepunkter mod ham er uberettigede. Jeg tror, at jeg i mine fleste Paastande har objektivt Ret og subjektiv Uret, og det er dette, der piner mig saaledes, at jeg undertiden paa Prædikestolen rent kan tabe Modet og sige til mig selv: Du mener det jo ikke rigtigt; du tror det jo ikke rigtigt, og saa bliver det jo som Løgn; du siger det jo ikke med det rette Sind. Men Sandhed bliver det jo alligevel, hvorledes mit Sind end er.

Udby, 25. Januar 1871.

Kære Fader! Jeg talte idag med en Møenbo om Dronningestolens Fald. Jeg havde troet, at Naturskønhederne paa Møen var saa storartede, at de maatte gøre Indtryk selv paa den sløveste, men denne Mand, som er Bonde i Ørsløv, viste sig meget ligegyldig derfor. Jeg kom siden til at tale med ham og hans Hustru om „det ene Fornødne“, og nu viste han sig meget opmærksom. Jeg kom herved til at tænke paa, at der i Grunden kun er to Interesser, der er fælles for alle Mennesker „det daglige Brød“ og „det ene Fornødne“. Alt det, som jeg har hørt Rasmus Nielsen i hans Forelæsninger betegne som „Ideernes Mellemsfære“, Kunst, Poesi, Videnskab, Folkeliv, Naturskønhed o. s. v., er for mange noget helt ligegyldigt; og det er umuligt at aabne deres Øjne for Betydningen deraf. Man kan sætte det daglige Brød over Saligheden, og man kan sætte Saligheden over det daglige Brød, men, hvad enten det Ene eller det Andet sættes som Nr. 1, bliver disse to dog ved at lægge Beslag paa vor Digten og Tragten, saalænge vi aander her paa Jorden, og man kan ikke finde noget Menneske hverken i de elendigste Kaar eller i de lykkeligste, der vil kunne afvise Saligheden og det daglige Brød som sig uvedkommende. Anderledes med Ideernes Mellemsfære; der hører ikke alene en vis Grad af Dannelse, men ogsaa det ikke at være i de allersletteste udvortes Kaar til for at faa Øjet op for deres Betydning. Grundtvigianismen,

der saa stærkt fremhæver denne Ideernes Mellemsfære, vinder derfor her paa Egnen ikke mange Tilhængere mellem de egentlig Fattige; hvorimod Gaardmandsklassen ikke opviser saa faa Grundtvigianere. Den indre Mission, der lægger hele Vægten paa „det ene Fornødne“, støtter sig for en stor Del netop til de Fattige, til Husmænd og Indsiddere. Men dette viser ogsaa det Vrange i Grundtvigianismens Fremgangsmaade, naar den siger „det Menneskelige — og derved ikke forstaar det alment Menneskelige, men det, som kun gælder paa et vist Udviklingstrin — før det Christelige“. Saaledes bar Apostlene sig ikke ad. Da jeg kom herud til Udby, tænkte jeg, at jeg ogsaa maatte kunne virke noget i folkelig Retning. Jeg er nu kommen til den Erkendelse, at jeg gavner det danske Folkeliv mest ved med al min Styrke udelukkende at prædike Omvendelse og Tro, thi deraf udvikler sig af sig selv „enhver Dyd og enhver Hæder“. Og idet jeg prædiker Omvendelse og Tro, prædiker jeg ubetinget for alle, thi Christi Kirke er „almindelig“. Det vilde daarligt passe at tale om Skandinavismen, hvor højt Værd jeg end tilskriver den, for de fattige Koner i Ørsløv, — men taler jeg om Guds Rige, saa er det for dem som for alle. Og vi maa vel passe paa, naar vi prædiker, at det virkelig er „for alle“, ikke for Troende alene og ikke for Vantro alene, men for alle. Man har ofte kaldt Pietismen den sneverhjertede, fordi den ikke havde Plads til andet end „det ene Fornødne“; men man maa dog ikke glemme, at netop dette ene Fornødne er det Eneste, der ikke er snevert, som ikke vil danne noget Aristocrati, og det skal derfor erkendes, at der f. Eks. i en Prædiken af Beck, der jo beskyldes for at hælde til Pietismen, er en Universalitet, som f. Eks. en Prædiken af Fog eller Martensen mangler. Det, at disse to er saa meget inde paa Ideernes Mellemsfære, giver ogsaa deres Prædikener en vis Sneverhed. Prædikener „for Dannede“ er netop sneverhjertede. Hermed skal det naturligvis ikke nægtes, at Pietismen ogsaa har sin Sneverhed. Pietismen er frisindet overfor Menneskene. men sneverhjertet overfor Ideerne, adskillige andre Retninger i Kirkehistorien er omvendt sneverhjertede overfor Menneskene og frisindede overfor Ideerne.

At synde paa Naade vil jo sige, at man bliver ved at synde og tror, at man kan gøre det ligesaa galt, det skal være, uden at tabe Naaden. Man er saa vis paa, at Gud vil forlade det Alí, at man bliver ved i det gamle Væsen. Der er en Mand ovre i Ørsløv, der ganske vist har faaet Øjnene op for Naadens Rigdom, og hvem sikkert Guds Ord er gaaet til Hjerte, der

lever i denne Vildfarelse. Men hvad man saaledes maa vogte sig for over for Gud, maa man ogsaa vogte sig for over for Mennesker, ogsaa over for sine Forældre. Jeg har maaske nok undertiden undladt at skrive til Eder i den Tanke, at, selv om jeg ogsaa lod Brevdagen gaa over uden at skrive, saa tabte jeg dog ikke Eders Kærlighed, selv om jeg undlod at tage det tilbørlige Hensyn til Eder, altsaa syndede, saa vilde I dog bære over med mig. Jeg tror, at de Forældre, der forkæler deres Børn, i Grunden værner dem til at synde paa Naade. Det beskylder jeg nu ikke Eder for at have gjort — jeg anklager kun mig selv. Jeg er i en stor Brevgæld til mange Mennesker; og den er i visse Maader ligesaa trykkende som anden Gæld.

EVERDRUP.

1872—1885.

I.

I 1872 blev Zeuthen Sognepræst i Everdrup. Naar han vilde flytte fra Udby-Ørslev, havde dette flere Grunde. Han var nu saa gammel, at han maatte ønske at blive Sognepræst og faa en selvstændig Virksomhed; hans Arbejde i Udby havde været selvstændigt nok, idet han vel egentlig havde det aller meste af Præstegerningen; men han havde det dog paa en andens Vegne. Han maatte vel ogsaa, som enhver ung Mand, der har været Præst i nogle Aar, have en Følelse af, at han kunde have godt af at begynde forfra. Dertil kom, at hans økonomiske Forhold trængte til Forbedring, og han kunde vel ogsaa ligefrem længes efter at faa noget mere Plads, end hvad han havde i det lille Kampestenshus i Udby.

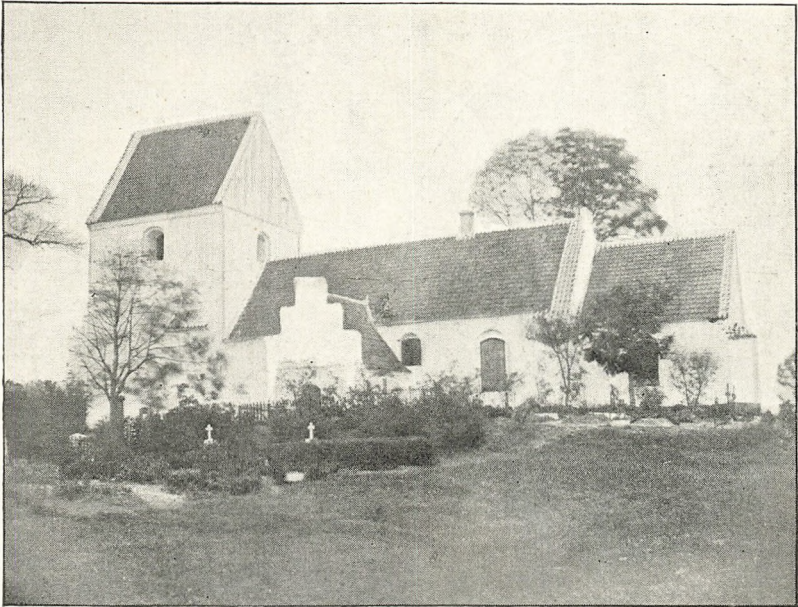
Saa blev Everdrup ledigt.

I 1871 døde Sognepræst Jessen i Everdrup. Han var kommen fra Trinitatis Kirke i Kjøbenhavn og havde kun været Præst der i faa Aar. Under hans Formand Brøchner havde der raadet en nærmest rationalistisk Strømning i Kirke og Sogn. Jessen var en venlig Mand, men fik næppe stort naaet i den korte Tid, han var der, hvis man ikke vil nævne, at under ham byggedes Præstegaarden om, hvad den meget trængte til. Anden Juledag havde Pastor Jessen prædikedet i Everdrup Kirke, og Folk havde sagt, at det var en mærkelig Prædiken, han havde holdt, anderledes end han ellers plejede at prædike. Om Eftermiddagen var han bedt til Selskab paa Bækkeskov hos Kammerherreinde Wind. Umiddelbart efter at man havde rejst sig fra Bordet, faldt Jessen om og var død med det samme.

Fra 1861 til 1869 havde P. H. Kastrup været Kapellan i Everdrup hos Pastor Brøchner. Nu ønskede man i Everdrup fra flere Sider ham som Sognepræst. I den Anledning henvendte man sig til Zeuthen, som ogsaa skrev Udkast til et An-

dragende til Kongen om at faa Kastrup kaldet. Men Kastrup havde været saa kort i sit daværende Embede, Rind-Herning, at han ikke ønskede at være Ansøger til Everdrup, og saa søgte Zeuthen Everdrup, hvor han iforvejen var godt kendt, fordi han havde prædiket der i Vacancen.

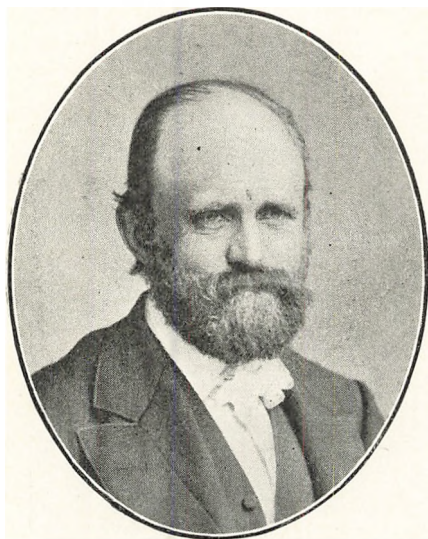
Naar Zeuthen søgte Everdrup, drog han dertil, fordi der var et aandeligt Liv, som han syntes, at han kunde slutte sig til. Hele Egnen derop ad stod for ham i Glans. Det Liv, som

Everdrup Kirke.

fundtes, var forholdsvis gammelt; bl. a. havde Jakob Jensen fra Skuerup virket her. Pastor Kastrup var selv blevet vakt og cmvendt ved Samliv med de ældre Prædikanter, særligt Jakob Jensen, og da han kom til Everdrup og tog fat der i sin første Tids begejstrede Varme og prædikede paa sin enfoldige, troværdige Maade, vaagnede ikke faa Mennesker til Liv. I Everdrup Sogn var det særligt i Bøgesø, at Livet fandtes. Op til Bøgesø ligger Askov i Snesere Sogn, og her levede en Kreds af de gamle Forsamlingsfolk, som prægede Egnens Kristenliv. Det var Pietister, hvis hele Livssyn var tungt, og hvis Synskreds var begrænset. Naar man ved et Møde havde smykket Talerstolen med grønt og Flag, kunde det forekomme dem som Verdslighed. De læste

Brochmanns Huspostil og Luthers Prædikener og elskede Brorsons Salmer. De mente, at der var to Genfødsler, en i Daaben og en i Omvendelsen, og at det var skjult Hovmod, naar man som Zeuthen vilde fastholde, at Daabens Kraft ikke var tabt ved Synden. Overfor Præster stod de meget skeptisk, og en Tid lang var de bange for Indremission, som syntes dem at savne noget af den gamle Alvor. At de overfor Grundtvigianismen nærmest stejlede, siger sig selv. Men Alvor var der i dem, og naar Zeuthen søgte derop, var det netop, fordi der fandtes saa-

Fr. Zeuthen

danne Mennesker i Sognet, om hvem han kunde tro, at det var sande Kristne. Paa Forhaand var der dem, der vilde raade ham fra at søge dertil, idet man mente, at han kun vilde blive fordømt af disse Pietister. Men han blev netop trukket af det, der kunde kyst en anden.

Naar Zeuthen blev kaldet, har det hængt sammen med, at han har været vel anbefalet af Biskop Martensen. Men naar han blev foretrukket bl. a. for saa mange andre kvalificerede, har det sikkert haft sin Grund andensteds og skal maaske søges i, at han gennem sine bekendte paa Iselingen havde faaet Forbindelse med Fru Hall, født Brøndsted, og at denne har henledt sin Mands, den davæ-

rende Kultusminister Halls Opmærksomhed paa ham.

Mod sin egen Forventning blev han kaldet i April 1872 og tog saa derover i det dejlige Foraar. Hans unge Hustru var ikke rask¹⁾ og maatte derfor blive sengeliggende i Udby, og Zeuthen gik saa alene derovre i nogen Tid, kunde se Skoven og Udby Kirketaarn, men havde ingen i sit Hjem at tale med, da han rykkede ind i Præstegaarden over for Everdrup Kirke

1) Fra denne Tid findes følgende i en af hans Dagbøger: „En dyb Søvn fra Herren var falden over Saul og hans Mænd, da David tog Spydet og Vandkrukken fra Hovedgærdet. O Gud, du lade en dyb Søvn fra dig falde over min elskede Hustru i Nat“. (31. Jan. 1872.) Han har sidet og læst i sin Bibel om Saul og David, og læser der dette. Saa bliver det til en Bøn for den syge Hustru.

med det hvide Taarn, de smukke, lidt smaa Hvælvinger, det smalle Langskib med de korte Stole og den rummelige Korsarm lige over for Prædikestolen.

II.

Den Befolkning, som han her traf paa, var anderledes, end hvad han havde kendt i Udby-Ørslev, hvor Folk var roligere, godmodigere og maaske ogsaa til dels noget sløvere. Her var Menneskene selvstændigere, stivnakkede, ikke lette at regere. Der fandtes ikke saa lidt Drukkenskab, og det bajerske Øl havde anrettet stor Ulykke. Naar Zeuthen hørte dem tale, kom han til at tænke paa Esajas' Ord: Jeg bor midt iblandt et Folk med urene Læber. Folket var en Del præget af socialdemokratisk Demokratisme. Ved et Missionsmøde i Kirken, hvor Pastor Jeansson talte, og hvor Kirken var fuld, og Sakristidøren, der tidligere havde været benyttet af de fornemme, for at de paa en let Maade kunde slippe ind i Kirken, er lukket, farer midt under Talen en af Tilhørerne op og siger saa højt, at de andre maa tysse paa ham, at det er skammeligt, at den Dør, der tidligere har været aaben for de fine, nu skal være lukket for de simple. Ved en anden Lejlighed, hvor Pastor Baumann prædikede og bad om en Gave til den Sag, der havde ført til Forsamlingen, hørte man tydeligt nogle af de tilstedeværende rømme sig sarkastisk, idet de derved vilde antyde, at de Penge, der kom ind, nok skulde finde Vej til Præsternes egne Lommer.

Og de troende var ogsaa haardhændede. Saaledes hørte Zeuthen en Mand, som han besøgte, sige om sin gamle Fader: „Det er tungt at tænke paa, at den gamle Mand saa snart skal fare til Helvede.“

Men Zeuthen tog straks sin Stilling i Tilslutning til det Liv, der fandtes, og man fik snart at mærke, at man havde faaet en hel Mand til Præst. Da Pastor Kastrup siden kom til Sognet og talte med sine gamle Venner om deres Ønske om at have faaet ham til deres Sognepræst, udtrykte han sig beskedent om sig selv, idet han sagde: „Ja, I bad om en Skilling, men I fik en Mark.“ De troende i Sognet blev Zeuthens Venner, og med Kredsen i Askov fik han den nærmeste Berøring.

Da Zeuthen kom til Everdrup, boede der i Askov to Mænd, som førte an og prædikede. Den ene var Jens Larsen i Askov, f. 1809, omvendt 1845, idet han var bleven vakt ved en Forsamling i Snesere. Han holdt altid Forsamling i sit Hjem hver Helligdag, specielt Juledag og Paaskedag, som han betegnede henholdsvis som sin legemlige og aandelige Fødselsdag.

Den anden var Hans Jørgensen, Fader til Indremissionær Christian Hansen.

Ved Møderne brugte man at læse i Luthers Postille; man sang af Brorsons Salmer, og en af de tilstedeværende Læg-mænd bad, og var der en, som kunde tale et Ord selvstændigt, gjorde han dette.

Til disse Forsamlinger i Hjemmene kom Zeuthen hver eneste Helligdag. Han kom i de fattigste Hjem, satte sig lige inden for Døren og ventede helst med at tage Ordet lige til sidst. Efter kort Tids Forløb fik han indført, at der holdtes Forsamling i Kirken hver 4. Søndag Eftermiddag.

III.

Kirken blev snart fuld. Folk kom bl. a. fra Snesere, og der var altid nogle Vogne fra Haslev.

Det var ham ikke let at prædike. Naar han kom i Kirken Søndag Morgen — fortæller en af hans Konfirmander fra den Tid — var det, som om der laa en Byrde over ham. Først naar han havde prædiket, saa han lettet ud. Naar han kaldte paa de uomvendte, kunde der lægge sig et næsten lidende Træk over hans Ansigt. Naar han talte om Livet med Gud, gjorde han det med største Glæde. Folk kunde blive vrede over hans Prædiken og erklære, at de vilde ikke komme mere; men de kom dog igen. Saaledes skal han ved en Vacanceprædiken i Snesere have vakt Folks Vrede, da han — det var Langfredag — sagde, at Folk i Snesere i Virkeligheden ikke var bedre end de, der korsfæstede Herren i Jerusalem.

Han holdt flittigt Bibellæsninger. Og han holdt dem baade Sommer og Vinter. Det var særlig i Flintemose Skole og i Stavstrup Skole, at disse Bibellæsninger holdtes. En af mine Hjemsmænd har saaledes været til Bibellæsning St. Hans Aften. I Aarenes Løb fik han Bedemøderne igang rundt i Gaardene og blev vel modtaget dertil af Beboerne, selv om der hos dem aldrig ellers var saadant.

Naar han talte ved Begravelser, talte han sjældent om den døde, men derimod til de levende. Ved en Begravelse i Mogenstrup, hvor han fungerede sammen med den gamle Pastor Kabel, var der to Mænd tilstede, som ikke tidligere havde kendt ham; de var optagne af hans Tale og udtrykte sig derom, at det var værd at høre. Naar han talte ved disse Lejligheder, laa det ham paa Sinde at faa Folk til at forstaa Alvoren i det, han sagde. Saaledes er der en, der husker, hvorledes han ved en Begravelse

sagde de Linier: Stakket her, længe der, husk derpaa, mens Du er her.

Som i Udby fortæller man om, hvorledes han utrættet besøgte syge og lidende og ikke lod sig kyse af noget. Engang havde han været i Hammer Sogn til en Forsamling og kom kørende hjemad. Det var daarligt Vejr, mørkt, hen paa Efteraaret. Men inde i Everdrup Sogn lod han Vognen standse, stod af og lod de andre fortsætte. Han skulde op at besøge en gammel syg Kone. Det fortælles, at da han kom derind, var der Pølsegilde i Stuen, hvor den gamle laa i Alkovesengen. Men Zeuthen forrettede sit præstelige Ærinde, talte til den gamle, bad sammen med hende og gjorde det saaledes, at der blev ganske stille i Stuen.

En af hans Konfirmander havde Tyfus. Zeuthen kom og satte sig ved hans Seng og talte med ham.

Et Sted laa der en Kone syg af sorte Kopper, saa ingen maatte komme ind i Huset. Zeuthen kom da til Vinduet og talte derfra med den syge og bøjede sine Knæ og bad højlydt for hende.

Her som i Udby mindes han især af sine Konfirmander. Han var meget flittig med denne sin Undervisning. Der var Tider, hvor han læste tre Gange om Ugen med dem, og de holdt af ham. Engang havde han glemmt noget ovre i Præstegaarden og maatte derfor lade Konfirmanderne alene i Kirken, medens han gik over for at hente det glemte. Da han gik, bad han dem sidde stille. De lovede det, og der var næsten ikke en af dem, der rørte sig, medens han var borte. Da Kopperne kom, var der en Dreng, hvis Hjem var smittet, og Drengen kunde derfor ikke gaa sammen med de andre Børn, men Zeuthen maatte sende ham hjem. Han sagde det saa kærligt til Drengen, og da han var gaaet, sagde han til de andre: „Det gjorde mig saa ondt for Lars Peter, at jeg maatte lade ham gaa hjem.“ Den Tone, hvormed han sagde dette, gjorde et dybt Indtryk paa de andre Konfirmander. Naar han talte med dem om det Ja, som de skulde sige paa Konfirmationsdagen, føjede han til, at de, naar de sagde det højt i Kirken, medens de andre tilstedeværende hørte det, sagte hos sig selv skulde sige: Med Guds Hjælp.

Og naar han skiltes fra dem, bøjede han sine Knæ med dem og bad for dem, og det glemte de ikke.

Saa vandt han da Menneskers Agtelse. De respekterede hans Arbejde og hans Person. Han kunde næsten forskrække Børnene lidt med sit barske Væsen og gennemtrængende Øjne. En Kvinde køs han engang ved Skriftemaalet, fortæller hun

selv, da han i sin Tale spurgte de faa Altergæster: „Ved Du, at det er hellig Jord, som Du staar paa? Hvis Du ikke er i Samfund med Herren, saa gaa hellere ud, thi Du æder Dig selv længere bort fra Herren.“ Naar han kom ind til Folk, og de gav sig til at tale om Bedriften, tav han helt stille, saa de ogsaa gik istaa.

Men man ærede ham for hans Sandfærdigheds Skyld og ikke mindre for hans dybe Ydmyghed. Engang talte han om sin Præstegerning og sagde da, at han vilde ønske, at hans Sønner maatte blive bedre Præster, end han havde været det. En anden Gang oplevede han — i den Distraction, der til Tider betog ham — ved en Barnedaab at oplæse Nadverritualet og først at opdage det, da han var kommet lidt ind i det. Det gjorde et meget stærkt Indtryk paa ham selv, og han udtalte engang siden, at han vidste godt, hvor meget han havde forset sig her i Kirken. Det at han udtalte dette, tog Menneskers Hjerter, og de ærede ham end mere for denne skønne Ydmygheds Skyld. Men den store Flok af Mennesker forstod ham ikke. „Ja, det er jo sandt, hvad han siger,“ sagde en, „men det er for strengt,“ og saa tog vedkommende over til en Nabopræst.

I de Aar, Zeuthen var i Everdrup, skete der ikke noget, som kan kaldes med Navnet Vækkelse. Men han fik aandelig Indflydelse paa Mennesker, og det ældre Liv, som nu findes, skyldes ganske væsentlig ham og ikke mindst hans Konfirmandundervisning. Han var stadig blevet ved at holde Forbindelsen med sine Konfirmander, samlede dem i Præstegaarden og knyttede dem saaledes til sig. Engang tog de sig for at skænke ham en Gave, og en, som var med, fortæller om den udelte Tilslutning, som denne Tanke fandt, et Vidnesbyrd om den Plads, han havde faaet i sine gamle Konfirmanders Hjerter.

Der findes ikke nogen stærk Erindring om hans Prædikens Enkeltheder. Han savnede bl. a. Evnen til at fortælle, hans Prædiken indeholdt ikke mange Smaatræk og Illustrationer, og dens Sammentømring gik sikkert hans Tilhørere i Everdrup over Hovedet; de kunde nok faa fat paa den, idet de hørte den; men de var ikke istand til at bevare den og genfremstille den. Men dens Hovedpunkter var ganske klare for dem. Han prædikede afgjort, han stillede Skellet op, som det er, og han glemte ikke at tage Sakramenterne med i sin Forkyndelse.

Naar han traf Mennesker, som forstod at tænke lidt over Troens Problemer, var det ham en Fornøjelse at discutere med dem, f. E. om det Spørgsmaal, der altid optog ham dybt, Forholdet mellem Lov og Evangelium, hvor Zeuthen vilde have Loven først, og derfor engang kom i Modsætning til en af de til-

stedeværende, der mente, at som man skulde lokke sine Lam ind i Stalden med en Visk Hø og først siden bruge Pисken, saaledes skulde man drage Mennesker med Evangeliet; men Zeuthen holdt paa sit, at Loven er vor Tugtemester til Kristus.

Samtidig med sin Præstegerning i sit eget Sogn gjorde han ikke lidt Arbejde ved Møder i Nabosognene, kom bl. a. til Haslev, og han blev derfra mødt med megen Tillid. Da der saaledes i Haslev var opkommet Spørgsmaal, der skilte Venner ad, tog man sin Tilflugt til Zeuthen, der kom derop og holdt Møde for dem (hvor han talte om det Ord: Gaa hen i min Vingaard, saa skal Du faa, hvad Ret er). Den Myndighed, han talte med, var saa stor, at alting trak sig til Rette; det var for Kredsen, som var hans Røst Guds Røst.

Selv blev han dybt bunden til Egnen og til Everdrup Sogn. Det var hans første Sognekald; han kom dertil i sin første kraftige Manddom; der satte han med fuld Klarhed over sin Opgave og sine Evner alt det, han ejede, ind i sin Præstegerning og voksede stærkt sammen med Mennesker og Forhold. Da han derfor skulde flytte derfra, var det med megen Betagethed, at han brød op, og i sin Afskedsprædiken brugte han, der ellers talte lidt om sig selv og sine Følelser, det Udtryk, at det var, som om Sjælen skulde rives ud af Livet paa ham, og han talte beskedent om, at der var kun kommet lidt ud af hans Arbejde, lidt synlig Frugt. „Mon jeg har saaet for tæt — det kan man jo med Korn?“

Han elskede Everdrup saaledes, at han sagde, at Everdrup var skrevet i hans Hjerter. Det er henad en halv Snes Aar, efter at han var rejst derfra, oplevet, at han har siddet i Viborg og skullet skrive ind i sin Kirkebog og har da siddet og skrevet Everdrup som Folks Bopæl, hvor der skulde staaet Viborg!

IV.

De 13 Aar i Everdrup er et betydningsfuldt Afsnit af Zeuthens Liv. I sit Arbejde som Præst naaede han op til den fulde Udvikling. Han samlede mange Mennesker om sin Forkyndelse; det lykkedes for ham at faa den gamle pietistiske Bevægelse, der specielt repræsenteredes af Askovitterne, ind i Forbindelse med den ny Bevægelse, der var kommet med Indremission, saa et Brud blev undgaaet, og det gamle kom til at befrugte det ny, og det ny kom til at forfriske det gamle. Han kom frem i Forgrunden i Indremission, idet han efter Jeanssons Død i Sommeren 1879 blev indvalgt i Indremissions Bestyrelse, og i 1884 blev han Næstformand.

Zeuthen og hans Venner i Everdrup.

Hans Udvikling førte ham ogsaa længere og længere bort fra de grundtvigske Kredse. Jo mere det folkelige kom frem i første Række hos Grundtvigianerne, des længere førtes han fra dem. Han havde været draget gennem sin Alsidighed og sin Kultur til de højt dannede grundtvigske Præstehjem, som han havde truffet i sin Nærhed, og han havde dyb Respekt for de enkeltes kristelige Alvor. Men Retningen kom han i disse Aar længere og længere fra. Han ængstedes for „de Grundtvigianere, som der er ikke faa af i vore Dage, hvis Grundtvigianisme kun blot er en Moderation af deres verdslige Liv og ikke en grundig Omvendelse derfra“. I de første Aar i Everdrup talte han af og til paa Brøderup Højskole, hvor ogsaa Skat Rørdam kom og talte. Men efterhaanden ængstedes han derfor. Naar han færdedes i denne Luft af folkelige Ideer og tænkte paa, hvorledes det derunder gik med Kristendommen, kunde det komme til at staa for ham, som da Esav vilde have Jakob til at følge med sig, og Jakob sagde nej; det blev ham klart, at han kunde ikke tage de Skridt, som dertil krævedes, og nogle Aar senere, 1881, da Nielsen var blevet Forstander paa Højskolen, sagde han nej til at tale der ved et Forsvarsmøde, skønt han var overbevist om baade Alvoren og Ærligheden hos Forstander Nielsen; men han vilde godt være med som Tilhører ved det omhandlede Møde, og han vilde gerne til Rigsdagsvalg stemme paa en Mand, der vilde bevilge de fornødne Penge til Københavns Befæstning. Men personligt vilde han trække sig tilbage for ikke at indvikles for meget i det, der ikke var hans Hovedgerning og derimod derfor kunde befrygtes at hindre ham i at samle sig og alle sine Kræfter om Arbejdet for Guds Rige.

Denne Stilling hængte sammen med hans personlige Udvikling.

Everdruptiden var sikkert hans Livs tungeste Tid. Hans Hjem bragte ham megen Glæde. I Everdrup fødtes hans tre Sønner, hvoraf den ene dog døde som spæd. Og i sin Hustru havde han sin bedste Ven, hvem han ikke kunde undvære, og med hvem han delte alle sine Oplevelsers Glæder — skønt hun saa paa mange Ting ikke saa lidt anderledes end han og med sin stærke Karakter aldrig gav efter for ham, saa hun blev et Ekko af ham. Tværtimod, hun indtog meget selvstændigt sin Stilling og udtalte alt, hvad hun følte og mente, selv om hun maatte gaa afgjort imod ham. I Omgangen med sin Ven Pastor Baumann i Vesteregede og med Provst Paludan-Müller i Snesere havde hans akademiske Aand sin dybe Tilfredsstillelse, og naar de var sammen, gik Discussionens Bølger stærkt og højt; derom

kan bl. a. Spisestuen i Snesere Præstegaard fortælle. Og han stod i saa hjerteligt et Forhold til Skat Rørdam, at denne bad ham til Fadder for sin Søn Thorkild, og han har været nær knyttet til Johannes Schrøder, saa han ogsaa der har staaet Fadder til et af Børnene. Frk. Sofie Paludan-Müller, der senere blev gift med Gartner Haar paa Gisselfeld, var i Venskab med hans Hustru.

Der har saaledes ikke manglet ham paa Opmuntring i Omgang med betydelige Mennesker i Egnen.

Til hans Glæder i Everdrup hørte ogsaa den rige Lejlighed, han havde til at færdes i Naturen. Han elskede den sydsjællandske Natur, frydede sig over Udsigten fra Raadegaard og Stavnstrup imod Syd over Sognet og hele Sydsjælland med Smaalandsøen mod Vest og Præstøbugten mod Øst, og disse Herligheder, for hvilke han havde et aabent Øje, kunde vederkvæge ham, naar hans Sind var tynget af hans alvorlige Tanker. Han kunde skrive henrykt om en Køretur gennem Lundby By en Foraarsaften, hvor han havde set og hørt den legende Ungdom og fik et Indtryk, som om han læste i et af Chr. Winthers Træsnit, og han syntes, at Lundby lignede en sydeuropæisk By, ikke mindst, fordi de unge der saa godt som alle forstod at behandle et Instrument. Til Præstegaarden hørte en Skov, Præsteskoven, med en dyb Kløft; naar Sneen smeltede, og de blaa Anemoner begyndte at vise sig, kunde han frydes derover, og han havde sin Glæde af at faa spændt de brune for og køre ud med sin gamle, raslende, halvlukkede Vogn. Det var ham ogsaa en stor Glæde, at det lykkedes at faa begyndt paa forskelligt Menighedsarbejde, saasom Søndagsskole og Ynglingeforening, og det var ham til megen Opmuntring, at han fik bygget Kapellet paa Bækkeskovs Strand. Beboerne dernede, hvor de tre Sogne: Roholte, Everdrup og Snesere stødte sammen, havde ikke mindre end en Mil til Kirke, og da Beboerne i de smaa Strandhuse væsentlig set var Fattigfolk, kneb det for dem at komme til Kirke. Zeuthen skaffede Penge til Kapellets Opførelse, og i Slutningen af 70erne blev det indviet, og han og Sognepræsten i Snesere skiftedes saa til at prædike der hver anden Søndag.

Men trods alt det, der saaledes glædede ham, og trods alt, hvad der lykkedes for ham, var disse Aar frem for hans Livs øvrige Afsnit hans trangeste Tid.

Det var Kampen, der stod inde i hans Sjæls Dyb.

Han vilde virkeliggøre Kristendommen i sit personlige Liv. Han vilde tjene sin Herre, og han vilde ofre sig for ham. Der skulde ikke være noget, der var for dyrebart for Herren; han

vilde ikke slaa af og ikke spare sig selv. Det var ikke noget Forsøg paa at vinde Naaden ved Gerninger; men det var et Udslag af hans redelige Aand, der ikke vilde gaa paa Accord og ikke vilde være halv. Han kæmpede med sig selv, han tugtede sig selv og holdt sit Legeme i Trældom, som Paulus udtrykker det.

Saa blev han da tung, ikke mindst i sit Hjem. Naar han kom hjem fra Kirken og havde prædiket Guds Naades Evangelium for en stor, tæt pakket Forsamling, kunde han være knuget af, at det ikke havde været, som det burde, og at han ikke havde gjort Fyldest i den store Opgave; han blev da ganske taus og plejede at stille sig ind i Krogen mellem Bogskabet og Kakkelovnen, og saa var der ikke meget at faa ud af ham. Naar han havde endt sit Maaltid i Hast, ilede han videre. Uroen var over ham. Ja, det kan vist egentlig godt siges, at han i disse Aar aldrig hvilede. Han var næsten aldrig hjemme nogen Søndag Aften, men skulde altid ud til Møder et eller andet Sted, thi han skulde vidne for Mennesker, medens det endnu var Dag for dem.

Hans Hvilestunder var nærmest de Timer, han tilbragte sammen med Forsamlingsfolkene. I de smaa, lave Stuer, hvor man sad stuvet sammen paa de smalle Bænke, med Lysene i Hænderne — og det varede sjældent længe, før Lysene ikke kunde brænde af Mangel paa Luft — var han hjemme. Der stod han i Døren mellem to Stuer og vidnede om sin Frelser, og aldrig prædikede han bedre, end naar han stod der. Tog saa en af de andre Ordet og talte ganske jævnt, tit langt og trangt var det, saa sad han med fuld Opmærksomhed og hørte efter og fandt alt det bedste i det, som blev sagt; „man maa se aandeligt paa det,“ sagde han, naar nogen vilde fremhæve det mangelfulde hos dem, der førte Ordet.

Ogsaa hans Forhold til Skolerne var ham en Glæde og Hvile, og han var dybt interesseret i at faa Børnene til at tale med. Saaledes var han engang kommet lykkelig hjem, fordi han paa sit Spørgsmaal, om hvem der havde korsfæstet Jesus, af en lille Fyr havde faaet det Svar: „Det gjorde vi.“

Men Glæden overskyggedes for det meste af Kampen. Han var ganske klar paa sig selv og paa, at han var inde i en Brydning, og at han tit bar sig forkert ad, idet han tog galt paa Tingene. Hans Uro var ham bevidst. „Selv om Vorherre gav mig et otium¹⁾, har jeg paa Grund af mit urolige Temperament Vanskelighed ved at tage mig otium. Naar jeg skal hvile, hviler

1) D. v. s. Fritid.

jeg ikke; derfor arbejder jeg heller ikke rigtigt, naar jeg skal arbejde.“

Han følte hele Præstegerningens Ansvar saa saare dybt. Og han kunde ikke blive fri for Discussionen med sig selv, om det var rigtigt for den, der vilde tjene Jesus som Præst, at have sit Hjem med den Kultur og Hygge, som præger saa mange danske Præstehjem, eller om han ikke burde indrette sig anderledes, mere spartansk og udrydde alt det overflødige, Klaver, Sofa o. s. v. Hele Modsætningen mellem hans Opdragelse og deres, som han levede iblandt og stod nær, bragte ham stadigt ind i Overvejelserne. Han havde sit Sind vendt til to Sider, fordi han droges af dem, der havde Kultur sammen med ham, og han følte sig dog ganske utilfredsstillet i deres Selskab, naar de ikke var troende, og han omgikkes dem ikke, men han maatte atter og atter stille sig selv det Spørgsmaal, om Modsætningen virkelig skyldtes, at han aandeligt havde andensteds hjemme, eller det blot kom af, at han var sær.

Saa følte han da ofte, at han virkede trykkende paa sine Omgivelser, og det pinte ham. Og kom han sammen med dem, der stod ham nærmest i Venkab og Kultur, var han snart inde i en Discussion, der tit fik en Farve, som han bagefter angrede, at han havde foraarsaget. Et Par Breve til hans Broder, Professoren, er karakteristiske for hans Klarhed over hans egen Sindstilstand.

13. Februar 1880.

Jeg beklager, at jeg selv var saa taus og indesluttet, da jeg var hos Eder. Jeg lider meget af Tungtsind, der maaske ogsaa var over mig den Aften, og som i høj Grad hindrer mig i at være til Velsignelse i min Gerning. Den Strenghed og Haardhed, som man bebrejder mig, har for største Delen sin Grund deri, for saa vidt da Beskyldningen ikke er helt falsk. Det er aabenbart, at det er vanskeligt at bringe Trøst og Glæde, naar man selv er mørk i Sindet. Dette Tungtsind udspringer visselig fra Vantro og maa derfor bekæmpes; det kommer af en svag og feig Given efter for Stemninger; men dog ved Siden deraf staar det ogsaa i Forbindelse med en vis Sandhedskærlighed. Jeg vil se mig selv og mine Forhold i Sandhedens Lys; men dette Lys kan intet Menneske taale, uden at han er rustet med en stærk Tro. Jeg ser min Synd og mit Hjertes Fordærvelse, men dette Lys er uudholdeligt, naar man ikke straks har Naaden til at dække over Synden. Jeg ser, hvor daarlig og mislykket min Gerning er, og det forekommer mig, at jeg slet intet kan udrette, og det er ogsaa til at fortvivle over, naar man ikke i Troen kan sige: „Jesus

baade har brugt og vil bruge mig, hvor daarlig en Arbejder jeg end monne være.“ Jeg kender det overfladiske sangvinske Syn paa Tingene, for hvilket alt viser sig i Rosenskær. Jeg vil se Forholdene saa mørke, som de er, og af Frygt for at blive bedragen, ser jeg dem maaske undertiden for mørke; men det er ikke godt at se ind i Mørket, naar man ikke med det samme ser ham, der gør lyst selv i det tykkeste Mørke. Dersom Kristendommen ikke var, saa var Pessimismen Sandhed, og den eneste Maade, paa hvilken den kan bekæmpes, er ved Troen. Et Ord, der i den senere Tid har været mig til megen Trøst og Husvalse, er dette Es. 43, 1—2: „Saa siger Herren, som skabte Dig, Jakob, og dannede Dig, Israel: Frygt ikke, thi jeg genløste Dig, jeg kaldte Dig ved Navn, Du er min. Naar Du gaar gennem Vandene, da skal jeg være med Dig, og gennem Floderne, da skal de ikke overskylle Dig; naar Du gaar gennem Ilden, skal Du ikke svides, og Luen skal ikke fortære Dig.“ Dette Ord passer paa mig, fordi det for det første ikke skjuler Sandheden for os, nemlig at vi skal baade gennem Ild og Vand, men for det andet styrker os ved Naaden saaledes, at vi siger: „Lad komme, hvad der skal komme; om vi end skal gaa gennem Ild og Vand, saa er vi dog Herrens genløste, som han har kaldt ved Navn som sine egne, og han, som førte sit Folk gennem det røde Havs Vande og bevarede sine Venner i den gloende Ovn, er den samme endnu.“ Det er dog især, naar Herren *har* ført os gennem det røde Hav og reddet os af den brændende Ilds Ovn, at det gælder om ikke at være Sangviniker, saa at man synes, at det hele var intet, glemmer, at Herren virkelig har hjulpet os paa en underfuld Maade, og glemmer at sige: „Vi er kommen i Ild og Vand, men Du udførte os til at vederkvæges“ (Ps. 66, 12).

26. August 1881.

Jeg skriver til Eder for at bede om Tilgivelse for min Ytring ved Tebordet igaar Morges; jeg havde naturligvis Uret i min Mening... Det værste var, at jeg med Rethaveri forsvarede, hvad jeg havde sagt, istedetfor at lade min Paa-stand falde straks. Der faldt imellem os nogle spidse Ord; jeg er overbevist om, at Du lige saa lidt som jeg nærede andet end Broderfølelse, og jeg bebrejder mig selv det indelstuttede, kolde Væsen, der i de senere Aar desværre har udviklet sig hos mig, og som maaske nok udæsker til Strid. Har vi imidlertid maattet vogte os for at blive fjernede fra hverandre, mens Moder levede, saa maa vi det dobbelt efter hendes Død, fordi nu de levende Baand, der før holdt os

sammen, er borte. Desto mere maa vi vogte os for alt, hvad der kan drille. Nu tror jeg ganske vist, at saaledes som vi to er beskafne, vil nogle Disputer ikke skille os; men det skader dog ikke at være paa sin Post.

V.

Saa arbejdede han da stadigt bevidst paa sin egen Helliggørelse og Udvikling, derunder ganske særligt paa at komme til at se Tingene, som de var, saa det ikke var hans egne Syner, der betog og optog ham, men at han i sit Forhold til Mennesker maatte faa sin Virkelighedssans udviklet, det hvorfor han beundrede Vilh. Beck saa meget.

Derunder saa han stærkt sin Begrænsning som Forkynder; han følte dybt, at han manglede Evnen til den populære Udvikling af sine Tanker, og syntes, at han paa disse Omraader var mere i Slægt med Hebræerne — den gamle Pagts Maade at udtrykke sig paa — end med Grækerne og dermed den ny Pagts Udtryksmaade. Og naar han f. E. fra grundtvigsk Side fik Bebrejdelser for sin Stilling og sine Udtalelser, var han ganske klar paa det, som var Retten i disse Indvendinger; „jeg føler godt, at jeg bor i et Glashus.“

Trods al Selvstændighed var han paavirkelig af Modstanden. Naar han ikke omgikkes Mennesker selskabeligt og ikke vilde dette, maatte han sige sig selv, at han fik Mennesker imod sig, naar disse ikke vilde stille sig der, hvor han stillede sig i Forholdet over for Evangeliet. Han saa sin egen Mangel i dette Forhold, men han kunde ikke ændre det.

Karakteristisk udtrykker han sig selv om dette:

Hvo, som ikke samler med mig, adspreder.

Der er en, som bebrejder mig, at jeg ikke har villet regne ham mellem de hellige. Ganske vist skal jeg ikke dømme Hjerterne; men jeg har været berettiget til, ja forpligtet til at gøre dette Ord gældende.

12. Februar 1882.

Min Gerning gaar ganske vist godt, for saa vidt som der er en hel Del, der samler sig baade i Kirken og Skolerne ved Bibellæsningerne, og der er da ogsaa nogle af dem, der hører Ordet, der synes at være komne til Troen; men jeg har heller ikke før mærket Modstanden saa afgjort og bestemt. De fleste fine Folk holder sig aldeles fra Kirken, og de af dem, der kommer, lader sig blot se en Gang imellem. Al denne Modstand kunde været mindre skarp, om jeg havde behandlet disse Herrer paa en klogere Maade; men at det ikke desto

mindre er Kristus og ikke mig, de har imod, er ikke blot rimeligt men sikkert. Som Herren sagde til Samuel, da Folket havde forlangt af ham, at han skulde udpege dem en Konge: føj Folket i det Ønske, thi det er ikke dig, men mig det har forkastet, saaledes er jeg mig ogsaa bevidst, at det er Herren og ikke mig, disse Herrer har forkastet. Men trods denne Bevidsthed gør det mig dog ondt baade for disse Folks egen Skyld, og fordi jeg ogsaa har noget at bebrejde mig selv, først at jeg ikke har bedet for dem, som jeg skulde, og saa dernæst, at jeg vel i det hele ikke har været klog i min Opførsel imod dem. Naar nu hertil kommer økonomiske Vanskeligheder, som altid trykker mig, maaske mere end de skulde, saa vil jeg egentlig ikke sige andet, end at jeg virkelig har en Del at kæmpe imod; men Gud ske Lov! Korsfanen vajer endnu over Præstegaarden, og netop Modstanden er jo et Vidnesbyrd om, at her tones rent Flag. Og Korsfanen har ikke mistet sin gamle Evne til at faa Folk til at flokkes om den. Det har for mig noget overordentligt bedaarende, ligefremt farligt, dette, at hvor jeg kommer hen, der møder jeg Tillid hos det troende Folk. Det er ganske vist et Gode og en Glæde, for hvis Skyld man nok kan taale nogen Modstand, men det medfører jo ogsaa Fristelsen til Selvophøjelse. Naar man elsker det simple, menige Folk, saaledes som jeg gør det og har gjort i mange Aar, saa er denne Tillid, som jeg møder hos dem i Folket, som jeg sætter mest Pris paa, en stor Glæde Et af mine Yndlingsord i Skriften er dette, He. 11: „Moses valgte hellere at lide ondt med Guds Folk end have Syndens timelige Nydelse.“ Men jeg ved nok, at hvis jeg virkelig gaar i Moses Spor, saa maa jeg være beredt paa ligesom Moses at møde Mistillid netop hos det Folk, som jeg elsker, og som jeg vil befri fra Syndens Fangenskab. Ak kanske, at den Tillid, som jeg har mødt, er et Tegn paa, at jeg ikke ligner Moses! I hvert Fald ved jeg jo, at det Folk, der hængte ved Jesus, var med til at korsfæste ham. Jeg er nu 45 Aar gammel; hvis jeg skulde blive 70 Aar, saa havde jeg endnu 25 Aar, lige saa længe som der er gaaet, siden vi blev Studenter. Jeg synes, at det er strengt, om jeg endnu skulde blive ved at stride i saa mange Aar. Og dog maa jeg jo for min Hustrus og mine to Drenges Skyld og vel ogsaa for andres Skyld ønske, at jeg maa faa Lov at leve endnu nogen Tid. Efter at Moder er gaaet hjem til Jesus, er jeg kommen til at føle mig mere fremmed hernede, og der er en Hjemve efter Himlen og den evige Kærligheds og Freds Sted, der fylder mig. Jeg længes efter at blive løst af fra min Post, som det tit er svært

at holde. Men netop fordi jeg føler, at Verden er vildsom og urolig for Guds Børn, derfor kan jeg dog heller ikke ønske at forlade min Hustru og mine to Drengene i denne onde Verden.

Hans Optegnelsesbøger er i disse Aar fulde af Hjertesuk, der aabenbarer en Kamp og Lidelse, som hans Sjæl rummede — tit knyttede til det, som hans Læsning i Skriften havde bragt ind i hans Sind.

Ps. 74, 19: Giv ej din Turteldue til Pris for den glubende Flok!

Hvor har jeg ikke sukket saaledes paa denne Langfredag Morgen! Jeg er jo dog din Turteldue, naar jeg tror paa dig, Jesus! O saa kan Du dog og vil Du dog ikke prisgive mig for den glubende Flok!

(Hvad har han tænkt paa? Er det alle de mange Mennesker, som han skal prædike for? eller er det de mange ugudelige omkring ham? eller er det Fristelsernes Sværm?)

Ak, jeg maa klage med Moses: „Se, Israels Børn vil ikke høre mig; hvorledes skulde da Farao høre mig?“ De troende vil ikke høre mig, endsige da Verdens Børn.

Er det Ild, der mangler i mine Ord, eller er det Hjerterne, der er af Sten og ubrændbart Stof, siden Hjerterne ikke vil komme i Brand? Ak, det er vist den himmelske Ild, der nedbedes, af hvilken der er for lidt.

I Anledning af 2 Co. 6, 9:

Den Helligaands opdragende Gerning i Hjertet, idet han stadig paaminder og overbeviser om Synd og tager al vor Ros og Tilfredshed med os selv fra os. Denne Opdragelse er meget streng.

O Herre, giv os dog aldrig i vore Fjenders og dine Modstanderes Haand. Hvad vi end skal lide, lad os lide det af din Haand.

Man siger, at Folk her i Everdrup Sogn i Stedet for at forbedres ved den megen Prædiken bliver værre og værre.

Bernhard af Clairvaux har sagt, at en Kristen skal: spærre se spærni¹). Ja, hvad skal man bryde sig om at foragtes af den Verden, der dømte Jesus til døde.

Kan det undgaas, at et Guds Barn ofte maa klage med Jeremias: Hvorfor gik jeg ud af Moders Liv?

1) ∴: foragte, at han foragtes.

VI.

Naar han ikke var optaget af sit forcerede Arbejde, tyede han til sine Bøger og sine filosofiske Spekulationer. Hans Læsning er ganske overvejende filosofisk, som det kan ses af hans Optegnelser og de Citater, han har villet bevare for sig selv. De Navne, som hans Optegnelser bringer, er Navne som Socrates, Tertullian, Luther, Calvin, Frans af Sales, Arndt, Spencer, Heine, Pascal, R. Rothe, Baader, Schleiermacher, Bossuet, Rousseau, Kierkegaard, Vinet — og de Problemer, hans Tanke har syslet med, er saadanne som Lov og Evangelium, Erkendelsesproblemerne, Stat og Kirke, Synden og den fri Tanke, Underne, Udvælgelsen, Troen som Guds Gave og Kunst og Poesi.

Til hans Opmuntringer hørte hans Korrespondance med den lærde Broder i Kjøbenhavn, der i de Aar nylig var blevet Sekretær i Videnskabernes Selskab, og hvem han i den Anledning — sandfærdigt — ønskede, at den Ære, der var blevet ham til Del, ikke maatte have nogen skadelig Indflydelse paa ham, og at han ikke maatte agte den mere værd, end den fortjente.

Et Par Breve fra denne Korrespondance kan tjene til at vise, i hvilke Luftlag de to Brøders Ordskifte laa.

Everdrup, 22. Marts 1877.

Kære Hieronymus! Tak for dit Brev, og Gud ske Lov, at det gaar fremad til det bedre med Moder! Hvad dine Indvendinger mod det muligt værende som det først tænkelige angaar, da behøver jeg ikke at imødegaa dem, da Du har gjort det selv. Spørgsmaalet er jo nemlig ikke om, hvad der først viser sig for os, men hvad der er det første for Tænkningen. Den „Ding an sich“, som ligger bagved Fænomenene, som vi ikke kan se, bliver jo det egentlige Subject, om hvilket de forskellige Egenskaber udsiges. Denne „Ding an sich“ maa, hvis den ikke ligger bag Fænomenene, i hvert Fald ligge hos os i vor Bevidsthed som den store Mulighed, der vinder Bestemthed og Virkelighed ved, hvad der kommer til os fra Yderverdenen. Ligesom man, skønt man ikke kender „der Ding an sich“, dog maa tænke denne, før man tænker, hvad der udsiges om den, saaledes bliver det „muligt værende“ det først *tænkelige*. Naar Du siger, at Subjectet er vor egen Skabning, saa maa dertil føjes „nødvendige og uvilkaarlige Skabning“, den nødvendige Baggrund for al Tænken og Forestillen, hvilket vil sige det samme som „det først tænkelige“. Det, at man kan tænke Rum med flere end 3 Dimensioner

maa vistnok være den store aprioriske Mulighed for al Rumsanskuelse, maa altsaa i Geometrien være det først tænkelige. Jeg havde nær skrevet „det tænkte Rum“, men det var naturligvis Sludder, thi det er jo allerede tænkt, altsaa gaaet ud over det først tænkelige. Men jeg siger „det, at man kan tænke Rum“. Dette muligt værende er nu af Gud bleven virkeliggjort i vort Rum med 3 Dimensioner, men det kan maaske af Eder ikke virkeliggøres men tænkeliggøres paa andre Maader. Men ikke sandt, for at baade Rum med 3 og med 4 Dimensioner begge skal kaldes Rum, saa maa de have et fælles Subject. Først siger jeg „Rum“, men saa længe jeg ikke har faaet at vide om med tre eller fire Dimensioner, er det blot et muligt Rum. Man maa ikke lade sig forvilde af, at vi gaar baglængs og, idet vi tænker over Tanken, sidst kommer til „det først tænkelige“. Vi begynder naturligvis med at undersøge det virkelige Rum, skønt vi dog os selv ubevidst forud for dette har tænkt det mulige Rum. Man kan maaske til en vis Grad sige, at dette at „det muligt værende“ er „det først tænkelige“ løber ud paa den Trivialitet, at det *aprioriske* er forud for det *aposterioriske*. Men som bekendt plejer vi dog, da vort Blik fra Fødselen af er vendt udad, først at beskæftige Tanken med det aposterioriske. Der er en gammel Sætning, der hedder „totum est parte sua prius“. Imidlertid lærer vi jo i Virkeligheden Delene at kende før Helheden, stiger gennem disse op til denne. Men idet vi tænker, maa vi dog først have *Helheden*, der, da vi jo aldrig bliver færdige med at undersøge Tingene og altsaa aldrig i *Virkeligheden* kommer til Helheden, maa komme til at staa som bestandig Mulighed. Denne Totalitet er i Grunden noget, man *aner* og føler, men dette, man er kommen til ad Anelsens og Følelsens Vej, maa gaa forud for Tænkningen, thi ellers har man intet at tænke. Man ser derfor ogsaa, at Poesien med de dunkle Anelser gaar forud for den klare videnskabelige Erkendelse, og jeg tvivler paa, at et Menneske, der er helt blottet for poetisk Blik, kan blive en stor Videnskabsmand, fordi han mangler Muligheder og altsaa ikke kan naa uden for den engang slagne Landevej. Mynster siger i en lille Bemærkning foran i det Efterladenskab, hans Søn har udgivei, at det dunkle maa gaa forud for det klare. Det er jo ogsaa Tænkningens Gerning at bestemme; men forud for al Bestemmelse maa jo det ubestemte, der skal modtage Bestemmelse, gaa.

Lørdag. Efterat jeg havde skrevet ovenstaaende, var jeg til Medailleselskab med Telegram til Kongen o. s. v. Igaar

havde vi Convent her for en lille Kreds, som jeg egentlig ikke hører til, men som jeg ofte har været indbudt til. Sjælen i Conventet er Fich. Jeg oplæste da medfølgende Afhandling, som jeg vil bede dig gennemlæse, hvorefter jeg vil sende den til St. Stefansforeningen, som jeg haaber vil udgive den.

Gud give os alle en glædelig Paaske med Alvor og Stilhed i Hjertet og med Opstandelsens Haab. Gid Moder maatte komme op til Helligdagene. Hils alle fra os!

Imorgen skal jeg døbe Baumanns Barn og indlede hans Hustru.

Everdrup, 9. August 1883.

Kære Hieronymus! Da jeg sidst var i Kjøbenhavn, udtalte du dig meget skarpt imod Monrad. Jeg vil dog for at vise, at han er for stor til at fortjene en Behandling som den, han fik i den kjøbenhavnske Presse i Vinter, skrive, hvad Nieuwenhuis, der idag har forladt os, og som vistnok i Henseende til Krigskunst, som han er Lærer i ved Officersskolen, er en Autoritet, dømte om hans Ledelse af Begivenhederne i 1864. Han bebrejder ham ganske vist, at han ikke tog Skylden paa sig for Dannevirkes Rømning, men lod de Meza undgælde, idet Monrad skulde have givet Overkommandoen Lov til, naar Fjenden havde mødt Modstand ved sin Indrykning i Slesvig, da at trække sig tilbage til Flankestillingen. De Meza handlede altsaa i Overensstemmelse med Aftalerne med Monrad. Derimod frikender Nieuwenhuis ham for den Beskyldning, der ellers sædvanligt rejses imod ham, at han imod Overkommandoen Mening vilde holde Dybbølstillingen saa længe, hvorved saa mange Menneskeliv gik tabt. Han roser netop Monrad, fordi han stod fast og derved hævdede Danmarks Ære. Han siger, at den, der egentlig ledede Krigsførelsen til Dybbøls Fald, var Monrad, idet Krigsminister Lundby var uduelig, og der vist heller ikke var stor Stads ved Overkommandoen. Det, der ellers ikke kan betragtes som heldigt, at en Minister hjemmefra kommanderer Hæren, var altsaa under disse Omstændigheder ganske heldigt, idet Monrad vilde have, at man skulde staa fast, mens Krigsministeren og Overkommandoen vilde rømme det ene Punkt efter det andet (Fredericias Rømning). Monrad bærer altsaa en væsentlig Del af Æren for, at Dybbøls Forsvar blev saa hæderligt og endte saa stolt. Hvad Nieuwenhuis saa igen bebrejder Monrad, er, at han efter den 18de April blev ked af at lede Krigsførelsen og overlod det hele til Lundbye, som ikke duede dertil. Det har glædet mig meget at høre Nieuwenhuis udtale sig anerkendende om Monrads Fasthed ved den omtalte Lej-

lighed, da jeg har hørt ham saa meget laste derfor ogsaa af Officerer, der mente, at Dybbøl burde været rømmet tidligere; thi det har altid forekommet mig, at Monrad her havde Ret. Og hans Stilling ved den Lejlighed har dog været vanskelig, thi han havde de højere Militære imod sig. Naar altsaa „Dagbladet“ taler om Monrads Upaalidelighed, saa er det dog værd at erindre, at det Aar, da „Dagbladet“ ikke viste sig videre paalideligt, idet det, som havde været tapper i Fredstid, var et af de første, som blæste Retraite, stod Monrad i det mindste paa et vist afgørende Tidspunkt ret fast og paalidelig. Man kan jo vel bebrejde Monrad, at han ikke sørgede for at faa dygtigere Mænd end Lundby og General Gerlach paa de vigtige Poster, at han selv vilde være alt, men han var dog vist den Mand i de højere Stillinger, der i 1864 stod fastest, og som altsaa fortjener Tak for, at vi slap fra det uden mere Skam, end vi gjorde. Det var ikke General Gerlach, der vel nok var en modig Mand, men Monrad, der holdt Dybbøl til den 18de April. Om Monrad er det træffende sagt af Paludan-Müller, som forresten i Vinter ogsaa svigtede Monrad, at han har alle Betingelser for at være en stor Mand undtagen én, og det er Hovedbetingelsen — den at *ville Et*. Men denne Mand med de store Evner og det store Hjerte fylder mig med Sympathi; han er for mig en *tragisk* Skikkelse. Forskellen paa en tragisk Helt og en Martyr er jo, at hin trods det store og ædle, der er ved ham, falder for sin egen Brøde, hvorimod Martyren falder for Sandheden, altsaa staar den tragiske Helt dybt under Martyren; men hvem kan dog andet end føle sig tiltrukket af den tragiske Helt? Monrad har ogsaa det forud for de andre Mænd af det national-liberale Parti, at han har vist, at han tør staa ene uden at have Kliken med sig. Som Politiker tror jeg, at han staar under Hall, men som Mand staar han over ham. Til Undskyldning for, at Monrad tog uselvstændige Mænd til de højere Stillinger, vil jeg sige, at de dygtigere Militære vist næsten alle var mod den national-liberale Politik og misbilligede Krigen, og at dette deres Standpunkt vistnok svækkede deres Iver og Energi. Naar jeg saa hertil lægger, at Monrad har været med til at udarbejde Grundloven og var en af Mændene fra 1848, og ikke har svigtet sin Fortid, saa maa jeg holde af ham. Og er det nu ikke forundt ham at ville det ene, der gør til en stor Mand, saa give Gud ham ret for Alvor at ville det ene fornødne — faa sin Sjæl frelst ved Troen paa Jesus.

Kærlig Hilsen til Louise og lille Emil fra Frøde og din hengivne Broder
Frederik.

VII.

Til disse Aars Tryk hørte ogsaa, at hans Hustru tit var meget svag; den ene af Sønnernes Fødsel havde nær kostet hendes Liv. En Søn døde i sit første Aar.

Og Økonomien kneb det med. Der var baade Byggegæld, og der skulde betales Pension af Indtægterne, saa Zeuthen maatte laane baade af sin Fader og andre for at komme igennem de Tider, hvor det kneb mest, især naar Sygdommen var til Huse.

Saa oplevede han i disse Aar at miste baade sin Fader og Moder. Først døde hans Fader, der med Aarene var blevet mere skrøbelig. Han havde betydet mere for Zeuthen, end mangen Fader har betydet for sin Søn. Det var et meget hjerteligt Forhold, der var imellem dem, men dette Forhold var i ingen Henseende betegnet med Blødsødenhed. Mundtligt og skriftligt var det Discussionstenen, der raadede, og naar de var sammen, kunde det snart høres, hvor Klingerne krydsedes. Men ingen paa Jorden agtede Zeuthen saa højt som sin betydelige, selvstændige, stilfærdige og dybt ydmyge Fader. Hans Prædiken var anderledes formet, end Sønnens blev det; men Sønnen bøjede sig for Sandfærdigheden og Dybden i Faderens Ord og havde dyb Respekt for den Maade, hvorpaa Faderen gjorde sin Præstegerning.

Da Faderen blev gammel, og det kunde mærkes, at Enden rykkede nær, er Sønnen baade Søn og Skriftefader, naar han skriver til sin gamle Fader.

Faderen døde 30. September 1874. Sin Moder fik Zeuthen Lov til at beholde i nogle Aar endnu. Hun døde i August 1881. Han savnede dybt hendes blide Væsen og hendes Kærlighed.

Et Par Breve, til Faderen kørt før dennes Død og til Moderen fra et af de sidste Aar af hendes Liv, siger maaske mere om Forholdet mellem Søn og Forældre, end mange Ord kan gøre det.

Everdrup, 2. August 1874.

Kære Fader! Gud lade sin Kraft fuldkommes i Din Alderdoms Skrøbelighed! Jo mindre Du formaaer at udrette i Verden, desto lettere bliver det vel for Dig at lade Gud virke Alt i Dig. Gid, mens det uadvortes Menneske fordærves, det indvortes, det inderste Menneske i Dig maa fornyes Dag for Dag! Jo mere Du maa give Afkald paa at være den travle Martha, desto mere kan Du vel som Maria concentrere Dig om det ene Fornødne, og det ene Fornødne er jo ikke noget, *vi skal gøre*; der er ikke nogensomhelst Gerning fra vor Side, der er absolut nødvendig til Salighed; det ene Fornødne er

at tage imod Guds Naade og lade den faa Lov til at gøre sin Gerning i os. Vi haaber, at Du nu maa faa en god, troende Kapellan, og at Du saa kan trække Dig tilbage fra Alt, som Du ikke kan gøre med Lyst. Saa kan Du fra Periferien trække Dig ind til det centrale. Det store Centrum i Historien og det store Centrum i et troende Menneskes Liv er Jesus Kristus. Fra dette Centrum skal Livskraften udstømme ogsaa til det periferiske, naar vi beskæftiger os med det, saasandt som vi skal gøre Alt i vor Herres Jesu Navn. Der skal være Liv og Christendom i Alt, hvad vi foretager os, Liv i Martha-gerningen saavel som i den stille Hvilen ved Jesu Fødder. „Alt, hvad I foretage Eder, det gør af Hjertet som for Herren, og ikke som for Menneskene!“ Men, naar man nu har virket med Liv og Lyst et langt Liv igennem, hvor maa det saa dog ikke være godt at trække sig tilbage og drikke af Livets Kilde. Naar vi har travlt, saa arbejder vi paa at overrisle Marken med Kildens Vand; naar vi hviler, saa sidder vi ved Kilden og drikker af den. Gid da den gode Hyrde nu paa Dine gamle Dage maatte lade Dig ligge i de skønne Græsgange og vilde lede Dig til de stille rindende Vande! Der var en Døende, der af sin Ven blev spurgt: „Kender Du mig?“, men han svarede „Nej“; af sin Hustru blev spurgt: „Kender Du mig?“ „Nej“; dernæst spurgte man ham: „Kender Du da Jesus?“ „Ja, ham kender jeg.“ Han havde glemt Alt, kun ikke det ene Fornødne. Livets Mangfoldighed var bleven borte for ham. Men naar vi har det ene Fornødne, saa skal alt det i Livets Mangfoldighed, der er noget ved, komme igen i en herligere Skikkelse, thi det ene Fornødne er som en Knop, der gemmer en Rigdom i sig. Jeg tænker, at denne Døende havde alle sine Venner gemte i det ene Navn, som han erindrede. Brorson synger jo:

„Mit Hjerte altid vanker
i Jesu Føderum,
Der samles mine Tanker
I deres Hovedsum.

Everdrup, 27. Januar 1879.

Tak for din Kærlighed mod mig, din ældste Søn, i den lange Aarrække, jeg har været paa Jorden. Nu er du snart en gammel Kone og kan snart haabe at faa Lov at forlade denne Jord, hvor Løgn og Had saa ofte har Magten, og hvor Sandhed og Kærlighed saa ofte bliver undertrykt, og kan rejse derhen, hvor Sandhed og Kærlighed evigt sidder paa Højsædet. Men for vor Skyld ønsker vi dog og beder om,

at Du ikke for snart maa komme til at gøre den Rejse, fordi, naar Du engang forlader Jorden, saa bliver der mindre Kærlighed og Sandhed hernede, end der er, saa længe Du er her.

Det gør mig ofte ondt at tænke paa, at Fader er saa lidt respekteret efter sin Død, og at hans Skrifter saa lidt læses. Skønt der er meget i Faders Theologi, som jeg ikke billiger, saa tror jeg dog, at ikke nogen af Faders samtidige er trængt saa dybt med sin Tanke som han. Den overfladiske Grundtvigianisme med dens uægte Sammenfiltrering af det kristelige og det menneskelige er i Mode. Ganske vist tror jeg, at der er noget, hvor Grundtvigianismen har haft Ret over for Fader, og hvori Fader har haft Uret; men denne Ret triumferes der ogsaa altfor meget over, og man forstaar slet ikke, hvad Faders Tanke var. Dog maa vi ikke klage, selv om Faders Navn skulde glemmes hernede, og helt glemt tror jeg nu ikke, at det bliver; vi ved, at det er skrevet i Himlen, og her paa Jorden har han da efterladt sig et godt ærligt Navn til sine Børn, selv om det ikke er saa berømt, som det fortjente at være.

VIII.

Men naar saa Zeuthen sad aller mest beklemt, saa kunde han, som Brorson siger det, netop derigennem eller derunder faa Glædens Harpe stemt, og det kunde bryde ud af ham med en Jubel over, at han ejede det, der var mere værd end hele Verden, og i sin aandelige Rigdom dog var blevet benaadet og sat saa højt op, at det opvejede alt det andet.

Et Par Udbrud, som han har betroet Papiret i sine Optegnelsesbøger, siger smukt og varmt, hvorledes han følte.

Hvor er jeg lykkelig, at jeg har fundet Sandheden. Ja, hvor jeg maa være glad ved, at det Ord, som jeg har prædiket, viser sig Dag for Dag mere paalideligt for mig, saa at jeg mærker, at hvad Gud kræver af mig, er kun dette: „lev i, hvad du har hørt, og vær glad og rolig.“ Det Ord, som det er blevet mig givet at tale, er det Ord, der har Magt over Døden. Hvor forfærdeligt maatte det ikke være for en Præst at komme til den Overbevisning, at han havde taget fejl og ikke alene selv var gaaet vild, men ogsaa havde vist andre vild. Men hvor mange Fejl jeg end har at bebrejde mig, det er dog min Trøst og Glæde, at jeg har vist Folk Vej til Himmerig. Gud give nu, at jeg ret maa tilegne mig mit eget Ord, fordi dette trods den menneskelige Skrøbelighed, hvori det er talt, dog er Guds Ord. (1875.)

Vi har faaet Erindringsmedailler om den Krig, i hvilken vi led Nederlag, og hvad er alle vore Minder og Erindringer andet end Minder om Nederlag. Mange holder af at se paa, hvad stort de har udrettet, og hvad godt de har gjort; derom drejer sig deres Erindringer. Jeg synes, at alle Minder og Erindringer maa fylde os med Ydmyghed. Jeg har ikke blot været med til at lide Nederlag i 1864, men hvert Aar, jeg har levet. Jeg sidder her som en aandelig Fallit-spiller og Overvunden.

Men jeg har dog ogsaa Mindet om, hvorledes Gud har vendt Nederlagene til Sejre, og hvorledes han har hjulpet mig igennem, saa jeg ikke spillede fallit, skønt min Dygtighed er langt mindre end F.'s. Saa lad det da være en Erindringsmedaille ikke om min Dygtighed, men om Guds Hjælp, hvorledes han har baaret mig igennem, og en saadan Medaille kunde jeg bevare ikke blot fra 1864, men fra hvert Aar, i hvilket jeg har levet.

VIBORG.

1885—1895.

I.

I September 1885 blev Zeuthen kaldet til Stiftsprovst i Viborg samt Sognepræst for Domsognet og de dermed forbundne Annekser, Asmild og Tapdrup.

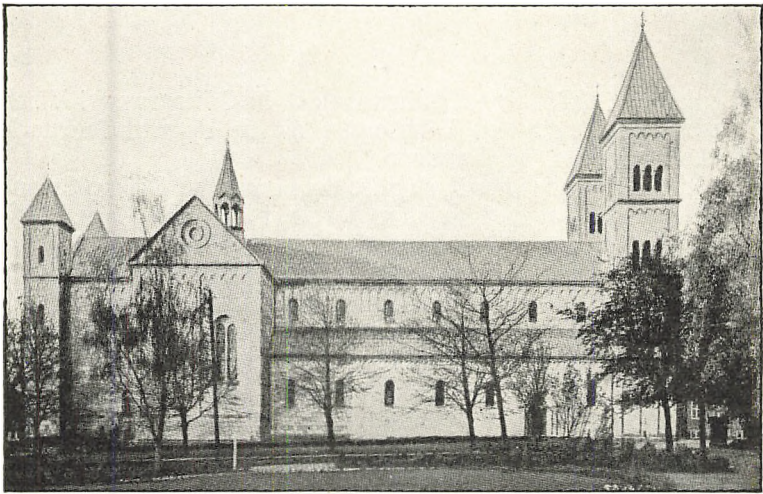
Naar han kaldtes hertil, skyldes det utvivlsomt Biskop Swanes Indstilling, da Sagen blev ham forelagt af Ministeriet. Naar Biskop Swane, der selv stillede sig meget køligt og kritisk over for saavel Grundtvigianisme som Indremission, kunde ønske, at Zeuthen blev hans Stiftsprovst, har det sikkert haft sin Grund i Swanes Kendskab til Zeuthen og hans Fader fra Sorøtiden, og til Zeuthens Slægtskab med Swanes Forgænger, Biskop Laub, hvis Søster var Zeuthens Moder. Swane har set paa Zeuthens kirkeligt aristokratiske Afstamning og ment, at han i ham vilde faa en Mand, der kunde faa Betydning for den akademisk dannede Del af Viborg Bys Befolkning. Han har vel nok ængstedes for Zeuthens Forbindelse med Indremission, men har tænkt, at det akademiske hos Zeuthen vilde virke forsonende over for Paavirkningen fra Indremission. Men han har utvivlsomt ogsaa haft Lyst til, at der skulde lyde en stærk Forkyndelse i Stifts-staden, saa der kunde blive mere Liv, end der var. Thi dette forstod Swane. Men Zeuthens Prædiken har alligevel Gang efter Gang været ham for kras.

I Egenskab af Stiftsprovst indsatte Zeuthen sig selv og begyndte straks med at sætte Basunen for Munden, saa det kunde høres, at her var en Prædiken, hvori der var Kræfter. Det blev bl. a. ikke saa lidt omtalt, at han i sin første Prædiken havde udtalt, at man maatte ikke vente at træffe ham i Middagsselskaberne, thi han var kommet for noget andet.

Det fortælles, at Biskoppen efter hans første Prædiken skal have udtalt: Man skulde mene, at der ikke før havde været Kristne i Viborg.

Ved Indsættelsen var Zeuthens Efterfølger som Kapellan i Udby, Pastor Theodor Møller, ogsaa tilstede i Præstekjole. Han var da Sognepræst i Hjerk-Harre i Salling og havde ogsaa, ganske vist uden noget Haab om at faa Embedet, søgt Stiftsprovstiet. Han vilde ved sin Tilstedeværelse betegne, at han ønskede Zeuthen alt godt i hans Stilling og vilde hædre sin kære Ven.

Da Gudstjenesten var forbi, gik Pastor Møller op til Lysestagen, hvor Zeuthen stod, og ønskede ham til Lykke. Zeuthen slog sine Arme om ham og kyssede ham.

Viborg Domkirke.

Det var for Zeuthen noget nyt, han var kommet til, da han nu begyndte i Viborg. Byen var meget konservativ, præget af sin Embedsstand, idet der baade var Garnison, Overret, Stiftsøvrighed og Latinskole. Og der var ikke meget bevidst kristent Liv. Biskop Laub var for mange det Ideal, man saa hen til. Hans fromme Vandel og smukke Personlighed, hans Hjems Hygge og hans Kærlighed over for Mennesker, hans humane Interesser og hans smukt formede Prædiken, der gik paa det centrale, men nærmest i Betragtningens Form, paavirket som han var af Mynster og forbundet i Venskab med Martensen — det havde angivet Takten for dem, der tænkte over de Ting. Forgæves havde Rektor Lefolii ikke virket ved Latinskolen; han havde præget sine Drenges saavel som sine Lærere, og han havde skabt sig Anerkendelse baade som Personlighed

og som Kristen. Swane havde været Stiftsprovst i en Aarrække og med sin Ordenssans og Myndighed virket til Respekt for Kirken. Der sad enkelte Mænd af højere Kultur, som vilde være deres Kristendom bekendt, saaledes Assessor i Overretten Hansen, der senere blev Højesteretsdommer; men meget aktivt Liv var der ikke. „Dansk Samfund“ havde holdt en Række Møder, hvor bl. a. Pastor Bruun fra Levring var kommet og havde talt, men det havde ikke sat kendelige Spor.

Kort i Forvejen havde Missionær Poul Jensen Holk faaet Ansættelse som Indremissionær i Byen. Han var en som Prædikant meget vel udrustet Mand, uforsagt, paagaende; han satte i Sandhed Ploven i Jorden. Men den højere stillede Del af Befolkningen regnede ikke en saadan Lægprædikant, og han led megen Spot.

Der var ogsaa en lille — og voksende — Kreds af Indremissionsfolk. Men mange var det ikke.

Inde i Byen boede Gartner Brostrøm og hans Hustru, som var kommet fra Sverrig og under megen Fattigdom arbejdede for Guds Rige. Han arbejdede for en ganske lille Gage, en Tid 10 Kr. om Ugen, i et stort Gartneri. Hun arbejdede med, lugede, gik fra Planteskolen hjem og lavede Mad, gik derfra atter til Planteskolen, opdragede en stor Skare dygtige Børn, fik dem trods al Fattigdom holdt i Betalingskolen, og naar Klokkeren var 8 om Aftenen, var Huset ryddet og aabent for alle de Soldater, som vilde benytte det som deres Hjem.

Oppe i Overlund boede Ane og Vilhelm; hun gik under Navnet „Hellig-Ane“. Der var især meget faa Mænd, nogle unge eller yngre, men ingen af Betydning i det større Borgersamfund.

Poul Jensen Holk holdt Møder i Gymnastiksalen til den gamle Skole. Sammen med Pastor Glarbo, Sognepræst ved Søndre Sogns Kirke, havde han stiftet en Ynglingeforening, hvor de to senere Indremissionærer Anders Mathiasen og Sørensen bl. a. holdt til.

Der var dem, der var begyndt at lytte til dette ny. Men det hele var saa smaat. Og naar Vilh. Beck talte om Viborg, kaldte han Byen: Hovedstaden i de dødes Rige.

Her kom nu Zeuthen. Han kom med megen Ængstelse. Men med Tro til Gud.

Everdrup, 10. Septbr. 1885.

„Jeg har idag hørt, at Ministeren har indstillet mig til Stiftsprovsteembedet i Viborg. Det ryster og griber os begge dybt. Sorgen ved at forlade Everdrup er *vis*; om jeg vil gøre andre glade i Viborg, og om jeg selv vil blive glad der, er

uvist. Men Gud ske Lov, det er *vist*, at Gud er i Viborg saa vel som her . . .“

Han havde levet i de landlige Forhold i Udby og Everdrup gennem sine Ungdoms- og bedste Manddomsaar; han var præget dybt af Pietismen i Everdrupkredsen, og han havde længtes efter at komme i Forbindelse med Kredse af anden Støbning. Han havde ønsket at have mere Horisont, og han vilde dog vedblive at prædike det samme afgjorte Evangelium ogsaa i de ny kulturmæssigt højere daglige Forhold.

Det maatte komme til at skære, og det gjorde det.

Hans Prædiken syntes alvorlig i en anden Forstand, end man var vant til, paagaende, ensidig som den var, og saa stillede han sig sammen med Indremissionæren og den lille Kreds af ligesindede; det var noget af Bruddet med det tilvante, som undrede Folk og skræmmede dem.

Han følte selv stærkt det uvante baade i de ny Opgaver, som hans Embedsstilling bragte med sig, og i det ny blandt de Mennesker, som han færdedes iblandt. Men han tog fat med frejdigt Mod og fuld Iver i Tillid til, at Gud havde kaldet ham hertil, og at hans Ord vilde ikke vende tomt tilbage. Og han havde Betingelser for at slaa an i de fra Landforholdene saa forskelligtartede Forhold. „Zeuthen har mere end eet Udtræk.“ sagde gamle Provst Paludan-Müller om ham, og det viste sig at passe.

Viborg, 14. November 1885.

„Du kender vel Historien i Dommernes Bog om Træerne, der vilde salve en Konge over sig. Men Olietræet vilde ikke forlade sin Fedme, Figentræet ikke sin Sødme, Vintræet ikke sin Most for at svæve over Træerne; derimod blev Tornebusken Konge. Nu er jeg bleven Stiftsprovst, og jeg kan ikke nægte, at mens jeg er glad ved at være bleven Præst i Viborg, fordi her er en stor Mark at arbejde i, mange, som jeg kan være Olietræ, Figentræ og Vintræ for, saa er jeg ikke glad for de mange ufrugtbare Tornebuskeforretninger, som følger med at svæve over Træerne. Ligesom i Logikken Almenbegreberne med det større Omfang har mindre Livsfylde end de enkelte konkrete Ting, saaledes har ganske vist en Biskop og en Provst et større Omfang at regere over, men han faar let en mindre Frugtbarhed. Vi skal gøre de Forretninger, som de andre Præster nyder godt af, men er for gode til selv at gøre. Efter at være bleven Stiftsprovst, forarger jeg mig mindre over, at Paven kaldte sig servus ser-

vorum Dei¹⁾, thi baade Biskop og Stiftsprovst i Viborg er servi for de andre Præster, og mens maaske Biskoppen kan blive verbi minister²⁾ for dem, saa er jeg i Grunden servus i den Forstand, at jeg skal gøre Skrivearbejdet og udføre Regnskabsførelsen for dem. Men Luther fejede jo Gulv i Klostret for de andre Munke, og det er dog vel mere at være Skriver end Gulvfejer. Men som sagt, Præstegerningen her har jeg godt Mod paa, og jeg tror, at Herren har stillet mig her, hvorfor jeg ogsaa vil tage Besværlighederne paa mig. Lidt Liv er her i Byen, og her er vist mindre bevidst Modstand end i de større jyske Byer. Onkel Otto, Swane og flere af Præsterne har kunnet holde Kirken i Respekt og Agtelse...“

December 1885.

„Onkel Otto og Swane har opdraget Befolkningen her til en Respekt for det hellige og en Gudsfrygt, som jeg ikke tør kalde blot udvortes; men dog er her meget mindre af, hvad jeg kalder Liv end, hvor jeg kom fra. Her er intet Samfund mellem de troende. I de sydsjællandske Byer, hvor Befolkningen vist gennemgaaende er mere ukirkelig end her, er der saavel mellem Indremissionsvenner som mellem Grundtvigianere meget mere kirkeligt Samfundsliv end her. — Idealet her, som dog faa eller ingen naar, er Laubsk Fromhed og Inderlighed; men at der er Forskel paa Guds Børn og Verdens Børn, at der ikke blot er en kvantitativ Forskel mellem de mere og de mindre fromme, men en kvalitativ mellem troende og vantro, ved man ikke meget af. Denne kvalitative Forskel, tror jeg dog, er noget mere betonet af Swane end af Onkel Otto, og Grænsen er visselig ogsaa draget bestemt i Pastor Glarbos Prædikener, der er særdeles gode; men Ordet er ikke rigtigt trængt igennem.

Imidlertid er det jo godt, at her er noget at arbejde i. En jysk Pige trøstede mig godt med at sige, at „de vantro er jo dem, som de troende kommer af“. Virkelig her er Stof nok; jeg er i den Henseende som en Billedhugger, der sidder i et helt Marmorbrud. Nu kommer det an paa, om jeg er en Billedhugger, der kan faa noget ud af dette Stof.“

II.

Saa tog han da fat.

Om Søndagen prædikede han 2 Gange, idet der var to Tjenester i Domkirken, og han havde begge sine Annekskirker, saa

1) Guds Tjeneres Tjener. — 2) Ordets Tjener.

der var Arbejde nok til ham og Kapellanen ved Domkirken. Søndag Eftermiddag anvendte han om Sommeren til Friluftsmøder, paa Borgvold, i Klosterhaven, i Plantagen paa den anden Side Søen, eller hvor det nu kunde falde, og det kunde ske, at han efter disse tre Tjenester om Aftenen ogsaa mødte oppe i Ynglingeforeningen eller hos de unge Piger. Han plejede da til disse Møder at benytte Tanker af Evangeliet, ikke saaledes at han gentog sig selv, men saaledes, at han uddybede, hvad han havde taget frem i sin Prædiken, og den, der hørte ham flere Gange samme Dag, fik altid noget nyt med hver Gang og blev, ved at det drejede sig om det samme, paa en særlig grundig Maade sat ind i Evangeliets Tanker, saa de ikke let blev glemt i den Uge, der kom.

Det var ham paa en Maade ikke let personligt at vinde ind hos Folk. Det var hans Væsen, der gjorde, at han ikke straks vandt Mennesker for sig. Man syntes, at han var kold. Der var baade noget bøst over ham og noget kejtet. Naar han traf en, som han ikke var sikker paa at kende, kunde han sige saa bøst: Hvem er De? Og naar Mennesker søgte ham, kunde han kejtet glemme at vise dem det Hensyn, som man var vant til, f. E. glemme at byde dem at sidde ned. Folk kunde sidde i hans Dagligstue, hvortil han havde indbudt dem, og han sagde ikke et Ord, saa det hele blev saa pinefuldt, og lige med eet kunde han saa buse ud med et Spørgsmaal om noget, der angik Tro og Liv, og hvis der blev svaret derpaa, saa det fangede hans Interesse, kunde han fænge, og saa var det ikke til at blive færdig, saa det kunde blive Midnat, før man kom til at bryde op. Han var ikke praktisk, maaske fordi han var saa ganske ærlig. En Kvinde bad ham se op til hendes syge Fader, tale med ham, maaske holde Altergang for ham. Han kom straks, men indledte med at sige: Deres Datter har været hos mig og bedt mig om at komme og tale med Dem. Det var ikke det, Datteren ønskede; det var at falde ind i Huset med Døren.

Men han vandt Menneskers Respekt.

Han sparede ikke sig selv.

Han besøgte meget de syge, talte med dem om deres Gudsforhold, læste for dem, forlod aldrig Sygestuen uden at have sunget for den syge, sang bl. a. tit Salmen: „Det koster ej for megen Strid en himmelsindet kristen Sjæl at blive“, og han var trofast til at komme, Aar igennem.

Hver Tirsdag samledes den lille Kreds af Indremissions Venner til et Opbyggelsesmøde eller et Samtalemøde. Zeuthen var der altid, naar der ikke var Hindring for ham, som gjorde det umuligt. Først samledes man i Skolernes Gymnastiksal, siden

blev Menighedshuset Samlingssted. Han var meget for sine Konfirmander. Han begyndte tit sin Konfirmandundervisning med Salmen „Rind nu op i Jesu Navn“ — og den Maade, hvorpaa han bl. a. sang Verset: „Gid, min Gud, jeg kunde saa Dagen i din Frygt begynde“, betog de unge. Den sidste Gang delte han Holdet, Drengene for sig og Pigerne for sig, og talte saa bl. a. alvorligt til Pigerne om, hvilke Farer der lurede paa dem, og bad dem vogte sig. Han underviste sine Konfirmander i sin Havestue, og nogle af dem syntes, at det var en hel Højtid at skulle hen til hans Undervisning.

Sammesteds holdt han ogsaa til Tider Samtalemøder, stod da ved Døren og tog imod hver enkelt af dem, der kom.

Hans Prædiken var en Prædiken om Synd og Naade, Omvendelse og Syndernes Forladelse; den havde næsten altid to Dele, en til dem, der skulde vækkes, og en til de allerede troende. Han vovede sig aldrig ud i det uforsvarlige, skønt hans Prædiken var meget afgjort — det var Kerne altsammen i hans Prædiken; der var ingen Avner.

Hans dybe Alvor, naar han prædikede, gjorde et stærkt Indtryk paa Mennesker. Han kunde undertiden raabe enkelte Ting ud over Forsamlingen, saa man lyttede betaget dertil, fordi han var selv betaget deraf, og derfor virkede hans Prædiken levende opbyggende. Men det hele var enfoldigt i Fremsættelsesmaaden, idet han gjorde efter, hvad han sagde, at man maatte ikke holde Føden højere, end at Lammene kunde tage den.

Hans Tilhørere agtede ham. De følte, at der stod en Mand bag ved Ordene, som en af dem engang udtrykte det: „Det maa man lade ham, at han tror selv, hvad han siger.“

Han fik derfor ogsaa straks sin Kirke fuld og modtog megen Paaskønnelse, hvilket bl. a. gav sig Udtryk ved hans Sølvbryllup.

Hans Tilhørerskare i Domkirken var meget forskelligartet, fordi den dels bestod af hans jævne Venner, dels af nogle af Borgerskabet og endelig dels af nogle af Akademikerne i Byen. Han var stærkt optaget af ikke at prædike saaledes, at den højt kultiverede for hans Prædikemaades Skyld skulde vende Guds Ord Ryggen; men han følte det stadigt som sit Ansvar at prædike saaledes, at de mindste kunde fatte det. Hertil svarer ogsaa, hvad der fortælles, at han har sagt, da en udtalte, hvor betydningsfuldt det vilde være, om en af de højest stillede vilde omvende sig og blive en bekendende Kristen: „Jeg tror, at det var bedre, om en af Byens mere kendte Købmænd vilde blive et troende Menneske.“

Han var ogsaa flittig til at besøge Folk i deres Hjem. Men han havde ikke sjælden Vanskelighed ved at faa begyndt, vel

nok fordi han ikke ønskede at begynde med den blotte Konversation, og fordi han tit savnede Sangbund for at begynde med aandelige Ting.

Men naar han fik begyndt, havde han Evne til at tale med Mennesker, saa det ramte, og det var da praktisk Tale. Han talte med dem ikke alene om Synden, men ogsaa om Synderne og Hjælpen imod den og dem. En af hans Venner, der længe havde været dybt bekymret, trøstede han med at tale om de to Vidner, Blodet og Vandet, Jesu Død og Daaben til denne Død, de „to Vidner, som man kan stole paa“.

Til Tider var han trykket af Forholdene og gav dette Udtryk i sine Breve, og det var ham da en Vederkvælgelse at lægge Byrden bort et Øjeblik ved at skrive til sine Venner.

Februar 1887.

Her er stillestaaende Vande, ingen Energi og Virkelyst og utrolig Uvidenhed om de aandelige Bevægelser, som er gaaet igennem Folket. Og om vor kære Onkel Ottos Styrelse af Viborg Stift finder jeg, at Præstens Ord i Hostrups „Intrigerne“ kan anvendes — og ikke tages i bedste Betydning: „Min Menighed jeg skærmede troligt mod Verdens forvirrede Larm.“ Han har konserveret Stiftet saa godt mod alle Bevægelser, at selv en saa besindig Mand som Prof. Madsen har mærket Himmerland og Lolland som de sorteste Pletter i Danmark. Kun i Salling har der været noget grundtvigsk Liv. Fra Viborg er der ikke udgaaet levende Vande til Stiftet.

23. September 1887.

I Vesthimmerland er den himmelske Ild kastet ud — gid man kunde vogte den, at den ikke skulde blusse vildt og fortære Mennesker i Stedet for at varme dem. Her har jeg nok at gøre med at kaste Ilden, som ikke ret vil fænge i den ærværdige historiske By, som i saa mange Aarhundreder af Bispers og Præsters Eksempel har lært, at det gaar ikke saa strengt til, som Præsten prædiker.

21. Marts 1888.

Jeg staar overfor et Bjerg af Vantro, Verdslighed, Ukendskab til aandeligt Liv, som jeg synes, at det er umuligt at komme igennem, især da der er nok af alle tre Ting i mig selv — og dog maa jeg ikke sige: Gid jeg var blevet i Everdrup. Jeg vil ikke ønske mig tilbage i „Gosen“, men se fremad, selv om der synes at være en Ørk at gennemvandre. Herrens Herlighed viser sig i Skyen over Ørkenen — derfor en avant.

Det værste er dog Fejgheden og Pjalteriet hos mig selv, der gør, at jeg ikke tør revse det saaledes hos andre, som det fortjener, idet jeg er bange for at rammes af Ordet: „Du derfor, som lærer andre, lærer du ikke dig selv“ (Ro. 2, 21). Paa Grund af Pjalteriet hos mig selv holder jeg ikke af at tale om mine egne Forhold. I et Brev til min Broder i Sverrig, som jeg skrev forleden, rodede jeg mig dybt ned i Pessimisme og Melankoli, fordi jeg skrev om mig selv og mine egne Forhold; derfor er det, at jeg holder mine Breve til dig saa objektive; det er som en forfriskende Udenlandsrejse, bort fra Frosten: tjenstlige Skrivelser og behagelige (sic) Meddelelser, bort fra Stiftsøvrighed, Enkekasse og Byraad o. s. v., at rejse ind i Ideernes Rige. Dog ogsaa her kan gøre sig en Blødgørelse gældende. Dog som en Ferierejse maa man nok engang imellem rejse ind i Ideernes Rige.

Jeg talte igaar med Konfirmanderne om Helliggørelsens Vækst og var nær falden i Staver under Undervisningen ved at spekulere over det underlige Forhold mellem Væren og Vorden. Man er jo dog i Grunden kun noget, idet man vorder. Stilstand er i hvert Fald ikke Liv, som forudsætter Bevægelse, Vækst. Man har haft saameget imod, at Schelling taler om en vordende Gud og erklæret dette for Pantheisme. Men en Gud, der ikke vorder, som der ingen Bevægelse er i, er jo en død Gud. Pantheisme bliver det først, hvis man siger, at Gud først gennem en Vorden bliver Gud, hvis hans Guddommelighed ikke har Prioritet forud for al Vorden.

III.

Naar man kendte Zeuthen, kunde man sige sig selv, at det vilde ikke vare længe, inden hans afgjorte Meninger maatte føre ham i Modsætning til Folk i Byen paa den ene eller anden Maade, baade fordi han gerne vilde have sit Flag saa tydelig hejst, at enhver kunde se, at her var noget andet end „den bestandige Borgerlighed“, dels fordi han ikke kunde lade være at udsætte sin Person, naar han havde en Mening om en eller anden Ting. Han kunde ikke strides for at faa Ret; man kunde snarere sige, at han kunde strides for at faa Uret; men hans Naturel maatte føre ham ind i Kampene.

Det første, han oplevede, var, at han i 1888 i Avisen angreb Danseundervisningen ved Latinskolen, fordi den var tvungen, idet han fremhævede, at for Vestjyderne, der udgør Hovedmassen af Skolens Disciple, vilde det efter den i deres Hjem herskende religiøse Anskuelse være en Samvittighedstvang, der blev

dem paalagt ved, at de skulde deltage i Undervisningen, og fordi Undervisningen dreves paa den Maade, at Piger, eller som Rektoren i Programmet havde kaldt dem: Damer, deltog deri, hvorved ugentlige Smaaballer blev arrangerede, der kan være Planteskoler for Koketteri.

Kort efter meddelte han Rektor, at hans ældste Søn samme Vinter skulde gaa til Konfirmationsforberedelse, og han ønskede ikke, at hans Søn samtidigt skulde gaa til Konfirmationsforberedelse og Danseundervisning.

Dette var kun en Forpostfægtning. Efter den kom Ting, der satte Sindene i stærkere Bevægelse.

IV.

I Viborg havde cand. theol. Plenge i 1890 slaaet sig ned som Skolebestyrer for en privat Skole.

Han udgav et Tidsskrift, „Israel og vore Dage“, hvori han gjorde sig til Talsmand for sin Opfattelse af det gamle Testamente og dets Skrifers Affattelsestid.

Zeuthen havde overfor forskellige udtalt sig med Ængstelse om det farlige i at sende Børn i Plenges Skole, dels paa Grund af hans Standpunkt over for det gamle Testamente, men især paa Grund af Plenges hele subjektivistiske Opfattelse. Disse Zeuthens Udtalelser var kommet Plenge for Øren, og han tilskrev da Zeuthen et Brev, hvori han beskyldte Zeuthen for systematisk at forfølge sig.

Zeuthen gik da en Aften op til Plenge og sad længe og talte med ham. Plenge gjorde paa Zeuthen et meget sympatethisk Indtryk. Hvor lidt enig han end var med ham, fik han dog et stærkt Indtryk af et „overordentlig ærligt, vistnok ogsaa oprigtigt troende Menneske“, og Zeuthen følte sig betyngtet af at volde ham Besvær, ikke mindst, at han gjorde ham det økonomisk vanskeligt, fordi hans Opposition mod Plenge maatte hindre Tilgang til hans Skole. „Nogen Uret bliver deri, thi jeg er vis paa, at der i Plenges Religionsundervisning er mere Alvor og Inderlighed end i det meste af det, Seminaristerne leverer. I en vis Forstand føler jeg, at jeg gør Manden Uret; men paa den anden Side kan jeg dog ikke kalde ren Lære, hvad jeg mener er forkert... Jeg trøstede Plenge med, at naar han vilde gaa i de gamle Profeters Spor og opponere mod Præsteskabet, der lagde Byrder paa andres Skuldre, som de ikke selv bar, saa maatte han ogsaa finde sig i at lide lidt af det, som de gamle Profeter led af Præsternes Modstand og Forfølgelse.“

Zeuthens egen Mening om Sagen, som den fremdroges af

Plenge, var, at troende Mennesker maa først og fremmest se, hvorledes Jesus stiller sig overfor det gamle Testamente, og han bygger paa det og gaar ud fra, at det er en guddommelig Aabenbaring. „Der staar skrevet“, siger han i Fristelsen og støtter sig selv i denne svære Stund til det gamle Testamente. Og naar der spørges, hvorledes det er muligt at tage indbyrdes modstridende Beretninger som troværdige alle, da svarer Zeuthen, at alle disse Vanskeligheder havde Kristus sikkert set, thi der er dem af dem, der er saa tydelige, at man ikke behøver at være Videnskabsmand for at kunne se dem, og dog taler Kristus om det gamle Testamente som en Aabenbaringsbog. Derfor vil Menigheden lade Kritikerne gaa deres Veje; men Menigheden vil altid søge til det gamle Testamente som til en Bog, der giver sikker Vejledning om de første Ting: Skabelse, Syndefald, Israels Udvælgelse til Guds Ejendomsfolk, Israels Lov, hvis aandelige Indhold gælder til alle Tider.

Plenge averterede derefter en Række Foredrag i sin Skole om Israels Historie (begyndende den 18. Februar 1891). I sit Indledningsforedrag hævdede Plenge, at Affattelsestiden for Skrifterne i det gamle Testamente var langt senere, end man almindelig tænkte og antog, og udtalte, at paa flere Steder var det gamle Testamente i Uoverensstemmelse med Naturvidenskaben. Efter Plenges Foredrag tog Zeuthen Ordet og afæskede Plenge en Udtalelse om hans personlige Stilling til Kristendom, hvor- efter Pastor Glarbo udtalte, at Bibelkritikkens tidligere Resultater ikke havde vist sig saa sikre, som Plenge havde paastaet. I sit Svar henviste Plenge angaaende sin personlige Stilling til, at han havde aabnet Mødet med at lade afsynge Salmen: „Velsignelse al Jordens Tarv“. Zeuthen replicerede hertil, Plenge svarede, og saaledes endte denne Foredragsaften.

Kort efter holdt Pastor Glarbo i Skolens Gymnastiksal et Foredrag om „fri Tro og fri Tanke“ med særligt Hensyn til Artiklerne i „Israel og vore Dage“; i dette Foredrag fastholdt han Skriften som Guds Ord og angreb Plenges Kritik.

Plenge opfordrede nu saavel Zeuthen som Glarbo til at lade deres Foredrag trykke i hans Tidsskrift, for at han kunde imødegaa dem overfor en kompetent Læsekreds. Men hertil følte ingen af dem nogen Lyst. Plenge bebudede da Udgivelsen af et særskilt lille Skrift, hvori han vilde fremsætte sit og sine Modstanderes Standpunkt.

Kort efter afholdt Overlærer Bahnson to Foredrag om „vore Dages Vantro“, dog uden nogen direkte Forbindelse med de af Plenge fremsatte Udtalelser.

Sagen synes iøvrigt ikke at have haft større Virkninger.

Zeuthen fortalte siden om en Borger i Byen, der havde meldt sit Barn ind i Plenges Skole, fordi Stiftsprovsten havde fra-raadet dette; det voldte ham en hel Fornøjelse, naar det, han gjorde, havde den modsatte Virkning af den tilsigtede. Og han og Plenge kom til at staa i et meget smukt Forhold til hinanden, fordi de respekterede hinanden, og af og til saa man Plenge i en Krog i Kirken, hvor Zeuthen prædikede.

14. December 1891.

Personlig anser jeg Plenge for en ærlig, modig og vistnok ogsaa kærlig Mand; jeg ærer ham som en Mand, der baade har en Overbevisning og tør sætte sit Liv ind derpaa — og sandelig den Slags Folk er der ikke mange af. Men det er sørgeligt, at det maa taales, at Folkekirkens Børn modtager en Religionsundervisning, der i den Grad afviger fra Folkekirkens Lære som Plenges.

Jeg kan med Sandhed sige, at jeg strider mod Plenge uden Had. Du ved, at jeg altid har en vis Sympathi for radicale Mennesker. Det er underligt, at det altid er dem, som jeg holder af, som jeg kommer i Strid med. Plenges Løsen er: „den fri Tro og den fri Tanke“ eller maaske det er i modsat Orden. Den fri Tanke er der Mening i; den fri Tro er en meningsløs Ting, thi i Begrebet Tro ligger, at jeg underordner mig og altsaa lader mig binde til og af den, paa hvem jeg tror... Der er flere Tegn til, at den rationalistiske Storm trækker op over vort Fædreland; Plenge er en af Stormfuglene, skønt han vel egentlig ikke selv kan kaldes Rationalist.

V.

Saa kom Striden om Missionshuset.

I Juni 1890 havde Zeuthen været i Randers for at nedlægge Grundstenen til det ny Missionshus Saron, der skulde afløse det først byggede, som var blevet altfor lille.

En Del af hans Venner i Viborg havde været med i Randers, deriblandt Anders Mathiasen, som var Formand paa Tømmerpladsen. Hvad de havde oplevet i Randers ved den Lejlighed, fængede i dem, og man besluttede da, sikkert med Anders Mathiasen i Spidsen, at søge at faa bygget et Missionshus ogsaa i Viborg.

Nede i Gravene i Frk. Bergs Privatskole samledes man da for at tale om Sagen. Ogsaa Zeuthen var indbudt og kom tilstede. Han opgav en bestemt Sum og udtalte, at hvis man kunde samle denne Sum sammen, vilde han gaa med. Skønt der kun

var cirka 30 Mennesker tilstede, tegnede man sig med største Begejstring for sine Bidrag, og allerede samme Aften blev der tegnet et meget betydeligt Beløb. Man gik derefter videre, lod affatte Lister og samlede ind. Af 75 Bidragydere, mest Kvinder, tegnede 4182 Kroner at indbetale i Løbet af 5 Aar. Der var dem, der ofrede et eller andet for dette Formaal. En gammel Kone besluttede sig til ikke at bruge Sukker i sin Kaffe; i et Hjem opgav man en Sommerferierejse for at kunne give Beløbet, der skulde være anvendt til den, til det ny Missionshus. Kort sagt, man samlede med største Varme om Tanken, og naar man var sammen, kom man af sig selv til at tale derom. Saa varede det da ikke længe, før Sagen kom til Biskop Swanes Vidende. Men et Missionshus kunde Swane efter sin hele Stilling ikke ønske. Og han satte sig da straks i Gang for at faa det hindret. Det Hus, han ønskede bygget, skulde være et Menighedshus, et Hus, som Menigheden ejede, og i dette kunde saa alt kristeligt Arbejde samles, ogsaa Indremissions, og derved var man saa fri for Splittelsen, fri for, at Kirkelig Forening for Indremission, en Forening, paa hvis Styrelse og Fremgangsmaader man var ganske uden Indflydelse, fik sin Borg bygget i Byen.

Biskoppen samlede først en Del af dem, der stod ham kirkeligt nær, og fik deres Sympathi for Sagen „Menighedshus“; derefter gik han til Zeuthen og satte ham Stolen for Døren: han vilde ikke have et Missionshus, han vilde have et Menighedshus. Zeuthen protesterede, men Swane fastholdt sit og anvendte det Argument, at Zeuthen, da han aflagde sit Provsteloft, havde lovet, at han vilde være sin Biskops Medarbejder, og saa maatte han ikke her indtage sin egen Stilling, men han maatte støtte Biskoppen. Heroverfor bøjede Zeuthen sig.

Saa indbød man (Swane, Præsterne Glarbo og Darre, Borgmester Bruhn, Overretsassessorerne Hansen og Lautrup, Overlærerne Bahnson og Bang, Oberstløjtnant Holst og Kaptajn Orlik og en Del af Byens mere betydende kirkelige Borgere) til et Møde paa Raadhuset d. 13. April 1891 for at samles om Tanken at bygge et Menighedshus, hvor de forskellige Virksomheder saasom Bibellæsning, gudelige Forsamlinger, kirkelige Foredrag, Ynglingeforening og Tjenestepigehjem, Børnegudstjeneste og Menighedspleje i Fællesskab kunde faa et Hjem, og Stiftstidende, redigeret af den kristeligtsindede Redaktør Angelo, udtalte Haabet om, at man nu maatte kunne enes herom, og at Indremissions Venner vilde opgive deres Planer om at bygge Missionshus.

Den 11. April meddelte Zeuthen i en Opsats i Stiftstidende,

at han havde tænkt at give Møde paa Raadhuset den 13. for at udtale sig om Sagen, dels som Domsognets Præst, dels som Talsmand for den Del af den levende Menighed i Byen, som havde indsamlet Bidrag for at bygge et Missionshus; men da det var blevet ham tilkendegivet, at der ikke ved Mødet paa Raadhuset vilde blive givet Lejlighed til Discussion, agtede han nu at udeblive, da han ikke i Følge sin Stilling kunde tænke sig at være tilstede som taus Tilhører.

Imidlertid forandrede dog Zeuthen denne sin Beslutning, efter at Assessor Hansen en Formiddag før Mødet var kommet op til ham og fra Biskoppen havde tilbudt Discussion paa Mødet. Da dette kom gennem den kloge og fromme Mand, som Zeuthen satte saa megen Pris paa, kunde Zeuthen ikke staa derfor, og han mødte derfor.

Biskoppen havde paa anden Maade været virksom for sin Plan. Han havde saaledes forhandlet med de fire Mænd inden for Indremissionskredsen, som førte an i Tankerne om at bygge Missionshus, meddelt dem, at han tænkte at bygge Menighedshus, og bedt dem om at ligge stille med deres Tanker, indtil han havde talt med Stiftsprovsten, og kort efter kom i Aviserne Opfordringen til Mødet paa Raadhuset om at bygge Menighedshus.

Dernæst indbød Redaktør Angelo en Søndag Formiddag Missionsudvalget til sig og bad dem om at lade deres Tanker ligge, idet han sagde, at Navnet var jo ligegyldigt, naar det, der byggedes, kunde blive et Sted, hvor det Arbejde, som ogsaa de ønskede, kunde gøres, og forklarede dem, hvor vanskeligt det vilde blive samtidigt at skaffe Penge til begge Husene.

Ved Raadhusmødet, hvor der var samlet overordentlig mange Mennesker, fremlagde Biskop Swane Sagen. Kort efter at Mødet var begyndt, traadte Zeuthen ind i Salen og blev meget venligt og lydeligt hilst af Biskoppen. Derefter meddelte Biskoppen, hvorledes man tænkte sig Huset rejst og benyttet, hvorledes der var blevet forhandlet med Indremissions Venner; at man var villig til i Bestyrelsen at indsætte flere af Indremissions Venner paa Stedet, at det i Lovene vilde blive sikret, at Huset kun brugtes til kirkelige Formaal, men at det maatte kræves, at Huset ejedes af Menigheden og ikke tilskødedes fremmede. Forhandlingerne med Indremissions Venner var, meddelte han, desværre bristede, men Biskoppen lagde dem indtrængende paa Hjerte, da Tanken om Menighedshuset var traadt frem i Handling, nu at slutte sig til.

Derefter fik Zeuthen Ordet. Han skildrede først Indremissions Virksomhed, karakteriserede Indremission som et nødven-

digt Salt i Kirken, der havde sine Spor rundt om i Landet og i de senere Aar havde bygget Missionshuse som Udgangspunkter for sit Arbejde og saaledes ogsaa havde tænkt at bygge Hus i Viborg.

Men han var klar paa, at der maatte ikke bygges to Huse samtidigt, og da det derfor var nødvendigt, at den ene Part gav efter, maatte dette jo være den fornuftigste, der gjorde det. Da Menighedshustanken var saa langt fremme og støttedes af Stiftets Biskop, raadede han Missionsfolkene til at opgive deres Plan og udtalte, at det vilde være trodsigt, om de vilde fastholde den.

Assessor Hansen takkede Zeuthen, hvortil Redaktør Angelo sluttede sig, og Zeuthen udtalte tilsidst, at han kunde ikke hindre, at der byggedes et Missionshus, men at et saadant i saa Fald ikke vilde blive modtaget af Indremission. Om Indremissions Venner vilde støtte Opførelsen af et Menighedshus, var en anden Sag; derpaa vilde man betænke sig.

Fra Indremissions Venners Side vilde Typograf Sørensen have udtalt sig om Bygningen af et Missionshus, men Biskop Swane vinkede af, og Sørensen kom ikke til Orde.

Missionskredsen lod da Anders Mathiasen og Typograf Sørensen rejse til Vilh. Beck for at spørge ham til Raads. Han tilraadede absolut at bygge, da et Menighedshus ikke kunde afhjælpe deres Behov. „Byg I bare væk, jeg skal nok komme og indvi Huset.“ Men lidt efter viste det sig, at Vanskelighederne steg for Missionsfolkene. Man havde faaet et Tilbud paa en Byggegrund, men det viste sig, at Behæfteiserne paa vedkommendes Ejendom hindrede, at der kunde udstedes Gavebrev.

Zeuthen fastholdt i den følgende Tid sit Standpunkt om, at der ikke maatte bygges to Huse samtidigt, og udtalte, at hvis der alligevel byggedes Missionshus, vilde han ikke tale i det, og hvis Indremission modtog et bygget Missionshus, vilde han gaa ud af Indremissions Bestyrelse. En ny Henvendelse til Vilh. Beck fik derefter det Svar, at nu var det for sent, thi samtidigt maatte der ikke opføres Menighedshus og Missionshus.

Skuffelsen var meget stor for Indremissions Venner. Den gamle „Hellig-Ane“ udtalte, at hun satte aldrig sin Fod i Menighedshuset, da det var bygget paa en daarlig Grund, og hun aldrig kunde vide, om det ikke faldt ned over hende. Men hun kom der trods dette alligevel tit, da hun ikke kunde undvære det Ord, der lød derinde, og det Samfund, der samledes der, saa at Theorien blev overvundet af Livet. Men ikke faa af Kredsen kunde ikke faa sig selv til at bidrage til Menighedshuset. Hvad

man havde indsamlet, satte man i Sparekassen til det Missionshus, som jo alligevel engang vilde komme.

Hvor stor Skuffelsen end var, saa skilte denne Sag alligevel ikke Zeuthen fra hans Venner. Men Varmen var blevet kølnet, og det var for Zeuthen en meget pinlig Tid.

Han giver det selv Udtryk i sine Breve i den Tid:

1. Juni 1891.

Striden staar her mellem Menighedshus eller Missionshus, og de, der har villet det første, har foreløbigt sejret. For mig staar Spørgsmaalet saaledes: Skal Huset opføres af en Slags konservativ Klub, der, som Højre nu vil, har optaget Religion og Moral paa sit Program, eller skal det opføres af den kristne Menighed. Thi et Missionshus vilde i Sandhed være blevet et Menighedshus; om det Hus, som de nu bygger, vil blive det, er et stort Spørgsmaal. Swanes Optræden i denne Sag kan jeg ikke betegne som rigtig.

Hvad mig angaar, var det at ønske, at jeg ikke tog mig Modstand saa nær, som jeg ofte gør. Jeg maa sige til Swanes Ære, at naar han ofte optræder som Livets Modstander, saa er det, fordi han mener saaledes at vise Gud en Dyrkelse, af Pligtfølelse, om end en misforstaaet. Der er meget godt ved ham, og det gælder om ikke at være uretfærdig mod ham.

15. Oktober 1891.

... I Foraaret var det Begivenhedernes Tid her i Viborg; da havde vi Kampen med Plenge og Kampen, om det skulde være et Missionshus eller et Menighedshus...

Mine Prædikener har ikke været daarlige i Sommer, men det har kostet mig stor Anstrengelse at faa dem udarbejdet, og jeg har mere end tidligere været plaget af det Hørupske: Hvad kan det nytte? Dog, det gælder om at holde ud og, i Stedet for at tale med Hørup, med David at sige: Min Sjæl skælver saare; men Du, Herre, hvortlænge? Ja, hvor længe vil det vare, inden Livet ret bryder frem her i Viborg. Og hvor længe vil det vare, inden jeg selv ret bliver fyldt med den Aand, som ikke er Fejgheds, men Krafts og Kærligheds og Sindigheds Aand? Jeg tænker ofte paa Fader, som udtalte de mange dybe Sandheder, som ingen agtede paa, og som vel ogsaa mangan Gang har sukket: Hvor længe skal det vare, inden den Sød spirer, som jeg har saaet? Jeg glæder mig meget over, at det synes, at Livet nu vil bryde frem i Fredericia, thi det synes mig at være et Vidnesbyrd om, at Herren vedkender sig Faders Arbejde der. Gøtzsche, som

der ret synes at være kommen Ild i paa hans gamle Dage, arbejder jo nemlig i Continuitet med Fader. Under denne slappe Forventningstid plages jeg ofte af Tvivl om, hvorvidt jeg i Foraaret gjorde Ret i at give efter for Swane og lade ham bygge det Hus, som maaske slet ikke bliver bygget, eller om jeg maaske hellere burde have sagt: Stop, Du er Biskop i Viborg Stift, men jeg er Sognepræst her i Viborg Domsogn, og her bygger jeg?...

Jeg synes, at jeg har vist, at jeg maaske er Hensynenes og Betænelighedernes, men ikke Handlingens Mand.

24. Oktober 1892.

„Med Hensyn til Livet i Menigheden synes jeg desværre, at Striden om Missionshus eller Menighedshus har bragt en Slappelse over mange. Buen var spændt — og det at Pilen saa dog ikke blev afskudt, men Snoren igen slappet, har gjort, at det bliver svært at faa Buen spændt igen. Jeg synes ikke, at mine Prædikener er blevne ringere, Fride synes endog, at de er blevne bedre; men mon der ikke fattes nogen Ild i dem? Jeg synes, at de gør saa liden Virkning. Mon ikke Begejstringen er bleven for meget dæmpet af Besindigheden? I min Omhu for at faa Sandheden sagt paa en saadan Maade, at mine Ord bliver uangribelige for høj Kirkelig Kritik, og at der ikke skal findes nogen Achilleshæl i dem, kan jeg saa let komme til at file Forargelsens Brod af, som vækker de sovende. Jeg vogter mig for at sige mere, end jeg kan staa ved; men faar jeg ikke af den Grund sagt mindre, end jeg skulde kunne og ogsaa virkelig kan staa ved? Jeg stikker ganske vist ikke Sandheden under Stolen; men jeg er bange for, at jeg siger den paa en altfor dannet Maade, saa at simple Folk ikke ret kan faa fat paa den. Thi „vi simple Folk skal have af Knaldepisken“, sagde en af de to bekendte Murmestrene Andersen i Kjøbenhavn til mig. Jeg bruger vel Pисken, men jeg er bange for, at jeg knalder for lidt med den — og det maa ogsaa til for at vække.“

Saa stod da Zeuthen ganske alene.

Han havde ikke kunnet slutte sig til Biskop Swane, og alle forstod, at han kun af Loyalitet havde bøjet sig, men ikke af Hjertet var med. Og han havde skilt sig fra sine Venner, saa hvis de ikke havde haft en saa grundmuret Respekt for ham, som de havde, var de maaske i det hele gaaet fra ham; endnu den Dag idag har de, der kan huske de bevægede Dage, vanskeligt ved at forstaa ham.

Han var drevet af sin Frygt for, hvad der kunde komme ud af et Menighedshus. Han havde set andensteds, hvad et Forsamlingshus kunde benyttes til, og maatte jo frygte for, at den Kirkelighed, som stod bag ved dette Hus, ikke skulde være stærk nok til at staa imod, naar der under vanskelige pekuniære Kaar blev tilbudt en Lejlighed til en skikkelig Fortjeneste ved Udlejning til et eller andet, der ikke i sig selv var grimt. Men dermed vilde Præget over Menighedshuset være slettet, og det vilde ikke være et Hus, hvor Menigheden kunde finde sig hjemme. Maaske det ikke har været ufrugtbart, at han stillede sig, som han stillede sig; thi det kan jo være, at hvad der blev oplevet i Viborg, har tjent til, at andre Menighedshuse er blevne sikrede mere for det direkte Guds Riges Arbejde.

VI.

Saa byggede Biskop Swane sit Menighedshus og fik det indviet.

Han selv holdt hver Vinter Bibellæsninger i det, og det benyttedes ogsaa af og til til et og andet kirkeligt Foredrag.

Byraadet gav Grunden til det paa Tavsensminde, og Byens Borgere gav de fornødne Pengemidler til dets Opførelse. Det kostede 16,000 Kroner. Ved Grundstensnedlæggelsen var Zeuthen ogsaa tilstede.

Og saa blev det væsentlig Indremission, der benyttede Huset. Der holdtes de ugentlige Samfundsmøder og Missionsmøderne, og der holdt de forskellige Virksomheder til.

Og efterhaanden opkom der et Problem, som fik et ikke lille Omfang: Hvem skulde bekoste Husets Restaureringer, og hvem skulde skaffe Pengene til den aarlige Drift. Det maatte blive dem, der stadigt benyttede Huset. Men nu sad der en kirkelig Bestyrelse, som væsentlig var Generaler uden Hær, og disse Mænd skulde skaffe Pengene til et Arbejde, som de — med al skyldig Respekt for det — alligevel personlig stod mindre nær.

Denne Stilling blev i Længden ikke til at udholde, og især efter at Biskop Swane var død, blev det vanskeligt.

Saa tog man i 1916 et kraftigt Skridt:

Bestyrelsen besluttede at udleje Huset til Indremissions Venner i Viborg.

Lejekontrakten ser saaledes ud:

Lejekontrakt 21. September 1916.

Bestyrelsen for Viborg Menighedsforening bortlejer til Samfundet af Indremissions Venner i Viborg, dannet i Til-

slutning til „Kirkelig Forening for Indremission i Danmark“, det Foreningen tilhørende Menighedshus paa „Tausens Minde“, saaledes at Lejeren faar den udelukkende og fuldstændige Brug af Huset med Ret til at foretage enhver for oftnævnte Samfund ønskelig Forandring af Huset. Der forbeholdes Byens Præster den hittidige Adgang til at holde Møder i Bygningen efter fornøden Aftale med Lejeren.

Der betales ingen Leje af Bygningen; men Lejeren skal afholde alle Udgifter vedrørende Drift og Vedligeholdelse og skal afvikle den Menighedsforeningen paahvilende Gæld til Købmand Jespersen i Viborg, stor 245 Kr. 80 Øre, samt overtage en Kassekredit i Sparekassen paa 240 Kr. Lejemaalet afsluttes paa 40 Aar. I Tilfælde af Bortsalg skal Lejemaalet fraviges med 3 Maaneders Opsigelse.

Ikke længe efter gjorde man Skridtet fuldt ud med en Noblesse, der er hævet over Ros. I Anledning af Retsreformen skulde der bygges Bygning for Vestre Landsret paa Hospitalets Toft. Da laa Menighedshuset i Vejen, og Justitsministeren udtalte, at man maatte købe det Hus for at faa det fjærnet. Huset blev betalt af Staten med 40,000 Kr.

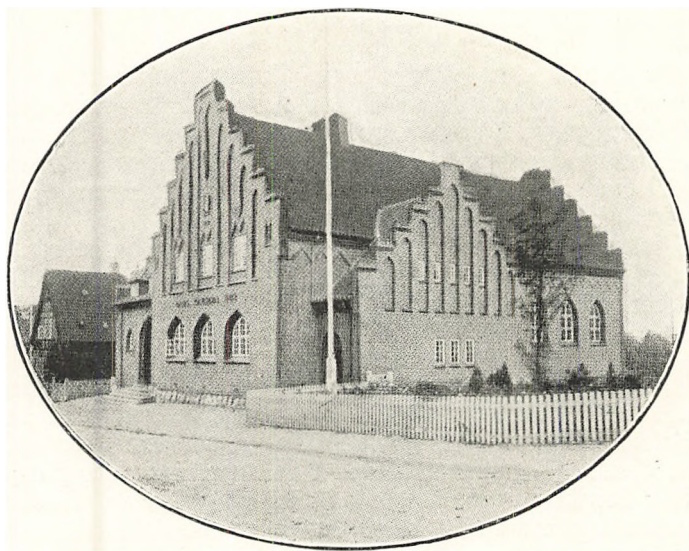
Derefter ophævede Bestyrelsen lovformelig Menighedsforeningen, der havde ejet Menighedshuset, og skænkede sin hele Kassebeholdning til Indremissions Venner ved en Beslutning, der har følgende Ordlyd (1. Maj 1918):

„Viborg Menighedsforening ophæves, idet den overdrager sin Kassebeholdning (40107 Kr.) til „Samfundet af Indremissions Venner i Viborg“ paa Vilkaar, at Samfundet opfører paa den af Kommunen dertil skænkede Grund et Hus, der bliver Samfundets Ejendom og bestyres af dette. Selve Opførelsen og Indretningen af Huset er Menighedsforeningen uvedkommende, men Overdragelsen sker i Tillid til, at det nye Hus, der kaldes „Hans Tavsens Hus“, ligesom det tidligere Menighedshus staar aabent for alle i Viborg fast ansatte Præster, forsaavidt de er tro imod Folkekirkens nuværende Bekendelse, saaledes at Ordets Forkyndelse og Menighedens kristelige Arbejde der fremdeles kan finde et Hjemsted.“ (Jfr. Menighedsforeningens Love §§ 1 og 3.)

„Biskoppen godkender Overdragelsen til Samfundet paa Vilkaar, at Huset ingensinde maa afhændes eller overdrages uden Biskoppens Samtykke, og i Forventning om, at Byens Præster, forsaavidt de slutte sig til Folkekirkens nuværende Bekendelse, stedse ville have Adgang til Benyttelse af Huset.“

Til denne Beslutning føjede Formanden for Menighedsfor-
eningen, Sognepræst M. Smith, følgende Ønske:

„Ved herved at meddele Dem som Formand for Samfundet af Indremissions Venner i Viborg Stift dette og samtidig til-
stille Dem hoslagte Sparekassebog med Sparekassen for Vi-
borg og Omegn, hvori er indsat 40107 Kr., er Fyrretyve Tu-
sind Et Hundrede og Syv Kroner, beder jeg tilføjet mit hjerte-
lige Ønske om Guds rige Velsignelse over Opførelsen og den
fremtidige Benyttelse af det nye Hans Tavsens Hus, at det
maa blive til Fremme af Guds Riges Arbejde i Viborg og
dermed Samfundet af Indremissions Venner til Glæde.“

Hans Tavsens Hus.

Saa havde da Zeuthens Eftergivenhed, hvor han sikkert gik
meget mod sine personlige Tilbøjeligheder og ofrede mere, end
mange tænkte, fordi han — som det blev sagt om ham i Viborg —
hellere vilde gøre sin Ven end sin Modstander Uret, faaet sin
Løn, og da Indremissions Kredsen i 1920 flyttede ind i sit ny,
smukke Hans Tavsens Hus, byggede man paa Zeuthens Skuldre
i mere end een Henseende.

„De sagtmodige skal arve Jorden.“

VII.

Zeuthens Virksomhed i Viborg kunde selvsagt ikke indskrænke sig til Byen og de Sogne, hvis Præst han var. Han kom snart ind i et stort Arbejde i den hele Egn og har holdt en stor Mængde Møder rundt om i Stiftets nærmere og fjernere Egne. Naar man kaldte paa ham, var han villig til at komme, naar det var ham muligt.

Et af de Møder, der har faaet størst Navn i hans Tid, var Mødet paa Ærtbøllebjerg, i Strandby Sogn, ude ved Limfjorden.

Mødet deroppe var begyndt i 1885 af Missionær Poul Jensen Holk og Lærer Christiansen, dengang i Gjørup. Fra 1886 kom Zeuthen med som fast Taler ved Mødet og svigtede ikke noget Aar i alle Aarene fra 1886 til 1894.

Det var ellers ikke nogen hel Sviptur at komme derud i de Dage. Afstanden fra Viborg til Ærtbølle er $6\frac{1}{2}$ Mil.

En Vogn hentede ham i Viborg ved 3-Tiden om Natten. Han kørte saa først til Gjørup, hvor han ankom Kl. 7 om Morgenen og spiste Frokost hos Lærer Christiansens. Derfra kørte han videre og naaede saa Ærtbølle Kl. 10. Naar Mødet var endt hen paa Eftermiddagen, kørte han Kl. 5 hjemad og kunde naa Viborg Kl. 12 om Natten. Men han gjorde Turen med største Fornøjelse.

At han kunde være noget træt af denne Tur, siger sig selv. Engang sad han paa Vognen og var søvnig, men tog sig i det og sagde til Lærer Christiansen: „Gid jeg maa være noget mere levende, naar jeg kommer derud, ellers duer det nok ikke meget.“ En anden Gang var Vejen meget daarlig, og Christiansen udbrød da, at det var en utilgivelig Vej. Men Zeuthen rettede ham og sagde, at der var intet, som var utilgiveligt, heller ikke Vejen.

Det første Møde i 1885 talte 50 Deltagere. Men da Zeuthen kom med, voksede Mødet for hvert Aar, op til mindst 2000 Deltagere, og blev saa berømt i Egnen, at det blev almindeligt, at Tjenestefolk, der lod sig fæste, betingede sig, at de vilde have Ærtbølledagen fri. Den Række Vogne, som paa Mødedagen arbejdede sig op mod Bjærget, var et meget imponerende Syn, og baade Formiddags- og Eftermiddagsmødet var overvældende besøgt. I alle de mange Aar blev Mødet ikke hindret af Vejret, hvilket var saa meget vigtigere som der ikke var Husly af faa paa Stedet. Kun een Gang begyndte Dagen med en Tordenskylle, men det klarede atter, og om Eftermiddagen havde man igen smukt Vejr. Man samlede til Mødet fra en Omkreds af fire Mil som til en stor Højtid, og paa Pladsen var det et vældigt Syn med alle de græssende Heste og de opstillede Vogne.

Ærtebøllebjergmødet.

Folk kom med deres Madkurve, og der var dem, der kogte Kaffe paa Marken.

Det, der først trak, var det mærkelige, at Stiftsprovsten vilde tale ved et saadant Møde. Men siden efter begyndte Livet at vaagne i Egnen, og herfor har dette Møde haft sin Betydning. Paa Stedet blev der et lille Samfund af troende Menneſker, og der byggedes siden et Missionshus.

Senere blev Mødet delt, saa der blev holdt et Møde paa Lerkentfeld, et i Aalestrup, et paa Rønbjerg og et i Skatskov.

Om Zeuthens Prædiken ved disse Møder lever der endnu Erindringer. En Dag, da han stod deroppe, udtalte han til sin store Tilhørerskare: „Vi sidder her med Vand paa den ene Side og Land paa den anden. Der kommer en Dag, hvor vi skal mødes for Guds Domstol; da vil til den ene Side Søen være og til den anden Side det faste Land. Gid Du saa maa komme til at staa paa fast Land.“

VIII.

I sin Præstetid i Viborg stod Zeuthen i det smukkeste Forhold til de andre Præster i Byen. Hans første Medhjælper, Pastor Keiding, blev hans meget kære Ven, idet Pastor Keiding selv kom igennem til afgjort Tro, medens han arbejdede sammen med Zeuthen. Sin Kollega ved Byens anden Kirke, Sognepræst Glarbo, satte Zeuthen megen Pris paa, bl. a. for hans Dygtigheds og hans „fortrinlige Prædikener“ Skyld; men deres kirkelige Stade var ikke saa lidt forskelligt. Zeuthens anden Medhjælper ved Domkirken, Pastor Darre, der ved sin Veltalenhed trak stærkt til Kirke, vandt Zeuthens Sympathi ved sin store Elskværdighed. I de sidste Aar var Pastor Rannow Zeuthens Kollega ved Domkirken og Pastor Smith Sognepræst ved Søndre Sogns Kirke.

Men mest Interesse for Zeuthen havde hans Forhold til Biskop Swane. Da de to Mænd mødtes, var det to jævnbyrdige, der traf sammen. Det, der interesserede Zeuthen hos Biskop Swane, var dennes Afgjorthed. Biskop Swane var allerede dengang en „Mand af den gamle Skole“, og han var tillige en Mand, der stod fast paa sine Meninger i al deres Konservatisme. Han bar paa en stærk Bevidsthed om Værdien af sin Stilling; han lagde ikke mindste Skjul herpaa, men optraadte overalt med den Myndighed, som han naturligt omgav sig med. Det kan siges om ham, at han vilde noget, og at han turde, hvad han vilde. Han var en kirkelig Embedsmand, der førte et Scepter og vilde værne Folkekirkens overleverede Form saa længe og saa langt, som det lod sig gøre. At han selv vidste, hvad

Kristendom er, havde han vist under sin Præstegerning i Hjer-mind, hvor han den Dag idag mindes med Højagtelse. Men han var angst for de stærke Bevægelser, som gik gennem Folkekirken, baade ved Grundtvigianismen og ved Indremission. Han kunde — og vilde sikkert heller ikke ønske Rørelserne bort. Men han mente, at den højkirkelige Form, under hvilken han selv var vokset op, var den afbalancerede Kristendomstype, som burde være førende, og hvis Opgave det var at vise den Retning, hvor-efter der burde marscheres.

Hans menneskelige Egenskaber, hans personlige Dygtighed, der paa sine Punkter var fremragende, maatte drage Zeuthen, ganske særligt da det var hans foresatte, hvis nærmeste Medhjælper han var valgt til at være. Men den kirkelige Konservatisme, som Zeuthen mødte hos sin Biskop, var alligevel Zeuthen saa fremmed, at han ikke kunde andet end komme i Modsætning til den. Dette skete først under Formen af Discussion — og var saaledes Zeuthen en Fornøjelse, fordi han havde sin Jævne overfor sig, naar han discuterede med Biskoppen. Men da det kom ud i Livets praktiske Forhold, og det blev til et Spørgsmaal, om hvorledes man skulde stille sig til det Liv, som fandtes og som vakte, saa fik Modsætningen en anden Karakter, thi saa blev det Livsværdier, der kom til at skille.

Da kom Zeuthen ind i Modsætningen mellem sin Ærbødighed for sin foresatte og sin Kærlighed til dem, han aandeligt stod nærmest. Dette maatte give Vanskeligheder, ganske særligt, fordi Zeuthen sad i Indremissions Bestyrelse.

De Vanskeligheder kom, da der klagedes over Indremissionær Jens Fisker, der havde været Redskabet til Vækkelse i det døde Himmerland, der havde Ord for at være saa dødt, at Professor P. Madsen, der ikke udtalte sig uforsvarligt, i et Foredrag havde betegnet Himmerland og Lolland-Falster som nævnt ovenfor (pag. 136).

De Vanskeligheder gav sig Udslag i Spørgsmaalet, om der skulde bygges Missionshus eller Menighedshus i Viborg. Og de fik deres Udtryk mangan Gang i det daglige, hvor der taltes om de Ting, som hørte herhen. Det, som Zeuthen saa paa som Udslag af det vaagnende Liv, saa Biskop Swane tit paa som noget sygeligt, noget oprørsk, der skulde tages i Tugt for at blive sundt og retledt, og naar det ikke drejede sig om den enkelte Ting, men det kom ind paa Stemningen over for det hele, blev det til Tider pinligt for Zeuthen. Han maatte Gang efter Gang indrømme Biskop Swane, at hans Venner havde fejlet. Men han savnede hos Swane det Storsyn, der kunde se gennem alle de mange Smaafejl, eller maaske det til

Tider ikke var Smaafejl, men ret egentlige Mangler — se igenem alt dette og bag ved dette se, at her var en Guds Riges Bevægelse, som fremfor nogen anden Stiftets Biskop burde kunne værdsætte og omfatte med sin Sympathi.

Saa blev det da vanskeligt for Zeuthen, og han følte det efterhaanden stærkere og stærkere, og det blev til en Modsætning mellem de to betydelige Mænd, som der var en Modsætning mellem Biskop Swane og Latinskolens betydelige Styrer, Rektor Lefolii.¹⁾

Naar Zeuthen sad i Biskoppens Stue, og de var ene, var det en Glæde og Berigelse for Zeuthen at tale med ham. Men naar der var andre tilstede, naar det hele fik et mere officielt Præg, syntes Zeuthen, at Biskoppen var altfor afmaalt og forsigtig til at være, som Zeuthen gerne saa ham. Han, som ikke selv havde nogen større administrativ Dygtighed, selv om han kunde passe sine Ting, saa det ikke med Rette kunde kritiseres, saa op til Biskop Swanes overordentlige Dygtighed paa disse Omraader. Men naar han kom til det kirkelige Syn, som han ventede at finde hos Biskoppen, syntes han, at Synskredsen ikke var vid nok; „der er for meget af „Provsten“ i ham“. Han forstod og skønnede paa alt det hos Biskop Swane, der kunde kaldes Hjertets Side, og naaede tit langt ved at se paa dette og paakalde dette. Men Forskellen var alligevel meget stor og blev saa stor, at Zeuthen følte det som et Tryk.

Nogle faa Udtalelser fra hans Breve vil sige dette ganske klart.

19. August 1891.

Jeg viser Swane den Ærbødighed, som hans Stilling, hans hvide Haar, hans Overbevisning om hans Standpunkts Sandhed, hans kærlige Sind, hans klare Hoved, store Dygtighed, fine Dannelse og faste Karakter kræver; men jeg maa dog i mit Hjerte paa mange Punkter være hans Modstander. Derfor er min Stilling vanskelig. Situationen bliver ikke lettere og lettere, men sværere og sværere, jo haardere Sammenstødet bliver mellem den kirkelige Konservatisme og Indremission. Da jeg var til Alters forleden, var det min Bøn: Gud, giv mig den Aand, der ikke er Fejgheds Aand, men Krafts og Kærligheds og Sindigheds Aand.

1) „Lefolii er en ædel Mand, som paa Grund af sin Grundtvigianisme ikke er vurderet efter Fortjeneste. Swane og han kæmpede om Duxeplassen i den samme Klasse i deres Skoletid og staar jo nu som polære Modsætninger. Mærkeligt nok har vi her i Byen ogsaa de to Personer, der i den samme Klasse beklædte Fuxeplassen, og det lader til, at Fuxene sympatiserer mere indbyrdes end Duxene.“ Fr. Z.

30. Januar 1893.

Hvad der forarger mig i den danske Folkekirke er, at Præster, der uden Aand og Liv passer deres Forretninger, altid gaar fri for Paatale, medens derimod ivrige og alvorlige Mænd, som jo er mere udsatte for at forløbe sig, stadigt faar paa Hovedet. Man betragter Moe og Asschenfeldt-Hansen, hvis Prædiken og Liv har været til evig Velsignelse for saa mange, som de skabede Faar, medens Pastor N. N., der er en nøjagtig Embedsmand, men ikke har hjulpet en eneste Sjæl i dens Salighedssag, regnes for Kirkens Støtter. *Dette er det forargelige.*

6. September 1894.

... Hvad der ogsaa tager paa mine Kræfter er den stadige Krigstilstand, som vi paa Grund af vor Kærlighed til Indremission maa leve i baade med den ene og den anden. Du kan gerne kalde disse Angreb for Smaatjat, men naar man Dag ud og Dag ind faar disse Smaatjat — maaske ogsaa undertiden bilder sig ind, at man faar dem, naar ingen tænker paa at give dem — saa er det ofte svært ikke at blive bitter i Sindet. Ganske vist er der ingen, der angriber mig personligt; men enhver haard Dom over Beck og over Indremission, selv om den er svøbt ind i Sukker og Komplimenter til mig, den føler jeg, som om den gik ud over mig personligt.

Saa kom hans forknytte Perioder, hvor han syntes — thi han vendte det altid ind i sig selv — at han var ringere end Guds Miskundhed imod ham, og hvor han først gennem Kamp kunde faa sig selv sagt og blive stille i det, at selv om han var ringere end Guds Miskundhed, var han dog ikke udelukket fra den. Men medens det stod paa, kunde han være dybt nedtrykt, eller hans heftige Sind kunde bruse op, saa han gik gennem Huset og smækkede Dørene efter sig eller travede op og ned ad Gulvet i sine Stuer.

Hans Tilflugt var da atter og atter Bøgerne og Tankernes Verden. Han sænkede sig ned i sine filosofiske Overvejelser; atter og atter vendte han tilbage til Schellings Filosofi, og dermed kom han tilbage til sin Faders Tanker og fandt sig paa den Maade igen i Forbindelse med den elskede Fader, som han beundrede mere og mere — eller han kunde sidde og længes efter sin Ungdoms Hjemsteder, Udby og Everdrup, og al den Naturens Skønhed, som han der havde levet sammen med, saa han ved Foraarstid skriver til sin Ven i Vesteregede: „I derovre lever i Naturens Frydetid. Tænk, naar Hæsedø Skov springer ud.“

Da følte han tit sin aandelige Splittedhed, fordi han var draget til to Sider, snart til det indadvendte kontemplative Liv, snart til det travle praktiske Liv, og naar han skal udtrykke det, bruger han som Billede Jakob, der er gift baade med Lea og Rachel, den praktiske Lea og den elskede Rachel.

19. Januar 1890.

Eftersom jeg bliver ældre, bliver min Ungdomskærlighed til Filosofien og Betragtningen levende igen; det gaar mig som Jakob, der aldrig, heller ikke i sin Alderdom, kunde glemme Rachel, og jeg kunde ønske mig en Hviletid for i den at beskæftige mig med Filosofien.

Jeg skal se, naar jeg faar lidt bedre Tid, om jeg da ikke kunde faa en lille Afhandling af Stabelen om Frihed og Nødvendighed... Saa er det Lea, som jeg er viet til, til at passe mit Embede, til at drive Indremission, til ikke blot at være fast og ubevægelig, men ogsaa frugtbar i Herrens Gerning, til at avle Børn i Herren... Jeg husker, at Laub i sin Ligtale over Fader siger, at Fader havde sagt, at naar han sad mellem sine Bøger og i sine Tanker, kom der ofte en Røst, der kaldte ham udad mellem Mennesker, og naar han var derude, var der noget, der lod ham føle sig som fremmed og kaldte ham tilbage til Studiet og Betragtningerne. Det var atter Lea og Rachel, som han stod beknyttet imellem, og derfor klagede han paa det sidste over, at han hverken som Videnskabsmand eller som Præst var blevet, hvad han skulde være. Laub mener dog, at saadanne Mænd, der ligesom er gift baade med Lea og Rachel, har deres Betydning i Verden, som dannende et Baand mellem begge Sfærer.

FREDERICIA.

1895 — 1915.

I.

I Begyndelsen af 1895 blev Sognepræst Gøtzsche i Fredericia forflyttet, og det kunde da ikke andet end trænge sig paa hos Zeuthen, om han ikke skulde søge sin Faders gamle Embede. Med personlige Baand var han stærkt knyttet til Præstegaarden i Fredericia; der havde han tilbragt mangen lykkelig og frugtbar Stund, og der havde han færdedes med Glæde i Naturen. Der havde hans Fader virket i en lang Aarrække, respekteret af enhver, der kom i Berøring med ham, men næppe forstaaet af mange i hans Menighed; han havde prædiket Evangeliet, men prædiket det i den stilfærdige Form, der var ham egen, saa det knap var hørt af ret mange, at her var Livets Evangelium, og der havde ialtfald ikke samlet sig mange og ikke samlet sig nogen bevidst Kreds, der kunde tage et Arbejde op, i al den Tid hans Fader havde siddet der. Zeuthen havde sørget over, at hans Fader var blevet saa lidt forstaaet, som han var blevet det; men han forstod paa den anden Side, at dette maatte ske, fordi hans Faders Synspunkt for Begrænsningens Idealitet maatte fjerne ham fra mange enfoldige Mennesker. Men Zeuthen kunde have Lyst til at føre videre, hvad hans Fader havde arbejdet med. Dertil kom, at han nu maatte sige sig selv, at han var kommet til det Tidspunkt i sit Liv, hvor han maatte bestemme sig. Enten maatte han for Resten af sin Arbejdstid slaa sig ned i Viborg, eller ogsaa maatte han nu søge at blive forflyttet til en ny Virksomhed, og naar der nu var en Chance for at komme et Sted, hvor han med Glæde kunde begynde, var det vel tvivlsomt, om det var rigtigt at lade den gaa forbi. Hans Forhold til hans Biskop maatte medvirke i Afgørelsen. Han agtede Biskoppen højt, men han stod midt i Indremissions Bevægelse, og Biskoppen var lige saa fjærn fra den, som han var fra den grundtvigske Bevægelse og betragtede

egentlig begge disse Udslag af Tidens aandelige Rørelser med største Ængstelse; thi han syntes, at der gennem deres Demokratisering af de kirkelige Forhold voldtes Kirken saa dybe Saar, at det kun kunde beklages. Der er ikke nogen Tvivl om, at Biskop Swane agtede sin filosofiske Stiftsprovst med hans gamle Kultur meget højt. Men han var ham maaske alligevel lige selvstændig nok, og hans Oppositionslyst, selv om den i meget var akademisk, føltes vist tit noget besværlig af ham. Biskop Swane maatte føle, at en Stiftsprovst, der sad i Indre-

Michaelis Kirke.

missions Bestyrelse og derved kunde komme til at opponere mod, hvad Kirkestyrelsen kunde anordne, i Virkeligheden var mindre skikket til at være en Biskops nærmeste Medhjælper. Saaledes havde Zeuthens Opposition mod Biskoppernes Forslag om i Nadverritualet i Uddelingsordene at stryge Ordet „sand“ (dette er Jesu sande Legeme) generet Biskop Swane.

Naar Zeuthen skulde tage sin Bestemmelse, var han dog meget bundet ved, hvad Biskoppen vilde sige. Det var ham ikke helt klart, om han skulde forlade, hvad han havde og i mange Maader satte saa megen Pris paa; at flytte fra Viborg med dens Kultur og mange Akademikere og til Fredericia, der i denne Henseende syntes at staa saa langt tilbage, var ham

pinligt, selv om det trak stærkt, at han i Fredericia vilde faa en langt større Kreds af sine nærmeste kirkelige Venner omkring sig fra den første Dag af. Han skrev da sin Ansøgning, gik med den i Lommen om til Biskoppen og talte med ham, og da han ikke af den Samtale fik det umiddelbare Indtryk, at Biskoppen helst vilde have, at han blev i Viborg, puttede han Ansøgningen i Postkassen, da han forlod Biskoppen, og dermed var den saa indgivet.

I Fredericia var man noget bange for ham.

Borgerskabet var noget ængstelig for ham, fordi man mente, at han var en haard Mand, og for dem, der ikke forstod det, stod hans Discussioner med Faderen som Tegn paa et stift Sind. Man gjorde i Stilhed, hvad man kunde, for ikke at faa ham til Præst; saaledes arbejdedes der ivrigt for i Vacancetiden at faa Annekset Erritsø skilt fra St. Michaelis, hvorved Sognekaldets Indtægter vilde forringes saa meget, at Zeuthen næppe kunde lade sig kalde, fordi han derved vilde faa saa smaa Indtægter, at han, der snart skulde have to Sønner som Studenter i Kjøbenhavn, ikke vilde være i Stand til at leve af sine Indtægter.

Men der blev dog ikke noget af en saadan Adskillelse, og i September 1895 kaldedes Zeuthen til Sognepræst for St. Michaelis-Erritsø og tiltraadte kort efter samme Efteraar.

II.

Det var Zeuthen svært at begynde i Fredericia. Da han først var flyttet fra Viborg, følte han, og ikke mindre hans Hustru, hvor meget de var bundne til Byen og Befolkningen der, som havde omgivet ham med en absolut Højagtelse og havde skønnet paa Livet i Præstegaarden. Ogsaa det at forlade Domkirken og begynde i den, som han syntes, lille Kirke i Fredericia var ikke let. Han kunde med Rette sige, at han havde ikke søgt til Fredericia, hverken for Æres eller Fordels Skyld, men fordi han haabede at faa en god Arbejdsmark; men han stod alligevel famlende. Alene det at han maatte bruge sin Stemme anderledes end før, naar han skulde prædike, var ham ikke let, og han følte det ved sin Tiltrædelse, som om han ikke kunde faa talt med den rette Myndighed, og følte dette svært — og saa var det maaske en Fordel, fordi hans første Prædikener ikke lød saa afgjort, som han egentlig havde tænkt dem; men netop derfor var det umuligt for Kritikken, der modtog ham med Mistænksomhed, at kunne finde blot Skin af, at her var noget, der var saa forskrækkeligt, at man øjeblikkeligt maatte tage

Afstand fra det; det var jo, maatte Folk sige sig selv, slet ikke værre, end hvad man før havde hørt.

Men han tog fat af alle Kræfter, og da han før sin Prædiken paa sin Indsættelsesdag lod synge Salmen: „O giver Lyd, I Folk i alle Verdens Riger! Gud kalder, stille dog! og mærker, hvad han siger! Al Verdens Tummel ti! her er en anden Klang, Gud med dig tale vil, saa hør dog til engang“, da forstod mange af de tilstedeværende, at her var der en Mand, som havde et Evangelium og agtede at bringe det, saa det kunde høres. Og saaledes bragte han det i de 20 Aar, hvor han var Sognepræst i Fredericia, og da han efter Vilh. Becks Død var blevet Indremissions Formand, fik han end mere Lejlighed til at prædike dette Evangelium paa mange Steder og for mange Mennesker.

Det gjaldt for ham om, at Evangeliet maatte høres i dets hele Skarphed og dets hele Rigdom. Om det første sagde han engang til en af sine Venner: „Jeg skal aflægge det Løfte, at ikke en eneste af dem, der har været i denne Kirke, skal kunne sige, at jeg har prædikeret, saa deres Øren har kløet,“ og en anden Gang sagde han til sine Tilhørere: „Folk i Fredericia har det, som man havde det i Israel, hvor man sagde: Vi vil være fri for den hellige i Israel. Men det skal de ikke blive, saalænge jeg lever.“

Med den yderste Flid og Selvhengivelse arbejdede han i sin Præstegerning. Han gik til sit Anneks Gang efter Gang; han holdt Møder, hvor der blev aabnet ham Plads dertil; han var altid villig til at prædike Guds Ord for Mennesker, og det var ganske ligegyldigt, om det var et stort Møde med mange Tilhørere, eller det var en lille Forsamling, hvor der ikke var flere, end der kunde rummes i en Stue.

Naar han havde prædikeret inde i Byen om Formiddagen, kunde man om Eftermiddagen se ham vandre til Erritsøe for Søndag Aften at holde Møde ude i Sognets Udkant over ad Tavlov til eller nede ved Stranden over mod Middelfart, og han satte i sin Tale allerede udvortes i den Grad alle sine Kræfter ind, at Fiskerne ovre paa Havnemolen i Middelfart kunde høre, at der var en, der talte ovre paa Snoghøj Strand eller Lyngsodde.

Han samlede i alle sine første Aar mange Mennesker om sin Prædikestol. Men da han blev gammel, kneb det med at holde sammen paa dem. Der var ikke faa, der løste Sognebaand fra ham, hvad han ikke lagde den mindste Hindring i Vejen for — Folk havde deres Ret til at gaa, hvorhen de vilde — og da Byen fik flere Præster, og yngre Mænd kom til som hans Kolleger, gik det som saa mange andre Steder, at de nye Koste

fejdede bedst, og det var langt fra alle, der havde Øre til at høre, hvor stor Lødigheden var hos den gamle Præst. En enkelt Gang skal han have ladet sin øjeblikkelige Mistrøstighed faa Udbrud, idet han spurgte sine nærmeste Venner: Vil ogsaa I gaa bort? Jo. 6, 67. Men saa kom der atter Tider, hvor man samledes om ham og hans mandige Forkyndelse.

Thi mandig var den. Og det var den ogsaa, naar han valgte, hvad han vilde sige i de særlige Tilfælde. Ved Begravelser talte han tit saaledes, at han ramte Sømmet lige paa Hovedet, og allerede hans Tekstvalg var genialt. Naar han fik en Institutions Mænd for sig ved en saadan Lejlighed, kunde han tale meget direkte til dem og tale om, hvorledes Flertallet i den Stand stod over for Guds Rige. Naar et Menneske havde fundet Kristus paa sit Dødsleje, kunde han betages saaledes af den Glæde, han havde oplevet derigennem, at hans Godtfolk af Tilhørere syntes, at det var egentlig for galt, at der skulde tales saaledes over den Mand, siden han i sit Liv havde været alt andet end et Eksempel paa en Moralist. Søndagsskolearbejdet støttede han ved at lede de ugentlige Forklaringsmøder. Missionskredsens Arbejde deltog han i. Og i sine sidste Aar blev han en ivrig Deltager i Arbejdet i KFUM.; han kom til de faste Møder, han deltog i Bestyrelsesmøder og kunde sidde som en ung blandt unge.

Mange enkelte takker ham for, hvad han har givet dem. Ikke mindst hans Medarbejdere ved Kirken skønnede paa ham og blev hans Venner, og de unge Mænd, der som Præster var hans Kolleger, kunde ikke andet end agte og elske ham. Han kunde kyse ved sit barske Væsen, saa man til en Tid gik uden om ham. Men han kunde ogsaa tage saaledes paa Mennesker, at han vandt deres Hjerte. En Mand, der skulde benytte en af Præsterne, vilde ikke henvende sig til Zeuthen; men den, han talte med, raadede ham dog dertil, og han gik om i Præstegaarden. Han traf ingen i Præstens Stue, men saa Lampen ose og skruede den ned; da han derefter saa ind i den næste Stue, saa han ogsaa der Lampen ose og skruede den ned. Under dette Arbejde kom Zeuthen ind, og da han saa, hvad hans Gæst havde for, takkede han ham, fordi han skruede hans Lamper ned, men føjede smilende til: „Men jeg maa gaa ud fra, at De har haft andet Ærinde end at gaa herom for at skrue mine Lamper ned,“ og det blev saa Indledningen til en Samtale, der knyttede et hjerteligt Baand imellem dem.

Han oplevede gentagne Gange, at der gik ikke ubetydelige Bevægelser gennem hans Menigheder; ikke mindst skete dette i Annekset Erritsøe; og da han laa syg i sine sidste Dage, laa

han og glædede sig over, hvad der nylig var oplevet i denne Henseende.

Han kom til Fredericia i sin *fuldste Kraft*, trods det, at han nærmede sig de 60 Aar, og han blev egentlig ved at beholde denne Kraft til det sidste, selv om det jo maatte mærkes, at han var ved at blive ældre. Haardfør var han, og han holdt sig selv i legemlig Kraft. Han spadserede til sine Møder uden Hensyn til, hvorledes Vejret var. I Februar 1914 holdt han en Aften Møde i Erritsøe og gik om Aftenen hjem i en forrygende Snestorm, som han havde imod sig. Han knappede sin Vest og sin Skjorte op og lod det sne ind paa det bare Bryst; „det var dejligt,“ sagde han om det. Da var han 77 Aar gammel. Han gik i Vandet, saalænge det var muligt at faa det mindste at gemme sig bagved, naar han klædte sig af. Om Søndagen tog han sit Bad ganske tidligt, saa han kunde være hjemme derfra en Timestid, inden han skulde have sin Højmesse. Den sidste Sommer, han levede, havde han gjort Aftale med sin unge Medhjælper, at denne skulde lære ham at cykle; men det blev forhindret, da hans Hustru fik det at vide; hun syntes, at det var dog for risikabelt, naar man var saa langt oppe mod de 80. Da han laa til Sengs sine sidste Dage, fik han Besøg af en af sine Venner om Eftermiddagen, som han døde den næste Morgen. Han talte da om sin nærførestaaende Død og om, hvor han glædede sig til at komme hjem til Herren, men afbrød saa sig selv og sagde: „Der er een Ting, jeg kunde ønske at prøve, inden jeg skal dø; jeg kunde ønske at have været oppe i en Flyvemaskine.“

Han havde gode Kræfter, og han skaanede ikke sig selv. I de Aar, da han var Medlem af det kirkelige Udvalg, fra 1904—1907, rejste han jo stadigt til Kjøbenhavn til Udvalgets Møder. Han rejste næsten altid paa tredje Klasse og mest om Natten og laa da ned paa Kupeens Træbænk og sov, og han valgte altid Bummeltogene at rejse med.

Med saa gode Kræfter kunde der udrettes noget, og han gjorde det. Han var en flittig Mand. Der er en Slags Flid, som han maaske ikke ejede, den Flid, som den videnskabelige Forsker har, eller den Flid, som Sypigen har, der sidder oppe langt ud paa Natten og arbejder med det samme, til Enden er naaet. Men han havde den Sjæleuroens Flid, som altid er optaget og altid er rede til at lade sig stille Problemer, som man saa kaster sig over. Naar Arbejdet blot maatte komme til ham, var han villig til at give sig i Lag med det; hvis det ikke kom til ham, kunde han falde hen i sin Spekuleren, der paa en Maade syntes

at være ufrugtbar, men som alligevel bar sin Frugt, idet den gav ham hans principielle Standpunkter.

I Fredericia By var de Rammer allerede lagte, som han kom til at arbejde i, og han, som ikke var Organisator, var heller ikke skabt for at danne ny Rammer. Men hans Overtagelse af Provstiet (Elbo m. fl. Herreders Provsti) fra 1900—1907, og især hans Stilling som Formand for Indremission, fra 1901, kaldte paa ham til det mest forskelligartede Arbejde, da han tillige var Redaktør af Indre Missions Tidende. I sit Sogn kunde han gaa fra Hus til Hus, fra Gaard til Gaard for at besøge Mennesker og tale med dem; i sin Egn og i Landet rejste han fra Møde til Møde.

III.

Hans Karaktertræk udfoldede sig i deres hele Blomstring i dette sidste Afsnit af hans Liv. Dette lyder maaske mærkeligt, fordi han var saa nær de 60, da han begyndte i Fredericia, men er dog alligevel sikkert rigtigt. Indtil han kom til Fredericia, var hans Liv i mange Maader den stadige indvortes Kamp. Den blev ved at staa; men det blev alligevel i Fredericia under mere positive Former, at hans Aand udviklede sig. Der var mindre indvortes Rastløshed og mere afgæret Ro; derfor blev ogsaa den hele Personlighed mere præget af Harmoni, end den havde været det i hele den tidligere Præstetid. Men han blev sig selv tro og blev ikke en anden, end han havde været før. Maaske det nok kan siges, at han bedre fandt sit Leje; men det var den samme Flod, der flød i Lejet, om end den brusede mindre, end den havde gjort før. Mindet om ham i Fredericia er fuldt af muntre Smaatræk, som bør tages med i Skildringen, for at Billedet af ham kan ligne helt og være levende.

Selvstændigheden bevarede han, saavel som Selvstændighedens Udslag som Oppositionslyst og Disputeretrang. Om begge Dele, baade Selvstændighed og Opposition, kan hans Venner fortælle Træk paa Træk. Da Vilh. Becks ældste Søn søgte Optagelse som Indremissionær paa et Bestyrelsesmøde i Fredericia, foreslaaet af sin Fader, der havde stiftet Indremission og var dens Formand, stemte Zeuthen imod, selvfølgelig som den eneste af Bestyrelsens Medlemmer. Men da saa den unge Beck, efter at være antaget, kom ind for Bestyrelsen, glædede Zeuthen sig alligevel over hans Antagelse, efter hvad han udtalte samme Dag.

Han satte Pris paa den, der havde sin egen Mening og vilde fremsætte den. Men hvis man ikke havde noget at sige, eller hvis man sluttede sig til det, han eller en anden havde sagt,

tabte han Interessen; saa gabede han eller gav sig til at bestille noget andet. Der er flere af hans Medhjælpere, der har discuteret theologiske Spørgsmaal med ham, saa det har taget Time efter Time. Man kunde gaa Volden rundt med ham og tale om Integriteten af Zacharias, og naar man var færdig, kunde han ende med at sige: „Ja, jeg kan for Resten bedst forstaa Sagen, naar jeg antager Deres Mening.“ Han kunde gløde, naar han fik en Disput om Forstaaelsen af Ro. 7. Med en af sine Medhjælpere har han hver Formiddag i 14 Dage disputeret om Danielsbogens Affattelsestid, hvor man hver Dag begyndte, hvor man den foregaaende Dag var sluppet, og hvor baade han og hans Modstander om Aftenen sad og læste, hvad der kunde faas, for at føre det i Marken den næste Dag — og da de 14 Dage var gaaet, og Emnet var gennemdiscuteret, sluttede Zeuthen af med at sige: „Det kan godt være, at De har Ret; men jeg er blevet for gammel til at skifte Mening.“

Da den meget omtalte Strid i 1898 stod i Dansk Missionselskab, blev han valgt til paa Delegeretmødet i Aalborg at repræsentere de to Kredse, som fandtes i Byen. Efter at han var valgt, var der en, der henvendte sig til ham og sagde, at hvordan det end gik, og hvilken Stilling Provsten end vilde tage, var der een Ting, som man bad ham om, nemlig at slutte sig til den Side, der vilde holde Dansk Missionselskab sammen i eet Selskab. Han drog derop og kom hjem og havde stemt for, at Dansk Missionselskab skulde deles i to Selskaber! Man fortæller, at der engang var en yngre Præst, der var Gæst i Præstegaarden; han kom ind og vilde tale med ham. Da Zeuthen sad og skrev, sagde den unge Mand af Respekt ikke noget, medens Zeuthen ventede, at hans Gæst vilde begynde. Da Zeuthen var færdig med sit Skriveri, drejede han sin Stol om mod den anden og saa paa ham; ingen af dem sagde noget. Da rejste Zeuthen sig brat og sagde: „Nu gaar jeg.“ Saa gik han og lod Gæsten sidde. Han gik ud fra, at den, der kom til ham, vilde noget; vilde man ikke noget, var der ikke mere for ham at vente efter.

Men havde man en anden Mening end han, fik man hele hans Interesse. I Januar 1914 holdt en Præst et Foredrag, hvis Tendents Zeuthen var uenig med ham i. Da Foredraget var endt, begyndte Disputen derom, og den varede til Kl. 11½ om Natten. Da fulgte Zeuthen sin Gæst til Banegaarden, discuterende, endog efter at Toget havde sat sig i Bevægelse. Saa gik han hjem, satte sig til sit Skrivebord og skrev et Brev til den paagældende paa 6 Foliosider, bragte det paa Banegaarden

med Morgentoget, gik derefter hjem og begyndte Dagens Gerning uden at have været i Seng — 77 Aar gammel.

I Bestyrelsen for KFUM havde man en Aften siddet og talt om Georgismen, lige efter at Pastor Schack havde været i Byen og holdt Foredrag derom. Zeuthen var ikke hjemme i Emnet og havde siddet utilfreds og hørt efter. Henimod Midnat rejste han sig og gik hjem. De andre blev siddende og snakkede sammen om andre Ting. Da Klokkeren er 2, banker det paa Døren, og Zeuthen træder ind. Han har været hjemme for at læse om Tingen, møder nu og er rustet efter at have forberedt sig, og tager straks fat paa Discussionen, og ender sin Udtalelse med et: „Kan I modbevise det?“, og da det ikke sker, smiler han fornøjet og gaar rundt og siger endelig Godnat.

I sine Positioner indtog han tit ejendommelige Stillinger. Det oplevedes saaledes i Krigens Begyndelse, at Fællesbestyrelsen for KFUM og KFUK besluttede, at den i Fredericia ansatte Sekretær skulde flyttes som Soldatermissionær et andet Sted hen. Ved Bestyrelsesmødet i den lokale KFUM stemte Zeuthen for at give Fællesbestyrelsen et blankt Afslag. En af de tilstedeværende gjorde den Bemærkning, at det kunde Provsten da ikke godt stemme for, da han i Fællesbestyrelsen, hvis Formand han var, havde stemt for, at Sekretæren skulde flyttes. „Ja vel,“ svarede Zeuthen, „som Fællesbestyrelsens Præsident stemmer jeg for, at han skal flyttes; men her er jeg Formand for KFUM i Fredericia, og her stemmer jeg imod.“ Man indvendte imod ham, at man kunde dog ikke saaledes dele sig selv i to Personer. „Jo, det kan jeg godt,“ lød Svaret.

Og det kunde han, eller rettere, det kunde han ikke lade være. Thi hele hans indre Liv var Gang efter Gang det, at han delte sig i to. Derfor var det ogsaa viist af Vilh. Beck, som spurgte en af Zeuthens Medhjælpere, hvordan han havde det med sin Sognepræst, og fik det Svar, at de discuterede af alle Kræfter, at svare: „Ja, protester endelig imod ham, thi ellers protesterer han mod sig selv, og det kan han ikke taale.“

Derfor syntes han saa godt om dem, der sagde ham imod eller var af en anden Mening end han.

Man har sjælden set ham le saa hjerteligt, som da han efter at have frasagt sig sin Rang som Stiftsprovst, havde mødt en af sine Venner, der ogsaa havde hørt om Rangsnedlæggelsen, (der jo virkelig havde den Virkning at spare ham for nogle Kroners Udgift aarlig til Rangskat) og som havde hilst ham med den Ytring: „Naa, saa har da Gerrigheden faaet Overhaand over Hovmodet.“

Ved en Samtale om Vækkelse i Herning Præstegaard, hvor

flere af de tilstedeværende var meget stærkt optaget af den Vækkelsesbevægelse, som man netop oplevede i de Dage, søgte han at slaa koldt Vand i Blodet ved at sige: „Men De kan da heller ikke vente, at alle Mennesker skal blive omvendt. Det staar ingen Steder i Skriften.“ Men nu afdøde Trikotagehandler Lauridsen afbrød ham og sagde: „Jo, der staar, at alle i Lydda og Saron omvendte sig.“ Da smilede Zeuthen saa kønt til den, der saaledes kunde svare ham, og fra det Øjeblik var han knyttet til denne sin Overmand.

Hans *Frisind* var ham i Kødets baaret, men han havde i mange Aar som Opposition mod Grundtvigianismen, der syntes ham at have nok af Frisindet i sine Ord, men for lidt af Kraften i sit Liv, faaet en Stilling, der stillede ham meget konservativt, og da han altid støttede Beck, ikke fordi han egentlig var enig med ham, men fordi saa mange andre angreb Beck, kom han atter og atter til at staa paa et meget konservativt Standpunkt. Da han fik Førerstillingen i første Række og skulde træffe Afgørelserne, var han mere frisindet, end mange havde ventet, og fik tit alt andet end Tilslutning af sine nærmeste Venner.

Han lukkede sin Kirke op for den grundtvigske Kreds i Egnen og lod dem benytte Kirken saa meget, de vilde, uden nogensinde at lægge et Halmstraa i deres Vej. Han lod en Kvinde tale i St. Michaelis Kirke. Han gav Tilladelse til, at Albert Lunde talte i Byens anden Kirke. Han vidste, at Albert Lunde var gendøbt, men da han ogsaa vidste, at han havde været Redskabet til mange Menneskers Frelse, vilde han lade ham faa Kirken. Men efter at Lunde havde talt, erklærede han, at han fik ikke mere Lov at tale i en af de Kirker, som han raadede over. „Hvorfor ikke? Han sagde jo ikke det mindste om Daaben?“ „Netop derfor! han skulde sagt, at han var gendøbt; men han lod, som om han var enig med os andre; det er ikke ærligt.“

Og han lod den katholske Pater Breitung, ansat ved Latinskolen i Ordrup, holde 2 Foredrag imod Darwinismen i Missionshuset i Fredericia. Det regnede ned med Protester imod ham derover, og han fik en hel Samling af Breve i den Anledning. Han lod dem ubesvarede; „de gaar i Papirkurven; jeg roste og takkede jo selv Pateren, saa kan jeg ikke bagefter tage Afstand fra ham og bede om Forladelse.“

Han fik en Tid blandt sine Venner den Sorg, at der begyndte en Tungetalerbevægelse. Til at begynde med tog han venligt derpaa; det kunde jo være, at der var noget deri, som man ikke kunde forkaste, og han ømmede sig meget ved at skille sig fra

disse sine Venner, fordi de havde faaet dette Sværmeri ind hos sig. Der kunde være Grund til at tro, at, naar Tiden var gaaet, vilde det atter klare sig og en mulig Usundhed fortage sig, og at de da kunde bevares for Kirken og for yderligere Sværmeri og komme tilbage fra, hvad der muligt havde været galt. Men det gik ikke, som han havde haabet; de bestyrkedes i deres Sværmeri, og ikke mindst efter at de havde faaet Forbindelse med og Besøg af kjøbenhavnske Sværmere.

Saa traf han sin Afgørelse paa ejendommelig Maade. Det var blevet lovet, at en vis Aften skulde en sprogkyndig tale Fransk „i Tunger“. Zeuthen aftalte da med en af sine Medhjælpere, at han skulde gaa hen og overvære dette. Forsamlingens Ledere raabte og skreg i to Timer og kastede sig paa Gulvet. Men saa erklærede de, at Aanden kunde ikke virke, fordi der var en kritisk Aand tilstede. Der blev saa ikke noget af den franske Tungetalen. Da Zeuthen næste Dag fik dette berettet, udbød han: „Saa er denne Tungetalen Falskneri; thi Paulus siger, at Tungetalen er et Tegn for de vantro, og saa skulde de jo netop kunne tale i Tunger, naar De var tilstede.“ Fra den Dag af talte han skarpt imod Pintsebevægelsen og dens Tungetaleri.

Hans Ungdoms *glade Sind* blev atter synligt under hans tiltagende Arbejde, og medens han selv rykkede nærmere mod Enden. Der fortælles mange smaa Træk fra hans sidste Aar, som alle viser, hvor den før saa tunge Mand var blevet let og ung i sin Tankegang og hele Færden. Ikke mindst i Samarbejdet med de unge paa Stedet kom dette frem.

En Dag mødte et Bud hos Sekretæren i KFUM — fortæller denne — for at anmode ham om at komme til Provsten. Den unge Mand gik straks og traf ham vred. Han tog et Brev frem, rakte det og sagde: „Hvad siger De til det; De maa gøre mig Regnskab derfor.“ Brevet var fra en af Pensionærerne i KFUM, som anonymt klagede over, at hele Gadens Ro en vis Nat var blevet spoleret „paa Grund af Latter og vilde Hyl; ja det lød endog som Dans fra Sekretærens Værelse“. Det havde været, „som om alle Mørkets onde Aander havde været løs“. Sekretæren saa paa Skrivelsen og bemærkede stilfærdigt: „Husker De ikke den Nat, Provst Zeuthen?“ — „Nej, men svar mig, hvad er der sket?“ — „Der var Bestyrelsesmøde til Kl. 2½ under Deres Forsæde!“ Da lyste den gamle Provsts Ansigt op i et stort Smil: „Naa, var det den Nat; saa brænd Brevet; det er noget Vrøvl.“ — Der var sket det, at Zeuthen var kommet til at fortælle Historier; de andre havde moret sig kongeligt. Sekre-

tæren havde spillet gamle Soldatersange paa Harmonium, og Provsten havde sunget dertil, og en ung Præst havde givet sig til at danse rundt paa Gulvet.

En anden Gang var Talen om Afholdelsen af en Bazar for at skaffe Penge i KFUM's Kasse. Zeuthen holdt bestemt paa, at man skulde ikke skaffe Pengene ved en Bazar, men de andre fremførte den tilstedeværende Nød, og at der var ikke anden Udvej, og da han blev ved sit, og de spurgte ham, hvor man da skulde faa Pengene fra, udbrod han endelig: „Stjæl dem.“

Den kommanderende General var engang i Byen i Anledning af en Manøvre, og da Tjenesten var endt, indbød han Garnisonens Officerer til Middag paa Hotellet. Zeuthen, der var Garnisonspræst, blev ogsaa indbudt. Henad Aften mødte en af hans Venner ham, da han kom gaaende hjem fra Selskabet; han gik da smaaende, og da han blev spurgt, hvorfor han var saa fornøjet, svarede han: „Haa, haa! Jeg har været til Officersmiddag, og naar jeg trækker Generalen fra, var jeg den eneste af de tilstedeværende, der havde været i Krig.“

Da Verdenskrigen brød ud, var der dem, der vilde afholde et Fredsmøde i Byen. Derved kom Spørgsmaalet om Forsvarskrigens Berettigelse frem, og Zeuthen forsvarede den afgjort overfor Medlemmer af KFUM en Aften, da han var til Bestyrelsesmøde i Foreningen. Efter at Mødet var sluttet, skulde der drikkes Kaffe, og Kagen blev sat frem; der var da en Tallerken for lidt, og Zeuthen og hans Sidemand, der havde bekæmpet Forsvarskrigen, maatte benytte samme Tallerken til deres Kagestykke. Discussionen fortsattes, og Zeuthen spiste hurtigt, uden at lægge Mærke til det, sit Stykke op og fortsatte saa med at spise af Sidemandens; denne gjorde ham opmærksom paa, at han sad og spiste hans Kage. Zeuthen vendte sig da om til ham og sagde: „De, som siger, at Forsvarskrig er af det onde — hvad er det, De gør. Saasnt man forgriber sig paa Deres Ejendomsret, fører De straks selv Forsvarskrig!“

Det er engang blevet sagt om Zeuthen, at hans Liv mere var et rigt Liv end et lykkeligt Liv. Det har vist haft sin Berettigelse tidligere, men har ikke passet paa hans senere Aar, hvor Glæden kom saa meget stærkere frem og prægede ham helt igennem, medens han i sine unge Aar forlangte saa uhyre meget af andre og frem for alt af sig selv. Da han holdt sin sidste Prædiken inde i Garnisons Kirke i Kjøbenhavn, var der blandt hans Tilhørere en af hans Venner fra Viborgtiden, som ikke havde hørt ham prædike i de siden da forgangne 20 Aar. Vedkommende var kommet sent og kunde derfor ikke se hans Ansigt, men havde siden udbrudt: „Er det Provst Zeuthen —

den milde Prædiken“ — saa stor Forskel var der fra dengang og til nu.

Hans *Ydmyghed* var overordentlig. Han søgte ikke sit eget. Han ønskede ikke nogen Ære for sig selv. Han var villig til at træde tilbage; han kunde lade andre faa den Plads, der tilkom ham. Han ønskede kun, at Guds Rige skulde fremmes, saa Herrens Ære kunde naas, og Arbejdet for at hjælpe Mennesker kunde gennemføres.

En af hans Medhjælpere har oplevet, at Gudstjenesterne i Julen skulde fordeles. Der skulde prædikes i Annekset, til Højmesse i Hovedkirken i Fredericia og til Aftengudstjeneste samt paa Sygehuset. Af en eller anden Grund var det ikke let at faa det til at trække sig sammen. Saa brød han af og sagde: „Ja, men De kan jo tage Højmessens i Michaelis Kirke Juledag, saa gaar jeg op paa Sygehuset.“ Enhver Præst vil forstaa, hvad dette vil sige, at en ældre Sognepræst giver sin ganske unge Medhjælper sin Juledagsgudstjeneste og selv gaar op paa et Sygehus, hvor der er nogle faa syge samlede i en Sygestue. Det blev heller ikke saaledes; men han var villig til en saadan Ordning; thi han kunde godt træde tilbage.

Da Bispestillingen i Ribe var ledig i 1901, var der ikke saa lidt Forventning om, at han vilde blive Biskop. Det blev han ikke. Kort efter besøgte en af hans Venner ham. Han sad da i en ny Lænestol. „Det er min Bispestol,“ sagde han; „da jeg ikke fik den i Ribe, gav mine Venner mig denne, og jeg er lige saa glad for den som for den anden, som jeg ikke fik.“

Naar noget var gaaet forkert, søgte han først Skylden hos sig selv. „Det kan godt være, at Skylden er min; jeg skulde maaske baaret mig anderledes ad,“ sagde han da. Ved en Altergang havde han, idet han gav de første af Altergæsterne Vinen, sagt: Dette er Jesu sande Legeme. Da det gik op for ham, at han havde brugt de forkerte Ord, blev han meget betaget deraf og udtrykte sin Bekymring over, at han havde været uopmærksom. Hans Medhjælper sagde til ham, at Herren vilde tilgive os vore Fejltagelser, naar vi sagde det til ham. „Det ved jeg,“ sagde han; „det er ikke det, der bekymrer mig. Men har de Mennesker, der var til Alters, faaet Sakramentet, naar jeg gaar og siger de forkerte Ord; det er det, der piner mig.“

En og anden var han kommen i Strid med om et eller andet. Vedkommende gik og klagede over ham og talte ikke godt om ham. Det blev fortalt Provst Zeuthen, hvad han sagde, af en, som syntes, at det var skammelig Bagtalelse fra den andens

Side. „Det maa han godt sige om mig,“ sagde Zeuthen, „det bryder jeg mig ikke om.“

Da han blev 70 Aar gammel, havde en Præst omtalt ham i et Dagblad og der brugt den Ytring om ham, at han var en Israelit, i hvem der ikke var Svig. Intet af det, som blev skrevet til ham eller om ham ved den Lejlighed, gjorde et saadant Indtryk paa ham som det; thi det satte ham i en hel Bevægelse, saa han, da han havde læst det, udbød: „Det har han ikke Lov at sige; thi det er ikke rigtigt; der er kun een, i hvem der ikke var Svig“ (han glemte altsaa i det Øjeblik i sin Iver Nathanael, om hvem Jesus sagde netop disse Ord, Jo. 1, 48), og det blev ved at komme fra hans optagne Sind: „det er ikke rigtigt,“ og endnu om Aftenen, da han gik til Sengs og havde klædt sig af, saa en ham i den bare Skjorte lukke sin Dør op og sige ganske højt: „Det *er* ikke rigtigt.“

Skønt han fik saa meget at gøre, slap han ikke sine *filosofiske Spekulationer*, og hans Kærlighed til Schelling var lige ufordunklet, som hans Faders Minde blev ved at staa højt for ham. Han giver begge Dele Udtryk i et Brev af 17. December 1909.

Naar jeg skulde ønske mig et otium, skulde det være for at drage Faders Betydning frem for dem, der ikke kendte ham. Folk kan jo ikke indse det, der er Kernen i Faders Filosofi: at vel er en blot Mulighed og en Umulighed for saa vidt lige, som de begge er lig Nul, men de er dog *toto coelo*¹⁾ forskellige. Der ligger heri baade for Religionen og for Moralens og mon ikke ogsaa for Videnskaben og for det praktiske Liv en Sandhed af umaadelig Betydning og stor Spirekraft, som ikke er blevet tilstrækkeligt paaagtet. Altfor ofte sætter man Mulighed og Umulighed som lige. Man gør et Sædekorn og et Sandskorn lige. Det uendeligt smaa og det rene Nul er vistnok ikke lige uden for Materialister.

Naar man besøgte ham, og han kom ind om Morgenen, og man rejste sig for at sige Godmorgen, kunde man blive modtaget med: Men ved De, hvad Schelling siger? — og det kom for den, der fik denne Morgenhilsen, ganske uformidlet. Han havde længe været oppe og havde taget sig sin filosofiske Dukkert.

Saa kunde han ogsaa blive saa optaget af sine Tanker, at han glemte alting omkring sig.

En af hans Medhjælpere har oplevet at have et Ærinde til ham en Aften ved Nitiden. Ude i Forstuen kunde han høre,

1) ☉: himmelvidt.

at Zeuthen sad inde i sin Stue og ligefrem hev efter Vejret. Han skyndte sig da ind til ham og fandt ham siddende ved sit Bord med en Bog foran sig, medens to Lamper oste af alle Kræfter. Hans Ansigt og Hænder var sorte, Os laa overalt; hvert Øjeblik strøg han Osen af sit Ansigt og bort fra Bogen, mens han trak efter Vejret og hverken saa eller hørte den, der kom ind til ham, før han stillede sig hen foran ham og gjorde ham opmærksom paa, hvad der var paa Færde. „Naa, var det Lampen, der osede,“ udbrød han, „ja, jeg syntes nok, at det mærkedes lidt underligt.“

Eftersom han rykkede op i Aarene, samlede hans Tanker sig om Døden, selv om han egentlig ikke talte meget derom.

Han bevarede sin Ungdommelighed og saa frejdigt ud i den Verden, hvor hans Arbejde laa. Han talte af og til om, at han nu vilde tage sin Afsked; naar han blev 80, skulde det da sikkert være. „Hvad vil De saa?“ var der en, der spurgte ham. „Saa vil jeg rejse til Kjøbenhavn og være noget andet!“

Men saalænge det var Dag, arbejdede han. Da Krigen kom, blev der holdt et stort Møde om Afrustningssagen i Theater-salen i Fredericia. Zeuthen tog kraftigt til Orde¹⁾ og forsvarede Forsvarskrigens Berettigelse. Han havde ikke glemmt, hvad han havde følt, da han i 1864 var med at forsvare sit Land mod den overmægtige Fjende. Og han, Garnisonspræsten, gav sit Forsvar den mest personlige Form, idet han sagde: „Jeg ved, hvor min Plads er, hvis vi kommer med i Krigen — den er ude i Skyttegravene hos Soldaterne for at opmuntre dem til at gøre deres Pligt.“ Og han blev ikke sentimental, naar han tænkte paa Død og Hjemgang. I hans sidste Leveaar holdt Indremission sit Sommermøde i Fredericia. Ved Aftenstid sluttede Dagen med en Gudstjeneste i Kirken, og en Kreds af hans Venner samledes efter Gudstjenesten ovre i hans Hjem, hvor Discussionen gik meget livligt, ja til Tider varmt. Da Klokkeren var blevet over 11, rejste en af de tilstedeværende sig, som forstod, at den gamle Mand trængte til at komme til Ro og sagde spøgende: „Og nu Godnat, Du trætte kære (trættekære).“ En anden sagde: „Ja, ses vi ikke mere hernede, saa vil vi glæde os til igen at samles deroppe.“ Da smilede Zeuthen og sagde: „Der er nu alligevel en Fejl ved Himlen.“ Hvad er det? blev der spurgt. „Det er det, at der ingen er at discutere med.“

Men i sine Tanker var han vendt meget hen imod Døden. Det kom frem i hans Prædiken. I sin sidste Paaskeprædiken talte han om, at det var naturligt, at vi Mennesker frygtede Døden, men at vi havde Lov at bede Gud om at tage Døds-

¹⁾ „Fredericia Avis“ 20. Januar 1915.

frygten bort. Og for sit eget Vedkommende bad han om, at „hans Død ikke maatte blive en Død, men en Himmelfart“. Naar troende Mennesker ængstedes for Døden, for, hvorledes de skulde faa Kraft til at dø, sagde han til dem som Trøst, at det var urimeligt nu at gaa og sukke over, at man kunde synes at mangle denne Kraft; det var ikke nødvendigt at have Kraften, før man skulde bruge den. Thi til at overvinde Døden, vilde man komme til at trænge til Kraften fra det høje; men den vilde ingen heller komme til at savne, som blev hos Jesus. Naar han privat talte om sig selv og sin Stilling overfor Døden, sagde han, at han var ikke bange for at dø, men han kunde ængstes for det, der kunde komme til at gaa forud, om han skulde blive syg og komme til at ligge længe, saa han ikke kunde bestille noget. Saa slap han ganske derfor.

IV.

Han var rank i sin Sanddruhed, Retfærdighed og Frygtløshed. Han var dyb i sin Kamp med sig selv, i sin Gaaen sig selv efter i alle Kroge og i sin Ydmyghed. Han var uegennyttig som faa. Han var redelig i sin Bedømmelse af andre og af Forhold. Han var angst for at synes, uden at være. Han var greben af Kristus og havde agtet alt det andet for intet i Sammenligning med vor Herres Jesu Kristi Ypperlighed. Han var trofast mod sine Venner, især naar de ikke var tilstede; han holdt af Mennesker med den Kærlighed, som ser og siger Sandheden. Han agtede Manddom, hvor han fandt den...

Han var en Kristen.

FR. ZEUTHEN OG INDREMISSION.

I.

Da den københavnske Indremission blev stiftet af Blædel og Frimodt og holdt sin Stiftelsesfest i Garnisons Kirke i København den 15. Februar 1865, ved hvilken Lejlighed Vilh. Beck prædikede, talte Zeuthen samme Aften ved Indremissions første Møde, der afholdtes i Sølvgadens Skoles Gymnastiksal.¹⁾ Men ved den Lejlighed har han ikke hørt Beck; han har vel sagtens haft Undervisningstimer, som har hindret ham i at være tilstede. Der er heller ikke i hans Breve noget Spor af, at Vilh. Beck i de Dage har gjort noget Indtryk paa ham. Han havde sikkert paa Als hørt eller dog set de to Soldatermissionærer Dahlstrøm og Wippert, som af Indremission paa Landet var sendt derover, og som klarede sig meget smukt derovre. Han havde Berøring med Cand. theol. R. Volf, som tidligt tog en Indremissions Gerning op i København, og fra Ehlers Kollegium stod han Peter Krag nær, der var blevet Kandidat i 1864 og tidligt var grebet af Lysten til at arbejde for Guds Rige og i disse Aar var Lærer paa Frk. Zahles Skole.²⁾

Men hans Erfaringer fra Krigen om, hvorledes det stod til med Soldater og Officerer, havde gjort, at han forstod, at der i vort Folk var meget, der trængte til Tugt og Hjælp.

Forbindelse med Indremission fik Zeuthen først, da han var bleven Kapellan i Udby, havde arbejdet her nogle Aar og faaet at føle, hvormeget der trængtes til, at Evangeliet skulde prædikes, saaledes at det blev hørt.

Beck havde i 1865 været i Sydsjælland og holdt Møder baade i Præstø og Snesere, og da Zeuthen kom til Udby, talte man der om disse Becks Møder, saa Zeuthen fik et stærkt Indtryk af, at der havde været noget, som var gaaet Mennesker til Samvittigheden.³⁾

¹⁾ R. Volf: En gammel Præsts Livserindringer, pag. 67. — ²⁾ R. W. Winkel: Peter Krag, pag. 8. — ³⁾ Blauenfeldt: Frederik Zeuthen, pag. 25. Indremissions Jubilæum, pag. 25.

I 1867 anmodede Zeuthen Indremission om Hjælp for sine Sogne. Men først i 1870 fik han Beck at høre, da denne prædikede i Næstved, og samme Efteraar hørte han ham i Vordingborg, Præstø og Stavrby i Jungshoved Sogn. Den første Prædiken er den Prædiken, der har gjort mest Indtryk paa ham af alle de Prædikener, han har hørt i sit Liv, og gennem de andre Prædikener befæstedes hans Indtryk af Becks ualmindelige Evne til at prædike, og efter at have haft Beck paa Besøg i Udby var Baandet knyttet mellem dem for hele Livet. „Jeg er forelsket i Beck,“ skrev han om ham i de Dage, og ikke længe efter skriver han til Beck, at Indremission kan regne ham blandt sine Venner.

Forbindelsen med Beck gjorde hans Forbindelse med Indremissions Arbejdere varmere, og han holdt i sin Udbytid stadigt Møde sammen med dem, baade Anders Bendsen i Skibbinge ved Præstø, tidligere Daglejer hos Jens Olsen i Sjolte, Jakob Jensen fra Skuerup i Stenlille og Jens Pedersen i Skellebjerg ved Sorø. Da Beck i 1870 besøgte Zeuthen i Udby, var Pastor Jeansson, der var Indremissions Rejsepræst, med, og Zeuthen gjorde da ogsaa hans Bekendtskab. Endelig var Zeuthens nære Ven, Pastor Baumann i Sværdborg, samtidigt blevet meget betaget af Becks Prædiken i Næstved, saa deres fælles Følelse af Becks Betydelighed og Velsignelsen ved det Arbejde, som Indremission havde taget op, knyttede dem yderligere sammen og førte Zeuthens Sympathi længere og længere over mod Bevægelsen. Han blev ved at beundre Becks Prædiken.

„Vilh. Beck hørte jeg holde to vidunderligt dybe og indholdsrige Prædikener. Navnlig den, han holdt i Vordingborg om Livets Kilde, var omtrent den bedste Prædiken, som jeg nogensinde har hørt. Han taler som den, der har Myndighed, og ikke som de skriftkloge. Beck, som ikke kendte noget til Schelling, er i Grunden den, der bedst har forklaret mig Hemmeligheden ved Schellings Naturfilosofi: den dybe Overensstemmelse og Identitet mellem Aanden og Naturen; jeg kender ingen, der kan tage Billeder fra Naturen, i hvilke det aandelige spejler sig, som han. Og det gode er, at det ikke er Billeder, som han har laant hos en eller anden Digter eller Prædikant, men han har selv med en schellingsk intuitiv Skuen set Aanden i Naturen og Naturen i Aanden. Jeg indser forresten godt, at dette er en daarlig Lovtale over Becks Prædiken, thi det ser jo ud, som om det ikke var en kristelig Prædiken. Gud ske Lov, det er dog hans Prædiken, og hvis den ikke var det, saa kunde hans klare, skarpe Blik for Na-

turen ikke hjælpe det mindste. Jeg tror, at det er hans Tro paa Jesus, der har aabnet hans Øjne for Naturen.“

Paa en Maade hørte Zeuthen ikke hjemme i Indremission. Hele hans filosofiske Natur gjorde ham mere til en Overvejelsernes Mand end til en Handlingens Mand, og det er dog Indremissions Særkende, at den handler. Hans filosofiske Interesser og Forstaaelse maatte dertil gøre, at han saa Tingene fra flere Sider, og Indremissions Særpræg var netop at se Sagen fra den ene Side: Afgørelsen nu, stærkt og ensidigt. Endelig maatte hans Slægts og hans egen Kultur trække ham til andre Sider end til den ikke kulturprægede Indremission. Men Betagetheden af Beck sammen med hans Lyst til at gaa imod sig selv og hans Oppositionslyst, der altid fik ham til at holde med dem, der var i Mindretal, førte ham ind i Indremissions Arme. Og saa maa det jo ikke glemmes, at hans Grebthed af Kristus gjorde, at han maatte vælge dem, der selv var grebne, trods alle deres Begrænsninger, og vende sig fra dem, der havde det videre Syn, men hvor Grebtheden manglede eller var mindre.

„Forleden var jeg nede i Udby, hvor jeg tog dem i Præstegaarden til Alters. Der er de blevet meget ivrige Grundtvigianere... En forunderlig Magt har den Grundtvigianisme over Sjælene. Der er ogsaa noget deri, som jeg vil kalde en mageløs Opdagelse. Det at jeg uafhængig af Skriften kan hvile fri og sikker i min Tro — det er det sande. Men det falske er, at man gør selve denne Tro til Gudsordet, medens Gudsordet er, at det skal ske os efter denne Tro, som der blev sagt til Høvidsmanden i Kapernaum, efter at han med sine egne Ord havde bekendt sin Tro. Saaledes er Daaben i Faderens, Sønnens og Helligaandens Navn, efter at Troen paa Fader, Søn og Hellig Aand er bekendt, et „Ske dig efter din bekendte Tro“, fra Guds Side et Tilsagn om, at Gud vil være vor Fader, Frelser og Helliggører. Jeg beder for de gamle Menigheder i Udby-Ørslev: „Giv dem det gode og fri dem fra det onde i Grundtvigianismen“, ligesom jeg beder for Menigheden her: „Lad dem beholde det gode, men fri dem fra det onde i Pietismen.“

Lad Højre og Venstre, store og smaa, de fine og de simple, de universitetsdannede og de højskoledannede eller de aldeles udannede tørne sammen; under alt det skrider dog Naadens Bygning frem, ligesom de midt under Krigen byggede paa Viborg Domkirke.“

Da han kom til Everdrup, mødte han den med Indremission beslægtede Forsamlingskristendom i sit eget Sogn og dets nærmeste Nærhed, og nordfra, fra Haslevkanten, mødte han Indremission i en moden og varm Skikkelse, som ikke kunde andet end trække ham til sig.

Det var da ganske rimeligt, at han i 1879, efter at Jeansson var død, blev valgt ind i Indremissions Bestyrelse, og derefter blev han i 1884 valgt til Næstformand, og i 1901 blev han efter Becks Død valgt til Indremissions Formand¹⁾ Hans Stilling til Indremission var i høj Grad et Venskabsforhold til Vilh. Beck. Han beundrede ham og blev ved dermed. Han var ikke nogen blind Beundrer, hvilket ogsaa vilde være umuligt for en Karakter som Zeuthens; men han var en meget trofast Beundrer. Naar han talte med Beck, sagde han ham imod; naar han privat talte om ham eller skrev fortroligt til Venner, kunde han udtale sig om, hvad han syntes, at der manglede hos Beck. Men naar andre angreb Beck, var han der straks med det mest afgjorte Forsvar, næsten rede til at sætte ind til Forsvar for Beck hvorsomhelst, ikke, fordi han ikke kunde se det svage hos Beck og i hans Handlinger, men fordi han vilde tage Forsmædelsen sammen med Beck og bære Lidelsen, som Angrebet muligvis kunde føre med sig, og fordi han syntes, at Becks Fordele saa langt ragede op over, hvad der kunde siges imod ham. Han fremhævede altid om ham, at han var en Mand, der vidste, hvor han stod, og om hvem man vidste, hvor han stod. At han saa Becks Begrænsning, er ganske afgjort. Det ved den, der har levet sammen med ham. Det kan ses af mere end et af hans Breve.

6. Marts 1890.

Jeg bliver vist nødt til min kære Vilh. Beck at afskrive følgende Passus om Hans Tavsens i sidste „Theolog. Tidsskrift“: „Efterhaanden udviklede der sig hos ham en Tilbojelighed til Hensynsløshed og Haardhed i Udtrykket, som ikke sjældent udartede til Skældsord.“ Beck rager os jo uklar med alle Bisperne.

Viborg, 6. September 1894.

Naar du er bedrøvet over, at Beck gør Indremissions-tidende til et Skændeblad, saa kan jeg forstaa dig, tildels være med i din Sorg... Hans flotte Paastande fremsættes jo saa ubegrundede, at Folk ikke med den bedste Vilje til at forstaa deres Berettigelse kan forstaa denne. Men hvad der noget undskylder ham er, dels at vi andre, der kunde skrive i en mere urban Tone og paa en roligere og ikke saa udæskende

¹⁾ Blauenfeldt: Frederik Zeuthen, pag. 29.

Maade kunde begrunde vore Paastande, af Ladhed, Fejghed, Mistillid til vore Evner eller for ikke at gøre Vrøvl i denne Tid, da der er Vrøvl nok, tie stille og intet skriver, dels at, naar vi andre en enkelt Gang tager Bladet fra Munden og skriver lidt, saa bliver det upaaagtet paa Grund af den spagfærdige Maade, hvorpaa vi udtrykker os... Jeg indrømmer, at Beck ofte er uretfærdig over for sine Modstandere, men denne Hensynsløshed har sin Grund i, at det er en stor Sag, som han kæmper for, og Hensynet til denne gør, at han ofte er hensynsløs over for dem, som han mener — undertiden med Urette — er Modstandere af denne. Jeg tror ganske vist om ham, at han, naar han beder: „tilkomme dit Rige“, saa tænker: „tilkomme det Liv, der vækkes ved Indremission.“ Derfor bliver den følgende Bøn: „Ske din Vilje“, maaske ikke bedet, som Gud vil, at den skal bedes; maaske det — men jeg beder dig om ikke at misforstaa mig og lægge ind, at jeg skulde beskyldte Beck for en gruelig Gudsbespottelse — undertiden hedder: „den ske paa Jorden“, ikke som den sker i Himlen, men „som den sker i Ørslev“ — hvortil dog maa bemærkes, at han visselig beder, at Guds Vilje maa ske i Ørslev, som den sker i Himlen, og altsaa dog hans Mening er: „som den sker i Himlen“, at han altsaa vil have Guds Vilje frem, og at det beror paa en ufrivillig Forveksling af de to Viljer, hvis hans Bøn ikke bliver, som den skulde være... Nu maa du ikke blive altfor bedrøvet over, at jeg vil forsvare eller undskylde Beck. Det skal ikke nægtes, at Beck har store Fejl, og det sørgelige er, at det gælder om hans gamle Adam, at som han ældes, saa arges han; men jeg tror paa den anden Side ikke, at du ser til Bunds i Sagen og ser, hvor megen Ret Beck har i sine Udtalelser.

19. Februar 1898.

Kort før jeg forlod Viborg, sagde Swane til mig: „Jeg vil ønske, at De, naar Beck dør, maa blive Indremissions Formand.“ Jeg tænkte: „Ja, Tak for Æren, men det var rigtignok betydelig lettere at være Biskop i Viborg Stift.“ Til at være Formand hører bl. a. det stadigt at lade sin Røst høre. Jeg husker, hvilken Forvirring der blev ved Preussernes Overgang til Als, da vore Officerers Kommandoraab forstummede. Skal en Fører holde sine Folk samlede, maa de stadig høre hans Kommando; Faarene maa høre Hyrdens Røst. Saaledes har jo Beck mundtligt og skriftligt stadig givet Parolen, stadig vist, hvad Front man skulde tage over for Bibelkritik, Bisper, Menighedshuse o. s. v. Men dette stadig at skulle kommandere vil være min Natur imod. Jeg synes,

at jeg i Livet har gjort Fyldest som Nr. 2 paa to vigtige Poster: som Viceformand i Indremission og som Stiftsprovst. Og jeg kunde have gjort mere Gavn i Indremission, om jeg f. E. havde været Becks Nabopræst; jeg er kommen for langt fra ham, hvorfor N. N. har vundet noget af den Indflydelse paa ham, som jeg havde. Men der er et stort Spring fra Nr. 2 til Nr. 1, og jeg kan bedre raade end kommandere. Selv om jeg nedlagde mit Embede for udelukkende at arbejde for Missionen, vilde jeg ikke kunne holde Menigheden sammen. Becks lykkelige Mangel paa Selvkritik giver ham en Myndighed, som vi mere kritiske Mennesker ikke kan faa. Beck bliver aldrig ked af at høre sin egen Røst; men vi andre vilde snart blive kede af at høre vor.

Zeuthen saa mere efter, hvad Beck havde af positivt, end hvad han kunde mangle. Karakteristisk er følgende Udtalelse i et Brev af 9. Januar 1897:

„Ogsaa hos Beck er Tro og Letsindighed gaaet for meget over i hinanden, dog langt mindre hos ham end hos mange andre. Thi det maa siges til Becks Ære, at hvis han i Troen har indladt sig paa et halsbrækkende Foretagende, saa har han ogsaa sat sin Personlighed ind derpaa, for at det kunde lykkes.“

Og hvad Beck havde gjort, og som angrebes fra anden Side, det gik Zeuthen i Breschen for. Saaledes var han rede til at forsvare Becks „paa Knæ for Bibelen, Professorer“ mod hver den, der vilde angribe Beck derfor.

Han gjorde dette med saa megen større Glæde, som han til Tider var blevet tvunget til at tage Stilling imod Beck. Da Beck saaledes en Gang skulde prædike i Viborg Domkrke, medens Zeuthen var Stiftsprovst der, forbød Biskop Swane, at Beck messede Trosbekendelsen fra Altret. Da Missionshuset skulde bygges, maatte han gøre det til Kabinetsspørgsmaal, at man bøjede sig for Biskoppen og ikke byggede, da Biskoppen byggede Menighedshus (se ovenfor pag. 143). Paa samme Maade maatte han tage sin Stilling, da der klagedes over Indremissionær Jens Fisker. Denne havde været Redskab til en betydelig Vækelse oppe i Vesthimmerland, men havde sikkert ogsaa undertiden vist Nidkærhed uden Forstand. Saa klagede samtlige Præster i Aars Herred over ham, og Biskop Swane antog sig Præsternes Klage og sendte en omfattende Skrivelse derom til Indremissions Bestyrelse. Han havde først drøftet Sagen med

Zeuthen, som havde taget Vækkelsen i Forsvar overfor Biskoppen, der bl. a. havde taget sig meget nær, at man oppe i Vesthimmerland sagde om en af Præsterne, at han nok troede *om* Jesus, men ikke troede *paa* Jesus. Det var nær blevet til et meget alvorligt Sammenstød mellem Zeuthen og hans Biskop; men Dagen efter var det gamle Forhold genoprettet. Zeuthen maatte indrømme, at Jens Fisker havde forløbet sig, og at det vilde være heldigt, at han blev forflyttet. Han skrev da tilsidst til Bestyrelsen, at han ikke som Biskoppens Medhjælper kunde tage Del i nogen Krig mod Biskoppen, og derfor maatte han træde ud af Bestyrelsen, hvis man ikke vilde forflytte Jens Fisker, saaledes som Biskoppen ønskede det. Dette skete da, men Zeuthen var forpint derover; han syntes, at Konservatismen hos Biskoppen var ved at gøre Livet Skade.

Han kunde godt tage en Stilling imod Beck, ikke alene en Discussionsstilling, men ogsaa en Stilling, der voldte Beck Ubehageligheder. Da Pastor Løgstrup saaledes i 1897 havde skrevet sin Adresse imod de, som ham syntes, usunde Vækkelsesbevægelser, gik han til Zeuthen med den og spurgte ham, om han skulde lade den gaa af Stabelen. Zeuthen raadede ikke fra, skønt han vidste, at Beck vilde blive krænket derover.

En anden Mand indenfor Indremissions Rækker, der drog Zeuthen stærkt, var Carl Moe i Skanderup. Zeuthen havde engang maattet opgive at lade ham prædike i Domkirken i Viborg, fordi Biskop Swane ikke vilde have det; men netop dette trak ham stærkere til Moe. Da han kom til Fredericia og kom paa nærmere Hold af Moe, kom han til at værdsætte ham meget højt, og naar der skulde holdes et Møde i Fredericia, og det skulde bestemmes, hvem man skulde indbyde, ønskede Zeuthen regelmæssigt, at det maatte være Moe. Det var Moes Prædikens Viljespræg, der tiltrak Zeuthen. Naar Moe ganske stilfærdigt sagde i sin Prædiken: „Hvis du ikke kommer i Himlen, saa kommer du i Helvede“, uden at der var nogen Følelsesbetoning i Ordene, men han lod dem virke med deres egen Vægt, fordi han troede paa den Sandhed, der laa bag ved dem, saa havde han Zeuthen med. Og denne sin Sympathi for Moe delte Zeuthen med sin Hustru.

Som Medlem af Bestyrelsen havde han særlig Indflydelse i det, der spøgefuldt kaldtes „den thyske Krig“ (1880—1881).

Præsterne paa Thy havde klaget over Indremissions to Udsendinge deroppe. Den ene af dem havde bl. a. fisket i en anden Mands Dam og var blevet meldt til Herredsfogden i den Anledning; der var dog ikke kommet andet ud deraf, end at Manden havde indgaaet paa et Forlig, men der var ikke faldet nogen

Dom, saa Zeuthen vist med Rette har kunnet udtale (Brev af 11. Januar 1881), at det skete ikke har kunnet anses for en Forbrydelse; den paagældende havde ogsaa Lov for at være en ærlig og elskværdig Mand. De var begge anklagede for ikke at tage Hensyn til Præsterne, og man mente om den ene af dem, at han ikke besad aandelig Modenhed. Saa ønskede man da, at de ikke mere skulde komme til de thyske Sogne for at prædike. Det Svar, som Bestyrelsen, hvilket vil sige Beck og Zeuthen, gav, var ikke meget imødekommende, idet man bl. a. begyndte med at udtale, at den Omstændighed, at samtlige Præster kunde blive enige om denne Klage, havde for Bestyrelsen berøvet Klagen en Del af dens Vægt, idet det altid havde været saaledes, at Missionen havde haft en Del af Præsterne imod sig, og derefter fortsatte Svaret med at udtale, at det var slet ikke Missionens Opgave at være til Hjælp for Præsterne, thi den kunde kun blive til Hjælp for de Præster, som selv arbejdede for at faa aandeligt Liv vakt.

Dette Svar bevirkede, at en Række af Præsterne indgav en Klage til Ministeriet over flere af Kolportørernes Virksomhed, saa det saa under det daværende kirkelige Regimente en Tid slemt nok ud for Missionen. Men det lykkedes dog tilsidst at faa et Forlig istand ved et Møde, som holdtes hos Zeuthens Svoger, Pastor Bagger i Skjoldborg, skønt Zeuthen var ved at sætte alting over Styr ved en Udtalelse om, at det, som alle Præster i to Herreder kunde enes om imod et Arbejde for Guds Rige, maatte anses for meget tvivlsomt, da Jesu Ord om, at mange er vantro og faa troende, maatte gælde ogsaa om Præster.¹⁾

Men Resultatet blev da, at der ikke kom noget Brud, og Indremission gav sine Udsendinge en ny Instruks og vedtog en Nyordning af deres Forhold, som saavel Præsterne som Kirkestyrelsen var tilfreds med. Men Zeuthen blev ved at fastholde, at Svaret var egentlig rigtigt, og det eneste, han ret vilde indrømme, var, at Svaret indeholdt „en logisk Bummert, fordi man paa den ene Side var gaaet ud fra en Forudsætning, som kun kunde forstaas af troende Mennesker (at det kun er faa Præster, som er Herrens Venner), og paa den anden Side dog henvendte sig til og ønskede at blive forstaaede af alle Præsterne i Herredet“.

Under sin Tilslutning til Arbejdet for Indremission blev Zeuthen ved at fastholde det principielle Standpunkt, at Indremission var et Arbejde og ikke var eller skulde være en Retning indenfor Folkekirken. Han vilde holde aabent Vand til

1) Blauenfeldt: Fr. Zeuthen, pag. 28 ff.; Indremissions Historie, pag. 183 ff.; Vilh. Beck: Erindringer, pag. 167 ff.

alle Sider, hvor han fandt Livet, ligesom han vilde aaben Krig overalt, hvor han kun saa Død og Vantro.

Saaledes skriver han i Decb. 1889 til Vilh. Beck:

Det er af Vigtighed, at Du som Missionens Formand ved alle Lejligheder saa skarpt som muligt betoner, hvad Du ofte har sagt, at Missionen er en Virksomhed og ikke et Parti eller en Retning.

Naar man laver Kirkemøder, der skal forene de tre Retninger, anerkender man jo de tre Retninger og gør altsaa Missionen til, hvad den ikke vil være, en Retning istedetfor en Virksomhed. En Retning kan i Længden kun vente Støtte og Hjælp fra Retningens Tilhængere, ikke fra den hele levende Del af Folkekirken, hvilket vi dog ønsker. Vi bør kun anerkende to Retninger indenfor Folkekirken, en troende og en vantro, og med denne sidste vil vi ikke holde Forhandlingsmøder, men Missionsmøder imod den. Jo mere vi kan gøre Missionen til hele den levende danske Menigheds Sag, desto bedre er dens Fremtid sikret. I denne Forstand siger jeg som i Frederits, at jeg hører ikke til Indremissions Retning.

II.

Men under de forskellige Vanskeligheder for Indremission svingede Zeuthen længere og længere over i den mest afgjorte Stilling og kom derved til at vende Front saa meget stærkere end tidligere imod „human Kristendom“, og han skilte sig da mere og mere og tydeligere fra de grundtvigske. Medens han i Udby havde holdt Møder sammen med de levende Grundtvigianere, som boede i hans Sogne eller Nærhed, skilte han sig i Everdrup ud og vilde ikke mere arbejde sammen med dem. Han syntes nu at kunne se, at alvorlige Mennesker, som man havde kunnet haabe paa, skulde have taget bestemt Stade og være blevet afgjorte som Kristne, var blevne forvirrede ved en „blødagtig Grundtvigianisme, som passede altfor godt til den blødagtige sydsjællandske gamle Adam“, og i et Brev fra 20. Decb. 1882 tager han et meget bestemt Stade:

Nede i Sydsjælland har Grundtvigianismen gjort stor Skade ved at lægge Eftertrykket paa det menneskelige istedetfor paa det kristelige, hvorved Saltet har mistet sin Kraft, idet Hovedsagen er traadt i Baggrunden. Og jeg har selv fejlet ved en Tidlang at være blind for denne Fare og i min Blindhed støttet Grundtvigianerne. Jeg lod mig narre, fordi jeg

havde Tillid til Grundtvigianernes subjektive Ærlighed og Elskværdighed, og fordi deres Forkyndelse i det hele taget var nogenlunde sund. Jeg glæder mig nu over, at Korsbanneret er hejst rent og klart uden at skulle have et Højskolebanner eller Folkemødebanner ved Siden af sig paa en saadan Maade, at man maa være i Vilderede med, hvilket af disse Flag man skal følge.

Denne Modsætningsstilling til Grundtvigianismen blev Zeuthen ved at holde, selv om den i Aarenes Løb blev modificeret. Men endnu i det Kirkelige Udvalg udtalte han den, skønt rigtignok i en Sammenhæng, hvor han talte i høj Grad anerkendende om Grundtvigianerne: Jeg har mange Gange fremhævet alt det gode, vi har faaet fra den grundtvigske Side. Og det har jeg gjort, uagtet jeg er Søn af en gammel Modstander af Grundtvigianerne, og uagtet jeg vil vedblive at være det samme, saa længe jeg lever.¹⁾

Paa samme Tid som Zeuthen indtog dette mere afgjorte Standpunkt, var han begyndt at holde nogle Møder inde i Næstved, hvor Nansen var Præst. Der var en lille Kreds af Indremissionsfolk derinde, og i Samklang med den begyndte Zeuthen i de Lokaler, som kunde faas overladt, Raadstuesalen, Industribygningen eller Borgerskolen. Disse Møder faldt Pastor Nansen for Brystet. Man havde nok sagt ham, at man agtede at begynde paa saadanne Møder, men ikke bedt ham være med til Møderne, og da han engang mødte paa Raadstuesalen og hørte Zeuthen tale, forekom dennes Tale ham gruelig; specielt var et Udtryk, som Zeuthen havde brugt, at naar Bønderne fra Omegnen kom ind til Byen, købte de Vantro i Butikkerne, gaaet ham til Hjerte; han følte det, som Zeuthen udtrykker det, næsten som en personlig Fornærmelse, at saadant blev sagt om hans By. Iøvrigt var der et ganske godt personligt Forhold mellem ham og Zeuthen; ialtfald har denne udtalt, at han kom til at holde mere og mere af Nansen, jo mere han lærte ham at kende. Men Modsætningsforholdet var der. I dette greb Dr. Skat Rørdam i Rønnebæk ind, dels ved at udtale sig derom, dels ved at skrive til Zeuthen om dette Forhold og om Indremission i det hele. Han bebrejdede Indremission, at den gjorde ikke det, den burde gøre: gaa ud og opsøge det fortabte; men dens Udsendinge foretrak at samles med de smaa Kredse, som de var enige med. Han fremførte, at naar dens Udsendinge var komne til ham, havde han altid anvist dem bestemte Steder at gaa ind eller bestemte Dele af hans Sogn, hvor der trængtes til, at et

¹⁾ Det kirkelige Udvalgs Forhandlinger, 5. Samling Sp. 271.

Arbejde blev gjort. Men hans Opfordringer var enten ikke blevet efterfulgte, eller ogsaa havde vedkommende nøjedes med at stikke Næsen indenfor og tilbyde en Bog til Salg, og ingen af dem var kommen igen, saa efter hans Erfaring var den bedste Maade at blive fri for Indremissions Udsendinge den at opgive dem noget bestemt Arbejde, som skulde gøres, thi saa kom de ikke igen. I det hele ængstedes han for, som Indremission arbejdede, og han kunde ikke se andet, end at dens Arbejde maatte føre til at danne et Parti indenfor Kirken.

Paa denne Henvendelse fra Dr. Rørdam svarede Zeuthen med et Brev, der karakteriserer Zeuthen og viser hans Betagethed af Vilh. Beck, og det meddeles derfor her i dets Helhed.

Everdrup, 16. Marts 1880.

Kære Dr. Rørdam! Jeg skulde egentlig tænke over Texten „Jesus bærer sit Kors“, over hvilken jeg skulde holde Fasteprædiken imorgen Formiddag, men nu har Deres Brev fyldt mig med andre Tanker, som jeg tror, at jeg gør bedst i at kaste fra mig paa Papiret for ret at faa Ro til at tænke over min Prædiken.

Hvad „den indre Mission“ paa Landet angaar, saa bæres denne jo menneskeligt talt af Vilh. Beck. Den, der ingen Tilid har til ham, har naturligvis ogsaa Mistillid til hele Missionens Virksomhed. En Ting maa De imidlertid indrømme, hvad enten De holder af Beck eller ej, og paaskønne ved hans Virksomhed; det er, at den *meget betydelige* Opvækkelse, der er sket ved ham i vort Fædreland, staar paa *den rette Kirkegrund*, paa Sacramenternes Grund. Hvor mange Opvækkelsesprædikanter kender De, der saaledes som Beck ideelt har henvist til Daab og Nadver som Kilden til og Næringen for det kristelige Liv? I denne Henseende staar Missionen paa Landet, om den end i mange andre Henseender staar under sin Søster i Kjøbenhavn, over denne, thi Fridt, der var den egentlige Leder for Missionen i Hovedstaden, havde ikke saa klart et Syn for Sacramenternes Betydning som Beck, og adskillige af de andre Arbejdere derinde har gaaet saa meget i Skole hos den reformerte Kirke, at de ikke blot har lært at arbejde af denne, hvad den lutherske Kirke vel nok kan trænge til, men ogsaa er bleve berørte af dens Lære eller, hvis dette er for stærkt, dog ikke skatter den lutherske Kirkes Lære, som de burde. Det er derfor efter min Mening Sandhed, naar Missionen kalder sig „*Kirkelig* Forening for den indre Mission i Danmark“. Fordi vi ikke vil vide af nogen anden Genfødelse at sige end den i Daaben,

mistænkes vi jo af mange for at være halve Grundtvigianere. De, der virkelig er komne ind paa denne Grund, er ogsaa nogenlunde sikrede mod Sectvæsenet. Det eneste Parti, som de maaske er noget udsatte for at gaa over til, er Grundtvigianerne, men dette kan De vel ikke have noget imod. At der ganske vist er en Del, især i den Kreds, hvor Jeansson virkede, i Nord-Sjælland, der er bleven „Bornholmere“, kan ikke nægtes, men til vor Undskyldning maa det tjene, at Jeansson, da han virkede deroppe, endnu var i sin første ungdommelige Opbrusen og vel ikke var kommen ret til Hvile endnu, og navnlig vil dette ikke kunne lægges Beck til Last, da Jeansson først i Slutningen af sit Ophold i Nord-Sjælland kom i videre Berøring med Beck. Naar De betænker dette, maa De indrømme, at „den indre Mission“ ikke blot har kunnet vække Liv, men ogsaa har kunnet vise de opvakte hen til de Midler, hvorved Livet opholdes.

I det Hele, hvor er Beck ikke bleven misforstaaet? Han har ikke brugt i Skrifter at oplyse om Misforstaaelserne, men han har ladet Kendsgjerningerne tale for sig. Pauline Worm beskyldte ham saaledes for at være upatriotisk og ligegyldig for sit jordiske Fædreland. Nu er der dog vistnok ingen, der saaledes som Beck har mindet det danske Folk om vort Savn ved, at Sønder-Jylland er taget fra os. Betænk dog, hvad det vil sige, at en Mand, der holder, saavidt jeg husker, henimod 50 eller i det mindste 40 Missionsmøder om Aaret, i hver Prædiken hele Landet rundt beder, at vore Landsmænd, der er bleven skilte fra os, ikke maa være skilte fra Gud, og dernæst at de ogsaa maa blive genforenede med os. Selv om vi nu bortser fra den Virkning, Bønnen — og ikke alene hans Bøn, men ogsaa de manges, der beder med ham — gør, saa minder jo dette, at Forsamlingen hører ham bede for Sønder-Jylland, dem om, at dette er Danmarks Hjertesorg. Og det er da en Kendsgjerning, at mange bøjer sig for hans Autoritet. Denne Bøn beder han endvidere mellem Folk, der vel kan være fristede til at glemme det jordiske Fædreland for det himmelske. Hvad skal han dog gøre mere for sit Fædreland? Han beder for det og har nu vist siden Wienerfreden lært mange af de ædleste og bedste i Folket (og om De end mener, at Grundtvigianerne er endnu ædlere og bedre, saa vil De dog vistnok indrømme, at Indremissions Venner ogsaa hører dertil) at elske det. Og fra disse maa der dog vel udgaa Paavirkning til den øvrige Del af Folket.

De har ikke faaet noget godt Indtryk af Kolportørerne, og destoværre er der vel ogsaa mange af dem, der ikke er

videre Salt i. Værre er det endnu, at nogle af dem i daarlig Selvtillid er komne saa højt op paa Tempeltinden, at de, for at bruge Becks Udtryk, er faldne ned ikke i Engle- men i Djævehænder. Men dog har vi sandelig ogsaa Arbejdere, der ikke er bange for at „tage Tyren ved Hornene“. Men De maa ikke stille urimelige Fordringer til Kolportørerne; der var Steder, hvor Jesus ingen Tegn kunde gøre paa Grund af Folkets Vantro, og saaledes er der maaske ogsaa Egne af Rønnebæk og Olstrup Sogne, hvor det vilde være forgæves, om der kom en Engel ned fra Himlen og prædikede. I de Fordringer, som De stiller til „Indremission“, forekommer det mig i det Hele, at De glemmer, at da Jesus udsendte sine Disciple som *Indre-Missionærer* i Israel, da sagde han ikke til dem, at de skulde gaa til „Værtshusholdere, Spise- og Horeværter“, men da sagde han: „Hvilken Stad eller By I komme ind udi, udspørger, hvem der er i den, som er det værd, og bliver der, indtil I drage bort“. Han har vel ogsaa sagt, at vi skal gaa ud paa Gærderne og ved Vejskellene, ud paa Stadens Stræder og Gader — alt dette har vi vel gjort mindre, end vi skulde, men vi har dog i den Retning gjort mere end andre Kristne her i Landet, mere end Grundtvigianerne. Om Sommeren holder vi jo Forsamlinger ude ved Gærderne og Vejskellene, og det er virkelig ikke troende alene, men netop det fattige Folk, der samles der, Mødre, der ikke kan komme i Kirke, fordi de ikke kan forlade deres Børn, mens de her kan tage dem med, Fattige, der undser sig, fordi de ikke har Klæder, som de synes er gode nok til Kirken, o. s. v. Hvad Forsamlingerne i Næstved angaar, da har jeg endnu kun holdt to, den første holdtes en Fredag og den anden en Mandag af Hensyn til, at det var „Blaa-Mandag“ — er det ikke saaledes det hedder? Og hvis vi kan faa Lokale Søndag Aften, da Arbejderne naturligvis er lettest at faa fat i, saa skal jeg ogsaa komme undertiden om Søndagen. I det Hele forekommer det mig, at jeg ved Forsamlingerne i Næstved maaske ikke har gjort noget Skridt hen imod, hvad De mener skulde være „Indremissions“ Maal, men *dog har vendt Næsen henimod det Maal*, og dette er jo dog, hvis man ikke skal gaa baglængs, den første Betingelse for at naa Maalet. Lad nu ogsaa være, at vi kun har udrettet lidt eller intet ved disse to Forsamlinger, saa kan de dog, med Guds Hjælp, blive Begyndelsen til og Udgangspunktet for en fremtidig Virksomhed. Det er maaske godt baade for os og for Sagen selv, at det hele ser noget smaat ud fra først af. Sennepskorntet saa ogsaa smaat ud, men det blev dog til et stort

Træ, og jeg behøver ikke at minde Dem om Grundtvigs Psalme: „Foragter ej de ringe Dage“. Skulde det nu imidlertid vise sig, at der intet udrettes i Næstved, saa beviser dette kun, at jeg er en af de daarligste af „Indremissions“ Tjenere, og det ved jeg godt iforvejen, men ingenlunde, at „Indremission“ intet kan udrette. Om Beck tror jeg, at han har faaet et Kald af Vor Herre til at virke her i Danmark, og jeg vil hjælpe ham, saa godt som jeg formaar, med de Kræfter, som jeg har faaet.

Hvad mit Forhold til Nansen angaar, saa vil jeg ikke skrive mere derom. Har jeg baaret mig galt ad, saa nytter det jo ikke, at jeg forsvarer mig, og det er mig i det Hele ikke om at gøre at forsvare *mig*, men vel om at forsvare „Indremission“.

Gud give Dem nu en velsignet Paaske, i hvilken De ret baade selv maa kende og hjælpe andre til at kende Kristi Opstandelses Kraft og hans Lidelsers Samfund! En kærlig Paaskehilsen til Deres hele Hus.

Deres hengivne Frederik Zeuthen.

III.

Medens Zeuthen i Everdrup stred sin haarde Strid med sig selv, var der særlig een Ting, som han maatte have klaret. Det var sit Forhold til alt det, der havde været hans Liv, medens han var ung, alt det humane. Det var først et personligt Spørgsmaal for ham, men dernæst et Arbejdsspørgsmaal, og det maatte derfor komme frem med Nødvendighed, naar han stod ved Becks Side i Spidsen for den stadigt voksende Indremissions Bevægelse.

Personligt var det ham et meget stort Spørgsmaal, der greb saare dybt ind i hans aandelige Liv. Han havde aldrig været helt borte fra Gud; men den skønne Verden havde haft sit vældige Tag i ham. Da hans Hjemgang til Gud for Alvor begyndte, maatte han paa en Maade straks slippe sit tidligere Liv, men han gjorde dette praktisk mere end egentlig theoretisk, og naar Arbejdet var forbi, kunde Hvilen stadigt være i det, der havde med det humane at gøre. Men jo mere han saa, hvor dog Mennesker i Virkeligheden er borte fra Gud, og jo stærkere han derfor maatte prædike, og — efter hans Natur — jo dybere han derfor maatte tilbunds i sig selv, des mere maatte han tage op til Overvejelse, hvorledes en Kristen egentlig stod til det humane. Han var for luthersk til nogensinde at blive en Pietist, der fældede Dommen over det humane med et „Tag ikke, smag

ikke, rør ikke.“ Men han var for sandfærdig til ikke at gøre op, først og fremmest med sit eget Forhold paa disse Punkter.

Saa trækker det da efterhaanden mere og mere sammen om ham til den principielle Afgørelse.

Allerede i et af Udbytidens første Aar finder man hos ham en saadan Udtalelse som den, at naar man vil være Præst, maa man opgive den Lyst, som de fleste unge Mennesker føler til at være a jour i Litteraturen.

Men det er kun Forspil. Thi endnu havde han jo sin hele Sympathi tilbage for det skønne Menneskelivs Glæder og Interesser.

Men under Trykket af Arbejdets Storhed og Ugudeligheden imellem Mennesker, saaledes som han saa dem og kendte dem, blev han tvunget ind i den Snevring, hvor han syntes, at han maatte vælge. Det har været en frygtelig Kamp for ham, fordi det var at udlevere alt, hvad han før havde sat højt, og derved sige, at der ikke i Verden, som den er i sig selv, er Gnist af Sjæletilfredsstillelse at finde for den, der staar og har set sin Synd og nu vil have sin Sjæl frelst. Der er ikke nogen Tvivl om, at her ligger for denne betydelige Mand det, der afgjorde hans Stilling til Gud i dens Bund. Han stod paa dette Punkt overfor det store Spørgsmaal, som enhver Sjæl skal besvare: „Vil du frelse dit Liv, eller vil du miste det?“ — det Spørgsmaal, der farves forskelligt for hvert enkelt Menneske efter dets Karakter og dets Forhold.

Da han havde set til Bunds i Spørgsmaalet for sit eget Vedkommende, var der ham ikke nogen Tvivl om Svaret.

Hans Svar er udtrykt gennem en Optegnelse i en af hans Dagbøger, fra Aaret 1882, hvor han i det hele taler om et Guds Barns Forhold til Verden og dens Lyst. Han forstod, at Verdens Lyst for mange var den udvortes Nydelse af de timelige Ting; her havde han ikke sin Fristelse. Men for ham var det, der bandt til Verden, det hele Forhold til det humane, og det var her, at der skulde brydes, for at Herren kunde have ham helt. Saaledes maa man forstaa det, naar han taler, som han gør det i det, der her citeres:

„Rolige, magelige, i kødelig Forstand gode, Dage kommer der ikke for Guds Børn, mens de er her paa Jorden. Det naturlige Menneskehjerte længes bestandigt efter saadanne Tider, og man vil gerne gøre Arbejde og stride en Strid og gennemgaa nogen Lidelse i Haab om, at man siden skal komme saa vidt, at man kan sige med den rige Bonde: Sjæl, nu har du godt i Forraad for mange Aar, slaa dig

nu til Ro, æd, drik, vær glad! Men de Dage kommer ikke for Guds Børn her paa Jorden... Nej, lad os aldrig komme videre end Hans Tausen, om hvem det hedder: Den Dag han ej kæmped med Modgang og Nød, han frygted, Guds Naade som før ej til ham flød. Lad da det naturlige Menneskehjertes Forhaabninger briste.“

Saa lod han da, saa vidt et Menneske kan det, det naturlige Menneskehjertes Forhaabninger briste og tog sin Tjeneste, som han fik den givet, valgte „hellere at lide ondt med Guds Folk“ end have det, som han efter sin Kultur kunde have Lyst til at have sit Liv i.

Nogle Aar efter, da han sidder i Viborg, skriver han i sin Dagbog:

„Den eneste Gang, da Beundringen over Tempelts Stene og Bygninger kommer til Udbrud hos Disciplene, bliver den afvist af Herren. Hørte det ikke ogsaa med til Selvfornedringen, at han, der dog havde ganske anderledes Øje og Sans for alt virkeligt skønt og herligt end vi, frivilligt lukkede Øjet derfor, fordi han havde en vigtigere Gerning end den at beundre Kunst.“

Efterhaanden klarede hans Overvejelser paa disse Punkter sig ogsaa for ham, og hans Prædiken blev bestemt derefter som hans hele Livsførelse. Naar han skrev derom til sine Venner, med hvem han drøftede Livets store Spørgsmaal, gav han afgjorte og afklarede Udtryk for det Standpunkt, som han havde valgt, og paa hvilket han Gang efter Gang stillede sig i Ord og Gerning.

Viborg, 20. April 1888.

...Det absolute maa ikke skydes til Side for det relative, og hvis det nu er en Kendsgerning, at man, idet man breder sig ud til Virksomhed for de relative Goder, sætter sin Kraft til i Retning af det absolute, er det saa ikke ret, at vi raaber: „Ind i det snevre“. Forøvrigt piner Forholdet mellem det relative og det absolute Gode mig, og jeg kan ikke klare det. At Kirken har en kulturhistorisk Opgave, tør jeg ikke nægte; men at den først og fremmest har den Opgave at frelse Mennesker, er jeg dog endnu mere vis paa. Mon det ikke er rettest, at vi sætter al vor Kraft ind paa det sidste? Det første vil da maaske komme af sig selv uden at være tilsigtet... Gaardmissionær Clausen er en Pietist med meget snevert Syn, og dog er der vist næppe nogen, som bidrager saa meget til det sociale Problems Løsning her i Landet...

Viborg, 15. Maj 1888.

Jo mere jeg lever mig ind i det ny Testamente, desto mere forekommer det mig, at den pietistiske Betragtning er den af de kristelige Opfattelser, der kommer Skriftens Tankegang nærmest.

Viborg, 5. Juni 1888.

... at Vejen gaar gennem det snevre til det vide, viser hele Guds Riges Historie; indenfor Kanaans snevre Grænser, inde i den Vingaard, der var snevert hegnet af Lovens Gærde, hvor det hed: „Rør ikke, smag ikke, tag ikke derpaa“, beredtes Frelsen til alle Folk. Derfor maa vi raabe til de vantro Verdensmennesker: „Ind i det snevre“. Og fordi jeg raaber saaledes, kalder man mig Pietist; men jeg tager det op som et Æresnavn. I Modsætning til denne Evindelighed af Grundlovsfester, Forsvarsfester, Høstfester, Morskaber og Fornøjelser, raaber jeg: „Ind i det snevre“. Inde i det snevre bliver først Hjertet udvidet og som en Følge deraf ogsaa Synet (Missionen). I Stedet for dette 1000-stemmige „udad“, der lyder, at raabe: „indad“, kun derved kan I komme opad, — bliver jo taget som Pietisme, og er det vel ogsaa i god Forstand. Pietismen er ialtfald „Sandhed i Situationen“ i et Land, hvor Morskab anses for at høre med til det daglige Brød, og hvor Fornøjelserne gøres til et Universallægemiddel mod al Slags Forknythed... Og videre end til „Sandhed i Situationen“ kan vi jo efter en vis Mands¹⁾ Paastand ikke komme. Naar jeg ser, hvorledes Verden ringeagter og haaner Pietisterne, og de højirkelige ser paa dem med overlegen, fornem og nedladende Velvilje, saa føler jeg mig hendragen til dem, ja begejstret for de levende Pietister frem for den for Aarhundredre siden døde Benedikt af Nursia. Jeg vil gerne lære af Schleiermacher og Dorner, men jeg mener dog, at man ganske anderledes drives af Aanden hos begge Harmserne, baade ham i Kiel og ham i Hermannsburg, hos Løhe, Fliedner, Wichern, der alle mere eller mindre er beslægtede med Pietisterne. Jeg sætter mig ogsaa ved Mynsters og Martensens Fødder, men jeg føler mig dog mere hjemme i Selskab med Beck og Nyeborg. Jeg har lært meget, naar jeg kørte omkring med Peder Olsen fra Grumløse paa hans lille Vogn med Hesten for, der vidste, hvor de hellige i Sydsjælland boede, i Samtaler med Christian Drejer (en sjælden dyb og tænksom Natur, i høj Grad melankolsk) og med Hans Henrik. Tanken paa Pietismen fører mig ikke ind i det snevre, men snarere ud i mit Fædrelands skønne, friske Natur, hvor

1) Baumann.

jeg har færdedes med Pietisterne, ud i det store menige danske Folk, til hvis Hjerte Pietismen har Nøglen fremfor nogen anden kirkelig Retning...

Viborg, 25. Juni 1888.

... Pietismen kan kun religiøst overvindes ved endnu større Alvor end dens egen... Verden vil besejre den ved at sige: „Tag dig ikke Sagen saa alvorlig“, og det forekommer mig, at mange troende Menneskers Polemik imod den ogsaa, skønt naturligvis mod deres Vidende og Vilje — gaar ud paa, at Pietisterne griber Sagen for alvorligt an... Desværre er ogsaa mange tidligere Pietister kun paa den Maade blevne frigjorte for deres Pietisteri, at de har kastet Alvoren bort... Saaledes er det gaaet mange, der er begyndt som Pietister og endt som Grundtvigianere. Og er det friere Syn købt med Bortkastelsen af Alvoren, saa er det for dyrt købt... Religiøst kan Pietismen kun overvindes ved endnu større Alvor, naaer det nemlig viser sig, at det netop er den religiøse Alvor, der driver til, i Stedet for som Pietismen at lægge Eftertrykket paa udvortes Ting, at lægge det paa den aandelige Kristusefterfølgelse og paa den virkelige Korspaatagelse...

Jeg ved vel, at saa længe man holder paa og forsvarer den ydre, om jeg saa maa sige symbolske Afholdenhed, er det blot Fæstningens Udenværker, som vi forsvarer, og dem kan man vel tvinge os bort fra. Men jeg kan næsten bede bønligt om, at vi maa faa Lov at blive ved Udenværkerne, thi bliver vi nødte til at trække os bort fra dem til de egentlige Volde, til hele Kristendommens forfærdelige Alvor, saa bliver det svært... De sværeste Ting sagde Jesus dog ikke i Begyndelsen til sine Disciple, men lidt efter lidt, som de voksede i Troen. Jeg tænker da, at Gud for ikke at drive de smaa Lam frem over Evne i Begyndelsen lader dem nøjes med Afholdenhed i Retning af adiafora¹⁾, før han fører dem helt ind i Korssets Dybder. Men skal Pietismens Udvorteshed overvindes, saa kan det ikke ske ved en, overlegen Højkirkelighed eller frihedsgal Grundtvigianisme; den kan kun overvindes ved en større religiøs Dybde, ved Inderliggørelse af Udvortesheden. De sande Pietister kan ikke drives bort fra Fæstningen, men vel fra Udenværkerne til Hovedvolden; men der bliver Kampen endnu haardere, og der er vi uovervindelige; og, kære Venner, I vil da maaske hellere, at vi skal prædike mod adiafora end om at hade Fader og Moder, Ægtefælle og Børn, Broder og Søster og maaske sit eget Liv, og det kan I ikke

¹⁾ ∅: Mellemtingene.

modsiges, om I end kan modsige Pietisternes Tale om adiafora, thi det er Jesu Ord...

Dog hvis det er Herrens Vilje, at Indremission og Pietismen skal overvindes og ydmyges, fordi vi er blevne for hovmodige, saa lad det ske; men husk paa, at I kan ikke overvinde os uden ved at vise større Aandelighed og Inderlighed og Alvor end Pietisterne og Indremission. Forøvrigt har du Ret i, at jeg er en daarlig Pietist: Udenværkerne holder jeg ikke paa, og jeg er en daarlig Kæmpe paa Hovedvolden. Efter mit Kendskab til de gode Pietister holder de i Virkeligheden ikke paa Afholdelsen fra adiafora uden som noget symbolsk. Det er i Virkeligheden ikke adiafora, som de er bange for, men det er den onde Verden, som de vil skilles fra ved en Mur, og denne Mur kan de kun faa sat ved Afholdelsen fra Middeltingene. I Virkeligheden er de slet ikke bange for at opgive dette ydre Skel, naar blot Følgen deraf ikke bliver, at der slet intet Skel bliver sat, at det hele bliver saa aandeligt, at det bliver til Luft.

IV.

I Viborgtiden var hans Stilling i Indremissions Bestyrelse ikke let, fordi han som Biskoppens nærmeste Medarbejder mente at skyldte denne et afgørende Hensyn, og han var for loyal til ikke at opfylde denne Forpligtelse, som han mente at have. Paa den anden Side var han altid rede til at stille sig sammen med Missionens Formand og med alle dens smaa Venner, og hvergang der gaves en Lejlighed dertil, benyttede han den. Men han havde alligevel et Tryk over sig, fordi det dobbelte Forhold var saa vanskeligt. Det var ham derfor i den Henseende en Befrielse, da han kom til Fredericia og der stod ganske frit. Han arbejdede da ikke saa lidt i Indremissions Tjeneste, men var dog noget hindret af, at han i 1900 blev Provst i Provstiet og maatte passe det ikke lille Arbejde, som dermed fulgte.

Da Beck døde, blev han enstemmigt valgt til Formand for Indremission. Beck havde tidligere ment, at det kunde ikke gaa med Zeuthen som Formand,¹⁾ og der kunde være Grund til at ængstes for det. Thi Zeuthen var ikke nogen Praktiker, saa det maatte antages, at den store Administration maatte ligge ham fjærnt, og hans Lyst til at indtage principielle Standpunkter af rent akademiske Grunde, forenet med hans til Tider saa lidt indbydende Maade at tage Mennesker paa, skulde synes at gøre ham mindre skikket til at føre saa stort et Arbejde videre. Men

¹⁾ Blauenfeldt: Fr. Zeuthen, pag. 34.

da Becks Eftermand skulde vælges, var der ikke nogen Tvivl om, at man indenfor Bestyrelsen ønskede Zeuthen; han blev enstemmigt valgt. Ingen saa hans Mangler bedre end han selv, og han udtalte det, da han var tiltraadt¹⁾ Men han havde paa den anden Side Egenskaber, der kvalificerede ham, og fremfor alt var det den Egenskab, at han ikke vilde sit eget, men Herrens, at han var ydmyg af Hjertet, og derfor kunde han bruges. Han har selv givet Udtryk for sin ringe Mening om sig selv. Beck havde skrevet til ham, at han ikke vurderede en af de Præster, der sluttede sig til Bevægelsen, højt nok. Zeuthen svarer ham: „Hils ham fra mig og vær forvisset om, at jeg ingenlunde sætter mig paa den høje Hest overfor ham. Der er mere Troskraft i hans Ord end i mine; dette er baade objektivt og subjektivt sandt,“ og han underskriver sig: den ringeste af Indremissions Arbejdere, og da Jeansson er død, skriver han til Beck, at han havde ofte svært ved at tro, at Herren kunde bruge ham til noget; han var ikke som Jeansson, om hvem Beck havde sagt: „Sæt ham hvorsomhelst, og Livet blomstrer op omkring ham.“

Hans Uegennyttighed og hans Ydmyghed gjorde, at han desuden havde det, der yderligere kvalificerede ham: han besad alle Præsternes Agtelse.²⁾

Saa begyndte han da som Becks Efterfølger og med det Program, at han vilde fortsætte, hvor Beck var gaaet foran. Beck havde endt med at spørge sine Venner: Vil I være den Indremission tro? Zeuthen satte det som sit Program, at han vilde være tro mod den hele Udvikling, som Indremission hidtil var ført i.³⁾ Var det end spøgende, var det alligevel betegnende, at han ved Bestyrelsesmødet i April 1902, Aaret efter Becks Død, bød de tre ny Medlemmer af Bestyrelsen, Fibiger, Chr. Sørensen og Busch, velkommen, idet han sagde, at her kunde man se, hvor betydelig Beck havde været, siden der skulde tre af deres Slags til at erstatte Beck.

Derfor kom han heller ikke til at skabe nyt. Men han blev paa de tidligere Stier, og de førte under hans Ledelse til Velsegnelse. Han lyste Kampen mod moderne Theologi i Kuld og Køn gennem en af sine første Artikler, og han blev ved at forsvare Lægmandenes Arbejde i Samklang med alle levende Præster. Han redigerede „Annekset“ i Aarene 1903—05, og selve Hovedbladet fra 1910—15. Han rejste og prædikede det, han

1) Indre Missions Tidende 1901, pag. 684. — 2) Jfr. Taler ved Provst Zeuthens Begravelse, pag. 6. — 3) „Vilh. Beck har givet Indremission et Præg, som jeg vil gøre mit til, ikke skal blive udsletter“. (Forhandlingerne i det kirkelige Udvalg, 7. Samling, Sp. 168.)

kunde overkomme, og han var altid med i det Arbejde, han gjorde, paa den mest levende Maade. Og for at gøre det skyede han ingen Ulejlighed. Da han var ung, kunde han tage til Missionsmøde i Sorø for at tale der sammen med Beck og for at naa det køre hele Vejen med egen Befordring, 11 Mil ialt, saa at Turen tog 23 Timer for ham. Og da han var blevet gammel, kunde han staa i en Theatersal paa Brædderne og synge af fuld Hals de lige opkomne Vækkelsessange, idet han slog Takt baade med Hoved og Ben af lutter Iver. Naar han skulde tale sammen med en anden, bad han altid om at maatte tale sidst. „Thi hvis han taler godt, bliver jeg ivrig efter at fortsætte, og hvis han taler daarligt, faar jeg Lyst til at gøre det bedre.“

Hans Selvstændighed var en stor Værdi i hans Ledelse af det, der var ham betroet. Han gik ikke paa Accord og valgte ikke halve Standpunkter.

Og han forstod sig ikke paa Vrøvl. Stridigheder og Intriger var han saa langt fra, at det kunde ikke trives i hans Nærhed. Man kom ingen Vegne med det, og naar Folk havde siddet og fyldt ham med saadant, kunde han bryde af, saa man forstod, hvor det hele var ham inderligt imod. Hans Aand var ikke skabt for det lave.

I Bestyrelsesmøderne aabenbaredes først hans Sagtmodighed, aldrig noget Udbrud af Hefthighed; dernæst hans Udholdenhed — aldrig træt, sad lige op og ned fra Morgen til Aften, uafbrudt i Virksomhed. Naar der skulde spises, udbød han: Skal vi nu spise igen?¹⁾

Missionærerne modtog ham først med nogen Ængstelse; han var jo saa forskellig fra dem, stod dem saa fjærnt og havde andre Interesser, end de havde og kunde have. Men de kom til at agte ham og elske ham og omgav ham med megen Hengivenhed, idet de forstod, at her var en Guds Riges Arbejder, som ikke sparede sig selv, og hvis Fødder man kunde sidde ved baade paa den ene og den anden Maade.

Og han holdt af dem. Han var bange, som han engang har udtalt det²⁾ for dem af dem, der var vigtige: „De storsnude Missionærer er Indremissions største Skade.“ Han kendte af den store Flok 2½ af den Slags.

Og han havde det med dem som med sine andre Venner: Naar han var sammen med dem, angreb han dem; naar de var borte, forsvarede han dem. Tit kunde han sige det, der skulde siges, stærkt. En af Missionærerne var forflyttet til Lolland. Zeuthen spørger ham, da han møder ham: „Kan De mærke noget til det sløvende lollandske Klima?“ Ja, det kunde han.

1) Missionstid. Nr. 12 1915: Artikel af Fibiger. — 2) Brev af 6. Sept. 1910.

Indremissions Bestyrelse 1907.

„Saa skal De sige til Dem selv: „Vaagn op, du, som sover, og staa op fra de døde, at Kristus maa lyse for dig.“

Han følte sine egne Mangler stærkt og klagede over dem til dem, der forstod ham. „Der er saameget nyt, der vil frem, som jeg ikke magter. Der er de troendes Deltagelse i den sociale Bevægelse; der er Stillingen over for andre Kirkesamfund (Albert Lunde er jo gendøbt). Der er den gamle danske Indremissions Stilling overfor den engelske (reformerte) Bevægelse. Der er Indremissions Stilling over for noget, som Schack staar i Spidsen for, der kalder sig „Dansk Kirkefond“. Det er dette at blive paa de gamle Stier uden at staa stille paa dem. Det er med Hensyn til Opvækkelserne, hvorledes man paa den ene Side skal lette Menneskene Indgangen i Guds Rige og dog ikke gøre den snevre Port for vid. Jesus gjorde det jo ikke let for den kananæiske Kvinde at komme til Troen; han lagde hende jo alle mulige Hindringer i Vejen... Der er Stillingen over for Blaa Kors. Jeg magter ikke at klare alle disse Spørgsmaal.“

Fremfor alle andre Ting laa det ham paa Sinde, at den Kreds af troende Mennesker, som havde sluttet sig sammen om Indremissions Arbejde, ogsaa maatte leve saaledes, at Herren ikke skulde faa Skam af dem, men at deres Liv maatte svare til deres Bekendelse; thi ellers vilde jo det hele Arbejde være ganske forgæves.

Naar han bad om det daglige Brød, bad han derfor om, at Gud vilde gøre sine Børn tarvelige, ærlige, taknemmelige og gavmilde, og i et Brev til en af sine Venner, skrevet lige efter Efterretningen om den store Ulykke paa Harboøre i Efteraaret 1893, udtaler han:

„En af de første Tanker, der kom op i min Sjæl, da jeg hørte om Ulykken ved Harboøre, var: Gud give, at de hellige ikke ved Fejghed maa have bragt Skam over Jesu Navn. Mit Ønske i denne Henseende er, saa vidt jeg kan se, blevet opfyldt, idet, saa vidt jeg ved, de troende Mennesker i Farens og Dødens Stund udviste baade Mod og Opofrelse.“

Da Bestyrelsen for socialdemokratisk Forening i Byen kort derefter indbød ham til at deltage i et Møde i Foreningen, hvor der skulde tales om de Ligtaler, som var holdt paa Harboøre ved de druknedes Jordefærd, tog han straks mod Indbydelsen. Han var ikke selv bange for sin Pels, og det var ham en Fornøjelse at staa mellem Angribere og forsvare dem, han ellers stod sammen med.

Han saa med Ængstelse paa meget af det ny, der dukkede

op, og han saa med Klarhed, hvor det laa, som det kom an paa. Hans Interesse for personlige Modsætninger var minimal, men hans Interesse for Problemerne var afgjort.

Medens man i mange Kredse var stærkt optaget af Stridighederne indenfor Dansk Missionselskab, som Zeuthen havde Lejlighed til at blive interesseret i paa nærmeste Hold, var hans Interesse vendt andensteds hen. Han blev stærkt optaget af de sociale Problemer, og medens flere af Kirkens førende Mænd (f. E. Professor Harald Westergaard) stod med levende Sympathi for Socialismen og mente, at troende Arbejdere burde stille sig sammen med deres Kaldsfæller om alt det fagmæssige og materielle, mente Zeuthen, at der var Grund til at stille sig paa Vagt overfor den mægtige Socialisme, „dette Uhyre“. Han mente, at Socialismen repræsenteret i Fagforeningerne var Tyranniet og paa flere Maader umoralsk, idet man kun sigtede mod Lønforbedring, men ikke samtidigt sigtede mod en større Dygtiggørelse i sit Fag; en Fagforening af Skomagersvende, mente han, maatte kun have Berettigelse til at arbejde for bedre Løn, hvis de samtidigt havde som Program at arbejde for større Dygtiggørelse i at sy Sko, — og da Pastor Friis-Hansen samtidigt tilbød ham Formandspladsen i den nystiftede Danske Præsteforening, vilde han ikke tage der imod. Dels saa han Foreningen som altfor fagforeningsagtig uden at have paa sit Program en større Dygtiggørelse til at arbejde for Guds Rige, — men dels vilde han ikke være Formand, hvor en saa betydelig Mand som Friis-Hansen sad og trak i Traadene og dirigerede Sejlsadsen. „Jeg vilde dog nødtigt være merovingisk Skyggekonige med Friis-Hansen som majordomus“ (Brev af 6. Febr. 1899).

Men hans Ængstelse var forenet med en overordentlig Fri-sindethed. Han holdt fast ved det gamle, fremhævede det altid, holdt den Fane højt, som Beck havde løftet. Men han undte andre deres Frihed. Og havde han Respekt for en Mand, skulde han nok forsvare ham. Man klagede over en yngre bekendt Præsi, fordi han kunde gaa i det kgl. Theater. Zeuthen var der straks med sit Forsvar: „Han kan mere end det!“¹⁾ De unge undte han Plads til at røre sig; andre kirkelige Opfattelser stillede han sig ikke i Vejen for; men han mente, at Livet var bedst der, hvor han havde faaet Lov til at staa. Han var en Ridder i sin Færd over for andre og derfor af saa megen Betydning for dem, han skulde være Hovedet for.

Der er ikke nogen Tvivl om, at Zeuthen har haft sin store Betydning som Formand for Indremission.

¹⁾ Artikel af Ricard i „Nationaltid.“ Marts 1915.

Da han traadte til, var Bevægelsen blevet en meget stor Bevægelse, der havde faaet fat overalt i vort Land. Enhver stor Bevægelse staar i Fare for at skilles paa Grund af de Forskelligheder, som opkommer, og fordi gammelt og nyt altid ser forskelligt paa Tingene.

Der var paa den Tid kommet en stor Række Præster ind i Indremissions Arbejde, med klare Oplevelser om Synd og Naade og med en afgjort Prædiken, men med et noget andet Bibelsyn end det, som f. E. Beck havde. For dem var det en Tilfredsstillelse, at den Mand, der stod i Spidsen for Indremission, om han end ikke indtog samme Standpunkt som de, dog forstod dette Standpunkt og ikke derfor skilte sig fra dem eller gjorde dem Tilslutningen vanskeligere; de følte jo, at de hørte til i Indremission, fordi de brugte Skriften paa samme Maade som den gamle Kreds, selv om de i Theorien stod anderledes.

Det samme gjorde sig gældende over for Ungdomsbevægelsen, der netop nu var ved at modnes og ved at være en Faktor, som Indremission maatte regne med. KFUM maatte i de store Byer tage en anden Arbejdsform, end man kunde benytte paa Landet, og der skulde aandelig Forstaaelse til for at se, at dette var nødvendigt, og tage det paa rette Maade. Zeuthen, som selv havde taget sit Standpunkt, kunde ikke lade være at unde andre den Frihed, som han selv krævede, og paa hvis Værdi han troede, selv om han mente, at en Kristen mangan Gang maatte ofre sin Frihed for at kunne tjene des bedre. Han glædede sig af ganske Hjerte, naar Ungdomssagen gik frem, og han besad i høj Grad de unges Tillid og værdsatte den.

I hans Formandstid opkom de Vanskeligheder, der knytter sig til Pastor N. P. Madsens Navn, idet Pastor N. P. M. fremførte en anden Helliggørelsestone, end før var hørt, og man kunde indenfor Indremission ikke billige hans Udtryksmaader. Det førte til, at Pastor N. P. M. en Tid skilte sig ud og opgav sin Redaktionsvirksomhed i Tilslutning til Indremission, og det kunde se ud til, at der kunde ske en Spaltning. Men det lykkedes Zeuthen at faa det skilte til at bøje sig sammen, og N. P. M. kom tilbage og sluttede sig afgjort til Indremission igen.

V.

Som Indremissions Formand var det en given Ting, at han af de Præster, der sluttede sig om Indremission, blev valgt til Medlem af det kirkelige Udvalg, der sad fra 1904—1907.

Hans Deltagelse i Forhandlingerne¹⁾ er meget betydelig,

¹⁾ Se: Forhandlingerne i det kirkelige Udvalg, Bind 1—7.

og naar han tog Ordet, var det altid med principielle Standpunkter og med ejendommelige Udtryk for disse, idet han tog Hensyn til, hvad der kunde siges derom ud fra Skriftens og fra Lægfolkets Synspunkter.

Særkalkene bekæmpede han ud fra Indstiftelsesordene: „Driker alle deraf“, og dette *deraf* maatte gaa paa Bægeret. Naar der taltes om Delingen af Sjællands Stift, rettede han en Appel om at vælge Biskopper efter aandelige Synspunkter, saa de maatte blive Førere, og derfor burde Lægfolk have mere Indflydelse. I Forhandlingerne om en mulig Kirkeforfatning tog han ivrigt Del, og ikke sjældent samlede Interessen sig ganske særligt om, hvad han havde sagt. Hans Hovedstandpunkt fra Begyndelsen var Tanken om i Menighedsraadene at give det frivillige Arbejde en særlig Repræsentation.

Han kunde under Discussionerne paavirkes, saa han ændrede sit Standpunkt. Naar han tilsidst stemte for, at Enkeltbægere skulde tillades, var det kun af Hensyn til de enkelte, der havde lidt ved Benyttelsen af Fællesbægeret, og derfor holdt han paa, at ikke Kirken, men de enkelte skulde eje deres Særbæger, saa det blev ganske tydeligt, at det var deres Særstandpunkt og ikke Kirkens Skik, der var taget Hensyn til. Og under Behandlingen heraf udtalte han sit Ønske om, at man maatte faa Brødets Brydelse igen i Nadverskikken.

Han ønskede et Københavns Stift udskilt og ønskede, at Kirkens øverste Biskop skulde bo i Roskilde, for at man ikke ude i Landet skulde lide af det i saa mange andre Henseender stedfindende Regereri fra Hovedstaden.

Under Behandlingen af Spørgsmaalet om Konfirmationen anbefalede han, at det enkelte Barns Bekendelse skulde falde bort, idet man nøjedes med en Fremsigelse af Trosbekendelsen og et Velsignelsesønske, saaledes som hans Fader havde foreslaaet det for 50 Aar siden.

Da han ikke kunde faa de frivillige Organisationer repræsenterede i Menighedsraadene, arbejdede han paa, at der som Betingelse for at blive optaget paa Valglisten skulde afgives saa positiv en Erklæring som muligt, og da han ikke kunde faa dette gennemført, som han ønskede det, stemte han tilsidst imod hele Lovforslaget om en Kirkeforfatning.

Da Menighedsraadene blev ham for uaandelige, stemte han under Behandlingen af Præstekaldelsen for, at ikke Menighedsraadene, men Menighedens Helhed skulde vælge Præsten, og at der derfor skulde afholdes Prøveprædiken af tre dertil udvalgte, og han arbejdede meget ivrigt for, at der kunde ansættes Andenpræster i Sognemenighederne.

Naar man ved Behandlingen af Spørgsmaalet om borgerlig Begravelse talte om, hvorledes Præsterne kunde krænke Folk med deres Ligtaler, udtalte Zeuthen, at naar saadant skete, blev det altid paatalt, og Øvrigheden holdt da altid med dem, der klagede; men derimod blev det sjældent paatalt, naar Præsterne smurte for tykt paa, og her var det ikke set, at Øvrigheden havde grebet ind.

Han stemte for obligatorisk borgerlig Ægteforening, skønt han vidste, at han dermed var i Modsætning til de allerfleste af sine kirkelige Venner, ja rimeligvis vilde gøre dem Sorg dermed.

PRÆDIKANTEN.

Zeuthens Prædiken faar man ikke nogen Forstaaelse af, naar man ikke har hørt ham selv. Der er Prædikanter, hvis Betydelighed man kan faa Indtryk af ved i trykte Samlinger at læse, hvad de har sagt, eller maaske faa et Indtryk af alene gennem Referater af det sagte.

Saaledes var det ikke med ham.

Hans Betydelighed som Prædikant hængte saa ganske sammen med ham selv, med hans Maade at sige det paa, at det egentlig slet ikke lader sig gøre at danne sig en Mening om ham som Prædikant, hvis man ikke har hørt ham.

Der er en ikke saa lille Adgang til at læse, hvad han har prædikeret. Hans Prædikener findes rundt om i Blade og Aarbøger. Indremissionstidende rummer mange Prædikener af ham. I „Indremissions Jubilæum“ er den Prædiken opskrevet, som han holdt i Holbæk Kirke paa den 50aarige Fødselsdag for Missionen. Han begyndte i sit sidste Aar paa en Postille, der skulde stenograferes; men den naaede ikke længere end til 1. S. i Fasten, da hans Død afbrød Arbejdet; den sidste af Prædikenerne laa paa hans Sengetæppe, da han var død. Hans trykte Prædikener afspejler nok meget af hans Forkyndelses Egenskaber, men de giver ikke ham selv, som han var, naar han prædikede.

Skal man give et Billede af ham som Prædikant, maa der derfor tages meget med af det, der ikke er at læse.

Hans Prædikens Indhold var Evangeliet om, hvad Jesus har gjort for os, om hans Død og Opstandelse, om Forsoningen ved hans Blod. „Jeg vidste ikke andet end Jesus Kristus og ham korsfæstet“, det passede paa ham. Derfor hørte til hans Prædiken som et af de atter og atter tilbagevendende Citater ogsaa det lille Vers:

Kristi Blod og Retfærdighed
det er mit Smykke, min Herlighed;
dermed vil jeg for Gud bestaa,
naar jeg i Himmerig ind skal gaa.

Det troede han paa; det prædikede han for andre.

Dertil passer det ogsaa, hvad en har fortalt, som en dejlig Pintse i Maj i Zeuthens Nærværelse udbrød i Begejstring over, hvor smukt der var i Naturen, og hvor denne Frodighed passede til Festen, og fremhævede denne Enhed af Fest og Natur. Da tog Zeuthen Ordet og sagde: „Nej, jeg foretrækker Paa-sken med Evangeliet om Jesu Korsfæstelse og Opstandelse; det er dog det, vi trænger til at høre.“ Og der er vist heller ingen, der har hørt ham prædike Langfredag, som har glemt, hvordan det var, eller har kunnet undgaa at føle, at her var Prædikanten inde i det, der for ham havde den afgørende Betydning. Han kunde staa paa sin Prædikestol Langfredag og næsten ikke turde begynde, fordi han var saa betaget, at han følte sig lille overfor den Opgave, der var betroet ham. „Jesus, jeg dit Kors vil holde og det slutte fast i Favn“ — det kunde gaa gennem hans Prædiken, og han vendte sig afgjort bort fra den Prædiken, der ikke havde Forsoningen med — saa kunde det iøvrigt være, hvem det skulde være, og han kunde personligt godt sætte megen Pris paa den vedkommende. Skulde han bøje sig for noget, saa maatte der være noget af „det Korsets Ord“ deri.

Men naar han prædikede Evangeliet uforskyldt, saa blev der ved at være eller var tit det Præg, som Martensen havde udtrykt saaledes: „Han mener Evangeliet, men det lyder, som om det var Loven.“ Der var over hans Prædiken altid noget af Kravet. Det stillede han til sig selv, det laa paa Bunden af alt, hvad han tog sig for, og det klang med, naar han prædikede Evangeliet. Fløjtetoner var det ikke, der kom fra hans Læber; han holdt mere af Basunen og dens tydelige Lyd, og Krigsbasunen er ikke skabt for det blide. Men det hang ogsaa sammen med, at det Spørgsmaal om Loven sad saa dybt i hans Hjerte; han syslede stadigt med Forholdet mellem Lov og Evangelium, og han kunde ikke slutte sig til dem, der vilde flytte Loven over til Moses og dermed være ved Lovens Ende. Loven kom for ham altid igen til Live, ikke alene som en Tugtemester til Kristus, men ogsaa som en Vejleder for den frelste; han mente, at Ro. 7 gjaldt de troende, og han havde dybt forstaaet, hvad Salmisten siger i Salme 19: Herrens Lov er fuldkommen, den vederkvæger Sjælen. Derfor blev der over hans Forkyndelse altid et Præg af noget haardt, og man skulde kende ham for at forstaa, at der bag ved dette haarde var et Hjerte, der selv kæmpede og holdt sig selv i Ave og var bange for, at Evangeliet skulde blive til en Sovepude, saa man gik hen og slap-pede Fordringerne og gjorde den Vej bred, som Jesus har sagt om, at den er snever. Men Evangeliet var der, helt og ubeskaa-

ret, netop fordi han ikke selv havde det mindste, som han vilde fremhæve som sit eget.

Trods Alvoren og Kravet og det haarde i Fremsættelsen kan man ikke sige, at hans Prædiken var stærkt præget af Ordet Fortabelse. Men han skjulte det ikke, at der er en Fortabelse til, fordi Herren har sagt det, og fordi han troede, at det var saaledes. Man fortæller da ogsaa om en Prædiken i hans Viborgtid paa Nytaarsdag, hvor han sagde til sine Tilhørere: „Nu er det Nytaarsdag; hvor mange af Eder mon er i Helvede næste Nytaarsdag?“ Men han syntes, at det var tungt at skulle sige saadant.

„Mange Præsters og Lægfolks Talen om Helvede er kun Skud med løst Krudt, der kan skræmme Børn og Kærlinger, men som Djævelen ler ad. Der maa tales med Alvor om Helvede. Det er ikke Udmalingen af Helvedes Pinsler, der bringer Folk til at standse paa den Vej, der fører til Fortabelsen; men det er dette, at man paa Prædikantens Alvor kan mærke, at han selv baade har følt og tror, at der er et Helvede til, og dog er frelst derfra.“ (Dagbog 1879.)

Og naar han havde sagt dette tunge, sagde han Evangeliets Naade umiddelbart derefter, omfattende og ubetinget, som han kunde sige det, og sagde til Mennesker, at de maatte tro dette Evangelium, thi det var for dem. Han har herom brugt den Vending, at „Evangeliet er Børnenes Brød, og det skal uddeles rundt og rigeligt, selv med Fare for, at Hundene tager det“. Han prædikede en klar Omvendelse fra Verden og til Gud med et klart Skel og med Benyttelse af de Udtryk, som Vilh. Beck og Indremission havde bragt i Kurs, Udtrykkene fra Skriften om Omvendelse, om et helligt Liv, levet af hellige Mennesker, om Forskel mellem Guds Børn og Verdens Børn, med stadig gentagen Fremhæven af, at Guds Naade naar til os gennem Sakramenterne, og at Skriften er det Guds Ord, der er os Visdom til Salighed.

Hans Prædiken var ren, ja var det i sjælden Grad. Den var nemlig fri for hans eget. Han fiskede ikke efter Menneskers Gunst, naar han stod paa sin Prædikestol. Man skulde aldrig høre ham sige noget, der kunde give hans Tilhørere det Indtryk, der bag ved Prædikantens Ord lod en ane Menneskets Forfængelighed. Han lod aldrig skinne igennem, at han var saa filosofisk dannet og belæst, som han var. Det var ikke Visdoms overtalende Ord (1 Cor. 2, 4), som han brugte. Man følte aldrig, at han havde fundet paa en Aandrighed eller to og

havde sin Tilfredsstillelse af at servere dette for andre. Han var for optaget af at være i Herrens Tjeneste, til at der blev Plads til saadant. Han havde faaet en Ordre fra Herren og var Guds Herold. Han havde ikke private smaa Kæpheste, som han red, naar han stod paa Prædikestolen. Det var ham paa den hvide Hest, som han lod ride ud, sejrende og til Sejr (Aab. 6, 2). Det var ikke en Æstetiker, der var kendt i Litteraturen, som lod sine Kundskaber træde frem til Beundring for dem, der ikke kunde kappes med ham i denne Henseende. Det var ikke en Rhetor, der sagde smukke og glimrende Ting. Og det var heller ikke en Skøntaler, der fortalte rørende Træk, som gik til Menneskers Følelse og for et Øjeblik satte deres Sjæls Overflade i Bevægelse. Han gik langt uden om saadant — eller rettere, han havde maaske slet ikke nogen Fristelse i denne Henseende.

Derfor var man altid saa tryk, naar man sad under hans Prædikestol. Thi man kunde roligt give sig over til hans Ledelse. Man kunde opleve, at man savnede noget; man fik maaske ikke det, man havde haabet; man kunde maaske til Tider føle det lidt køligt. Men man fik aldrig den Smag i Munden, som kan faas, hvor det ikke er helt ægte, hvor Bitonerne er foran. Det var ikke en lille Mand, ved hvis Fødder man sad; det var en Herrens Tjener, der var i sin Herres Tjeneste.

Hertil tjente ogsaa den Ydmyghed, der aabenbarede sig gennem hans Ord. Naar han talte, tog han sig selv med. Han talte ikke meget om sig selv. Det for Præster saa vanskelige Ord „jeg“ fyldte ikke meget i hans Prædiken. Han var ikke bange for at nævne det, men det tog ikke Plads op, naar han sagde det — det var det, der var saa velgørende. Naar han talte om sig selv, var det tit paa den Maade, at han sagde, at han havde ogsaa her og der, hvor nu hans Tanke var i Øjeblikket, gjort fejl. Han fortalte sjældent sit eget Livs Oplevelser, men talte tit om, hvorledes Synden boede i ham selv og gjorde sig gældende; dog var der aldrig nogen paatrængende Selvfremstillen i det. Men han sagde det uhyre tydeligt, saa det kunde gaa andre gennem Marv og Ben: „I skulde vide, hvilke Tanker der kan komme op i mit Hjerte, og I vilde væmmes ved mig.“ Og tit har han sagt, at hvis Herren ikke holdt ham fast, saa var der ikke den Synd, som han ikke kunde falde i.

Ved Siden heraf kunde ogsaa hans Taknemlighed mod Gud give sig Udtryk i hans Prædiken. Han kunde prise Gud, fordi han havde fundet ind paa Livets Vej, og fordi han havde Haabet foran sig. Og han kunde takke Gud for hver Øre, han havde i sin Pung, hver Krumme Brød, han puttede i sin Mund, og

for hver Trevl, han havde paa sin Krop. Naar han gjorde dette med sin stærke Røst, da hørte Mennesker efter.

Der var noget tørt over hans Form.

Det kom af, at der var Ting, som han ikke magtede, eller som ikke var ham skænket. Han kunde ikke fortælle en Historie; den Kunst at lade Historien skride fremad i Tilhørernes Sind forstod han ikke. Han har fortalt Historier, og der var enkelte af hans Historier, der var gode, og der var altid noget ved de Historier, han fortalte. Men den egentlige Fortælleevne havde han ikke. Han forstod ikke at bruge Billeder, som nogle kan det, saa Billedet efterhaanden vokser frem for ens Tanke, breder sig, faar Magt over ens Sind, saa man sidder og giver Taleren Ret og efterhaanden selv fører Billedet videre, fordi det har betaget en. Det var Vilh. Becks Evne, og den beundrede Zeuthen ham højligt for. Men han kunde ikke selv. Hans Billeder var enkle; det var høje Træer med en Krone øverst oppe; men det var ikke brede, frodige, bladfyldte Træer. Der er Forskel paa Lignelserne hos Matthæus og de korte Billedtaler hos Johannes. Hans Billeder var ikke skaarne efter Matthæus' Maade, men mindede mere om Johannes' sammentrængte Form. Hans Billeder blev sat foran en; de voksede ikke op for ens Øjne.

Og han manglede væsentlig set Lunet, naar han prædikede. Han havde det i sin Samtale, og naar han sad sammen med en lille Kreds; men naar han kom op paa Prædikestolen, var det borte; der er vist ikke nogensinde en af hans Tilhørere, der har smilet, medens han prædikede.

Hans Prædikens Form var en Fremstilling af Evangeliets Tanker en efter en. Det var tit en Kæde, hvor han knyttede Led til Led. Eller det kan maaske lignes med en Trappe, hvor man løftede den ene Fod og derefter den anden og saaledes kom et Skridt fremad. Men det var ikke en Vej, der jævnt bragte en fremad. Han kunde tage sit Udgangspunkt i et enkelt Vers af Teksten og udvikle denne Sætning Ord for Ord. Saaledes i hans Prædiken paa I. S. i A. i hans ufuldendte Postille, hvor han tager Sætningen: Se din Konge kommer til dig sagtmodig, og taler om hvert af disse Ord: Se — din — Konge — kommer — sagtmodig — til dig.

Han kunde vælge en Tanke og tage den paa sin egen Maade: stykkevis. Saaledes i hans Juleprædiken i Postillen: „Den første Julegudstjeneste“, hvor han udvikler, at ved den første Julegudstjeneste var der Prædiken, Sang og Menighed, og ved en ret Julegudstjeneste skal der være Prædiken, Sang og Menighed.

Saaledes holdt han ogsaa sine Bibellæsninger. Det var ham

ikke om at gøre at give sine Tilhørere en Forstaaelse af Sammenhængen i det Kapitel, han befandt sig i; men han læste op Vers for Vers og knyttede til hvert enkelt Vers det, som han havde fundet deri og havde Lyst at sige.

Og det var tit saaledes, at han først sagde en Ting og derefter fremhævede dens Modsætning og saaledes gennem de to hinanden modsatte Ting fik det belyst, som han vilde have frem, paa udfyldende Maade. Det var dels hans filosofiske Kultur, dels hans sjælelige Ejendommelighed, der heri aabenbarede sig.

Men netop dette maatte virke, at hans Prædiken var lidt tør. Han var ikke en Psykolog, der regnede Virkningen ud og forstod sig i den Forstand paa Folks Sjæleliv, at hans Vendinger sigtede mod at ramme Mennesker paa deres specielt ømme Sted. Naar han stod paa Prædikestolen, var det ikke en Skarpskytte, der pillede den ene efter den anden ud blandt Tilhørerne eller skød Centrumsskud netop paa det og det Felt; det var heller ikke en Rytter, der red Fjenden overende ved sin fremstormende Magt. Men det var en Soldat, der havde trukket sit Sværd — det Sværd, som er Guds Ord — og nu gik i Kamp med sit Væрге i Haand.

Saa var hans Prædiken da i god Forstand enfoldig.

Hertil kom ogsaa, at han betjente sig af den mest enfoldige Form. Han konstruerede ikke smukke Sætninger, der faldt og klang. Nej, han stillede dem op ved Siden af og efter hinanden og forbandt dem med Ordene „og“, „men“, „derfor“ og saadanne simple Bindeled. Et større Afsnit i hans Prædiken, maa-ske det Afsnit, hvor han gik fra det første og til det andet, kunde godt begynde med Ordet: og.

Og der var ikke fikse Opstillinger af Tankerne, ikke ejendommelige Themaer.

Men der var altid en Tanke, som ledte det, han sagde, og han naaede igennem til sin Slutning paa ærlig og redelig Maade; hans Resultat var rent oratorisk set altid ærlig fortjent.

Derfor blev han ogsaa paaskønnet af de enfoldige. Da han holdt 70-aars Fødselsdag, var man samlet etsteds i en større Kreds, og der var en, der foreslog, at man skulde sende ham et Telegram. Det blev besluttet, og den, der fik det overdraget, spurgte saa, hvad der skulde staa i Telegrammet. Saa svarede en af de ældste tilstedeværende, en gammel Mand fra Forsamlingstidens Begyndelse: Skriv til ham og sig Tak, fordi han altid har talt saaledes, at en jævn Mand kunde forstaa det.“

Det, som det kom an paa for ham, var at faa Sandheden slaaet fast hos Mennesker, saa de ikke kunde løbe fra den, men maatte tage den med hjem i Tanke og Samvittighed.

Derfor gentog han ogsaa stadigt de samme Ting i sin Prædikens Løb.

Der var visse Bibelord, som altid kom igen. Maaske det var saadanne, som han selv havde haft Brug for i sit Liv, og som han derfor levede med og uvilkaarligt genproducerede, naar han talte.

Tit har han citeret Ordet: Tugt mig, Herre, men med Maade, ikke i din Vrede, Jer. 10, 24.

Allertiest har han vel nævnt Salmistens Ord: „Hvem har jeg i Himlene, og lige med dig har jeg ikke Lyst til noget paa Jorden. Forsmægter mit Kød og mit Hjerte, saa er Gud mit Hjertes Klippe og min Del evindelig, Salme 73, 25—26.

Mange Gange har han nævnt Jakobs Ord: „Vort Liv er som en Damp, der er tilsyne en liden Tid og derefter forsvinder.“

Og Esaias' Ord (1, 18): „Dersom Eders Synder end vare som Carmosin, de skal blive hvide som Sne, om de end var røde som Skarlagen, de skal blive som Uld“ — er der mange, der husker fra hans Prædiken.

Da han blev ældre og selv naaede mere i Ro, var det især to Bibelord, der kom igen: „I Rolighed og Tillid skal Eders Styrke være,“ Es. 30, 15, og: „Jeg kender de Tanker, som jeg tænker angaaende Eder, Tanker om Fred og ikke om Ulykke, for at give Eder en Fremtid og et Haab,“ Jer. 29, 11.

Til hans sig stadigt gentagende Udtalelser hørte visse Sentenser. Det hed tit: „Sandheden er det første, men Kærligheden er det største.“ Naar han talte om Ydremission og dens Forhold til Indremission, kunde det samme Ordvalg forekomme, og da hed det, at Indremission er det første, men Ydremission er det største.

Og saa altid de samme Vers. Han kunde tit nævne Griffenfeldts Vers:

Da Verden blev mig vred, jeg lærte først at kende
for Alvor ret min Gud, mig selv, min Ven, min Fjende.
Min Fjende var mig gram, min Ven var svigefuld,
jeg selv var skrøbelig, Gud blev alene huld,

og han nævnte meget tit Chr. Richardts Vers: „Du, som Freden mig forkynder, du en Frelser, jeg en Synder“. — Til hans Kirkebøn hørte, at den skulde sluttes med Sthens Vers: „Giv os, o Gud, vi paa dit Bud maa leve saa tilsammen, at vi hos dig evindelig i Himmerig kan faa din Glæde, Amen.“

Men han havde især enkelte Smaavers, mindre kendt og vist ikke benyttet af andre, som altid fik deres Plads i hans Prædiken, naar det, han talte om, førte ham derhen. I sin

Skriftetale har han atter og atter bedt og sagt: „O Jesus, vær du Jesus min, o Jesus, lad mig være din, o Jesus, vær du min Tillid, saa har jeg nok til evig Tid“ (af Hvalsøes „De aandeliges bedende Kæde“).

To smaa Vers kender alle hans Tilhørere:

Det, som Verden kalder stort,
det regner Gud ej meget;
men det, som Verden kaster bort,
det kalder Gud sit eget.

Uvist synes det mig tit,
om jeg elsker, Herre,
at jeg elsker Dig for lidt,
vist det er, desværre.

Men hvor bliver saa det ejendommelige af? Naar det hele var saa enfoldigt; hvor bliver saa det særprægede af? Det er det, som hænger sammen med hans Personlighed. Det kan næppe siges bedre end med det Ord „Grebetheden“. En ældre Jurist, selv af grundtvigsk Præg, som boede i hans Sogn og tit sad i hans Kirke, har engang sagt om ham: „Jeg synes ti, at han er ikke til at holde ud; thi det er altid det samme, han siger. Men saa kommer denne Grebthed, og det er den, der gør, at jeg altid kommer igen.“ Ja, denne Grebthed, det var netop den, der prægede det hele. Den kunde være saa stærk, at det enfoldigste blev stort, naar han sagde det; det var, som var Gud i det, og det var han sikkert ogsaa. Og i denne Grebthed var der i hans Tale paa et eller andet Punkt noget, som maaske bedst kan karakteriseres som Springet, hvor han fra den jævne Jordiskhed svang sig op i Guds Forjættelsers og Guds Evangeliums Storhed, og inden man anede det, var Vandet blevet til Vin.

I en Juleprædiken, hvor han talte over Esajas' Ord: „Gid Du vilde sønderrive Himmelen og stige ned“, begyndte han med at tale om det Indtryk, han havde, naar han i en klar Vinteraften gik paa Volden og saa alle Stjernerne tindre over sig, hvor pragtfuldt og betagende det kunde være. Men det næste Indtryk, han fik, var saa det, at den Stjernehimme er saa kold og saa langt borte, og jo mere man ser paa den, des mere faar man et Indtryk af, at man er selv kun en Orm og kan ikke naa derop. Saa kommer Længselen efter, at den Himmel maatte aabne sig, saa man kunde faa at vide, hvad der er deroppe, og at der kunde blive Indgang for os derop. Det var det, der skete Julenat, da Gud sønderrøv Adskillelsen mel-

lem Himlen og Jorden, og Guds Søn steg herved — og saa prædikede han om Guds Naadegave til os i hans Søn.

I en Pintseprædiken talte han om den kristne Menighed. Han brugte da det Billede at ligne et Menneske ved et Træ, som plantes, vokser og springer ud med sin Blomst. Saa føjede han til: „Saadan et Træ er et dejligt Syn, naar det staar med sine Blomster udsprungne. Men jeg kender et endnu dejligere Syn; det er, naar det ikke er et enkelt Træ, men naar det er en hel Frugthave, der blomstrer. Det fik man at se paa Pintседag, da Guds Aand kom, og alle de mange Træer sprang ud paa een Gang.“ Saa citerede han med megen Grebthed Richardts skønne Vers: „Du Verdens bedste Skue, et genfødt Adams Kuld, som deler Troens Lue og deler Gods og Guld, en lydig, ydmyg Flok, som bær' hverandres Byrde og følger tro sin Hyrde og har i Jesus nok“.

Om sig selv som Prædikant nærede han ikke store Tanker. Han vidste jo godt, at han kunde faa Menneskers Opmærksomhed, og han har aldrig haft Mangel paa Tilhørere. Det kunde ske, at Folk en lille Tid foretrak andre Præster, der havde Evner, som Zeuthen ikke ejede. Men det varede ikke længe, før Folk igen forstod, hvad der vejede mest, og saa fyldte det atter i Zeuthens Kirke. Hvor han kom i det hele Land, trak han stærkt til Huse. Men han selv satte ikke sin Prædiken højt. Han kunde med største Anerkendelse se op til dem, som han syntes ragede højere op, fremfor alle Vilh. Beck; og hvergang han mødte noget, som han syntes var Anerkendelse værd, var det end nok saa ungt og grønt, saa anerkendte han det.

Han led selv ikke saa lidt under det at skulle prædike.

Naar han kom hjem Søndag Eftermiddag og var færdig med sine Tjenester, kunde han sige: „Og saa skal jeg prædike paa Søndag!“ Og i Ugens Løb kunde han gaa og sige: „Jeg stakkels Menneske, hvad skal jeg dog sige paa Søndag?“ Det vil maaske undre den, der har hørt ham tale, enten det nu var en Prædiken, hvor han havde skrevet det, han sagde, eller det var ved en Lejlighed, hvor han talte uden at være forberedt; thi man fik jo altid det Indtryk, at hans Tanke var saa hurtig, at han havde nok at sige, og at det ikke kostede ham nogen Vanskelighed at forme den. Men saaledes var det ikke. Han forberedte sig under meget Arbejde, og det var ham tit svært at finde det rette Udtryk for det, han gerne vilde sige.

Men naar han var i Ilden, syntes det altid, at han havde Overflod at give af. Under det kirkelige Udvalgs Møde holdt han i 1904 engang Møder i Saxogades Kirke 14 Dage i Træk

og var stadigt med ved de fælles Bedemøder, som man holdt derude i den Tid.

At der kom noget ud af Zeuthens Prædiken, er hans Besøg i Horne et Vidnesbyrd om. Han skulde prædike i Kirken. Efter Aftale med Læreren indledede Sognepræsten Mødet med meget skarpt at angribe Missionsfolkene, som „voldte Splid i Menigheden“. Da Zeuthen derefter skulde prædike, begyndte han meget alvorligt og kort med at bede: „Herre, giv mig Visdom, thi her behøves Visdom, Amen!“

Læreren blev betaget af denne Bøn; thi han fik en Følelse af, at Zeuthen talte til Gud som til en tilstedeværende Person, og saaledes havde han ikke kunnet bede. Derefter gjorde selve Prædikenen et saa stærkt Indtryk paa ham, at han blev vakt og efter nogle Dages Forløb søgte en af de ældste af de troende op; ikke længe efter var han kommet igennem og kunde takke Gud for Livet.¹⁾

Men lad ham selv tale om sin Prædiken:

Viborg, 30. April 1889.

Hvor er det svært at prædike! paa een Gang at give sig hen i Ild og Begejstring og saa tillige beherske sig selv; det var det, som Frimodt saa vidunderligt forstod; men jeg kan det sjældent. Enten giver jeg mig hen, og da bliver jeg vild, eller ogsaa behersker jeg mig, og saa bliver jeg tør og altfor logisk. Men det kommer af, at man ikke lader sig styre af den Helligaand, men at man vil selv udøve „den Kunst at prædike“ istedetfor at nøjes med at være Aandens Redskab...

Udarbejdelsen af mine Prædikener har voldt mig mere Møje end tidligere...

21. Maj 1890.

Arbejdet er faldet mig trangt, og Udarbejdelsen af mine Prædikener er falden mig saa svær... Jeg anvender megen Tid og Flid paa mine Prædikener, og jeg tror, at de derved mangan Gang er blevet for sammentrængte og concise som et lille Tankearbejde, hvorved de har mistet noget af deres Hjertelighed og Folkelighed. Evnen til at udbetale de store Mønter i Smaamønt, til at individualisere og applicere mangler jeg desværre. Jeg tiltroede mig selv større Evner som Prædikant for et Aar siden, end jeg nu tiltror mig...

Jeg vil haabe, at, om jeg end i Vinter i mange Maader er blevet som den itubrudte Violin, som dog atter er istandsat, Tonen, som mit Instrument giver, maa være bleven, om end ikke saa stærk, saa dog mere ren...

¹⁾ En Vaartid, pag. 64.

FORFATTERSKAB.

I.

Zeuthen var fra sin tidligste Ungdom optaget af den filosofiske Interesse, idet hans Fader var en begejstret Discipel af Schelling, den bekendte tyske Filosof. Men sit hele Liv blev Zeuthen ved at vende tilbage til Schelling og at beskæftige sig med dennes Tanker, der Gang efter Gang betog ham og fyldte ham.

Han havde sikkert en Tid tænkt at fordybe sig i sine filosofiske Overvejelser sat direkte i Forbindelse med Kristendommen. Mens han opholdt sig i Rubbelykke, forsøgte han sig med en Afhandling om Forholdet mellem Religjøsitet og Moralitet, et Værk paa 146 haandskrevne Sider, der var en Besvarelse af Universitetets Prisopgave.

Som Kandidat skrev han en Afhandling i Scharlings Ugeblad for den danske Folkekirke 1865¹⁾ om *Muligheden af en kristelig Filosofi*. Han havde i sin Studentertid med megen Interesse hørt Prof. Rasmus Nielsen, der siden havde opstillet sin Paastand om Striden mellem Tro og Viden og derigennem havde frakendt Theologien Karakter af Videnskab. Zeuthen mente, at en kristelig Filosofi er mulig, idet han i det hele mener, at Filosofi, som er Tørst efter Visdom, efter at begribe Fornuften i den stridige og kantede Tilværelse, netop er Kristendommens Sag, idet det naturlige kun forstaas gennem det overnaturlige. Den hele Afhandling bevæger sig paa væsentlig set abstrakte Højder, der maaske ikke har videre Interesse. Men den er i god Samklang med det, han havde skrevet i sit vita, at hans Stræben havde gaaet ud paa at søge at begribe sin Tro.

Efter den Tid har hans filosofiske Spekuleren længe ikke sat sig Frugter i Afhandlinger, selv om hans Breve tit er smaa Discussioner om saadanne Themaer. En Tidlang beskæftigede

¹⁾ II. Pag. 370 ff.

han sig med erkendelsestheoretiske Problemer. Men det varede ikke længe, før hans Tænken samlede sig om Ting, der havde mere direkte Forbindelse med Kristendom.

II.

I en lille Pjece fra 1877 har Zeuthen fremsat sine Tanker om *Underet*. Han mener, at Troen paa dette maa springe ud af Troen paa, at der er en almægtig Gud; thi denne kan ikke være bundet til Love, saaledes som Menneskene i Verden er det, ligesom Landets Konge staar i andet Forhold til flere af Landets Love, end almindelige Indbyggere i Landet gør det.

Men Hovedspørgsmaalet er, om *Underet* i det hele er noget Brud med Naturlovene, saaledes som man har defineret *Underet*. Zeuthen mener, at det slet ikke er et Brud, men kun er det, at en ny Kraft, som vi ikke kan se, kommer til, og at *Underet* derfor lige saa lidt er et Brud med Naturlovene, som det er et Brud paa Tyngdekraften, at Fuglen flyver opad.

Der er derfor ikke nogen Grund til at tvivle paa *Underets* Mulighed. Men heller ikke er der Grund til at tvivle paa dets Virkelighed. De i Skriften berettede Undere er berettede af troværdige Vidner; Nutiden er fuld af Bønnens Undere, og fremfor alt oplever man som et troende Menneske det Under, at Gud gør en Synder ren og hellig, idet „Sindets Lov“ kommer til at herske, og Mennesket frigøres fra „Syndens Lov“ (jfr. Udtrykene i Ro. 7).

III.

Som Zeuthens Natur var, maatte det komme til at ligge ham stærkt paa Sinde, hvorledes man kommer til at opfylde Guds Lov, og Spørgsmaalet om, i hvilket Forhold de Kristne staar til Moseloven, maatte blive ham brændende. Da der netop i den Tid fremsattes afgjorte Udtalelser om dette Forhold, førtes han til at beskæftige sig dermed. Dr. Rørdam udgav sin „Den christelige Lære“ og „Arbejde og Taksigelse“, Otto Møller udgav „Det genoprejste Menneskes Tjeneste“, i hvilke Skrifter det fremførtes, at den Lov, som de Hedningekristne er bundne til, er ikke Moselov, men derimod den almindelige Lov, som denne viser sig indskrevet i Menneskehjertet, og giver sig Udtryk i de borgerlige Love, den gamle Gudelære og Folkets gamle Ordsprog.¹⁾

I Theologisk Tidsskrift for 1879 fremsætter Zeuthen da sin Mening om Spørgsmaalet: *Gælder Moseloven for de Kristne?*

¹⁾ Theol. Tidsskr. 1879, pag. 66.

Han tror ikke paa, at den i Hjertet indskrevne Lov kan slaa til, og mener, at naar Gud gav Israel Moselov, var dette netop, fordi Gud vidste, at den i Hjertet indskrevne Lov var et vaklende Grundlag at bygge paa. Og Jesu Ord i Bjergprædikenen, at han ikke er kommen for at nedbryde, men for at fuldkomme Loven, forstaar han ikke om, at Jesus er kommen for at opfylde Loven (ogsaa dette er han kommen for), men at han er kommen for at give den Fylde, dels ved at fremstille den i dens Fuldkommenhed, dels ved at efterleve den i dens fuldkomne Skikkelse, og hele Jesu Behandling af Budene i Mt. 5 viser, at han ønsker at give Loven den rette Fylde, som er, at vi skal blive fuldkomne som vor himmelske Fader.

Denne Jesu Fuldkommelse af Loven gælder ikke alene for Sædeloven, for de ti Bud, men for hele den givne Lov, dog ikke taget i den bogstavelige Form, men forstaaet i Overensstemmelse med Stefanus's Betegnelse af den som „levende Ord“, AG. 7, 38. Thi hele Loven, hvert af dens Bud, indeholder et Krav, som ogsaa gælder os, selv om vi i flere Enkeltheder kan have vanskeligt ved at finde det aandelige Indhold, og saaledes faar Jesu Ord, at ikke et Bogstav eller en Tøddel af Loven skal forgaa, før det bliver opfyldt altsammen, sin Betydning for os.

Fuldkommelsen af Loven ligger da deri, at selve Evangeliet ikke er andet end Loven, som fra en Fordring er skabt om til en Gave: „hvad Gud i den gamle Pagt kræver, det giver han i den nye Pagt“.¹⁾

En saadan Lov trænger vi til, fordi der er Forskel paa den i Hjertet skrevne Lov og Samvittigheden (Loven er Angivelsen af, hvad der i Almindelighed er Ret og Uret, Samvittigheden er Menneskets egen Anerkendelse af sin Pligt til at lyde Guds Lov) og denne i Hjertet skrevne Lov er blevet udvisket eller dog utydeliggjort ved Synden. Derfor gælder den til Abrahams Efterkommere givne Lov ogsaa efter sin af Jesus fuldkommengjorte Mening (Kærlighed er Lovens Fylde) for dem, der nu efter Troen er Abrahams Børn, og vil blive ved at gælde, saalænge der er Mennesker, der trænger til Opdragelse.

IV.

Om Begrebet Frihed har han²⁾ skrevet en bemærkelsesværdig Afhandling. Han bestemmer Friheden først som Uafhængigheden af andre, derefter som Uafhængigheden af sig selv, det hvorpaa Valgfriheden beror. Dernæst er Friheden den Mulighed, at man kan miste sin Frihed ved at vælge sin egen

1) Anf. Artikel, pag. 87. — 2) Theol. Tidsskr. 1889.

Lyst, og at man kan bevare den ved at indordne sig under de Ideer, man følger; endeligt er Friheden det, at den enkelte, der indordner sig under de store Ideer, virkeliggør disse i sit Liv paa personlig Maade, saa hans Særegenhed netop bevares, idet han „efter først at have valgt Ideerne derefter vælger sig selv i Ideerne“.

Spørgsmaalet Frihed var for ham et stort Spørgsmaal, som han blev ved at beskæftige sig med.

I en Prædiken¹⁾ om *den kristelige Frihed* har han udviklet opbyggeligt, hvori Friheden bestaar. Den er en Frihed fra Syndens, Lovens og Menneskers Trældom og sker i Kristus; det gælder om at blive stadig i den, ikke misbruge den, men frivilligt tjene Herren i den, saa man frit gaar til Gud og bliver friet fra alt det, der kan binde en. I denne Tale bruger han det ejendommelige Udtryk om Moses, at Moses var „en Frihedsmand“.

V.

Efter i mange Aar ikke at have grebet til Pennen for at tale det filosofiske Sprog, træffer vi i 1901 atter Zeuthens Haand i Theologisk Tidsskrift, idet han der bringer en Artikel om *den religiøse Betydning af Livet i Ideerne*.

Med Ideerne mener han de tre store Ideer: det sande, det gode og det skønne, og han tillægger Livet i dem den Værdi, at hvis man ikke lever med dem, mangler man et Sted, hvor man paa en Maade har befriet sig for Gud, og derfor kan man heller ikke med den fulde Frihed vælge Gud; men hvis man lever i Ideerne, og over dette Liv ikke glemmer den personlige Gud, kan Livet i Ideerne hjælpe en til, at ens Valg af den personlige Gud som ens Gud bliver desmere selvstændigt og derfor des værdifuldere.

Hele denne Afhandling er et Minde om Zeuthens tidlige Tid, og Argumentation og Ordvalg fører ens Tanke hen til hans Ungdomsafhandling om Muligheden af en kristelig Filosofi; det er den samme Mand, der taler, Rasmus Niensens tidligere Beundrer (som ogsaa her bringer et Udtryk af Rasmus Nielsen om „Ideernes Mellemsfære“ frem igen). Men det interessante ved denne Artikel er, foruden den foreliggende Vurdering af Spørgsmaalet, de personlige Udtalelser, idet Zeuthen²⁾ siger: „Grumme mange troende Mennesker vil i deres Ungdom have oplevet en Periode i Ideernes Mellemsfære. Ogsaa jeg kender en saadan Periode i mit Liv. Og vel ser jeg paa denne Periode som paa en Tid, da jeg var kommen bort fra Livet i

¹⁾ Kristus vor Konge 1896. — ²⁾ Theol. Tidsskr. 1901—1902, pag. 110.

Gud, ja, som paa min vantro Tid; men dog maa jeg sige, at dette Liv i Ideernes Mellemsfære bagefter har haft stor Betydning for mit religiøse Liv.“

Denne Udtalelse er karakteristisk for Zeuthen. Det kan vist være et meget stort Spørgsmaal, hvor mange Mennesker der er, hvis Ungdom har været et Liv i Ideernes Mellemsfære, og som deri har haft det, der har standset dem paa Vejen til Gud; det har sikkert for de fleste været ganske andre Ting, der har holdt dem tilbage fra Gud, om det end for nogles Vedkommende ikke har været den grove udvortes Synd. Men for den Mand, der havde levet det rene Liv i sin hele Ungdom, har Livet i Ideerne staaet i Vejen for Livet i Gud.

Men dette Liv i Ideerne har haft sin Betydning for ham, og det er ikke vanskeligt at se Sandheden af denne Paastand, naar man har sat sig ind i Zeuthens Liv, eller naar man har kendt ham. Livet i Ideerne gav ham Hjælp til i det praktiske Kristenliv at hæve sig op over meget, der ellers vilde holdt ham lavere nede, og fordi han stadigt færdedes der, indtog han altid de principielle Standpunkter, der har karakteriseret hele hans Optræden gennem de mange Aar, hvor han har staaet og indtaget sin betydelige Stilling i det danske Kirkeliv.

Og derigennem blev han den noble Mand og den frygtløse Ridder, som alle de, der har kendt ham, har set op til. Da Vilh. Beck var inde i sin sidste Sygdom, og Zeuthen i en Polemik havde taget Beck i Forsvar, fik han fra Sygelejet et Kort, hvorpaa der blot stod de Ord: „Tak, kære sanddru Ven“. Hans Liv i Ideernes Mellemsfære var altid et Liv i Sandhed.

VI.

For en urolig og grundende Sjæl, som Zeuthen var det, maatte det være af største Betydning at finde noget fast at bygge paa. Han kunde ikke nøjes med noget, der blot havde sin Rod i Menneskets Indre (Subjektivisme), men maatte have noget udenfor. Derfor maatte han hvile i Guds Aabenbaring. Denne Aabenbaring fandt han i Skriften. Han havde været langt inde i Overvejelser over Grundtvigs Tanke om Trosartiklerne som det egentlige os af Gud givne faste Staasted. Han takkede personligt Grundtvig for Hjælp til Hvile (se ovenfor pag. 78). Han siger et Steds: „Grundtvig kan kaldes en stor Opdager ligesom Ørsted. Han har fundet Ordet, som mange længtes efter og drømte om. Man skulde ikke gøre Nar ad den mageløse Opdagelse.“¹⁾

¹⁾ Optegnelser fra 1872.

Men han kunde alligevel ikke finde Hvile i det specielt grundtvigske. Fra Tidens Subjektivisme tog han afgjort Afstand¹⁾ og gav de gamle lutherske Dogmatikere Ret, naar de lærte, at man maatte begynde med en Kundskab om Evangeliet, derefter billige dette i sit Hjerte og endeligt give sig hen dertil i Troen (Notitia, assensus, fiducia). Man maatte tage sin Stilling i Skriften og møde denne med en absolut Tillid. Naar han mødte Bibelkritikken og ikke kunde afvise Forskningens Rei, hvad han ikke havde mindste Lyst til, idet han maatte anerkende, at Skriften var fremkommet som et Produkt af menneskeligt Arbejde og Guds Aands Indvirkning, saa bekæmpede han den fremfor alt ved at henvise til, at Jesus havde brugt det gamle Testamente som sin Bibel og som Guds Ord, og at han maatte dog være endnu bedre underrettet end nogen af os andre og lige saa godt som en Videnskabsmand i vort Aarhundrede kunne se Modsigelser og Vanskeligheder i Skriften, og vi har ikke Lov at tænke, at Jesus vilde give sig ud for at vide Besked, hvis han ikke vidste Besked, da han saa vilde have været uvidende om sin egen Uvidenhed. Og han paapeger, at Jesus og Apostlene stiller sig i et dobbelt Forhold til det gamle Testamente; undertiden klamrer de sig til Skriftens enkelte Ord, undertiden hæver de sig over Bogstaverne. Derfor maa vi, samtidig med at vi forstaar den menneskelige Side af Skriften, fremfor alt ikke lade den guddommelige Side blive borte.²⁾

Han har (i Brev af 18. Juni 1890) udtrykt sine Tanker saaledes:

„Ligesom i den lutherske Nadverlære Brød og Vin ikke forvandles til at være Jesu Legeme og Blod, men vedbliver at være, hvad det er, saaledes forvandles Bibelen heller ikke til at være Guds Ord, men vedbliver at være et menneskeligt Arbejde, dannet og sammensat som andre menneskelige Arbejder, Genstand for en Kritik som andre Menneskearbejder, men in, cum et sub (i, med og under) Menneskeværket er det Guds Ord.“

Det, som han vidtløftigere har udviklet i sin Pjece „Bibelkritikken“, har han været inde paa allerede i April 1895 i en Artikel³⁾ i „Fra Bethesda“, hvor han i Anledning af Striden om Bibelen, foranlediget ved Professor Madsens Tale ved Reformationsfesten, udtaler, at Menigheden kan ikke nøjes med, at Kritikken vil lade den beholde en Totalitet, der indrømmer

1) Annekset Nr. 20 1911: Artikel om Subjektivismen. — 2) Bibelkritikken 1912. — 3) „Værdig i Formen, men udmærker sig ikke ved Klarhed“. Torm: Biskop Peder Madsen, pag. 219.

Guds Aabenbaring i det gamle Testamente, men den maa ogsaa have det saaledes, at den kan fæste Tro til Enkelthederne. Om sig selv siger han, at han har ikke en saadan Tyrketro, at han skulde miskende den fri videnskabelige Kritiks Betydning; men paa den anden Side bøjer han sig ogsaa for Skriften som et guddommeligt Ord til os.¹⁾ Og derfor mener han — trods det, at han føler Vægten af Kritikens Grunde og Sandheden af mange af dens Paastande, og trods det, at han har følt sig begejstret for Professor Buhls Skildring af Profeterne — at kunne sige til Kritikken, naar den vil tage Tilliden til Bibelen fra ham: „Bliv mig fra Livet, vig bag mig, Satan.“

Han har ganske vist ofte i Discussioner, hvor Beck blev angrebet for sit: „Paa Knæ for Bibelen, Professorer“, forsvaret dette, fordi han altid forsvarede Beck, og han har angrebet Professor P. Madsen, fordi han syntes, at han lukkede op, hvor han ikke skulde, og tilsidst vilde være ude af Stand til at holde sin Stilling med sin Kenosislære (Brev af 10. Sept. 1896). Men han vilde selv ikke bruge Becks „paa Knæ“, fordi han hverken legemligt eller aandeligt læste Bibelen paa Knæ, men derimod knælede for den Herre, som Bibelen fortæller om.²⁾

Naar man har gennemgaaet hans mere videnskabelige Produktion, der ikke er stor eller omfangsrig, og som aldrig er blevet til noget Hele, har man faaet et Indtryk af, at den filosofiske Maade at tænke paa, hvori den var opdraget, har paa-virket hans Prædiken stærkt. Thi den filosofiske Stil, som flere af de nævnte Afhandlinger bruger, maatte vist netop, oversat til den opbyggelige Forkyndelses Format, give den Maade, som Zeuthen prædikede paa. Der er en utvivlsom Lighed mellem de to Udtryksmaader, som blandt andet føles i den logiske Maade at forme Tankens Fremskridt paa.

Men Zeuthens filosofiske Interesse har været meget mere for ham end en Trappesten til en vis Maade at prædike paa. Den har i hans Liv tillige været en Kilde, hvor han hvilede sig med sin Grublen, for saa vidt som en hvileløs Sjæl kan hvile sig. Det har ialtfald været ham en sjælelig Forfriskelse af megen Betydning.

Hans Tænker var langt mere omfattende, end hans saa beskedne Forfatterskab giver Udtryk for. Hans Tænken var hans Hvile, som mangan anden passer sin Have og hviler derved. Den blev ikke til Produktion, blandt andet fordi han havde for meget andet at skulle udrette, og fordi han var for urolig til at give sig Tid til at forme, hvad han tænkte. Men den

1) Fra Bethesda 1895, pag. 235 ff. — 2) Bibelkritikken, pag. 11.

har faaet Udtryk dels i Breve til Venner, dels i Samtaler med disse, inspirerende Samtaler, dels endelig i hans Dagbøger, der foreligger i et Antal af 24, ført fra 1870 til 1890.

Et vilkaarligt Udvalg af, hvad der findes i disse Dagbøger, ud over hvad Skildringen allerede har bragt, kan maaske tjene til at vise lidt af hans Ejendommelighed.

VII.

Af Dagbøgerne:

Hundene opsamler Smuler, der falder fra deres Herres Bord. Denne Bog skulde været et saadant Opsamlingssted for Smuler ... Jo ældre man bliver, des nøjsommere bliver man. I mine unge Dage vilde jeg ikke have nøjedes med at opsamle Smuler. Jeg bildte mig ind, at jeg kunde blive en stor Filosof. Men fordi jeg vilde have det store, derfor fik jeg intet. Maatte der dog i disse Smuler være en lille Smule, der ikke var Klid, men Brød.

Jeg skriver egentlig mine Tanker op for at tvinge mig til at tænke dem igennem. Om Fride eller andre engang kan have Gavn af at læse i disse smaa Bøger, ved jeg ikke...

Ak, jeg dyrker min Sjæls Ager for lidt, jeg arbejder for lidt i aandelig Henseende, ellers kunde jeg vel ogsaa have frembragt noget, der kunde have været til Gavn for Menneskene. Men undertiden synes jeg, at der er noget, der arbejder sig frem af sig selv, Følelser og Tanker, der har Sandhed, Skønhed og Dybde. For at disse Jordbær i Grøften og paa Gærdet dog ogsaa kan komme til at gøre deres Gavn, er det, at jeg i disse smaa Bøger samler dem og optegner mine Tanker og Følelser. Jeg skriver ikke noget stort Værk, danner intet System — til alt det hører en Arbejdsomhed, som jeg ikke raader over; — maatte dog disse Tanker udmærke sig ved Sandhed og Naturalighed.

Hvor er dog Lidelsens Tid en velsignet Tid. Man føler, hvorledes Sjælen renses som Guldet i Ilden, hvorledes Hjertet, der har været bundet til Verden, løsnes af disse Baand og bindes fastere og fastere til Gud.

Hvad taler jeg om Lidelse, jeg har det jo godt! Kan man derfor ikke lide? Hans i T., som jeg var hos i Gaar, havde det jo med sine 5000 Rd. og sin Sundhed lige saa daarligt som Mads Pedersens haardt plagede Enke paa Grumløse Mark. Nej, Lidelsens Storhed beror ikke paa de udvortes Forhold og

Omstændigheder, men paa Sindets indre Beskaffenhed. Naar Sjælen blot var rigtig sund, vilde de udvortes Lidelser ingen Magt udøve over mig. Den udvortes Lidelse er ikke Aarsagen til, men kun Anledningen for den indre Sjælelidelse.

En Herrens Tjener skal være bekvem til at taale ondt.

Bønnen skulde være „Morgenens Nøgle og Aftenens Laas“.

Deres Forhaanelser, som Dig forhaane, er faldne paa mig, Ro. 15, 3.

Jeg har været i Tvivl om, hvorvidt Guds Ord i en vantrø Præsts Mund kunde virke eller ej. Guds Ord er i sig selv lige virksomt, hvem der saa udtaler det. Men en vantrø Præst kan ikke tale Guds Ord, fordi det kan kun tales af den Helligaand.

Det, at Gud taler til os, om det saa er Loven, han taler, er Naade; thi det er et Vidnesbyrd om, at han endnu ikke har forkastet os fra sit Ansigt... Det er derfor bedre at være under Loven end at være det allerskikkeligste Verdensmenneske. Denne lever kun efter sin egen Samvittighed; men Gud har ikke talt til ham.

Da jeg igaar Aftes i min Ensomhed gik ned i Udby Skov, hørte jeg ret Skabningens Suk og Længsel efter Guds Børns herlige Frihed.

Ensomhed, hvor er du fattig! Og dog tillige, hvor er du rig! O vær hos mig, Jesus; gaa aldrig fra mig! Du stiller Sukket — du alene!

Hvor forfærdeligt kan dog et Menneske lide — det saa jeg paa Væverens Søn igaar. Da er det svært at tro. Og dog kan jeg nok forstaa eller bilder mig ind at kunne forstaa, at Du maa tage alt fra os, o Gud, netop for at vi kan komme til Troen paa Dig. Først derved, at vi lærer slet ikke at stole paa noget jordisk, kan vi komme til ganske at stole paa Dig.

Gør jeg det, gør jeg galt; gør jeg det ikke, gør jeg ogsaa galt. Mod dette er der kun det ene Raad: at handle i Jesu Navn.

At være en Christen er at have hele Verden imod sig, men dog især at have sig selv imod sig.

Gud bærer sig mangan Gang ad som en Fægter, der markerer Terts og hugger Kvart.

Gud give, at jeg ikke maa blive lunken ved Besiddelsen af Sandheden, men maa være lige saa brændende, som da jeg søgte den.

Herrens strenge Ord ved Profeten Haggaj: „I udsaa meget og høste lidet ind“, passer paa min Virksomhed i Udby-Ørslev, i hvilken der dog sandelig blev udsaaet meget, men i hvilken der hidtil synes at være høstet saa lidet... Dog vil vi haabe, at der engang nok skal komme en god Høst; men Herren vil blot vise mig, hvor daarlig min Udsæd var, og ydmyge mig. Naar jeg er blevet rigtig ydmyget, bliver nok Høsten bedre. O Gud give, at jeg da maatte kunne ydmyge mig til mine gamle Menigheders Bedste.

Naar Beck og Jeansson prædiker, som om alle en Tid af deres Liv havde været borte fra Jesus, som om alle en Tid havde været uden for Pagten, saa glemmer de, at det ikke blot var Jesus, men at der ogsaa er Mennesker som Samuel, hvis Vækst er en Tiltagen i Alder og Velbehagelighed for Herren som for Mennesker, 1 Sam. 2, 26. Det er dog virkelig ikke alle Mennesker, der har brudt deres Daabspagt.

Naar jeg har tænkt mig den forfærdelige Mulighed, at jeg skulde blive stillet ved Herrens venstre Side og høre det rædsomme Ord: „Gaar bort, I forbandede“, saa har jeg grebet den Trøst, at jeg har sagt: der vilde da ikke ske mig andet end min Ret. Men netop denne Tanke er mig Borgen for, at min Dom — Gud ske Lov — ikke endnu er fældet. Saalænge et Menneske kan finde Trøst i den Tanke, har Gud ikke opgivet ham.

Det bedste, som jeg ved min egen Tænkning er kommen til, ser jeg, ved at læse i Faders smaa Bøger¹⁾, at han ogsaa har tænkt. Sandsynligvis har jeg hørt ham udtale disse sine Tanker, men det er gaaet mig ad Glemme, og jeg har maaske heller ikke forstaaet ham, da han udtalte dem. Min Tænkning er en Søgen efter og en Finden af, hvad der eengang er udsaaet (og for største Delen af Fader udsaaet) i Sjælen. Men idet jeg finder disse Tanker, er de paa en anden Maade blevne mine, end da jeg hørte Fader udtale dem. „Vi tro nu ikke længere for din Tales Skyld.“

Efter en Samtale med Marie Stuart skrev Knox til den engelske Minister Cecil, at hendes Onkel Cardinal Guises Lærdomme var trykkede saa dybt ind i hendes Hjerte, at de ikke

¹⁾ Dr. Zeuthen havde efterladt sig en Række Optegnelser, ligesom Sønnen har gjort det.

kunde rives ud, uden at Hjertet selv blev revet med. „Gid jeg maatte tage fejl heri,“ skrev han, „men jeg frygter for, at jeg ikke har taget fejl, thi i min Samtale med hende har jeg opdaget saa megen List, som jeg aldrig er stødt paa i saa ung en Alder. Fra nu af er Hoffet dødt for mig, som jeg er død for Hoffet.“ Meningen hermed er jo, at han har opgivet Haabet om Hoffet, som Hoffet havde opgivet Haabet om at vinde ham. Paa samme Maade er det vel, at Pauli Ord i Brevet til Galaterne skal forstaas. „Det være langt fra mig at rose mig uden af Vor Herres Jesu Kors, formedelst hvem Verden er mig korsfæstet og jeg Verden.“ Paulus havde opgivet Haabet om at frelse Verden, ikke om enkelte Menneskers Frelse i Verden, men selve Verden var som død for ham. Christendommen kan ikke paa den Maade være Saltet i Verden, at den skulde kunne gøre Verden god. Saalænge vi er unge, har vi Haab til Verden, Haab om, at ikke alene enkelte Mennesker i Verden, men selve Verden skal forbedre sig. Og ganske vist har Christendommen forbedret de udvortes Former, under hvilke Livet leves i Verden. Der er ikke Trælle nu, som der var i Oldtiden. Men naar vi rigtigt ser paa Christi Kors og det Dyb af Ondskab, der aabenbarede sig ved hans Korsfæstelse, saa maa vi opgive dette Haab til Verden. Og saalænge vi har Haab til Verden, nærer Verden ogsaa Forhaabninger til os om, at den kan bringe os til at fremme sine Formaal. En ung Præst vil Verden gerne høre; den tror, at han kan lade sig bruge f. E. til at virke for det folkelige eller sligt. Haabet om Verden har jeg opgivet; jeg tænker, at Verden ogsaa snart har opgivet Haabet om mig.

Naar Du, o Gud, besøger os, saa mærker vi først din Nærværelse paa den Frygt og Bæven, ja Rædsel, der gennembæver os. Du kommer ikke for at forfærde os, men for at velsigne os; men det himmelske Lys blænder os, og derfor vender vi Øjet fra det ind mod os selv, og der viser dit Lys os den forfærdelige Elendighed. . . O, men besøg mig ofte, Herre, og ret længe, og naar jeg bliver forfærdet som Jomfru Maria, Hyrderne, Zacharias og alle de hellige, naar du aabenbarede dig for dem, saa sig dit „Frygt ikke“ saaledes, at det ret kan trænge ind og fordrive Frygten. Lad din fuldkomne Kærlighed drive Frygten ud! Men naar den hellige Frygt og Bæven gennemisner mig, saa fyldes jeg ogsaa med glade Forventninger, thi saa ved jeg jo, at det er dig, Herre, der er nær, dig, der staar for Døren og banker.

Jeg behøver jo ikke nogen anden fortrolig end Herren; han svigter ikke og aabenbarer ikke, hvad der skal holdes skjult,

saaledes som selv det aller paalideligste Menneske kan gøre. Og naar vi ofte klager over, at der er ingen, som forstaar os, ingen er, som vi kan betro os til, saa er det ubillige og urimelige Klager. Hvorfor ønsker vi os flere af de upaalidelige Mennesker til fortrolige, naar vi har dig, Herre.

At sige til Menneskene, at de uden Omvendelse gaar til Helvede, er ikke at forsøge at true Folk til det, som de dog kun kan gøre frivillig, men det er at tale Sandhed. Man kan lige saa godt drive Misbrug ved at bruge Saligheden som Lokkemiddel som ved at bruge Helvede som Trusel.

Hvor kan man ikke føle sig tom, naar man intet har bestilt, naar man har dovnet. Med vort Arbejde søger vi altsaa at udfylde det forfærdelige Dyb i vort Indre. Men vi mægter det ikke! Hvor meget vi saa arbejder, saa kommer dog denne Følelse af Tomhed tilbage, og aller forfærdeligst vil den komme i Dødsstunden. O, der er kun een, der kan fylde den, der kan give Sjælen et evigt Indhold! Jesus siger: „Den, som kommer til mig, skal ikke hungre, og den, som tror paa mig, skal ikke nogensinde tørste“.

Gud har givet os to Øjne til at se Sagen med fra to Sider, to Øren til at høre begge Parter, og af Guds Ord baade Loven og Evangeliet. Men han har kun givet os eet Hjerter og een Tunge; derfor skal vi ikke tjene to Herrer og ikke tale med to Tunger.

Hvor dejligt er det dog ikke at sidde her i min Stue i Ensomhed med min lille Bog!

O, jeg vil ikke opgive min Ret til at kalde mig en Synder! Dersom jeg ingen Synder var, saa var jo alt det onde, jeg har gjort, sket med Nødvendighed og ikke i Frihed. Dersom jeg ingen Synder var, saa havde jeg jo ingen fri Vilje. Kan jeg ikke holde fast paa Gud paa anden Maade, saa vil jeg gøre det i den Bekendelse: Jeg er en Synder.

Noget af det, der falder mig vanskeligst ikke at misunde Folk, det er et stort, rigt og gavmildt Hjerter.

Lad det, jeg vilde have skrevet her, være en Hemmelighed mellem Gud og mig, som jeg ikke engang vil betro Papiret.

„Paa dig har jeg forladt mig fast fra Moders Liv“ (Ps. 71, 6) viser, at Børn kan have Tro.

Det er ikke Arbejdet, men Dovenskabens, der hindrer os i Bøn, og Dovenskabens overvindes netop ved Arbejde.

Kom, al Renhed og barnlig Uskyld, kom fra Gud at lutre mit Sind! Kom al Guds Mildhed og Kærlighed, kom og fyld og udvid mit Hjerte! Kom al Glæde og Fryd, kom og opløft min Aand! Kom al Sandhed og Oprigtighed, kom fra Gud og læg Eder paa min Tunge! Kom Guds Styrke og Kraft, kom, at jeg maa gøre faste Skridt og ikke rokkes! Kom Retfærdighed og Hellighed, kom fra Gud og styr min Haand, naar jeg skal handle i Verden!

Det er smertefuldt at stræbe efter Idealet; thi det kan ikke naas; de, der ikke har sat sig saa højt et Maal, har det dog i mange Henseender saa meget bedre. Mindre end Idealet kan vi ikke nøjes med, og vi kan ikke naa det. Saa gælder det om at støtte sig til og stole paa, at Idealet er naaet i Kristus, den Retfærdighed, som jeg ikke kan komme til af mig selv, den er mig given i ham.

Man har kaldt A. C. Larsens „Theologiske Smuler“ for puerile. Dermed mener man, at hans Indvendinger mod Kristendommen er saadanne, som enhver Dreng kan gøre. Men er dette en berettiget Anke mod Bogen? Er det ikke netop en Dyd ved den, at den fører Angrebene tilbage til det, som alle, selv Drengene, kan fatte? Og man maa ikke tro, at fordi en Dreng maaske i sit stille Sind kunde gøre og tildels ogsaa kunde udtale de samme Angreb, at han derfor kunde skrive en saadan Bog. Mesterskabet bestaar jo i at fremstille en Sag saaledes, at enhver, selv en Dreng, ved at læse Fremstillingen kommer til at bilde sig ind, at han kunde gøre det ligesaa godt, men vilde komme til at svede meget, om han forsøgte derpaa.

Men i en anden Henseende er det netop Hovedet paa Sømmet, man har truffet, naar man har kaldt Larsens Angreb for puerile. Thi hans Tankegang er ikke ført længere tilbage end til Drengens, ikke til Barnets Standpunkt... En Dreng vilde maaske læse Larsens Skrift med Tilfredsstillelse; et Barn vilde ikke blot ikke forstaa det -- det følger af sig selv -- men det vilde være uoversætteligt i Barnesproget. Men Prøven paa Sandheden af en religiøs Anskuelse eller Tro er den, om den kan oversættes i Barnesproget, om det kan aabenbares ikke blot for Drengene, men ogsaa for de umyndige, der efter Jesu Ord ser, hvad der er skjult for de vise og forstandige.

Om Aftenen gæster os Graad, om Morgenen Frydesang (Ps. 30, 6). Ofte forekommer det mig at være modsat, at jeg er for-
 knyt og modløs om Morgenen, men mere glad og tillidsfuld om
 Aftenen. Men det var vist bedre og sundere, om det var om-
 vendt, saaledes som det hedder i Salmen.

Hvoraf kommer det, at naar der rejses en Beskyldning imod
 mig, saa bliver jeg altid skyldig, selv om det er noget ondt, der
 tillægges mig, som jeg aldrig før har anet, fandtes hos mig.
 Jeg er bange for, at, om man kaldte mig for en Tyv, blev jeg
 en Tyv. Kommer det af, at Beskyldningen ligesom Loven ægger
 til Synd, eller kommer det af, at Beskyldningen ligesom Loven
 gør mig opmærksom paa Synden?

Man har dadlet den første Kirkes altfor store Længsel efter
 Martyriet. Der var maaske ogsaa noget sværmerisk deri; men
 det staar fast: der vindes ingen sand Sejr i denne Verden uden
 ved et Martyrium, et Vidnesbyrd med Hengivelse og Offer af
 sin Person.

De mange gode timelige Gaver er Panter paa Guds Lang-
 modighed, paa, at han endnu ikke har forkastet os fra sit An-
 sigt, paa, at det er endnu Naadens Tid; men de er ikke som Sa-
 kramenterne Panterne paa Guds Naade selv, paa at vi staar i
 Naadestanden. De timelige Gaver er Vidnesbyrd om, at Gud
 endnu vil frelse; men Sakramenterne paa, at han har frelst os.

„Et godt Menneske fremfører gode Ting af Hjertets gode
 Forraad“ — og — „af dine Ord skal Du kendes retfærdig“.
 Det gode Forraad, hvoraf det gode Ord skal komme, af hvilket
 jeg skal kendes retfærdig, er den dybe aandelige Fattigdom,
 hvilken er Jordbunden, hvoraf den Bekendelse: „Jeg tror paa
 Jesus“, skyder frem.

Fordi Menneskene ikke har fundet det saligt at give, fundet
 en Glæde deri, er det blevet dem som Straf paalagt at betale
 Skat, hvoraf de fattige understøttes, og det kan aldrig være
 en Glæde at betale Skat.

Der staar Luk. 22, 45, at Jesus fandt sine Disciple sovende
 af Bedrøvelse, og Luk. 24, 41, at de for Glæde endnu ikke
 troede. Heraf ser vi, hvorledes Følelserne kan bringe Menne-
 skene ud af Ligevægt, berøve dem den Sindets Ro, som er nød-
 vendig til Troen. Man kan blive overvældet baade af sin Sorg
 og af sin Glæde... Sorgen sløver, og Glæden sætter Sjælen i

en feberagtig Uro; begge Dele er i lige Grad hindrende for Troen. Er der ikke ogsaa Pietister, som for bare Sorg og Bedrøvelse i Grunden ikke tror, thi at klynke og klage er ikke at tro. Og er der paa den anden Side ikke Grundtvigianere, som i den Grad synger og jubler og glæder sig, at for al den Glæde Troslivet ikke kan faa Tid og Ro til at vokse. Heraf ser man, hvor farligt det er at bygge sin Tro paa sine Følelser.

Herren forlanger ikke, at vi skal give Afkald paa Livets Lykke og Glæde; han vil netop gøre os lykkelige og glade baade her og hisset. Men han fordrer, at vi skal give Afkald paa vore egne Drømme om Lykke og Glæde og blive lykkelige og glade paa den Maade og ad de Veje, som han vil, og ikke paa den Maade og ad de Veje, som vi synes og mener.

Herren siger, at hans Løfter er Ja og Amen. Men visse Folk vender dem om til: Ja-a-men.

Fromhedens specifikke Fare er Lediggang.

Naar det gaar opad for et Menneske i timelig Henseende, gaar det opad til Fristelsen paa Bjerget.

Sandhedskærlighed, der ikke er ledsaget af Menneskekærlighed, er Fanatisme.

Det var Engle, der holdt den første Juleprædiken og den første Paaskeprædiken. Men det var et Menneske, der holdt den første Pintseprædiken. Det er nemlig den Helligaands Værk, at Mennesker bliver skikkede til at gøre Engletjeneste.

Der er mange i vore Dage, hvis Grund under venstre Fod er Tvivl paa Troen og under højre Tro paa Tvivlen.

Jesus talede om sin Lidelse og Død til Apostlene, men „de fattede intet deraf, og denne Tale var skjult for dem, og de forstod ikke det, som blev sagt“, Lk. 18, 34. Ja, saa længe man ikke fatter, at Sandheden her i Verden kun kan sejre gennem Lidelse og Død, kan man jo sagtens være Optimist; men det bliver da en overfladisk Optimisme. Det tunge og svære for et Guds Barn er, at han ser, at Sejren kun kan vindes gennem en haard Kamp.

„Opløfter Banner paa et nøgent Bjerg“, Es. 13, 2. Dette Ord er talt i Begyndelsen af en Spaadom om Babels Ødelæggelse.

Men er det ikke vidunderligt, at naar vi oprejser Korsets Banner, om det saa er paa en skaldet Høj, paa et nøgent Bjerg, naar vi prædiker Korsets Evangelium, prædiker om Jesus, samler Folk sig for at høre den Prædiken. Om det var midt ude i Ørknen, den Prædiken lød, vilde den samle Folk.

Jeg talte igaar med en Mand, som fortalte, at mens han mente om sig selv, at han havde syndet mod den Helligaand, gik han og betragtede næsten med Misundelse de dybest sunkne Mennesker og ønskede sig i deres Sted; disse kunde dog finde Naade; men den mente han ikke, at han kunde finde.

Da han fandt Fred, skete det ikke ved, at han nu kom til at se sig selv som en mindre stor Synder, men ved, at han kom til at se Guds Naade endnu større, end han havde tænkt sig den før.

Er Frygten for Døden ikke i Grunden Frygt for Sandheden? Er det ikke Frygt for at komme til at se sig selv i sin sande Skikkelse, i al sin egen Usselhed og Elendighed? Er den Lyst til at blive ved at leve her paa Jorden, som mere eller mindre bor i os alle, ikke en Kærlighed til Løgnen, et Ønske om at blive ved at være i Bedraget?

Skjul min Synd, Herre, saalænge for de vantro, som det er nødvendigt, for at min Synd ikke skal hindre dem i at tro Sandheden af, hvad jeg forkynder om dig, og naar de saa er blevne omvendte og ikke tror mig, men dig, saa lad kun Dækket falde, hvormed du har skjult min Synd for dem, at de paa mig kan se, hvor stor din Naade er, og hvorledes din Kraft fuldkommes i Skrøbelighed.

Jonas siger: „Der min Sjæl i mit Indre forsmægtede, kom jeg Herren ihu.“ Ja, sligt maa der for det meste til, for at vi kan komme Herren ihu. Derfor vil vi ogsaa i Reglen være bedst skikkede til Altergang, naar vi har følt os Undergangen nær, og det har været mørkt omkring os — saa kan vi bedst „gøre dette til Jesu Ihukommelse.“ Ja, hvor let glemmer vi Dig ikke, Herre Jesus. Dersom vi ikke imellem havde saadanne rædsomme Timer, som Jonas havde, saa glemte vi Dig vist ganske.

AFSLUTNING.

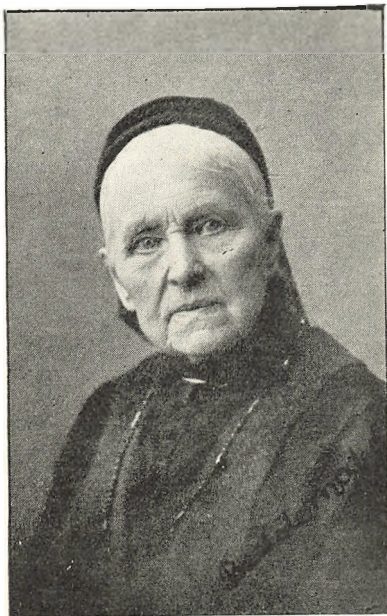
I.

I Zeuthens Hjem var hans Hustru Centrum.

De havde ikke været længe om at faa hinanden kær, da de saas første Gang ovre i Udby. Den naturlige Sympathi, der vaagner mellem unge, der passer for hinanden, knyttede dem sammen, men tillige det, at de begge søgte imod Gud, og at de fandt denne Søgen hos hinanden. Der gik knap 5 Uger, før han bad om og fik hendes Ja. Og han blev ved at elske hende det hele lange Liv igennem.

De var ikke ens og meget tit langt fra enige. Det Tryk, som Sygdom og Død i Barn-domshjemmet, kan give, havde præget hendes Udvikling. Hun elskede sin Faders og Moders Minde og sit Hjem med dets fine Kultur, bl. a. baaret af Kærligheden til Musikken, Hun havde lært hjemmefra at lægge Bekymringerne over paa Gud og var i sit aandelige Forhold bestemt af sit konservative Naturel.

Hun stillede sig nu helt ved hans Side baade i hans Arbejde og i de Modsætningsforhold, som han kom ind i. Men hun havde en anden Vurdering, idet bl. a. for hende det kulturelle spillede en betydelig Rolle, og hun havde en anden Taktik i Forholdet til Menne-

Fru Fride Zeuthen.

sker end han, og hendes Vurdering af Mennesker var ofte rigtigere end hans.

Hun droges stærkt mod Mennesker, for hvem Forholdene var svære, enten Aarsagen dertil var Fattigdom, Sygdom eller Sorg. Derfor fik baade Plejeforeningen i Viborg og den i Fredericia hendes store Interesse.

Hendes Mands Venner var hendes Venner, og hun var gæstfri over for alle, som hendes Mand aabnede sit Hjem for.

Han skulde altid forelægge hende sine Sager, og hendes Mening derom var af største Værdi for ham. Han trængte til hendes Fortrolighed, og det kunde være ham en Pine, naar der til Stadighed opholdt sig fremmede i Huset, saa han ikke frit kunde sige, hvad han tænkte og følte. Naar han kom hjem fra Rejser, skulde han altid have fortalt for hende, hvad han havde oplevet; han var ikke rigtig hjemme, før dette var sket. Skrøbelig var hun alle sine Dage. En af hendes Barnefødsler havde nær kostet hende Livet, og hun maatte tit ligge til Sengs gennem lange Perioder for at faa Kræfter til at gaa videre.

Ved hendes Skrøbelighed, der altid bandt hende til Hjemmet, saa hun sjældnere kom udenfor og saa godt som aldrig kom med ham paa hans Rejser, kom hun til at præge Hjemmet ved altid at være den, der var der. Hun blev saaledes stærkt bundet til Hjemmet, og var Opruddene for ham ikke lette, saa var de for hende endnu sværere, og hun havde vanskeligere ved at vokse sig fast paa det nye Sted. Men var hun saa blevet hjemme der, havde Stedet ogsaa vundet hendes Kærlighed; i det hele var hun en konservativ Natur. Han beundrede hende, hvilket han bl. a. engang gav Udtryk i de Ord om hende, at hun havde ikke megen Kraft, men megen Energi.

For ham blev hun af uvurderlig Betydning.

Han følte sig tryk, naar han var ude og vidste, at hun var hjemme; han følte sig rig i at have hende ved sin Side. Naar han rejste bort, længtes han hjem igen, og naar han var ude, blev han aldrig længere borte end højst nødvendigt. Og medens han var ude, benyttede han næsten hver Dag en Stund til at skrive hjem til hende.

Det var jo umuligt, at Samlivet mellem dem ikke af og til antog Karakteren af Discussion; han discuterede alting. Men hun gav ikke op, hvor hun mente at have Ret, og han tog i høj Grad Hensyn til hende og vurderede hende. En Aften i deres Hjem blev der talt om, hvorledes en Hustru kunde eller burde være, og hvad den ene eller anden var blevet for sin Mand. Da saa han hen paa hende og sagde smilende: Jeg har faaet en Diamant.

Sønnernes Opdragelse var væsentlig Moderens Sag. Han gik med og i sine Tanker og lod hende raade, og derfor var det hende, der traf Afgørelserne i Hjemmet. Men han var altid bag ved dem. Der kunde være Tider, hvor Sønnen ikke saa meget til ham. Mangen Søndag var han optaget fra Morgen til Aften, saa der blev ikke megen Tid til Hjemmet. Men det kunde ske, at han tog Del i Søndagssnakken, og naar han var der, overtog han snart Førelsen af Samtalen, eller han gav sig til at fortælle eller at læse højt, og saa blev det for Sønnen og de unge, der var tilstede, en Feststund, der kom ud af det.

Men han levede stærkt med i Sønnernes Liv og tog sig i sine Tanker meget af deres Udvikling og hele Vel. Naar han skrev til sine nærmeste Venner, var det tit en Meddelelse om, hvordan det gik hans Søner, og da de blev voksne og forstod ham og naaede til at kunne tale med ham, var der ingen, som de kunde tale saaledes med som med ham. Hans Fasthed var dem urokkelig, og hans Forbøn bar dem; det var dem ikke vanskeligt at opfylde det fjerde Bud.

Et Par enkelte Udtalelser siger maaske mere end mange Ord, hvorledes han som Fader tænkte om sine Søner.

Den ene findes et Sted i hans Dagbøger:

Jeg har idag fulgt min lille Dreng paa hans første Vandring til Skolen. Det var Josefs Historie, der blev gennemgaaet. O, Herre, bevar ham og vær med ham, som du var med Josef. Gør ham til et fromt og godt Menneske, som Josef var. Hjælp ham til i Fristelsen at sige som Josef: Hvorledes skulde jeg gøre denne skammelige Gerning at synde imod Gud. Giv ham Josefs Visdom til at behandle Mennesker paa den rette Maade. Og skal han som Josef gaa meget igennem, saa hjælp ham som Josef til at komme lutret og dygtiggjort gennem det altsammen. Hvis nogle tænker ondt om ham, saa vend du det for ham som for Josef til det gode! Ja, Herre, lad hans Liv blive til Velsignelse som Josefs. Giv ham det aabne Øre for din Røst, saa han kan og vil kende din Vilje og lade sig advare af dig, paa hvilken Maade du nu vil vise ham Vejen, selv om det er ved Drømme. Og skulde hans Forældre blive bedrøvede over hans Kaar og Lod i Livet, som Jakob blev bedrøvet, da han troede Josef sønderrevet af et vildt Dyr, vend saa du igen al vor Sorg til Glæde, som Jakob glædede sig, da han fik sin Søn igen. Ja, som Jakob gik ud af Verden med Glæde over Josef, saa lad os ikke dø, før vi kan med fuldkommen Fred og Glæde

tænke paa vort kære Barn. Og giv os mere Tro, end Jakob havde, til at lægge vort Barns Ve og Vel i din Hæand. Ja, vær med ham, som du var med Josef. Giv ham Visdom og Naade for Gud og Mennesker, som Josef havde det. Giv ham ogsaa Kærlighed til sine Forældre, som Josef elskede sin gamle Fader. Og kommer han end til at færdes mellem Ægypterne, saa lad ham ikke deraf tage Skade paa sin Sjæl. Lad ham kun blive dygtig i alt det, som Ægypterne forstaaer, men, Herre, fremfor alt, lad ham blive en Israelit uden Svig. Lad ham altid føle sig som en Fremmed og Udlænding i denne Verdens Ægypten, og lad hans Længsel altid stunde mod Kanaan, som Josef længtes efter, da han gav Befaling, at hans Ben skulde føres med tilbage, naar Gud engang vilde føre Folket hjem. Amen!

Den anden Udtalelse er, hvad han sagde paa Konfirmationsdagen til den ene af dem:

Du ved, min Dreng, at dine Forældre elsker dig, og du elsker os højt. Derfor giver jeg Dig det Ord af Jesus: „Den, som elsker Fader og Moder mere end mig, er mig ikke værd.“

II.

Tre Mennesker har været Zeuthens nærmeste Venner.

Den første af dem var hans Broder *Hieronymus*, der, skønt to Aar yngre, blev Student samme Aar som Zeuthen, og med hvem han boede sammen paa Ehlers Kollegium i en hel Række Ungdomsaar.

De to Brødre kom til at staa hinanden meget nær. De delte saa meget sammen: Forældrenes Kærlighed, den akademiske Dannelse, Lysten til Discussionen af de store Spørgsmaal, og de delte ogsaa Troen. Hieronymus Zeuthen var en meget højt begavet Mand, en ædel Karakter, redelig i alle Forhold. Zeuthen lagde alle sine Spørgsmaal i Livet frem for ham og havde en ubegrænset Fortrolighed til ham. Han glædede sig, naar Broderen steg paa sin videnskabelige Berømmelses Stige, og han prøvede at følge og forstaa ham i hans matematiske Verden.

Dette sidste gav sig ganske vist Udslag paa ejendommelig Maade. Saaledes havde Professoren engang i Universitetets Festskrift skrevet en matematisk Afhandling, som Frederik Zeuthen læste med stor Grundighed, hvorefter han skrev en skarp Kritik af den. Det var gjort saa kraftigt, at Professoren næsten var stødt over den og bedrøvet derover, men han indrømmede det berettigede deri — og skrev til sin Broder, at ingen Kritik havde været mere haard og mere rammende.

Den anden var Pastor *Julius Baumann*, først Kapellan i Sværdborg, saa Sognepræst i Vesteregede og sidst Sognepræst i Højelse. De begyndte samtidigt paa Præstegeringen; de blev samtidigt udnævnt til Sognepræster, og de holdt Forbindelsen vedlige til det sidste.

Den Række Breve, som de har vekslet, er i Virkeligheden en meget betydelig Brevveksling, der for den Sags Skyld kunde have Interesse i videre Kredse. Ikke lidt af det, der er refereret i denne Skildring, er taget ud af den.

Pastor Baumann var af en mere højkirkelig Støbning end Zeuthen. Han stillede sig i et nærmere Forhold til Mynster og Martensen end Zeuthen. Men han havde faaet saa meget gennem Indremission og Vilh. Beck, at hans Hjerte var bundet i Sympathi til Bevægelsen og til Manden. Hans vaagne Kritik, hans Sandfærdighed i alle Ting, hans kulturelle Synspunkter gjorde, at han var mindre „Pietist“ end Zeuthen, og at han ikke kunde følge saa langt som Zeuthen. Saa var der da baade Mod-sætning og Overensstemmelse nok, til at de to Mænd kunde befrugte hinanden, og de havde den mest afgjorte Højagtelse for hinanden.

Zeuthens Venskab med Baumann giver sig mange Udtryk. Gang efter Gang takker han ham for det og opfrisker Mindet om, hvad de har levet sammen. Han ønsker ham til sin Eftermand i Viborg; han er harmfuld paa Kirkeministeriet, da Baumann ikke blev Stiftsprovst i Ribe efter Stiftsprovst Koch, men foranlediget af Ministeriets Udtalelser trak sin Ansøgning tilbage. Da Fyens Stift staar ledigt for at vente paa Kirkeminister Sthyr, udtaler han, at Sthyr jo kunde gjort Baumann til Biskop i Odense.

Deres Breve er Discussioner. Naar Baumann engang skriver, at han længe har savnet hans theologiske Breve, sender Zeuthen ham et saadant, hvor han refererer sine Tanker i den sidste Tid om tre saa store Ting som Tidens Vurdering af Bibelen ud fra et religiøst Standpunkt, medens den ikke tager Bibelen som Autoritet — Spørgsmaalet om den eksegetiske Forstaaelse af Ro. 7 — og de ledende københavnske Kristnes Forhold til Socialismen og deres Mening, at de Kristne skal slutte sig dertil.

Den tredje var *Vilh. Beck*, men hans Forhold til Zeuthen har fundet sit Udtryk andensteds i denne Skildring.

Saa blev det da et meget rigt Menneskeliv, som Zeuthen kom til at leve. Det blev ikke noget let Liv — for dem, der kun kendte lidt til ham, kunde det maaske se ud, som var det et saa

tungt Liv, at det ikke var at kalde lykkeligt. Men det var, som hans Liv maatte blive, naar det skulde være hans Liv, og ikke skulde være noget ringere end det, han var kvalificeret til at leve. Og i dets Rigdom kom det netop til at indeholde saa meget, at det staa højt over, hvad de mange kommer til at leve. Roser dansede han ikke paa, men ønskede det heller ikke. Hans Liv var et indre Liv, der skaffede ham de indre Tilfredsstillelser, som bl. a. var den at være tro mod det, han i hvert Tilfælde og i det hele holdt for Sandheden. For at naa dette betalte han Prisen, som var Kampen med sig selv og den Lidelse, der fulgte ham, og saa takkede han iøvrigt for det meget, han havde at takke for, et fortræffeligt Helbred, et Arbejde, der optog ham, et Hjem, der rummede den Lykke, han ønskede, en Forbindelse med mange betydelige Mænd — og mange af disse skænkede ham Venskab, og ingen unddrog ham sin Agtelse, fordi ingen kunde gøre det, — og til sidst fik han en let og salig Død, uden Smerter og uden aandelig Kamp.

III.

I Zeuthens sidste Aar kom Verdenskrigen. Den optog ham ganske overordentlig meget. Han talte derom, han var overbevist om, at Tyskland ikke kunde og ikke skulde sejre, skønt han foretrak Germanerne for mange andre Folk. Han gik til Avisernes Vinduer for at læse de sidste Telegrammer, og han gik personligt med Tanken om, at Danmark let kunde komme med i Krigen, Naar han saa ind i den ukendte Fremtid, byggede han paa Herrens Ord og Hjælp; han vidste, at han i ham havde Klippen at bygge paa.

Saa arbejdede han ufortrødent, trods sin høje Alder. I Oktober Maaned 1914 var han i Kjøbenhavn til Kirkefondets Aarsmøde; i den følgende Uge til KFUM og K's Fællesbestyrelsesmøde i Slagelse, og derefter til Indremissions Bestyrelsesmøde i Vordingborg. I Begyndelsen af Kirkeaaet besøgte han sin ældste Søn i Vildbjerg og prædikede tre Aftener i Træk med megen Kraft, saa man undredes over Modsætningen mellem den gamle, sammensunkne Skikkelse, der sad i Kirkestolen og gik over Kirkegulvet, og saa den ungdommelige Skikkelse, der stod paa Prædikestolen og talte med ungdommeligt Liv.

I den Tid fik han en Anmodning fra sin Menighed om, at man maatte lade en Aargang Prædikener¹⁾ af ham stenografere og trykke, og han gik med megen Glæde ind derpaa, men kom

1) „Far ud paa Dybet“.

til at mærke, at det var et stort Arbejde at gennemgaa og beskære det stenografiske Referat, og naar han skrev om disse sine Prædikener, var det i meget beskedne Toner, idet han saa, hvor mange Ord, der flyder med i det mundtlige Foredrag, som kunde undværes, og han tænkte ikke stort om det Resultat, der kunde komme ud af dette Arbejde.

Han var i Begyndelsen af Januar 1915 i Kjøbenhavn og købte Grunden til Indremissions Hus; i Begyndelsen af Februar talte han ved Kristeligt Studenterforbunds Møde.

Han sidste Rejse var til Kjøbenhavn for at tale ved den kjøbenhavnske Indremissions 50-Aars Jubilæum, der bl. a. fejredes med en Gudstjeneste i Garnisonskirken, hvor Vilh. Beck havde prædikedet for 50 Aar siden. Det var Mandag den 15. Februar, at Festen fejredes.

Han havde prædikedet to Gange om Søndagen hjemme, rejste med Nattoget til Kjøbenhavn, spiste til Middag hos sin Broder, var i Bethesda Kl. 2 og kom Kl. 5 syg til Pastor Sørensens Hjem. Kl. 6 var han desuagtet i Garnisons Kirke, hvor han prædikede kraftigt og varmt, men faldt saa sammen og maatte tage til Hotellet. Den følgende Dag tog han til Fredericia, hvor han fornøjet meddelte sin Hustru: „Jeg er syg og skal i Seng.“ Med sin Lidelse laa han saa i Sengen og arbejdede paa sine Prædikener, skrev bl. a. den sidste af dem, der ikke havde kunnet stenograferes, den 25. Februar. Han tog imod Besøg, talte længe med dem, der havde Ærinde af Betydning, og var taknemlig, taalmodig og livlig.

Den 26. brugte han bl. a. til at udsende det første Hefte af sine Prædikener til en stor Række af sine Venner, hvem han vilde glæde ved at forære dem Bogen, og han laa da og skrev selv deres Navne uden paa Heftet.

Den følgende Morgen blev han gjort istand og var ude af sin Seng, medens denne blev redt, lagde sig atter i den og sagde: „Jeg havde dog ikke troet, at jeg var saa mat“ og segnede dermed om i sin Hustrus Arme og var død.

Han, der havde kæmpet saa meget med Døden i sine Tanker og forstaaet Apostelens Ord om, at den er den sidste Fjende, fik saa let og blid en Død, som nogen har faaet den. I et Øjeblik var han ovre Floden og inde i det Land, hvor alt er godt, og al Kamp er endt, og en evig Fred raader.

Det var den 27. Februar 1915.

Den 5. Marts begravedes han under megen Deltagelse fra St. Michaelis Kirke.

Aaret efter rejstes der paa hans Grav et stort sort Granitkors, og lige uden for Laagen til Præstegaardshaven, ikke langt

fra, hvor hans elskede Fader og Moder ligger begravet, er hans Legeme lagt ned til Opstandelsens Dag.

Jeg har ej bygt paa Gruset;
nej, jeg har bygt
paa Klippen; der staar Huset
saa fast og trygt.
Og Jesus er min Klippe,
min faste Grund,
jeg ved, han vil ej slippe
mig nogen Stund.

Fr. Z.

Tidligere udkom

Johs. Gøtzsche:

Træk af en jysk Vækkelses Historie

i det 19. Aarhundrede.

2. Udgave.

Pris 2,75 - ib. 4,75.

Man maa være Forfatteren i høj Grad taknemlig, fordi han har givet os denne klare og udtømmende historiske Skildring. Hvor er det dog lærerigt at følge en saadan religiøs Bevægelses Udvikling.

Dansk Kirketidende.

Livsrørelser.

Skildringer af jysk Kristenliv omkring og efter Midten af det 19. Aarhundrede.

2. Oplag.

Pris 3,50 - ib. 5,50.

Hvor kan man misunde en Mand at kunne skrive en saadan Bog! At kende en Egn af sit Fædreland saa godt.

G. E. i Maanedstidning for K. F. U. M.

Prædikener.

Minder fra Herning Kirke.

Pris 3,00 - ib. 5,50.

Gid denne Bog maa finde en stor Udbredelse. Den rækker i Tidens Sprog det evige Evangelium til Mennesker, der trænger til at hjælpes.

Im. Bang.

O. LOHSE

KØBENHAVN